

Th. Dr. JOSEF KAŠPAR

UČEBNICE KATOLICKÉHO NÁBOŽENSTVÍ

ČÁST II.

VĚROUKA—DOGMATIKA.

PRO GYMNASIA A REÁLNÁ
GYMNASIA.

CENA K. 28.—.

V PRAZE

NAKLADATELSTVÍ ALOISA WIESNERA, KNIHTISKÁRNA

1922.

SV. CYRIL.

KRESBA FRANTIŠKA SEQUENCE PRO RELIKVIÁŘ SV. CYRILA
V POKLADU SVATOVÍTSKÉM.

(Užito z díla: Dr. A. Podlaha a E. Šittler: Chrámový poklad u sv. Víta v Praze.)

SV. PROKOP.

KRESBA FRANTIŠKA SEQUENCE PRO RELIKVIÁŘ SV. PROKOPA
V POKLADU SVATOVÍTSKÉM.

(Užito z díla: Dr. A. Podlaha a E. Šittler: Chrámový poklad u sv. Víta v Praze.)

UČEBNICE KATOLICKÉHO NÁBOŽENSTVÍ S ČASTÍ ČÍTANKOVOU PRO VYŠŠÍ TRÍDY ŠKOL STŘEDNÍCH A JIM ROVNÝCH ÚSTAVŮ.

NAPSAL A UPRAVIL

Th. Dr. JOSEF KAŠPAR,
PROFESOR KATOLICKÉHO NÁBOŽENSTVÍ PŘI VYŠŠÍM REÁLNÉM GYMNASIU
V PRAZE-VIII.

ČÁST II.

ZVLÁŠTNÍ—VĚROUČNÁ, DOGMATICKÁ.
(VĚROUKA, DOGMATIKA.)

PRO GYMNASIA A REÁLNÁ GYMNASIA.

2. NEZMĚNĚNÉ VYDÁNÍ.

Schváleno vynesením ministerstva školství a národní osvěty ze dne 14. října 1922 č. j. 109.245/22.

SE 14 OBRÁZKY V TEXTU A 3 PŘEHLEDNÝMI TABULKAMI.

CENA 28 KČ.

V PRAZE.
NAKLADATELSTVÍ ALOIS WIESNER, KNIHTISKÁRNA
1922.

NIHIL OBSTAT.

PRAGAE, DIE 27. APRILIS 1915.

EMANUEL ŽÁK,
CENSOR.

N. E. 5984.

IMPRIMATUR.

EX ARCHIEP. ORDINARIATU PRAGAE, DIE 28. APRILIS 1915.

Dr. JOANNES SEDLÁK,
VICARIUS GENERALIS.

Schváleno mimo to vynesení Nejdůst. kníž. arcibiskup. Ordinariátu v Olomouci ze dne 14. srpna 1915 č. 8617, biskup. Ordinariátu v Brně ze dne 31. července 1915 č. 3287, biskup. Ordinariátu v Čes. Budějovicích ze dne 16. března 1915 č. 2825, biskup. Ordinariátu v Hradci Králové ze dne 2. září 1915 č. 8919.

TISKEM ALOISA WIESNERA V PRAZE,
KNIHTISKAŘE ČESKÉ AKADEMIE VĚD A UMĚNÍ A ČESKÉHO VYSOKÉHO
UČENÍ TECHNICKÉHO V PRAZE.

ÚVOD.

§ 1. Co je věrouka. Co je pravda věroučná (dogma).

V í r a a v ě d a. R o z v o j a d ě j i n y p r a v d v ě r o u č n ý c h. R o z d ě l e n í v ě r o u k y.

1. Část první, obecná — apologetická, ukázala božský původ křesťansko-katolického náboženství a vyložila a obhájila základní jeho pravdy.

2. Část zvláštní — dogmatická — chce vniknouti hloub v obsah křesťansko-katolického náboženství a křesťana podrobněji seznámiti se všemi pravdami Bohem zjevenými. Část tato slove v ě r o u k a — d o g m a t i k a.

Věrouka katolická je nauka, která soustavně vypisuje a vykládá články (pravdy) víry katolické (dogmata fidei).

3. Článek víry katolické (dogma) je pravda neb událost, obsažená v Písmě sv. nebo v tradici, kterou učitelský úřad církve katolické hlásá jako pravdu neb událost od Boha zjevenou a věriti jí velí.

Dogma — τὸ δόγμα — pochází z řeckého δοκεῖν = 1. mínění, 2. rozhodnutí, nález, 3. pravda.

Fides odvozuje se od foedus = smlouva, πίστις z kořene πισθ = spojova'ti, vázati; πίσθος (lat. fidelia) = nádoba ze spojených desek; víra, věriti, z kořene var = lat. vereri = ostříhati, šetřiti, míti v uctivosti; též z kořene var = voliti, věriti; zendav. varena = víra.

4. Články víry jsou obsaženy v Písmě sv. a v Ústním podání (Tradici). Proto Písmo sv. a Tradice slovou prameny víry katolické (fontes fidei) čili principium religionis christianae materiale seu constitutum).¹⁾ (Viz část I. apolog. 2. vyd. 178 a násl.)

¹⁾ Obsahový podklad (prvot) křesťanského náboženství.

5. Podle vůle svého božského zakladatele církev má oba tyto prameny opatrovati, za přispění Ducha sv. vykládati a věřící s jejich obsahem, t. j. s články víry, seznamovati. Proto neomylný učitelský úřad církve katolické čili slovo Boží učitelským úřadem církve hlásané jest pravidlo víry katolické (regula fidei — čili principium religionis christianae formale).¹⁾

Jdouce, učte všechny národy, křtíce je..., učíte je zachovávatí všechno, co jsem koliv přikázal vám. (Mat. 28, 19—20.) (Viz část I. apolog. 2. vyd. 170.)

Podle učení Lutherova a protestantů je Písmo sv. nejen jediný pramen víry, nýbrž i její pravidlo. (Co třeba o tom souditi?)

6. Věřiti dlužno rozeznávati od věděti, vím od věřím, vědu od víry.

Člověk může dojíti pravdivých poznatků — pravdy — dvojí cestou, buď sám svými vlastními smysly (smyslové poznání, vlastní názor), svou vlastní zkušeností a přemýšlením (rozumové poznání), anebo může ho o poznatech těch poučiti jiný hodnověrný svědek (poznání na základě hodnověrného svědectví).

Pravdivý poznatek, pravda, je takový, který se srovnává se skutečností, na př. věta: Úhly rovnostranného trojúhelníka jsou si rovny. Nepravdivá je věta: Evropa je větší než Asie. O pravdivosti první věty mohu se přesvědčiti sám svým vlastním názorem, o nesprávnosti druhé věty mohu však býti přesvědčen jen, poučí-li mne o tom jiní hodnověrní lidé.

Přesvědčil-li jsem se o nějaké pravdě sám svou vlastní zkušeností nebo přemýšlením, tu ji vím, jestliže mne o ní přesvědčili jiní hodnověrní lidé tím, že mne poučili, tu ji věřím. Přesvědčení (jisté a správné poznání) o nějaké pravdě, plynoucí z vlastní zkušenosti (vlastního názoru) nebo přemýšlení, slove vědění, věda. Pochází-li přesvědčení to z poučení od jiných hodnověrných lidí, nazývá se věření, víra.

7. Víra rozeznává se od pouhého mínění, domněnky (hypothesy, theorie,²⁾ věřiti od míti, domnívati se. Domněnka je spojena vždy s nejistotou a pochybností. Věřiti však jest věděti něco s jistotou (poněvadž tak to řekl Bůh. Žid. 11, 1.).

8. Věřiti lidem je víra lidská (fides humana). Od ní liší se víra božská (fides divina, supernaturalis, nadpřirozená), kterou pevně a rozhodně přisvědčujeme zjeveným pravdám, protože za nimi stojí vážnost samého Boha (auctoritas attestantis),³⁾ který pravdy ty zjevil, a jenž, jsa vševědoucí a nejvyšší pravdomluvný, nemůže ani býti oklamán ani klamati jiné.

Božská tato víra — zvaná též náboženská — pochází

a) dílem ze zjevení Božího.

Je výsledkem rozumového poznání, že Bůh k lidem mluvil a že proto je svrchovaně spravedливо a rozumno, aby člověk řeči Boží uvěřil; proto věří-li

¹⁾ Formální podklad (prvot) křesťanského náboženství.

²⁾ Viz význam těchto slov § 17.

³⁾ Autorita toho, kdo vydává svědectví.

člověk, nejedná s l e p ě, seznalť dříve — ne-li všechny — aspoň některé z mnohých a závažných důvodů, jimiž je zjištěn božský původ křesťanského náboženství. (Viz část I. apolog. 2. vyd. 41 a násl.)

Nemo crederet, nisi videret ea esse credenda. (Sv. T o m á š A q. S. Theol. II. II.^{ae} q. 1. a 4.¹)

b) dílem je d a r, j e v z á c n á m i l o s t B o ž í.

Zjevené pravdy nejsou totiž všechny tak samozřejmé (evidentní), aby je člověk musil svým rozumem chápati a uznati, člověk musí chtít v ně uvěřiti. Víra proto není jen úkon našeho rozumu, nýbrž i lidské vůle, je dobrovolná a proto záslužná. Víra není proto jen věc pouhého citu, není jen nejasné, nejisté, snad matné přiklonění k nějakému učení, nýbrž je plné přesvědčení o pravdivosti toho, čemu věřím, kotvíci jak v rozumu, tak i ve vůli. Bůh pak pomáhá člověku svou milostí, aby svou vůlí (dobrovolně) se pro víru rozhodl a zaplašil bludy i předsudky proti ní, t. j. Bůh přispívá člověku svou milostí, aby byl schopen věřiti.

S v. P a v e l potvrzuje to slovy: Protož i my díky činíme Bohu bez přestání, že přijavše od nás slovo slyšení Božího, přijali jste je ne jako slovo lidské, ale (jakž v pravdě jest) jako slovo samého Boha, kterýž působí ve vás, kteří jste uvěřili. (1. Sol. 2, 13.)

c) Věda (vědění, poznání přirozené, smyslové a rozumové) a víra (poznání na základě hodnověrných svědectví) jsou, jak jsme poznali, jen rozdílné způsoby lidského poznání. Vědě (vědění) nelze však nikterak dáti přednost před věrou.

9. Věděním — vědou — nelze snad nabýti více pravdivých poznatků než věrou. Je jisto, že poměrně jen málo pravd poznáváme z vlastního názoru — věděním — vědou. Jsou to jen tyto pravdy:

- a) pravdy samozřejmé, na př. celek je větší než část;
- b) pravdy, k nimž dospíváme vlastní zkušeností, na př. med je sladký;
- c) pravdy, kteréž sám rozum poznává za pravdivé a správné, na př. poučky a pravdy matematické a fysické (věta Pythagorova).

Všechny jiné pravdy, všechen ostatní obor poznání, poznáváme věrou. Věrou lidskou nabýváme vědomostí o cizích krajinách a národech (zeměpis), o událostech historických (historie), o věcech týkajících se práv a zákonů (věda právnická).

Věrou lidskou dovídáme se téměř o všech událostech soudobých (žurnalistika), na víře lidské záleží z největší části naše výchova a vyučování (věříme rodičům, učitelům, učencům), náš všecek společenský a obchodní styk.²⁾

¹⁾ Nikdo by nevěřil, kdyby neviděl, že tomu věřiti musí.

²⁾ Proto není správný ani pravdivý výrok Nietzscheho: Chceš-li dojiti duševního klidu a štěstí, věř; chceš-li býti stoupencem pravdy, badej! Jakoby rozumná víra neposkytovala zároveň pravdy! A jako by nebylo možno víru a badání harmonicky navzájem spojit! Dějiny ukazují nám dosti vynikajících mužů, na př. N e w t o n a, A m p è r a, S e c c h i o, P a s t e u r a a j., kteří byli jak dobří, věřící křesťané, tak i velcí badatelé, a tudíž klid duše a štěstí, jakož i nasycení ducha našli. Obojí lze tedy zcela dobře navzájem spojit, jak zkušenost ukazuje, a šťastni právě, kdož toho dovedou! (Dr. A. P o d l a h a, B e d ř i c h N i e t z s c h e a jeho filosofie. Praha 1903. 26.)

Božská pak víra poučuje nás nejen o pravdách náboženských, které sám rozum poznává a dokazuje, nýbrž i o takových, jichž by se rozum sám nikdy nedopátral (tajemství víry). *Quod ergo ignorantes quaeritis, religio annuntiat vobis.* (P a s c a l, Myšlenky, přel. A. Uhlíř, 1909, 211.)¹⁾

10. Věda (vědění) neposkytuje větší jistoty než víra.

Rozeznáváme tři stupně jistoty; jistotu

a) m e t a f y s i c k o u (také matematickou); metafysicky je jista věta, jejíž opak sám sebou je nemožný, na př. celek je větší než každá z jeho částí.

b) f y s i c k o u; fysicky jista je věta, jestliže přirozené zákony činí opak její nemožný, na př. kámen padá ve vodě ke dnu, slunce je horké, předměty se teplem rozšiřují.

c) m r a v n í; mravně jista je věta, jejíž opak je pravdě nepodobný, protože se nesrovnává s obyčejným během věcí (poměry), na př. rodiče milují své děti, nikdo se nedopouští lži ke své vlastní škodě.

Je na bíle dni, že člověk může dojít této trojí jistoty i vědou (vědění) i věrou (t. j. může se sám o tom přesvědčiti nebo se dáti přesvědčiti, poučiti od jiných hodnověrných). Ano, víra může poskytnouti člověku i větší jistoty než vědění (věda), jestliže ten, kdo poučuje, zaslouží větší důvěry než vlastní názor; rozum i smysly mohou člověka klamati a také, jak zkušenost ukazuje, často klamou. O mnohých věcech nelze se ani vlastní zkušeností přesvědčiti. Pozorujeme na př. denně, že slunce na nebeské báni vykonává jakousi cestu, a přece jsme přesvědčeni, že slunce stojí (hledíc k naší zemi). I když někdo nerozumí vědeckým důvodům pro ten zjev, i když jich neproniká, je přece přesvědčen o jeho pravdivosti, poněvadž jej o tom ujišťují učení, hodnověrní muži.

11. Člověku, má-li správně pravdu poznati, je proto třeba i vědy (vědění, rozumového poznání, rozumu) i víry. Rozum i víra musí se stále podporovati. Neboť

a) b e z v í r y bylo by poznání lidské velmi omezeno a nejisto. Víra poznání lidské doplňuje a potvrzuje.

b) b e z rozumového poznání (zkoumání, badání — vědy) víra by neměla žádného bezpečného základu. Rozum víru podporuje, ukazuje na její důležitost a nutnost, dokazuje, že člověk sám je k víře oprávněn, ba povinen. Bůh sám žádá, aby víra naše byla rozumná a n e s l e p á, aby se člověk snažil sám přesvědčiti, zdali skutečně se Bůh zjevil, jakož i o tom, čemu má věřiti. Bůh sám chce, aby člověk, pokud mu je možno, rozumem zkoumal a pronikal zjevené pravdy, aby tím upřímněji k nim přilnul. Je známo slovo P a v l o v o: *Rationabile sit obsequium vestrum* — budiž služba vaše rozumná. (Řím. 12, 1.) Církev předkládá božské pravdy celému světu a volá: Zkoumejte! —

12. Mezi věrou a vědou (rozumovým poznáním, rozumem) nemůže nikdy býti sporu, ježto mají svůj původ v témž prameni pravdy, v Bohu.²⁾ I víra — zje-

¹⁾ Čeho tedy neznajíce hledáte, náboženství zvěstuje vám. Srovnej slova Pavlova uprostřed areopagu: Protož, kterého ctíte neznajíce, tohož já zvěstuji vám. (Sk. ap. 17, 23. Viz část čítanková čl. 8.)

²⁾ Čti Bol. Jablonský, Moudrost otcovská, báseň „Věda a víra“. (Viz Frant. Bílý, Patery knihy plodů básnických 1892, 112.)

vení — i věda (rozum) je od Boha, jenž si odporovati nemůže. Předmětem víry i vědy je pravda. Pravda pak jest rovněž jen jedna, proto pravá víra a pravá věda si rovněž nemohou odporovati. Dochází-li ke sporu mezi vědou a věrou, pak je jen zdánlivý a vzniká tím, že pravdy zjevené nevykládají se ve smyslu církve (bludný výklad), nebo že pouhé nedokázané a klamné domněnky (hypothesy, theorie) pokládají se za dokázané vědecké pravdy (blud rozumový). Často bývá příčinou takového zdánlivého sporu neznalost zjevených pravd. Tak na př. je spor mezi dějepisem a míněním, že od Adama až ke Kristu Pánu uplynulo 4000 let; toto mínění není však žádná věroučná, zjevená pravda.

13. Seznali jsme, že člověku, má-li se vůbec dodělati nějakých poznatků, nelze se bez lidské víry obejít. Je-li však člověku tak třeba víry lidské, pak víra náboženská je mu nezbytně potřebná, a t o z t ě c h t o d ů v o d ů:

a) je jisto, že Bůh své zjevení člověku dal, člověk má je proto seznati a přijmouti, t. j. v ně věřiti. (Viz část I. apolog. 2. vyd. 46 a násl.)

b) zjevení Boží bylo člověku naprosto potřebné, proto je stejně potřebné člověku i víra v ně. (Viz část I. apolog. 2. vyd. 31.) S v. P a v e l praví: Bez víry nelze se líbiti Bohu. (Žid. 11, 6.)

14. Zjevené pravdy jsou trojího způsobu:

a) některé z nich lze pouhým rozumem nalézt i poznati, na př. Bůh jest, duše je nesmrtelná, člověk má svobodnou vůli. Pravdy ty rozum lidský sám může dokázat, vysvětliti a pochopiti.

b) jiných zjevených pravd rozum lidský sám by nikdy nenašel, může však je, když je Bůh člověku zjevil, i poznati, vysvětliti i pochopiti, na př. knihy svaté jsou inspirovány, pravdy o hříchu, o věčné odměně a trestu. Sem náleží známé rčení A n s e l m o v o: Credo, ut intelligam.¹⁾

c) Některých zjevených pravd rozum lidský nemohl by ani nalézt i poznati, i když mu byly zjeveny, pochopiti; může je však za přispění zjevení poznati, jim porozumět, je vyložiti a dokázat jejich oprávněnost. Pravdy ty slovou tajemství, na př. v Ježíši Kristu jsou spojeny božská a lidská přirozenost. Všecky zjevené pravdy mohou býti předmětem rozumového bádání — lidské vědy.

15. O všech zjevených pravdách lze dokázat, že je Bůh skutečně zjevil. Věrouka za tím účelem ukazuje, že každá pravda nebo učení křesťansko-katolického náboženství je obsaženo v pramenech víry, v Písmě sv. nebo v Tradici.

16. O všech zjevených pravdách možno dokázat, že jsou v souhlase jak mezi sebou (plynou vzájemně ze sebe, jsou logický celek, nikde si neodporují), tak i s pravdami čistě rozumovými (neodporují v ničem rozumu, pravé vědě, na př. vědám přírodním).

V křesťansko-katolické věrouce víra a rozum pracují společně k cíli jistě vznešenému, jenž jest: Úplné a správné poznání zjevených pravd a z toho plynoucí náboženské uvědomění katolického křesťana.

17. R o z v o j (pokrok) v í r y. D ě j i n y d o g m a t. Křesťansko-katolická víra je schopna rozvoje (pokroku). Dlužno však tu pamatovati:

¹⁾ Věřím, abych rozuměl.

a) Rozvoj ten nemůže se týkati podstatného obsahu zjevení Kristova. Ke zjevení Kristovu, které je poslední a nejdokonalejší zjevení Boží, a ukončeno bylo skrze Ducha Sv. v apoštolech, nelze ničeho nového přidati, nic z něho vynechat, na něm nelze nic měniti ani zdokonalovati. Podle Kristovy vůle má církev jeho zjevení zachovati celé a neporušené.

b) Možno připustiti rozvoj (pokrok ve víře) jen ten, jenž není změnou víry. Rozvoj ten záleží v tom, že učitelský úřad církve za přispění Ducha sv.

1. svěřený sobě poklad víry (depositum fidei) hloub proniká, jeho obsah lépe poznává, věřícím pak důkladněji vysvětluje a k porozumění a k věření předkládá. Tím se stalo, že

2. mnohé pravdy, jimž kdysi jen zahrnutě (implicite, fides implicita, víra zahrnutá, t. j. ochotné uznávání všeho, čemu církev učí, byť některé články věřícímu určitě povědomy nebyly) bylo věreno, byly jasně za zjevené poznány a prohlášeny za články víry výslovné (fides explicita, víra výslovná, ochota věřiti spojená s podrobnou znalostí pravd věroučných). Tak tomu bylo na př. s pravdami o vycházení Ducha sv. ze Syna, o Neposkvrněném početí Panny Marie, jimž zprvu zahrnutě bylo věreno, nyní však jsou články víry výslovné;

3. přemnohé pravdy (učení), jimž výslovně bylo věreno, byly určitějšími, vhodnějšími a přesnějšími výrazy vyjádřeny a stanoveny (formulovány), takže lze jim snáze porozuměti. Tak na př. v dogmatu o Nejsv. Trojici bylo užito jistě vhodně slova „homousios“ (soudpodstatný), v dogmatu o eucharistii slova „transsubstantiatio“ (přepodstatnění);

4. některé pravdy (učení), kteréž od počátku sice v církvi Tradicí se uchovaly, ale ode všech za zjevené nebyly uznávány, byly pak ode všech za zjevené poznány a uznány, na př. křest udělený bludaři některé církve (na př. africké za času sv. Cypriána) nechtěly uznávati za platný.

Příčiny tohoto věroučného rozvoje jsou:

1. bludná učení; církvi bylo pravdy křesťanské před nimi hájiti; to vedlo k podrobnějšímu a pronikavějšímu studiu zjevení Božího;

2. přirozená touha a snaha po lepším poznání pravdy vůbec, tedy i křesťanské;

3. učitelský úřad církve, kterémuž Kristus a apoštolé poklad víry k ostříhání svěřili. Každý řádný církevní sněm obecný, každé rozhodnutí papežovo jako nejvyššího pastýře a učitele všech věřících, spisy křesťanských apologetů, sv. Otců a učenců církevních, přispívaly a přispívají dosud ke zvelebení a rozkvětu církevního učení.

Zejména o to zásluhu mají obecné církevní sněmy nicejský (325) a cařihradský (381), kteréž svými symboly doplnily nejstarší vyznání víry zvané apoštolské, IV. lateránský (1215), florencský (1439), tridentský (1545—1564) a vatikánský (1869—70). (Viz část čítanková čl. 5.)¹⁾

Jakým způsobem jednotlivým křesťanským pravdám bylo věreno, jak během dob učitelským úřadem církve za přispění Ducha sv. byly pravdy křesťan-

¹⁾ Posud z toho, jak lichá je řeč, že si církev sama tvoří (dělá) nové články víry a tím mění samu víru.

ského zjevení poznávány, vyjádřeny a věřícím k věření předkládány (formulovány), je předmětem dějin dogmat.

18. Rozdělení křesťansko-katolické věrouky.

Křesťansko-katolická věrouka jedná:

- I. o Bohu jednom v bytnosti a trojím v osobách,
 - II. o Bohu Stvořiteli (o stvoření světa, andělů a člověka),
 - III. o Bohu Vykupiteli (o vykoupění),
 - IV. o Bohu Posvětiteli (o posvěcení),
 - V. o Bohu Dokonateli (o dokonání světa).
-

I. O Bohu, kdo jest sám o sobě.

Credo in unum Deum, patrem omnipotentem.
Věřím v jednoho Boha, Otce všemohoucího.

I. ODDÍL.

O Bohu jednom v bytnosti a jeho vlastnostech.

§ 2. Boha jest možno poznati.

1. Boha můžeme ze stvořených věcí poznati již přirozeným světlem svého rozumu (lumine rationis).

Tomu učí:

a) Písmo sv., které zřejmě prohlašuje, že člověk svým rozumem může již z viditelné přírody poznati, že Bůh jest, a z části, i jaký jest.

Neviditelné vlastnosti jeho ze stvoření světa, skrze ty věci, kteréž jsou učiněny, rozumem pochopené spatřeny bývají, totiž jeho věčná moc a božství. (Řím. 1, 20.). Sv. P a v e l se sv. B a r n a b á š e m kázali pohanům v Lystře: Zvěstujeme vám, abyste se obrátili od bohů marných k Bohu živému, který učinil nebe i zemi, kterýžto za předešlých věků nechával všech národů choditi po cestách svých, avšak nenechal sebe bez osvědčení dobře čině s nebe, dáváje deště a úrodné časy, naplňuje pokrmem a potěšením srdce naše. (Skut. apošt. 14, 14—16. Viz část čítanková čl. 8.)

P í s m o sv. výtkou nerozumnosti stíhá ty, kteří Boha neznají, a dí: Nemoudří jsou všichni neznající Boha, kdož z viditelných dobrých věcí nepoznali toho, jenž jest, kdož, pozorujíce jeho díla, nevypátrali jejich původce. (Moudr. 13, 1.) Které jsou rozumové důkazy pro jsoucnost Boží?

b) Ů s t n í p o d á n í souhlasně učí s Písmem sv., že člověk může Boha poznati přirozeným světlem svého vlastního rozumu.

Sv. Klement Alexandrijský praví: Otce a Stvořitele všech věcí poznávají všichni lidé, Řekové i barbari, vlastní svou schopností beze všeho návodu. (Strom. V. 14.)

Církevní spisovatel Tertullián s nadšením mluví: To je svrchovaná vina pohanů, že nechtějí uznati Boha, kteréhož nemohou neznati. Máme to dokázati svědectvím své vlastní duše? Duše, jakkoliv je sevřena tělesným žalářem, zkažena špatnou výchovou, znavena zlými vášněmi a žádostmi, poslušna nepravých bohů, přece jakmile se probere jako z mrákoty, jako ze sna, jako z nemoci ke svému zdraví, jakmile k sobě přijde, jmenuje Boha a to tímto jediným jménem, protože je pravému Bohu vlastní (*Deum nominat hoc solo nomine, quia proprio Dei veri*). Bůh je veliký, Bůh je dobrý, Bůh to dejž, to je hlas všech lidí — — — *Omnium vox est*. Ó, svědectví duše od přirozenosti křesťanské! *O, testimonium animae naturaliter christianae!* A volajíc to, duše jejich nevzhlíží ke Kapitolu, nýbrž k nebi, znát zajisté sídlo živého Boha, neboť od něho a odtud pochází. (Apolog. c. 17.)

c) Historie a zkušenost nás přesvědčuje, že mnozí z dávných pohanů, pozorující svět a přírodu, poznali Boha svým rozumem. Byli to na př. Anaxagoras, Pythagoras, Sokrates, Platon, Aristoteles, Simonides, Cicero a Seneca. (Viz část I. apolog. 2. vyd. 19.)

Z učenců novějších slyšme jen Linnéa, který volá: *Deum sempiternum, immensum, omniscium, omnipotentem expergefactus a tergo transeuntem vidi et obstupui*. (Systém přírody. *Revue deux Mondes*. 1861. 179.¹)

Znalost přírody přivádí nevyhnutelně k pojmu „Bůh“ a právě ze zákona příčinnosti jsme dle mého přesvědčení zrovna tak jisti o jsoucnosti Boží, jako o jsoucnosti přírody, dí Reinke. (Svět jako skutečnost. 1899, 457.)

Ó, z knihy přírody um božský zírá,
kam namítkou jen sáhneš v její listy.

Sv. Čech, Májová.

2. Nemá proto pravdy nauka agnostická (agnosticismus, ἀγνοεῖν = nepoznati), kteráž, ač jsoucnosti Boží nepopírá, přece tvrdí, že Boha nelze rozumem poznati. „Podstata moci, která se nám jeví ve vesmíru, je naprosto nepoznatelná.“ (Herbert Spencer, viz T. Pesch, Velké záhady světové. 1907, II. 476.) K tomu pravíme: Není možno, aby nám bylo nepoznatelné to, co se nám jeví a ukazuje ve vesmíru. Kdo tvrdí, že se ve vesmíru ukazuje síla, moc, ten spolu připouští, že sílu tu nebo moc poznává. Nauka agnostická zaměňuje pojem nepoznatelnosti s pojmem nepochopitelnosti.²)

Které vlastnosti Boží poznáváme pouhým rozumem?

3. Naše přirozené, rozumové poznání Boha (přirozené zjevení Boží) je potvrzeno a doplněno nadpřirozeným zjevením

¹) Boha věčného, nesmírného, vševědouceho, všemohoucího procitnuv, za sebou přecházejícího jsem spatřil a užasl jsem.

²) Čti Dr. Kratochvíl, Rozpravy filosofické. Pojem agnosticizmu. 1908. Dr. Kachník, Dějiny filosofie, 1904.

Božím. (Které je to? Viz část I. apolog. 2. vyd. 46 a násl.) Zjevení to začíná rájem a končí Ježíšem Kristem.

A víme, že Syn Boží přišel a dal nám smysl, abychom poznali pravého Boha. (1. Jan 5, 20.)

Které vlastnosti Boží poznáváme zvláště ze zjevení?

Ze kterých událostí ze zjevení vysvítá jmenovitě všemohoucnost a dobrota Boží?

4. Než přes to, že naše přirozené poznání Boha zjevením Božím bylo doplněno a rozšířeno, je přece jen nedokonalé a neúplné. Nepoznáváme Boha přímo, nýbrž jen nepřímou z věcí stvořených (úsudkem).¹⁾ Bůh je duch a tělesné oko ho spatřiti nemůže.

Z částky zajisté poznáváme. Nyní vidíme (Boha) skrze zrcadlo²⁾ v podobenství. (1. Kor. 13, 9—12.) Ani Mojžíš Boha neviděl. Když žádal jej spatřiti, Bůh řekl: Nebudeš moci viděti tváře mé, neboť neuzří mne člověk a živ bude. (2. Mojž. 33, 18—20.) Bůh mluvil tu pouze s Mojžíšem, aniž mu ukázal svou tvář (svou bytnost). Písmo sv. také praví, že Mojžíš s Bohem mluvil, nikoliv že jej viděl.

Přímo poznáme Boha na věčnosti ve světle nebeské slávy (lumen gloriae).

Tehdáž (uvidíme Boha) tváří v tvář. Tehdáž poznám, jakož i poznán budu. (1. Kor. 13, 12.)

5. Než byť i bylo naše poznání Boha tu na světě neúplné a nedokonalé, je přece pravdivé a správné a není nikterak bludné, t. j. co o Bohu poznáváme a víme, je skutečná pravda.

Bůh je v pravdě takový, jak nás o něm poučuje rozum a zjevení.

Nedokonalost našeho poznání není nijak na újmu jeho pravdivosti. Pravdivost, správnost, poznání žádá jen, aby to, co víme o nějaké věci, shodovalo se se skutečností a pravdou, není však třeba, abychom o té věci věděli všechno a co nejdokonaleji. Tak tomu je ve všech oborech lidského poznání. Mám dojista správný pojem o moři, byť jsem viděl jen naši Adrii.

6. Boha můžeme poznati, nikdy však ho nepochopíme (pochopiti = dokonale, úplně poznati, proniknouti). Stvořený, konečný rozum lidský nikdy nepochopí nekonečné bytosti Boží. Ani blažení v nebi, ač na Boha přímo patří (visio beatifica), ho nechápu.

¹⁾ Poznání naše o Bohu je analogické (ἀναλογία = obdoba, podobnost, shoda, úměrnost), t. j. z vlastností věcí stvořených soudíme na vlastnosti Tvůrcovy; mezi dílem a tvůrcem je vždycky jakási shoda, podobnost, úměrnost.

²⁾ Zrcadla starých byla velmi nedokonalá a temná; byla hotovena z kovů a označovala podoby věcí velmi nezřetelně.

Proto Písmo sv. a církev nazývá Boha „nepochopitelným“ (sněm vatik. III. I.) a praví o něm, že přebývá ve světle nepřístupném. (Jer. 32, 19. 1, Tim. 6, 16.)

Jediný Bůh sám sebe pochopuje a dokonale poznává.

Těch věcí, kteréž jsou Boží, žádný nepoznal, leč jen Duch Boží. (1. Kor. 2, 11.)

Poznáváme na př. Boží všemohoucnost, avšak nechápeme jí, protože nevíme, co vše Bůh může vykonati. Člověk chápe, t. j. dokonale poznává a proniká jen to, co je mu rovno, nebo co stojí pod ním. Proto má pravdu sv. A t h a n a s i u s: 'Ο θεός καταλαμβανόμενος οὐκ ἔστι θεός. Bůh, kteréhož by člověk chápal, nebyl by Bůh.

Za hmotou, myšlenkou i samým věčnem,

Ty trůníš v taji nedostižných sfér.

Sv. Čech, Ranní.

§ 3. **○ bytnosti Boží** (p o d s t a t ě, p ř i r o z e n o s t i. De essentia, substantia, natura Dei.)¹⁾

K d o a c o j e s t B ů h ?

Bůh jest nejvyšší bytost; jest jeden.

Na otázku, kdo a co jest Bůh, rozumem a zjevením Božím jsouce poučení, odpovídáme: Bůh jest nejvyšší bytost, která je sama od sebe, nekonečně dokonalá a naprosto jednoduchá. Bůh jest pouhý duch a jest jen jeden.

1. Bůh je sám sebou (a se, proto aseitas, býti sám sebou), t. j. Bůh od nikoho nepovstal (ab alio, od jiného, jako věci stvořené).

Bůh nemá důvodu svého bytí mimo sebe, v bytosti jiné, nýbrž v sobě, jest a trvá sám sebou, proto musí býti a nemůže nebýti, je bytost nutná, Bůh ve svém bytí není nikým omezen, je nezávislý a proto je bytostí svrchovanou, nejvyšší a naprostou (absolutní).²⁾

V Bohu je svrchovaná plnost bytí (bytí nejdokonalejší). Bůh je, jak duchaplně praví sv. Ř e h o ř N a z.: Πέλαγος τῆς οὐσίας, moře bytí. (Řeč na Narození Páně.)

¹⁾ Bytnost (podstata, přirozenost) je to, skrze co nějaká bytost je tím, čím jest; je to, bez čeho bytost ani nemůže býti aniž lze si ji bez toho mysliti. Bytnost Boží je soubor jeho podstatných dokonalostí, jimiž se Bůh rozeznává od každé jiné bytosti. Bytnost Boží poznáváme z odpovědi na otázku: Kdo a co jest Bůh? Essentia est id, quo ens est id, quod est, seu id, sine quo ens nec esse, nec cogitari potest. (Chr. Pesch. Praelect. dogm. 1906, II. 63.)

²⁾ Bůh liší se tímto svým bytím od ostatních bytostí, jako slunce od planet a měsíců své soustavy; slunce svítí svým vlastním světlem, ostatní planety a měsíce jen od slunce propůjčeným.

Zvláštní tento způsob božského bytí slove *a s e i t a* (quoniam a seipso est, protože je sám od sebe).

O tomto naprostém a nezávislém bytí Božím svědčí:

a) Bůh sám, když praví k Mojžíšovi: Já jsem ten, kterýž jsem (Jahve). Tak díš synům israelským, kterýž jest, poslal mne k vám Hospodin, Bůh otců vašich. (2. Mojž. 3, 14.) Já jsem α i ω , první i poslední, počátek i konec. (Zj. sv. Jana 22, 6.)

Jako Otec má život sám v sobě, tak dal i Synu, aby měl život v samém sobě. (Jan 5, 26.)

Tyto výroky Písma sv. potvrzuje

b) r o z u m.

Rozum nás přesvědčuje, že všechny věci a bytosti ve světě i sám svět jsou podmíněny, nemajíce příčiny svého bytí v sobě, nýbrž mimo sebe. Všecky věci a bytosti ve světě jsou řetězem, řadou, kteráž nezbytně pro svůj začátek žádá příčiny první, bytosti, která je nezávislá a naprosto nutná. Bytost tato musí býti a nemůže nebýti, protože kdyby jí nebylo, nebylo by též něčeho ostatního. (Viz část I. apolog. 2. vyd. 1.)

2. Protože Bůh je sám sebou, jest i nekonečně d o k o - n a l ý, t. j. Bůh má všechny dokonalosti v míře nejvyšší, nekonečné.

Sám rozum tak usuzuje z Boží aseity. Bůh je bytost, která je sama sebou, nezávislá, neomezená, je svrchovaná plnost bytí. Takové bytosti nechybí ničeho, proto také není bez žádné dokonalosti, nechť skutečné nebo jen možné. Bůh proto je bytostí nejdokonalejší.

Svrchovanou, nekonečnou dokonalost Boží Písmo sv. velebí slovy: Veliký je Hospodin a chvály hodný příliš a velikosti jeho není konce. (Žalm 144, 3.) Vedle slov Kristových dokonalost Boží je nám vzorem, za nímž máme kráčet. Buďte vy tedy dokonalí, jako Otec váš nebeský dokonalý jest! (Mat. 5, 48.)

Sv. A m b r o ž napsal: Domine, si te maiorem omnibus dixero, iniuriose te tuis operibus comparavi.¹⁾ (Dreher, Věrouka, 13. vyd. 5.)

3. Bůh, jsa sám od sebe a nekonečně dokonalý, jest i naprosto j e d n o d u c h ý (simplex omnino; sněm vatik. III. 1.) a vylučuje všechnu složitost.

Vše, co je složité, skládá se z částí, kteréž jsou samy sebou konečné a nedokonalé; proto žádná bytost složitá nikdy není sama sebou a naprosto dokonalá.²⁾ Proto Bůh, jenž je sám sebou a naprosto dokonalý, jest nezbytně jednoduchý.

V Bohu naprosto jednoduchém nejsou proto rozdílné dokonalosti (vlastnosti) ani od jeho bytnosti (podstaty) ani od sebe; dokonalosti Boží jsou jedno s Boží bytností a kde jest dokonalost jedna, tam jsou i všechny ostatní (každá

¹⁾ Pane, nazvu-li tebe vyšším nade všechno, jen neprávem jsem tě s tvými tvory srovnal.

²⁾ Je známa zásada: Co platí o celku, platí i o částech.

předpokládá všechny ostatní). Sv. Augustin bystře to vystihl: Deus, quod habet, hoc est.¹⁾ (De civ. Dei 11, 10.)

U stvořeného ducha, na př. u lidské duše, je rozdíl mezi bytností a dokonalostmi (vlastnostmi); něco jiného je na př. duše, a něco jiného moudrost, kterou duše má, bez které však i může být. Moudrost pak není dobrotivost, rozum není vůle, všechny vlastnosti a činnosti jsou u tvorů od sebe rozdílné. Mimo to rozeznává se u člověka schopnost mysliti a schopnost voliti od skutečného myšlení a chtění; vůle člověka může být jak v klidu, tak i činná. Těchto rozdílů u Boha není, jeho dokonalosti jsou jedno s jeho bytností, jsou bytnost (podstata) Boží sama.

Proto dobře praví Písmo sv.: Bůh je láska, moudrost a nikoliv Bůh má lásku, moudrost a pod. Dokonalosti Boží nejsou rozdílné ani od sebe. Boží dobrota a milosrdenství je zároveň i Boží spravedlnost, jeho myšlení je zároveň i jeho chtění. Bůh nemá také žádných sil a schopností, kteréž by teprv mohly přejíti v činnost, nýbrž Bůh je stále činný, je ustavičná, věčná činnost, pouhý, čirý kon (actus purus).

Fysika snaží se všechny síly přírodní uvést na jedinou prásilu, všechny látky na jednu jedinou pralátku. Kdyby tato záhada (problém) byla rozřešena, pak by byl svět skutečným obrazem jednoduchosti božské bytnosti, která v sobě zavírá nejpodivuhodnější bohatství.²⁾

Jednoduchosti Boží přiči se blud Antropomorfítů nebo Audiánů,³⁾ kteří, vykládající doslovně výroky Písma sv. o očích, uších a rukou Božích, přikládali Bohu lidské tělo a lidské údy. Kde Písmo sv. mluví o očích, uších a rukou Božích, mluví tak obrazně a chce člověku, jenž okem vidí, uchem slyší, rukama pracuje, znázorniti Boží vševědoucnost a moc, nechce však nikterak připisovati mu lidského těla a jeho údů. Příčinou tohoto bludu byla prostota a duševní nevyspělost oněch bludařů.

Je samozřejmé, že monismus pantheistický, jenž stotožňuje Boha se světem, popírá i jednoduchost Boží. (Viz § 15.)

4. Z jednoduchosti Boží plyne samo, že Bůh je p o u h ý, č i r ý d u c h,⁴⁾ t. j. Bůh nemá žádných hmotných částí a není závislý na žádné hmotě. Bůh je duch od hmoty, od světa zcela rozdílný, bytost osobitá, sebevědomá, která rozumně myslí, svobodně chce a jedná. Bůh, jsa naprosto jednoduchý, je duch nejčistší a nejdokonalejší, t. j. Bůh je bytost, která má nejdokonalejší rozum a nejlepší svobodnou vůli, nemá však žádného těla.

¹⁾ Bůh, co má, to jest.

²⁾ Pozoruj srovnání: Jednoduché, bezbarvé světlo, bylo-li zlomeno vidmem, zazáří rozmanitými barvami; tak jednoduchá Boží bytnost ukazuje se nám ve vidmu, v zrcadle stvořených věcí, v rozmanitých odstínech, ač je ve skutečnosti jediné, čisté, pouhé světlo. Srovnej též kruh, jeho poloměry a střed.

³⁾ Audius, mnich z Mezopotamie (ve 4. stol.), byl jejich hlavou; ἄνθρωπος = člověk, μορφή = podoba).

⁴⁾ Duch je bytost, která má rozum a vůli, ale nemá těla. Je to jednoduchá, netělesná podstata (t. j. něco pro sebe existujícího), nezávislá na hmotě.

Kristus proto řekl k ženě Samaritánce: Bůh je duch a ti, kteří se jemu klanějí, **v duchu a pravdě mají se klaněti.** (Jan 4, 24.) Čím starší jsou národové, tím jest u nich větší úcta před „božským“ a „neviditelným“. (Viz část I. apolog. 2. vyd. 54.)

Seneca napsal: *Quid ergo interest inter naturam Dei et nostram? Nostri pars melior animus est: in illo nulla pars extra animum; totus ratio est.*¹⁾ (Předml. k Natur. quaestiones, § 13.)

Monismus jak pantheistický, tak i materialistický, upírájí jsoucnost osobního Boha jakožto pouhého ducha a rozdílného od světa. (Viz § 14, 15.)

5. Bůh jako bytost nejvyšší, nekonečně dokonalý a naprosto jednoduchý, jest jenom jeden (numerie unus, unicus, počtem jeden, jedinečný). Není bohů víc a nemůže jich ani více býti, neboť

a) co je nejvyšší, může býti jenom jedno, superlativ ten vylučuje naprosto jsoucnost jiné nejvyšší bytosti.²⁾ Proto Bůh, který jest nejvyšší bytost, může býti jenom jeden.

b) bytost nekonečně dokonalá má v sobě všechny dokonalosti. Kdyby bylo více bohů, byli by buď stejné nebo rozdílné bytnosti (podstaty, přirozenosti). Kdyby byli stejné bytnosti, nebyl by žádný z nich nekonečný (nekonečně dokonalý), nebo nekonečné může býti jenom jedno. Kdyby byli rozdílné bytnosti, musili by se něčím lišiti, každý z nich musil by míti nějakou vlastnost (dokonalost), kteréž by ostatní neměli; pak by však žádný z nich neměl všech dokonalostí, žádný nebyl by pravý Bůh.

c) aby svět byl stvořen, zachováván a řízen, k tomu stačí jen jediný Stvořitel, Zachovatel a Pořadatel, jen jediný Bůh. (Viz důkazy pro jsoucnost Boží; část I. apolog. 2. vyd. 1 a násl.)

Z těchto důvodů vysvítá také již sama sebou lichost jak dualismu,³⁾ tak i polytheismu.

d) Všecko zjevení Boží od Adama až do Ježíše Krista hlásá jako základní náboženskou pravdu: Bůh jest jen jeden.

Starý zákon klade na srdce lidu israelskému: Slyš, Israeli, Hospodin, Bůh náš, Hospodin jeden jest! (5. Mojž. 6, 4.) Nový zákon přesvědčivě dí: Víme, že není žádného Boha než jednoho. (1. Kor. 8, 4.)

e) S Písmem sv. souhlasí všechna církevní **T r a d i c e.**

Tertullián napsal: *Deus, si non unus est, non est.* (Contra Marc. I. 3.)⁴⁾

¹⁾ Jaký jest rozdíl mezi přirozeností Boží a naší? Při nás je lepší částí duch; v něm (v Bohu) nic jen duch; všecek duch.

²⁾ Dvě nejvyšší hory nejsou rovněž možné; buď jedna je vyšší nad druhou, pak je sama nejvyšší, nebo jsou obě stejně vysoké, pak však žádná z nich není nejvyšší; této přednosti zbavují se vzájemně samy.

³⁾ Dualismus učí dvěma základním, osobním principům všeho bytí, principu dobra (bůh dobrý) a zla (bůh zlý). Tak učil perský náboženský reformátor Zoroaster v 16. stol. př. Kr. a po něm ve 3. stol. po Kr. Peršan **M a n e s** (manicheismus).

⁴⁾ Bůh, není-li jeden, není.

Církev sama prohlásila: *Unus solus est verus Deus.* (Sněm lat. IV.)¹⁾

f) Osvícení pohané, jakmile se dopracovali správného pojmu o Bohu, vzdali se tím i zároveň mnohobožství. Tak učinil *Sokrates* (Xenof. Paměti I., 1.), *Platon* (Zákony I. § 89, 1, 898; *Timaios*), *Zenon*, *Anaxagoras*, *Aristoteles* (Metaf. XII. 8, 10.), *Cicero*, *Seneca*. I prostý pohan v pohnutých chvílích neštěstí a soužení nevolal k bohům, nýbrž k Bohu: *Deo commendo* — Bohu poroučím, *quod Deus dederit* — Bůh to dejž! — *Deus inter nos iudicabit* — Bůh mezi námi bude soudcem! (Srovnej výrok *Tertulliána* v, str. 10.)

Monotheismus byl u nejstarších národů původní náboženská forma; *polytheismus* a ostatní pohanské formy náboženské jsou jeho znetvoření. Formy ty pošly z poblouzení, jehož příčinou byl hřích, odvrát od Boha. Na místo Stvořitele lidé ctili tvory a síly přírodní. Protože poznavše Boha, neoslavovali ho jako Boha . . , ale marní učinění jsou v myšleních svých. A změnili slávu neporušitelného Boha v podobenství obrazu porušitelného člověka. (Řím. 1, 21—23.)

6. Vrozená touha po poznání pudí nás, že se snažíme, abychom i nekonečnou bytost Boží poznali lépe a dokonaleji.

Boha pak lépe a dokonaleji poznáváme z jeho dokonalostí neboli vlastností. Vlastnosti (dokonalosti) tyto poznáváme z vlastností bytostí stvořených. Soudíme totiž z vlastností a dokonalostí jejich na vlastnosti a dokonalosti Stvořitelovy (poznání obdobné, analogické).

Přednosti věcí stvořených jsou odleskem nekonečné dokonalosti Boží. Třeba však při tom šetřiti trojí cesty:

1. Bohu dlužno přikládati všechny dokonalosti bytostí stvořených (konečných). Bůh je původce těchto dokonalostí, proto nemůže býti bez nich (cesta kladu; vlastnosti kladné).

2. z bytosti Boží je třeba vyloučiti všelikou nedokonalost a omezenost bytostí stvořených (co do času, prostoru a moci; cesta záporu, vlastnosti záporné).

3. všechny vlastnosti bytostí stvořených buďtež Bohu přikládány ve stupni nejvyšším, měrou nekonečnou (cesta výbornosti), na př. Bůh jest moudrý, ne však měrou omezenou, konečnou, jako my, nýbrž jest nejvyšš, nekonečně moudrý.

4. jako u stvořených bytostí rozeznáváme bytí od činnosti, tak i v Bohu. Bůh jako duch ukazuje svou činnost poznáním a chtěním. Proto rozeznáváme vlastnosti: 1. božského bytí, 2. božské činnosti, a to vlastnosti a) božského poznání, b) božského chtění.²⁾

¹⁾ Pouze jeden je pravý Bůh.

²⁾ Dlužno však zas a zas pamatovati, že v Bohu samém vlastnosti nejsou rozdílné ani od sebe ani od Boží podstaty; jsou podstata Boží sama; v Bohu není také rozdílu mezi bytím a činností.

Vlastnosti božského bytí.

§ 4. A) Vlastnosti záporné.

Bůh jest nezměnitelný, věčný nesmírný, všudypřítomen.

1. Bůh je **n e z m ě n i t e l n ý**, t. j. je sám v sobě vždy týž. Nemění se ani sám ani ve svých úradcích.

Člověk zato se mění tělesně i duševně; i duševní život andělů je změnám podroben.

Nezměnitelnosti Boží učí:

a) **P í s m o s v.**

Já jsem Hospodin a neměním se. (Mat. 3, 6.) Není Bůh jako člověk, aby klamal, ani jako syn člověka, aby se měnil. (4. Mojž. 23, 19.) Rada má státi bude a všeliká vůle má stane se. (Jes. 46, 10.)

b) **T r a d i c e.**

S v. **A u g u s t i n** dí: Quid est: Ego sum, qui sum, nisi mutari non possum? (Serm. 7., n. 7.)¹⁾

c) **r o z u m l i d s k ý.**

Bůh je nezměnitelný, protože je sám od sebe, nekonečně dokonalý a jednoduchý. Bůh, jsa sám od sebe a sám sebou, vylučuje ve svém bytí všeliký vývoj, nenabývá ničeho a neztrácí ničeho. Jsa nejvšš dokonalý, Bůh nemůže žádné dokonalosti ani získati ani pozbyti a, jsa naprosto jednoduchý, je prost všelikých proměn ve svém poznání a chtění.

d) Bůh v čase stal se **s t v o ř i t e l e m**, kterým od věčnosti nebyl, proto se však nezměnil. Bůh od věčnosti určil svou vůli, co, kdy a jak vykoná. Od věčnosti ustanovil, že stvoří svět, a když nastal určený onen okamžik, Bůh stvořil svět a s ním i čas. Tak Bůh stal se v čase stvořitelem, sám se však nezměnil, nýbrž změna stala se mimo něj. Opera mutans nec mutans consilium. (Sv. Augustin, Vyzn. I. 4.)²⁾ Podobně žádný nový skutek Boží není účinkem nového Božího úradku, nýbrž věčného. (Sv. Augustin. O městě Bož. XII. 17, 2.) Vykoupením na př. změnilo se lidstvo (stalo se lepší), nikoliv však Bůh. Jako se nemění naše myšlenka, oděje-li se slovem a stane-li se slyšitelná, tak také Bůh nikterak se nezměnil, že vzal na sebe lidskou přirozenost.

Bůh se nemění, trestá-li hříšníky; kdo se mění, jsou lidé, kteří svým chováním mění svůj mravní poměr k Bohu; dobrému jeví se Bůh ve své nevýslovné lásce; zlý spatřuje v témž Bohu hněvajícího se a trestajícího soudce.³⁾

Písmo sv. sice často mluví o rozličných hnutích mysli v Bohu, na př. že se Bůh hněvá, že se mu zželelo, že člověka učinil na zemi (1. Mojž. 6, 6.), že se raduje atd. Výrokům těm je dlužno rozuměti obrazně; Písmo sv. mluví tu o Bohu

¹⁾ Co znamená: Já jsem, kterýž jsem, než, nemohu se měniti?

²⁾ Měnicí díla, ale neměnicí úradku.

³⁾ Srovnej: Člověk, blíží-li se k ohni, zahřívá se, vzdaluje-li se od něho, chladne. S ohněm neděje se tu žádná změna, nýbrž s člověkem.

po lidsku a příkládá mu lidské city, aby vypravovalo živěji a nám srozumitelněji. Je to *anthropomorfismus symbolický*.

e) Pohané věřili v nezměnitelný osud (*fatum*, *μοῖρα*, *ἀνάγκη*). Aristoteles vyznává nezměnitelnost Boží známým výrokem: *Ἀνάγκη εἶναί τι, ὃ πρῶτον κινεῖ καὶ τὸ πρῶτον κινουὺν ἀκίνητον*. (Fys. VIII. 6.)¹⁾

Obrazy nezměnitelnosti Boží jsou: hořící keř na Horebu; totéž slunce je zdravému oku příjemné, nemocnému obtížné, usmrcuje a oživuje; tímž sluncem vosk se rozpouští, hlína tvrdne. Pravda se nemění, když postupně osvětluje naši mysl a zapuzuje naši neznalost, nemění se, i když se jí spouštíme; týž peníz bývá cenou za rozmanité věci.

2. Bůh jest věčný, t. j. Bůh byl vždy, jest a bude vždy. Bůh je bez začátku a konce. V Bohu není žádného časového postupu, není minulosti ni budoucnosti, nýbrž stálá přítomnost.

U Boha jest ustavičné dnes, *perpetuum hodie* (proč?). Stvoření duchové i naše duše nejsou věční, nýbrž jen nesmrtelní (proč?).

Věčnosti Boží učí:

a) Písmo sv., kteréž nazývá Boha věčným, Bohem věčnosti.

Abraham štípl háj v Bersabě a vzýval tam jméno Hospodina, Boha věčného. (1. Mojž. 21, 33.) Živ jsem já na věky. (5. Mojž. 32, 40.) Já jsem *A i Ω*, počátek i konec. (Zj. sv. Jana 1, 8.) Jeden den u Pána jest jako tisíc let a tisíc let jako jeden den. (2. Petr. 3, 8.)

b) sv. Otcové:

sv. Augustin: *Quid est: Ego sum, qui sum, nisi aeternus sum?* (Serm. 7. n. 7.)²⁾

c) rozum lidský.

Již důkaz příčinný (aitiologický a kosmologický) ukazuje k věčnosti Stvořitele světa. Aseita Boží je rovněž důkazem jeho věčnosti. Bytost, která je sama sebou a nutná, je také bez začátku a konce, a musí býti vždycky. Jen podmíněné bytosti v čase povstávají a zanikají. Boží nekonečnost, jeho jednoduchost a nezměnitelnost nepřipouštějí v Bohu žádného časového vývoje ani postupu.

d) Staří filosofové uznávali věčnost Boží ústy Aristotelovými: *Ἀνάγκη εἶναί τινα αἰδίου οὐσίαν ἀκίνητον*. (Metaf. XII. 6.)³⁾ Bohové pohanští požívali ambrosie a nektaru, aby si zachovali věčné mládí. Cicero praví: *Sed nos deum, nisi sempiternum, intellegere qui possumus?* (De nat. deor. I. § 25.)⁴⁾

Obraz Boží věčnosti: Žulová skála v proudu vln.

¹⁾ Je nutno, aby bylo něco, co první pohybuje, a to, co první pohybuje, aby bylo nehybné.

²⁾ Co jest: Já jsem, kterýž jsem, leč že věčný jsem?

³⁾ Musí býti věčná podstata nehybná.

⁴⁾ Ale my Boha nemůžeme jinak chápati než jako věčného.

3. Bůh jest nesmírný (nesmírné = co nelze změřiti), t. j. není omezen žádným místem ani prostorem, nýbrž naplňuje a proniká všechen možný prostor. Není žádného kde (ubi, hic), aby tam (ibi, illic) Boha nebylo.¹⁾

Nesmírnost Boží dlužno rozeznávat od nekonečnosti. Nesmírnost vylučuje všelikou mez prostorovou, nekonečnost vylučuje jakýkoliv nedostatek bytí nebo dokonalosti.

Nesmírnosti Boží učí:

a) P í s m o s v.

Šalamoun posvěcuje chrám modlí se: Jestliže nebe a nebesa nebes obsáhnouti (změřiti) Tebe nemohou, čím méně dům tento, kterýž jsem vystavěl? (3. Král. 8, 27.) Veliký jest (Bůh) a nemá konce, vysoký a nesmírný. (Bar. 3, 25.) Sv. P a v e l před areopagem v Athénách mluvil o Bohu, že „nebydlí ve chrámech udělaných rukou“. (Skut. 17, 24.)

b) r o z u m l i d s k ý soudí z nekonečné dokonalosti božského bytí na nesmírnost Boží. (Proč?)²⁾

c) Pohané znázorňovali si nesmírnost Boží ohromnými a podivně složitými výtvary uměleckými, jak ukazují na př. egyptské sfingy.

4. Bůh je všudy přítomen, t. j. je všudy a na každém místě, na nebi i na zemi.

Nesmírný je Bůh i beze stvořeného světa; všudy přítomen je teprve po stvoření světa. (Čas i prostor vznikly teprve stvořením). Tím se však Bůh nikterak nezměnil, jako se nemění slunce, ozáří-li rostlinu nově ze země pučící.

Bůh neukazuje své přítomnosti všude stejným způsobem, není všude stejně činný. Bůh působí jinak v živých bytostech, jinak v neživých, jinak v ne rozumných, jinak v rozumných. Jinak je Bůh přítomen v duši spravedlivého (asi jako přítel v příteli), jinak v hříšníkovi (výčitkami svědomí). V pekle ukazuje svou spravedlnost, v nebi zvláště svou dobrotu a milost. Proto se k němu modlíme: Otče náš, jenž jsi na nebesích. Nejdokonalejším způsobem ukazuje se přítomnost Boží ve vtělení a v eucharistii, nebo v Kristu přebývá všechna plnost božství (Koloss. 2, 9.); přítomností Boží v eucharistii stávají se pak naše chrámy zvláštním způsobem domy Božími.

V š u d y p ř í t o m n o s t i B o ž í u č í:

a) P í s m o s v. poetickým a klasickým výrokem: Kamž půjdu od ducha tvého a kam před tváří tvou uteku? Jestliže bych vstoupil na nebe, tam jsi ty; pakli bych vstoupil do pekla, přítomen jsi. Byť bych vzal křídla svá na úsvitě a bydlil v končinách moře, i tam ruka tvá provodila by mne a držela by mne pravice tvá. I řekl jsem, snad tma přikryje mne a noc bude mi světlem v rozkošech

¹⁾ Srovnej nesmírnost Boží s pravdami věčnými a nutnými, na př. zásadou protikladu; nejsou zde ani onde a přece jsou všude pravdivy.

²⁾ Čti Sig. Bouška, Duše v přírodě, báseň „Jen to nekonečno miluji“. 1897. (Viz Procházka, Česká lyra. 2. vyd. 431.)

mých. Však ani tma nebude tmavá před tebou, a noc jako den (před tebou) světlá bude; jako tma jeho, tak i světlo jeho. (Žalm 138, 7—12.)

Sv. P a v e l řečnil před aeropagem: Není daleko (Bůh) od jednoho každého z nás, nebo v něm živi jsme, hýbáme se a trváme. (Skut. apošt. 17, 27—28.)

b) sv. O t c o v é přirovnávají všudypřítomnost Boží ke světlu, ke vzduchu, jenž naplňuje a proniká světový prostor, k moři, kteréž vodou svou prosycuje a obtéká houby (= svět) rostoucí na mořském dně. (Sv. A u g u s t i n, Vyzn. VII. 5.)

c) r o z u m l i d s k ý vidí, že Bůh je všudypřítomen, protože je nesmírný a nekonečně dokonalý. Bůh, jako příčina všeho, musí též všem věcem býti přítomen (přítomnost bytnosti).

A r i s t o t e l e s správně usoudil: Τὸ δὲ πρῶτον κινῶν, ὁθεν ἡ ἀρχὴ τῆς κινήσεως, ἅμα τῷ κινουμένῳ ἐστὶ. (Fys. VII. 2.)¹⁾

Všudypřítomnost Boží je člověku

a) napomenutím: Chodiž přede mnou a budiž dokonalý. (1. Mojž. 17, 1.)

b) výstrahou: Kterak mohu zlé činiti a hřešiti proti Bohu svému? (1. Mojž. 39, 9.)

c) útěchou: Nebo bych pak chodil uprostřed stínu smrti, nebudu se báti zlého, nebo ty, (ó Bože), se mnou jsi! (Žalm 22, 4.)

Vzpomeň biblického příběhu: Jakob prchá do Haran.

§ 5. B) Vlastnosti kladné.

Bůh jest svrchovaně pravdivý, dobrý a krásný.

1. B ů h j e s v r c h o v a n á p r a v d a²⁾ (s k u t e č n o s t), t. j.:

a) Bůh je tím, čím býti má. Bůh je bytost, která co nejdokonaleji se shoduje se svým pojmem (s pojmem o sobě, t. j. o Bohu). Bůh je pravý, skutečný Bůh.

b) Bůh poznává všechny věci tak, že poznání jeho je s nimi v nejdokonalejším souhlasu, poznává je, jak skutečně jsou).

Bůh je zosobněná pravda, je původ, zdroj a základ všeliké pravdy. Bůh jako svrchovaná pravda má býti nejhlavnější cíl našeho poznání. Já jsem pravda. (Jan 14, 6.)

V Bohu i my jednou poznáme všelikou pravdu a dojdeme odpovědi na to, co nám tu na světě zůstávalo tajemné a nepochopitelné.

¹⁾ První pohybující, protože je počátek pohybu, je zároveň s pohybovaným.

²⁾ Pravdivá (pravá) je bytost, která je tím, čím býti má, která se shoduje se svým pojmem (s představou o sobě). V běžné řeči místo výrazu „pravdivý“ užíváme slov „pravý“, „skutečný“, na př. pravé, skutečné zlato.

Z tisíce květů stoupá velká vůně
a duše, po pravdě jež žízní, stůně,
se povznáší a k Bohu blíž se šine.

V. Baffi, Ital. poesie nové doby. Přel. Vrchlický.

2. Bůh je svrchované dobro, t. j. bytost, nad niž nemůže býti lepší.¹⁾

Bůh, jako nejdokonalejší bytost, je svrchovaně a naprosto dobrý. Bůh je dobro samo, původ, vzor a základ všelikého dobra. Bůh je zosobněné dobro. K Bohu jako k nejvyššímu dobru má směřovati všechna naše mravní snaha.

Jediný dobrý jest Bůh. (Mat. 19, 17.)

3. Bůh je svrchovaná krása, t. j. v Bohu nejrozmantější dokonalosti jsou spojeny v nejladnější celek²⁾.

Bůh, jako nejvyšší a nejdokonalejší bytost, jest i svrchovaně krásný, původ, vzor a základ veškeré krásy. Bůh je zosobněná krása. Bůh jako svrchovaná krása má býti předmětem naší největší záliby.

P í s m o s v. kárá pohany: V jejichžto kráse (věci stvořených) jestliže kochajíce se za bohy je měli, nechť vědí, že mnohem nad ně krásnější jest Pán jejich. Nebo zploditel krásy všechny ty věci ustanovil. (Moudr. 13, 3.) Velebnost a krásu, ó Bože, oblekl jsi. (Žalm 103, 1.)

I r o z u m nás vede k tomu, že Bůh je svrchovaná pravda, dobrota a krása. Základem pravdy a dobroty u bytosti vůbec jest její dokonalost. Bůh, jsa nekonečně dokonalý, je proto i svrchovaně pravdivý i dobrotivý. Pravda a dobrota jsou však základem krásy, proto Bůh jest i neskonalá krása.

Vlastnosti božské činnosti.

§ 6. A) Vlastnosti božského poznání (rozumu).

Bůh jest vševědoucí, nejvyšš moudrý.

1. Bůh je vševědoucí, t. j. Bůh ví všechno minulé, přítomné i budoucí, ví i naše nejtajnější myšlenky. Předmětem božského poznání je všechno, co lze poznati.

Bůh poznává:

a) sama sebe (svou bytost).

Duch (Boží) zpytuje všechny věci, také i hlubokosti božské. Těch věcí, kteréž jsou Boží, žádný nepoznal, leč jen duch Boží. (1. Kor. 2, 10—11.)

¹⁾ Bytost je dobrá. má-li všechny jí náležející dokonalosti

²⁾ Krásné je, co se skládá z mnohých rozmanitých jednotlivostí (skutečností) — dokonalostí —, které jsou však tak vzájemně spojeny, že skládají spořádaný a ladný celek.

b) všechno skutečné mimo sebe, minulé, přítomné i budoucí.

E s t h e r modlí se k Bohu: **Pane**, kterýž všech věcí vědomost máš. (*Esther*, 14, 14.)

Bůh zná i naše nejtajnější myšlenky: Oči Páně mnohem více jasnější jsou nežli slunce a vidí i v srdce lidská, hledíce do skrytých stran. (*Sirach* 23, 28.) Bůh znal myšlenky Kainovy.

c) Bůh, poznává všechno skutečné, poznává i budoucí, svobodné činy lidské, které se jistě stanou (absolute futura).

Já vím, že nepustí vás král egyptský, abyste šli, leč skrze ruku silnou. (2. Mojž. 3, 19.) Věděl zajisté Ježíš od počátku, kdo ho zradí. (*Jan* 9, 64.)

Na této známosti Boží zakládá se pravdivost Božích proroctví.

d) tím, že Bůh poznává (předvídá) budoucí naše svobodné činy, neruší naši svobody. Činy ty nejsou účinkem, nýbrž jen předmětem božského poznání.¹⁾

Jsem-li přítomen dramatu, kteréž znám, hrají herci sice vše, co vím, ne však proto, že to vím. Lékař, předvídá podle stavu nemocného blížící se smrt, není jí vinen.

Stoikové (i **C i c e r o**, *De divinat.* II, § 18.) proto chybovali, když měli za to, že vševědoucnost Boží nelze srovnati se svobodou lidskou.

e) všechny činy možné, t. j. budoucí, svobodné lidské činy, které by se staly, kdyby se podmínka naplnila (conditionate futura).²⁾

I řekl David: Hospodine, Bože israelský, slyšel služebník tvůj pověst, že by se chystal Saul přijíti do Ceily, aby vyvrátil město pro mne. Vydají mne muži Ceily v ruce jeho? A sstoupí Saul, jakož slyšel služebník tvůj? Hospodine, Bože israelský, oznam služebníku svému! I řekl Hospodin: Sstoupí. I řekl David: Vydají mne muži Ceily i muže, kteří jsou se mnou, v ruce Saulovy? I řekl Hospodin: Vydají. (1. Král. 23, 10—12.) David se svými proto do Ceily nesestoupil, nýbrž prchl.

Běda tobě, **Korozaime**, běda tobě, **Betsaido**! Kdyby v Tyru a Sidonu byli činění divové, kteří jsou činění ve vás, dávno v žíní a v popelu byli by činili pokání. (*Mat.* 11, 21.)

O spravedlivém jinochu Písmo sv. praví: Vzat jest (od Boha), aby zlost nezměnila rozumu jeho aneb aby lest nepodvedla duše jeho. (*Moudr.* 4, 11.)

f) Bůh poznává všechno způsobem nejdokonalejším, t. j.

1) poznává (proniká, vidí) vše tak, jak jest; proto mu není třeba, aby badal a usuzoval, proto také není u něho žádného omylu;

¹⁾ Nekláme něco proto, že to Bůh předvídá, nýbrž Bůh předvídá (napřed poznává, ví, vidí), jak v tom neb onom případě budeme svobodně jednati. Vševědoucnost Boží není tu příčinou našich svobodných činů, nýbrž Bůh je předvídá, poněvadž se jistě stanou; že se však stanou, to závisí na svobodné vůli člověka, kterýž se i jinak mohl rozhodnouti.

²⁾ Co by se stalo, kdyby byl Hanibal přemohl Římany?

2) poznává všechno od věčnosti minulé, přítomné i budoucí jediným činem, jediným pohledem. Týmž činem, pohledem, kterým poznává jeden předmět, poznává zároveň (vidí) i všechny ostatní.

Minulost, přítomnost a budoucnost jsou před Bohem jen jediný obraz; Bůh vidí všechno minulé, přítomné i budoucí najednou.¹⁾

g) R o z u m lidský správně soudí: Bůh je vševědoucí, protože je nekonečně dokonalý, věčný a všudypřítomen.

h) P o h a n é vyznávají vševědoucnost Boží ústy C i c e r o n o v ý m i: Nec enim ignorare Deus potest, qua mente quisque sit. (De divin. II. § 60.²⁾)

Čteme-li v Písmě sv.: Sestoupím a pohledím, zdali křik, který přišel ke mně, doplnili skutkem“ (1. Mojž. 18, 20.), je to opět a n t r o p o m o r f i s m u s s y m b o l i c k ý.

Ze vševědoucnosti Boží plyne jeho nejvyšší moudrost:

2. Bůh jest nejv ý š m o u d r ý, t. j. ví všechno co nejlépe zařídit, by dosáhl svých nejsvětějších úmyslů (cílů).

Moudrost Boží je praktická vševědoucnost, t. j. Bůh ke svým cílům volí nejvhodnější prostředky, protože je poznává ve své vševědoucnosti.

Jak velicí jsou skutkové tvoji, Hospodine, všechny věci s moudrostí jsi učinil. (Žalm 103, 24.)

I p o h a n é připisovali původ všelike moudrosti bohům (Apollo a Minerva). P y t h a g o r a s říkával: ‘Ο θεός ἀριθμεῖ, Bůh počítá.

Moudrost Boží ukazuje se jak v přírodě, tak i v dějinách lidstva; jak se jeví v přírodě, ukázali jsme v důkazu teleologickém (divy dalekohledu a drobnohledu; viz část 1. apolog. 2. vyd. 9.).

Dějiny — zvláště křesťanské — potvrzují slovo Pavlovo: Co jest u světa mdlé, vyvolil Bůh, aby zahanbil silné. (1. Kor. 1, 27.)

Pamatuj na vševědoucnost a moudrost Boží jmenovitě v pokušení a životních nesnázích! Důvěřuj v Boha a podrob se jeho řízení! Neztrácej mysl, i když nevinně trpíš! Mojžíš byl zachráněn, Josef povýšen, Job odměněn, Aman svržen. (Srov. Jesaiáš 55, 8—9.)

§ 7. B) Vlastnosti božského chtění (božské vůle).

Bůh je naprosto svoboden, všemohoucí, nejvyšší svatý, spravedlivý, dobrotivý, milosrdný, shovívavý, pravdomluvný a věrný.

Mimo poznání jeví se duševní činnost i chtěním — vůlí. Proto Bohu mimo poznání přísluší i c h t ě n í — v ů l e.

¹⁾ Srovnej: S vysoké hory patříme na celou krajinu. Velitel s povýšeného místa přehlíží jediným pohledem řady vojáků, které přešly, které jsou před ním a které přijdou.

²⁾ Bůh nemůže neznati, jaké kdo je myslí. Vzpomeň pohanských věštírů a orakulů!

Vůle Boží jest jako jeho bytnost nekonečně dokonalá, věčná, nezměnitelná a nezávislá.

O B o ž í v ů l i s v ě d ě í :

1. P í s m o s v .

Trpící Spasitel praví: Otče můj, staň se vůle tvá! (Mat. 26, 42.) A naučil nás modlití se: Otče, buď vůle tvá! (Mat. 6, 10.)

2. r o z u m .

Vůle — chtění — je z nejpřednějších dokonalostí, proto Bůh — bytost nej-dokonalější — nemůže jí nemíti.

Stvoření světa nezbytně žádá první, svobodné, chtějící příčiny.

V l a s t n o s t i b o ž s k é v ů l e j s o u :

1. Bůh je n a p r o s t o s v o b o d e n ; koná zevně, co a jak chce.

Bůh však své svobody nezneužívá, nejedná libovolně, nýbrž vždy v souhlase svou nekonečnou dokonalostí, zvláště se svou moudrostí a dobrotou.

O s v o b o d ě B o ž í s v ě d ě í :

a) P í s m o s v .

Všecko, cožkoliv chce, Hospodin činí na nebi, na zemi, v moři i ve všech propastech. (Žalm 134, 6.)

b) k ř e s t a n s k ý l i d , jenž na Bohu hledí dosáhnouti milosti, jsa přesvědčen, že pravdivá jsou slova: Jeden a týž duch rozděluje jednomu každému, jak chce. (1. Kor. 12, 11.)

2. Bůh je v š e m o h o u c í , t. j. Bůh stvořil nebe i zemi i všecko, což jest; může všecko, cožkoliv chce.

Bůh, chce-li, může pouhým, prostým činem své vůle všemu uděliti jsoucnost a není mu třeba ani žádné látky ani nástrojů, jako člověku. Bůh může něco učiniti z ničeho pouhou svou vůlí, t. j. B ů h m ů ž e n ě c o s t v o ř i t i . Všemohoucnost jeho tím, co dosud stvořil a tvoří, není vyčerpána.

V š e m o h o u c n o s t B o ž í v e l e b í :

a) P í s m o s v . , nazývajíce Boha všemohoucím (omnipotens, 2. Kor. 6, 18., Zj. sv. J. 19, 6.), Job se utěšuje: Víím, Bože, že všecko můžeš. (Job 42, 2.)

Hospodin řekl a učiněno jest, on přikázal a stvořeno jest. (Žalm 148, 5.) U Boha je všecko možné. (Mat. 19, 26.)

b) Ů s t n í p o d á n í .

Církev začíná všecka svá vyznání: Credo in Deum, patrem omnipotentem —¹⁾ a své modlitby obyčejně: Omnipotens Deus — — —²⁾.

c) I pohané (Aischylos, Pindaros, Sofokles) uznávali všemohoucnost Boží, jak za mnohé svědčí Cicero: — — — Nihil esse, quod Deus efficere non possit, et quidem sine labore ullo. (De nat. deor. III. § 92.³⁾)

¹⁾ Věřím v Boha, Otce všemohoucího.

²⁾ Všemohoucí Bože!

³⁾ Nic není, čeho by Bůh vykonati nemohl, a to beze vši práce.

3. Bůh jest nejvyšší svatý, t. j. Bůh chce a miluje jenom dobré a nenávidí zlého.

Nejvyšší svrchované dobro je Bůh sám (viz § 5.), proto má Bůh sám v sobě největší zálibu, proto chce a miluje i ve tvorech jen dobré (t. j. co se shoduje s jeho nekonečnou dokonalostí) a nenávidí zlého (t. j. co odporuje jeho nekonečné dokonalosti).

Svatost Boží vyznává:

a) Písmo sv.

Serafové stojící před trůnem Božím volají: Svatý, svatý, svatý Hospodin Bůh zástupů. (Jes. 6, 3.)

b) církev o velikém pátku pje: "Ἁγίος ὁ Θεός, ἅγιος ἰσχυρός, ἅγιος ἀθάνατος, ἐλέησον ἡμᾶς.¹⁾

c) pohané ukazují k svatosti Boží svými smírnými oběťmi a lustrac

4. Bůh jest nejvyšší spravedlivý, t. j. Bůh dobré odměňuje (spravedlnost odměňující, iustitia remunerativa) a zlé trestce (spravedlnost trestající, iust. vindicativa). Bůh je spravedlivý, protože je svatý.

Bůh odplatí jednomu každému podle skutků jeho. (Řím. 2, 6.) U Boha není přijímání osob. (1. Petr. 1, 17.) Kristus slibuje, že odmění i podanou číši studené vody (Mar. 9, 40.), dává však také výstrahu: Ale pravím vám, z každého slova marného vydáte počet v den soudný. (Mat. 12, 36.) Sv. Pavel se utěšuje před svou smrtí: Dobrý boj jsem bojoval, běh jsem dokonal, víru jsem zachoval. Naposledy složená jest mi koruna spravedlnosti, kterouž mi dá v onen den Pán, spravedlivý soudce. (2. Tim. 4, 7—8.)

Nade všechno důležitý ukaz spravedlnosti Boží je smírná obět Kristova na kříži.

I pohané byli přesvědčeni o spravedlnosti Boží. Třeba jen vzpomenouti soudců v podsvětí, jimiž byli Minos, Rhadamanthys a Aiaikos. Homér pje: Ζεύς . ἀνθρώπους ἐφορᾷ καὶ τίνυται, ὅστις ἀμάρτη. (Odyss. XIII. 214.²⁾

Spravedlnost Boží neukazuje se úplně a dokonale zde na zemi, nýbrž teprve na onom světě. (Srov. podob. o boháči a Lazaru, o koukoli a pšenici.)

Příklady odměňující spravedlnosti Boží: Abraham, Noach, Josef egypt. Které jsou v Nov. zák.?

Příklady trestající spravedlnosti Boží: Sodoma a Gomorrha, potopa, Heli, Absolon, zkáza Jerusalema; katastrofy v dějinách lidských.

Pamatuj: Čím kdo hřeší, tím bývá i trestán. (Moudr. 11, 17. Aman.)

5. Bůh jest nejvyšší dobrotivý, t. j. Bůh je pln lásky ke svým tvorům, všechno dobré máme od něho.

¹⁾ Svatý Bože, svatý silný, svatý nesmrtelný, smiluj se nad námi!

²⁾ Zeus na lidi pohlíží a trestá každého, kdo zhřeší.

Bůh je láska, dí Písmo sv. (1. Jan 4, 16.) Co máš, čeho bys nepřijal? (1 Kor. 4, 7.) Bůh je dobrotiv ke všem tvorům, i k nerozumným. Bůh nesytí jen mladého krkavce (Žalm 146, 9.), nýbrž odívá i kvítí polní. (Mat. 6, 30.) Není krásnější stolní modlitby nad slova žalmu: Oči všech v tebe doufají, Hospodine, a ty dáváš jim pokrm jejich v čas příhodný. Otvíráš ruku svou a naplňuješ všelikého živého požehnáním. (Žalm 144, 15—16.) Dobrota Boží je nad lásku matčinu. (Jes. 49, 15.)

Církev k Bohu volá: Ty, jehož dobroty neskončený je poklad! Dobrota a láska Boží k nám ukázala se zvláště vtělením a vykoupením.

Sv. Ignatius Antiošský říkával právem: Amor meus crucifixus est (Ἔρως ἐμὸς ἐσταύρωται).¹⁾ Dante skončil svůj ráj: L'amor, che muove il sole e l'altre stelle²⁾.

Pohané rovněž přiznávali Jupiterovi dobrotivost, nebo ho zvali: Juppiter optimus, maximus.³⁾

Dobrota a láska Boží k hříšníkům ukazuje se milosrdenstvím a shovívavostí.

6. Bůh je nejvyšší milosrdný, t. j. Bůh rád hříchy odpouští a zlé od nás odvrací.

Bůh je nejvyšší shovívavý, t. j. netresce hned po spáchaném hříchu, nýbrž dává hříšníku čas k pokání.

Lítostivý a milosrdný jest Hospodin, dlouho shovívající a velmi milosrdný. (Žalm 102, 8.) Živť jsem já, praví Pán Bůh, nechci smrti bezbožného, ale aby se obrátil bezbožný od cesty své a živ byl. (Ezech. 33, 11.) Čti podobenství o ztracené ovci, o ztraceném groši, o dobrém pastýři, o marnotratném synu, milosrdném Samaritánu. Ninivité.

Církev ve svých modlitbách nazývá Boha otcem slitování (Deus misericordiarum pater) a praví, že zvláště mu přísluší slitovati se a odpouštět (cui proprium est misereri semper et parcere).

Nejvýmluvněji svědčí o milosrdenství Božím smrt Kristova na kříži vedle slov žalmu: Milosrdenství a pravda (= spravedlnost) potkaly se, spravedlnost a pokoj (= milosrdenství) políbily. (Žalm 84, 11.) Bůh je milosrdný, proto nezoufejte! Vzpomeňte známých slov hymnu Dies irae:

Qui Mariam absolvisti
et latronem exaudisti,
mihi quoque spem dedisti.⁴⁾

¹⁾ Láska má jest ukřižována.

²⁾ Láska, jež hýbe sluncem a ostatními hvězdami.

³⁾ Jupiter nejlepší, nejvyšší.

⁴⁾ Marii jenž milost přál jsi,
i na lotra ohled vzal jsi
a tím naději mně dal jsi.

Na milosrdenství Boží však nehřeš, s pokáním neodkládej! Výstrahou jistě jsou potopa, Galerius, Antioch Epifanes, Jerusalems. Čti podobenství o neúrodném fíku.

7. Bůh je nejvyšší pravdomluvný a věrný, t. j. vše, co Bůh mluví, je pravda, a co přislubuje nebo čím hrozí, splní.

Bůh jsa vševědoucí, nemůže blouditi a, jsa svatý, nemůže klamati.

Řeč tvá je pravda. (Jan 17, 17.) Nemožné jest, aby Bůh klamal. (Žid 6, 18.)

Věrný jest Hospodin ve všech slovích svých a svatý ve všech skutcích svých. (Žalm 144, 13.) Dějiny národa israelského, zaslíbení Boží daná Abrahamovi, vyplněná zaslíbení o Vykupiteli, proroctví Kristova (která?), jsou vesměs důkazy pravdomluvnosti a věrnosti Boží. Srovnej krásné žalmy církevního kompletáře!

Pohanští bohové přísahají při řece Stygu, že splní, co slíbili nebo k čemu se přísahou zavázali.

Bůh, maje všechny dokonalosti v míře nekonečné, má nezbytně v sobě samém největší zálibu a je v sobě samém nejvyšší spokojen, t. j. úplně a svrchovaně blažen. Dostačí si úplně sám a není mu třeba ničeho mimo něj. Písmo sv. proto nazývá Boha *ὁ μακάριος*, t. j. v pravdě, po výtce blaženým.

II. ODDÍL.

Bůh Trojjediný.

A) O Bohu trojjediném vůbec.

§ 8. • trojosobnosti Boží.

Zjevení Boží, poučivši nás o Bohu jednom, doplňuje a zdokonaluje naši známost o Bohu a zjevuje nám, že v Bohu jednom jsou tři osoby. Tyto tři božské osoby jsou: Otec, Syn a Duch svatý. Nazývají se jedním jménem Nejsvětější Trojice Boží, Bůh trojjediný (*trinitas*, *τριάς*).

Církevní učení, že v Bohu jednom jsou tři božské osoby, co nejjasněji jest obsaženo v Písmě sv. Nov. zákona.

Nový zákon naznačuje učení to za hlavní a základní pravdu křesťanského zjevení:

1. Kristus před svým nanebevstoupením praví k apoštolům: Dána jest mi všeliká moc na nebi i na zemi. Protož jdouce, učte všechny národy, křtíce je ve

jménu Otce i Syna i Ducha svatého. (Mat. 28, 19—20.) Kristus jmenuje tu tři božské osoby jejich jmény, naznačuje však zároveň i jedinnost jejich výrokem „ve jménu“ (ne ve jménech). Vzpomeň mimo to slov andělského zvěstování (Luk. 1, 35.) a křtu Ježíšova v Jordáně.

2. Ve Starém zákoně Bůh nezjevil učení o Nejsv. Trojici, aby vyvaroval Israelity před nebezpečím polytheismu. Než přes to i v něm je naznačeno, že v Bohu je více osob. Svědčí o tom všechna místa, kde Bůh mluví o sobě ve množném čísle. Bůh, chtěje stvořiti člověka, praví: Učiňme člověka k obrazu a podobnosti svému: — — — A stvořil Bůh člověka k obrazu svému. (1. Mojž. 1, 26. a násl.). Sestupme a zmaťme tam jazyk jejich — — — A rozdělil je Hospodin. (1. Mojž. 11, 7—8.) (Co naznačuje tu jednotné a množné číslo?) Tři cizinci u Abrahama. Sem náleží též mesiášská proroctví. Srovnej žalm 2, 7., 44, 7., 109, 1.; Jes. 7, 14., Jerem. 33, 15.

O Duchu Páně, o Duchu sv. mluví kn. Moudrosti 1, 7., 9, 17., kn. Žalmů 32, 6., 50, 13., 142, 10.; knihy Přísloví, Moudrosti a Ježíše Siracha nemluví o božské moudrosti jako o vlastnosti Boží, nýbrž jako o zvláštní osobě. Srov. Přisl. 8, 22—31., Sir. 24. 5 a násl. Číslo tři bylo ve St. z. posvátné; chrám měl tři díly (které?); tři byly svátky stánkové (které?), troje byly oběti, krvavé, pokrmů a nápojů. Kněz, žehnaje lidu, třikrát vzýval jméno Hospodinovo, (4. Mojž. 6, 24—26.)

3. Ústní podání svědčí, že církev v učení o Nejsv. Trojici vždycky věřila a je vyznávala. To dokazují:

a) všechna církevní symbola, zvláště nejstarší, apoštolské, křestní formule (která?) a znamení sv. kříže. Víry té důkazem jsou církevní doxologie, z nichž nejznámější jest: Sláva Bohu Otci i Synu i Duchu svatému.

Na Nejsv. Trojici upomínají mnohé obřady při veřejné bohoslužbě, tak trojí okouřování nejsv. svátosti, kyrie elejson při mši sv., trojí polití křtěnce křestní vodou nebo trojí ponoření do ní, trojí zvonění k andělskému pozdravu, trojramenná svíce o Bílé sobotě atd. — Nadšenými slovy hlásá učení to preface o Nejsv. Trojici a symbolum sv. Athanasia.

b) vyznání prvních křesťanských mučedníků, křesťanských apologetů a nejstarších círk. Otců.

Sv. Polýkarp modlí se na hranici: Velebím tě, ó Otče, i s tvým věčným milovaným Synem, s nímž tobě a Duchu sv. sláva budiž nyní a po všechny věky! (Acta martyr. Polyc. XIV. 3.) Apologeta Athénagoras brání se proti nařčení křesťanů z atheismu: Kdož by se nedivil, když slyší, že ti, kteří vyznávají Bohem Otce, Bohem Syna a Bohem Ducha sv., jsou viněni z atheismu. (Leg. n. 10.)

c) katakomby mnohými nápisy.

Tak s počátku 3. stol. je nápis z katakomby sv. Kallista: Augurine, in Domino et Jesu Christo ¹⁾. V téže katakombě a z té doby je nápis: Caro Kyriaco,

¹⁾ Augurine, v Pánu a Ježíši Kristu

filio dulcissimo, vivas in spiritu sancto¹⁾. Náhrobky katolické z dob ariánských jsou často ozdobeny trojúhelníkem, znakem Nejsv. Trojice.

d) Církev učení o Nejsv. Trojici hájila před bludaři již od nejstarších dob, zavrhovala jejich bludy a vylučovala je z křesťanského společenství. Tak papež Kallistus (217—222) učinil Sabelliovi (viz § 9), když marně se snažil, aby jej obrátil. Sněm nicejský (r. 325) učinil podobně se zatvrdělým Ariem, odsoudiv jeho bludnou nauku (viz § 9).

B) O Bohu Trojjediném zvláště.

§ 9. Hlavní pravdy o Nejsvětější Trojici.

Církev na základě zjevení Božího poučuje nás o Nejsvětější Trojici podrobněji těmito pravdami:

I. Otec, Syn a Duch sv. jsou tři od sebe rozdílné osoby.²⁾

a) Kristus, Syn Boží, louče se s apoštoly, slibuje jim: Já prositi budu O t c e a jiného U t ě š i t e l e dá vám, aby s vámi zůstával na věky. Utěšitel pak Duch sv., kteréhož pošle O t e c ve jménu m é m, tenť vás naučí všem věcem. (Jan 14, 16. 26.) (Kdo se tu a od koho rozeznává?)

b) Církev odsoudila N o e t a a P r a x e u (kolem r. 192) a stejně tak i S a b e l l i a (okolo r. 220), kteří, neuznávající v Bohu rozdílu osob, učili, že tři božské osoby jsou jen tři rozdílné způsoby (modi — proto modalisté), zjevy, činnosti jednoho a téhož Boha.³⁾ Rovněž tak v pozdějších dobách církev zamítla blud soci-niánů, kteří pravili: V božské přirozenosti jest jen jediná osoba. Proto sluli také unitáři. Původci tohoto bludu byli L a e l i u s S o c i n u s († 1562) a jeho synovec F a u s t u s († 1604). Trojice neuznávají vyznavači judaismu a islamu.

II. Každá ze tří božských osob je pravý Bůh.⁴⁾ Otec je pravý Bůh, Syn je pravý Bůh, a Duch sv. je pravý Bůh.

1. Božství Otcovo Písmo sv. hlásá na přechetných místech.

Tento pak jest život věčný, aby poznali tebe samého pravého Boha. (Jan, 17, 3.) Písmo sv. nazývá Otce Bohem živým (Mat. 16, 16.), Pánem nebes i země. (Mat. 11, 25.) Božství Otcova nikdo z bludařů nepopíral.

2. O božství Synovu, jenž, vtěliv se, nazýval se Ježíš Kristus, mluvili jsme v I. části apologetické. (2. vyd. § 40. a násl.) Mimo to viz § 37: Ježíš Kristus pravý Bůh.

¹⁾ Drahému Kyriakovi, synu nejsladšímu, žij v Duchu svatém!

²⁾ Alia est enim persona Patris, alia Filii, alia Spiritus sancti. Neboť jiná jest osoba Otce, jiná Syna, jiná Ducha sv. Symb. Athanas.

³⁾ Proč zvali bludaře ty patripassiány?

⁴⁾ Ita Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus sanctus. Symb. Athanas. Tak Bůh je Otec, Bůh Syn, Bůh Duch sv.

3. O b o ž s t v í D u c h a s v. s v ě d ě í:

a) P í s m o s v. N. z., kteréž Ducha sv. výslovně zve Bohem, jenž v nás jako ve chrámě přebývá.

Sv. Petr řekl k Ananiáši: Proč pokoušel ďábel srdce tvého, abys ty lhal Duchu svatému? Neselhal jsi lidem, ale Bohu. (Skutk. ap. 5, 3—4.)

b) C í r k e v svých symboly apoštolským a cařihradským, jakož i spisy nejstarších Otců a spisovatelů církevních.

T e r t u l l i á n praví: Proto je Duch sv. Bůh, protože je z Boha. (Tert. adv. Prax. c. 26.) A jistě: Co je z Boha, je Bůh; svět není z Boha, nýbrž jen skrze Boha.

III. Tři božské osoby nejsou tři bohové, nýbrž jen jediný Bůh, protože mají všechny tři jen jednu a touž nedělitelnou božskou přirozenost [bytnost; unitas je tu numerica, nejen specifica — jedinnost číselná i věčná (podstatná); consubstantialitas, ὁμοουσία, ταυτουσία = stejnost podstaty, soupodstatnost]. Jedna a táž božská přirozenost, kterou má Otec, náleží i Synu i Duchu sv., proto tři božské osoby nejsou tři bohové, nýbrž jen jediný Bůh.

Jednost božské přirozenosti Kristus hlásá slovy: Já a Otec jsme jedno (unum — ale ne unus. Syn je alius, ale ne aliud). (1. Jan 5, 7.)¹⁾ K Filipovi Kristus dí: Kdo vidí mne, vidí i Otce. Já jsem v Otci a Otec ve mně jest. (Jan 14, 9. 10.)

Zjevené učení o této tajuplné jednotě tří božských osob přimělo ducha lidského, že hleděl vymeziti a vysvětliti pojmy slov: p ř i r o z e n o s t (natura, od nasci = roditi se) a o s o b a (persona, πρόσωπον = obličej, tvář, čelo).

P ř i r o z e n o s t (bytnost, podstata, věčně značí tyto výrazy totéž, jsou si vzájemně synonyma) je to, čím (skrže co) něco, nějaká bytost, je tím, čím právě jest, na př. přirozenost lidská je to, skrže co, nějaká bytost, je člověkem (spojení duše s tělem = člověčenství). Přirozenost lidská je základ — princip — podmínka lidské jsoucnosti a činnosti, ona je příčina, proč člověk je schopen činů duševních i tělesných, po případě obou zároveň. Přirozenost bytuje (existuje) jen v jednotlivých věcech (na př. přirozenost lidská jen v jednotlivých lidech), t. j. přirozenost potřebuje, má-li skutečně býti (existovati), nosiče, majitele, pána. Takového pak samostatného jedince (nosiče, jednotlivou bytost), který má přirozenost sobě vlastní a existuje sám pro sebe, samostatně, zveme i n d i v i d u u m — j e d i n e č n á p o d s t a t ě (suppositum, hypostasis), na př. jednotlivá bylina, zvíře, člověk. Má-li takový jedinec — individuum — přirozenost rozumovou (rozumem obdařenou), slove o s o b a (persona, πρόσωπον). Každá samostatná rozumná bytost je proto osoba (člověk, anděl, Bůh; ne však duše,

¹⁾ Otec jest jiný než Syn, jiný je Syn, jiný Duch sv. — ne však jiné — (něco jiného). Otec je jiný, t. j. jiná osoba než Syn, ale ne něco jiného, t. j. nějaká jiná bytost, protože jest jedna přirozenost (podstata) v obou.

pokud je spojena s tělem; proč?). Osoba je pánem svých činů, je za ně i zodpovědná, osoba myslí, chce a jedná i trpí; ale to vše skrze svou přirozenost.

Osobu naznačujeme náměstkou j á. Lidé rozeznávají se od sebe osobností, na př. Řehoř je jiná osoba (individuum) než Jiří, nikoliv však přirozeností, kterou mají co do podstaty (věcně - specificky) stejnou (stejného útvaru, složení; jakého?)¹⁾ Řehoř je proto člověk jako Jiří. Přirozeností liší se však lidé od jiných bytostí, které nejsou lidmi, na př. od andělů, zvířat atd. Přirozenost lidská je sice co do podstaty (věcně — specificky) stejná u všech lidí (skládá se z těla a duše), číselně (co do počtu, numerice) však rozdílná, t. j. každá lidská osoba má pro sebe svou zvláštní lidskou přirozenost, proto kolik je lidských osob, tolik je i rozdílných lidí. Jinak je tomu však u nejvyšší bytosti — u Boha. Nejdokonalejší přirozenost — b o ž s t v í — (summa res — tak se zve od církevních spisovatelů) nebytuje v jedné, nýbrž ve třech osobách. Tři božské osoby mají proto společnou, jednu a touž božskou přirozenost (stejnou věcně — specificky — i číselně — numerice, je táž a jedna). O lidech dlužno říci: Petr, Jakub a Jan jsou tři lidé, protože každý z nich má zvláštní lidskou přirozenost (přirozenost lidská existuje v nich třikrát), ale Otec, Syn a Duch sv. jsou jen jediný Bůh, protože každý z nich má jednu a touž všem třem společnou božskou přirozenost. V tom pak záleží tajemství Nejsvětější Trojice.

IV. Z jedynosti božské přirozenosti plyne, že všechny vlastnosti, kteréž jí příslušejí, jsou všem třem božským osobám společné, t. j. že každá vlastnost (na př. všemohoucnost) je (číselně) jen jedna ve všech třech božských osobách, jako jedna je přirozenost. Proto není žádná božská osoba starší nebo mocnější, nýbrž všechny jsou od věčnosti, všechny stejně mocné, dobré a dokonalé.²⁾

¹⁾ Rozdíl mezi přirozeností a osobností (já) poznati lze z nesprávnosti tohoto závěru:

Sokrates je člověk,

Platon je člověk,

Sokrates je Platon.

Sokrates a Platon jsou si rovni co do přirozenosti, osobností (svým já) se však rozeznávají. Totožnost s jednoho hlediska nevylučuje různost s jiného. Proto byl také nesprávný závěr, který sabelliáni činili: Otec je Bůh, Syn je Bůh, proto Otec je Syn. Závěr ten musí zníti: Otec je totéž (božství), co Syn a Duch sv. (ne však tentýž!).

V Bohu jest osoba (osobnost) to, čím Otec není Syn a žádný z nich Duch sv., t. j. to, čím se od sebe rozeznávají; přirozenost je to, čím (skrze co) tři božské osoby jsou Bůh (t. j. božství); božská tato přirozenost je pak příčinou, že tři božské osoby jsou schopny božské činnosti; skrze ni jsou tři božské osoby činné.

²⁾ Aeternus Pater, aeternus Filius, aeternus Spiritus sanctus, non tamen tres aeterni, sed unus aeternus (tres personae coaeternae!). Věčný Otec, věčný Syn, věčný Duch sv., nikoliv však tři věční, nýbrž jeden věčný (tři osoby spolu-věčné!).

Praví-li Kristus: Otec je větší než já (Jan 14, 28.), pak hledí ke své lidské přirozenosti.

V. Jedinost božské přirozenosti působí mimo to, že tři božské osoby nejsou mimo (vedle) sebe, jakoby od sebe odděleny, nýbrž nerozlučně mezi sebou spojeny (pronikají a prostupují se navzájem). Svědčí o tom slova Kristova: Já jsem v Otci a Otec ve mně jest. (Jan 14, 10.) Tomuto vnitřnímu, nejuzšímu spojení tří božských osob v jedné božské přirozenosti říkáme *p r o s t u p* (circuminsessio, συν-περι-χώρησις. Srovnej spojení myšlenky s duchem lidským.)

Od tohoto správného, na základě zjevení Božího podávaného církevního uče í uchýlili se *a r i á n i*, *m a c e d o n i á n i* a tak zvaní *t r i t h e i s t i* (trojbožci).

A r i u s, kněz v Alexandrii († 336), učil, že druhá božská osoba, Syn, není stejné podstaty s Otcem, nýbrž že Otcem byl stvořen (ποίημα, κτίσμα τοῦ πατρός, tvor Otcův). Dal se k tomu svést učením platonika Filona, že Boha nekonečného není důstojno, aby se přímo stýkal s konečným světem. Proto Bůh, chtěje stvořit svět, stvořil (neboli zplodil) střední bytost mezi sebou a světem, Syna (zval ho též Λόγος). Bůh stvořil ho z ničeho činem své vůle a ovšem prý přede všemi věcmi. Skrze něj pak stvořil všechno ostatní, čas i svět.

Všeobecný sněm nicejský (r. 325) odsoudil Ariovo učení jako nekřesťanské, prohlásiv, že Syn je soupodstatný s Otcem (ὁμοούσιος) a nikoliv, jak ariáni chtěli, jen podobné podstaty s Otcem (ὁμοιούσιος).

M a c e d o n i u s (okolo r. 360 patriarcha v Cařihradě), vycházející od učení Ariova, učil, že třetí božská osoba, Duch sv., je stvořena Synem. Všeobecný sněm cařihradský (r. 381) zavrhl tento blud, prohlásiv, že Duch sv. je stejné podstaty s Otcem i Synem (ὁμοούσιος τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ).

Symbolum, kteréž církevní Otcové složili na sněmech nicejském a cařihradském, slove nicejsko-cařihradské; je prastarým rozšířením apoštolského Credo a vyznáním křesťansko-katolické víry. Kněz je říká při mši sv. již ode dávných dob. (Viz část čít. čl. 5.)

Církev, řídící se zjevením Božím, právem zavrhl i blud tritheistů (učení o třech bozích,¹⁾ kteří učili, že v Bohu jsou jak tři od sebe rozdílné osoby, tak i tři od sebe rozdílné přirozenosti (naturae).

§ 10. **● vzájemném poměru tří božských osob k sobě.**

Vzájemný poměr tří božských osob je tento: Tři božské osoby co do přirozenosti jsou jedno; rozdíl mezi nimi dlužno

¹⁾ Ve středověku učili tak Roscellin, Gilbert z Porrée a v nové době Ant. Günther († 1863).

proto hledati jen v osobách (jsou rozdílné jen jako Otec, Syn a Duch sv. — svým „já“).¹⁾

Tři božské osoby rozeznávají se vedle Písma sv. od sebe takto:

1. Otec nemá původu, není stvořen, ani učiněn ani zplozen, nýbrž jest od věčnosti sám ze sebe (a se, ingenitus).

Otec má život sám v sobě. (Jan 5, 26.)

Slove Otec, protože je prapůvod všeho.

2. Syn jest od věčnosti od Otce zplozen.

Slovo *z p l o z e n í* naznačuje věčný původ Syna z Otce.

Otec zplozuje Syna nikoliv tak, že by pro něj tvořil jinou přirozenost, nýbrž sděluje mu od věčnosti jednu a touž nedílnou přirozenost, kterouž má sám. Rozdíl mezi Otcem a Synem je, že Otec zplozuje a Syn že je zplozován, a to je též důvodem, proč první božská osoba jmenuje se Otec a druhá Syn (je mezi nimi poněkud podobný poměr jako mezi otcem a dítětem).

P í s m o sv. svědčí o tomto učení všude tam, kde mluví o Kristu jako o „jednorozeném od Otce“ (Jan 1, 14.) a jako o vlastním Synu Božím (Řím. 8, 32.), zvláště pak, když dí: Hospodin řekl ke mně: Syn můj jsi ty, já dnes (od věčnosti) zplodil jsem tebe. (Žalm 2, 7.)

Osvojí-li si žák dokonale vědomosti učitelovy, mají oba tytéž vědomosti. pouze s tím rozdílem, že vědomosti žákovy sdělil žáku učitel. Tak i Otec a Syn mají touž přirozenost (moudrost), jen že Synu ji sdělil Otec. Jako od hořící pochodně se zapaluje jiná pochodeň, aniž prvá čeho pozbyla, tak vyšel Syn od Otce, aniž mu byl co odňal. (Tertullián, Spirago katol. lid. katech. 1903, 73.)

3. Duch sv. vychází od věčnosti zároveň z Otce a Syna.

Slovo „*v y c h á z e n í*“ značí věčný původ Ducha sv. z Otce a Syna.²⁾ Duch sv. vychází z Otce a Syna tím, že Otec a Syn sdělují mu od věků jednu a touž svou božskou přirozenost.

P í s m o sv. svědčí často o vycházení Ducha sv. z Otce a Syna a praví výslovně, že Duch sv. z Otce vychází (Jan 15, 26.), nazývá Ducha sv. Duchem Otcovým (Mat. 10, 20.), Duchem Božím, kterýž je z Boha. (1. Kor. 2, 11, 12.) Původ Ducha sv. ze Syna Písmo sv. naznačuje, nazývajíce jej Duchem Synovým nebo Kristovým (Galat. 4, 6., Řím. 8, 9., Filip. 1, 19.), Utěшитelem, kteréhož Kristus pošle svým učedníkům. (Jan 16, 7.) Kristus sám praví o Utěшитeli Duchu sv.: Onť mne oslaví, nebo z mého vezme a zvěstuje vám, nebo všechno, cožkoliv má Otec, mé jest. (Jan 16, 7. 14, 15.) Syn přijav od Otce jedinou a touž přirozenost

¹⁾ Přirozenost božská není osoba, nýbrž osobami jsou Otec, Syn a Duch sv., kterým přirozenost ta náleží; způsob však, jakým přirozenost tu mají, jest u každé božské osoby rozdílný. Otec má přirozenost tu od věčnosti sám od sebe, Synu se sděluje věčným z Otce zplozením, a Duchu sv. věčným z Otce a Syna vycházením.

²⁾ Vycházení vůbec značí původ nějaké bytosti z jiné; tak vychází myšlenka z duše, slovo z myšlenky, dítě od rodičů.

Boží, přijal s ní také i to, aby z něho jako z Otce Duch sv. vycházel. (Sv. Aug. o Troj. 15, 17.)

Duch sv. vychází z Otce a Syna tak, jako teplo vychází ze slunce a paprsku. (Sv. Tom. Aq.) Jako plod vychází ze stromu a kořene zároveň, tak vychází Duch sv. z Otce a Syna. (Tertullián, Spirago Katol. lidový katech. 1903, 74.)

O vložce „Filioque“ — „i z e Syna“. Sněm cařihradský r. 381 prohlásil proti macedoniánům v symbolu: Duch sv. pochází z Otce: Τὸ (πνεῦμα) ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύμενον (qui ex Patre procedit). To stačilo, aby zavržen byl blud, jenž tvrdil, že Duch sv. je tvorem Synovým. Slova ta byla právě velmi vhodně volena proto, že zřejmě prohlašovala: Duch sv. nikoliv stvořen Synem, nýbrž stejně jako Syn vycházející z Otce. Ježto však časem byla slova symbola vykládána tak, jakoby Duch sv. pocházel jen z Otce, a proti učení církevnímu o východu Ducha sv. z Otce i Syna povstávali protivníci, byl na označení pravé křesťanské víry přídavek „Filioque“ vložen do symbola. Tak učinila poprvé r. 589 ve Španělsku synoda toledská. Vložka nabyla všeobecné platnosti v církvi, když ji potvrdil 4. sněm lateránský r. 1215 a 2. sněm lyonský r. 1274.

Rozkolní Řekové (k nimž se později připojili Rusové), kteří učí vycházení Ducha sv. jen z Otce,¹⁾ mají proti sobě svědectví nejstarších a nejváženějších Otců své vlastní církve. Svědectví ta jsou důkazem, kterak sama stará církev řecká věřila ve východ Ducha sv. z Otce a Syna. Tak sv. Epifanius († 403) praví, že Duch sv. plyne z Otce a Syna, jako pramen z pramenu (πηγὴ ἐκ πηγῆς. Haer. 69. n. 54.). Sv. Cyril Alexandrijský svědčí: Duch sv. vychází z Otce a Syna. (Thes. assert. 34.) Správnost rčení: ex Patre et Filio²⁾ vysvětluje mimo to z toho, co jsme výše o vycházení Ducha sv. z Otce a Syna pověděli.

4. Vše, co Bůh zevně činí (zevnější skutky Boží), je společným dílem všech tří božských osob, Trojjediného Boha.

Bůh zevně (na venek) je činný skrze svou přirozenost (výstižněji řečeno skrze svou všemohoucí vůli). Přirozenost však je v Bohu jen jedna, proto činnost (vůle) u Boha je také jen jedna, jednotná, a z té příčiny vlastní všem třem božským osobám společně. Z toho plyne, že, co Bůh zevně koná, je společné dílo všech; tři božské osoby působí zevně jako jediný princip (u n u m u n i v e r s o r u m p r i n c i p i u m, 4. sněm lat.).³⁾

Kristus učí této pravdě: Všecko, cožkoliv má Otec, mé jest. (Jan 16, 15.) Cožkoliv činí Otec, to činí podobně i Syn. (Jan 5, 19.)

P í s m o sv. připisuje zevnější činnost Boží tu jedinému Bohu (Jes. 44, 24.), tu jednotlivým božským osobám (Mat. 11, 25.; Žid. 1, 8.-10.), tu společně všem třem osobám. (1. Kor. 8, 6.; Žid. 1, 2.)

Než přes to přivlastňujeme jednotlivým božským osobám některé zvláštní skutky. Tak Bohu Otci připisujeme skutky všemohoucnosti, zejména stvoření; jej, prazáklad božství, označujeme za původce světa. Bohu Synu, který v Písmě

¹⁾ Původci tohoto rozkolnického směru byli patriarchové cařihradští Fotios (v 9. stol.) a Michal Cerulář (v 11. stol.).

²⁾ Z Otce a Syna, skrze Syna.

³⁾ Jediná všeho prvoř, podklad.

nazývá se moudrostí Otcovou, připisujeme skutky moudrosti a vykoupení, chu sv., jenž je svazek lásky mezi Otcem a Synem, skutky lásky, zvláště posvěcení.¹⁾ Ovšem i při stvoření, vykoupení i posvěcení účastní se všechny tři božské osoby společně, jen vtělení (t. j. přijetí lidské přirozenosti) a smrt na kříži jediné vlastní Synu.

Co nám připomínají v církevním roce vánoce, velikonoce, letnice? Co svátek nejsvětější Trojice? Kdy se slaví? (V církvi již od 13. st.)

§ 11. Nejsvětější Trojice je tajemství.

Jeho poměr k lidskému rozumu.

1. Pravda, že jest jeden Bůh ve třech božských osobách, je našemu rozumu cizí a neproniknutelné tajemství. Rozum náš nepoznal by této pravdy ani sám ze sebe ani ze stvořených věcí, kdyby mu jí Bůh nebyl zjevil. Než i přes to, že pravda ta nám je zjevena, nemůžeme jí pochopiti, t. j. zcela svým rozumem proniknouti; neprohlédáme, proč v Bohu tři osoby býti musí, ba ani, jak v něm tři osoby býti mohou. Není dáno člověku, pokud je na světě, aby patřil na Boha přímo tak, jak jej dokonale poznával. Žádný nezná Syna, jediné Otce, aniž Otce kdo zná, jediné Syn, a komuž bude chtíti Syn zjeviti. (Mat. 11, 27.)

Dante dobře pověděl:

Kdo myslí, že náš rozum zotročilý
můž' v třech osobách jediné bytnosti
vystihnout dráhu volnou, ten se mýlí.
Na pouhém proto měj zde lidstvo dosti.

Očistec. Přel. J. Vrchlický.

2. Člověk však může pravdě této porozuměti a její možnost vysvětliti různými podobnostvými. Rozum, jako nemůže poznati sám ze sebe této pravdy, tak také nikterak nemůže dokázati, že by pravda ta byla nemožná.²⁾ Pravda ta sice nad rozum lidský (supra rationem), není však nikterak proti rozumu (contra rationem), neobsahuje ničeho nerozumného, není v ní žádného vnitřního odporu.

3. Co se namítá proti učení o Nejsv. Trojici, plyne jen z neporozumění. Je slyšeti:

Tři nemohou býti jeden; rovnice $1 = 3$ aneb $3 = 1$ je matematicky nepravdivá a proto nerozumná; podle toho by byl v učení o Nejsv. Trojici logický (rozumný) nebo matematický rozpor. Bylo by tomu tak, kdyby učení to užívalo čísel 1 a 3 o Bohu v jedné a téže věci (příčině, s jednoho a téhož hlediska), kdyby jimi značovalo v Bohu jednu a touž věc (touž stránku.³⁾ Tomu však tak není. Učení

¹⁾ Sem náleží známá rčení: Otec, jenž mne stvořil, Syn, který mne vykoupil, Duch sv., který mne posvětil.

²⁾ Právě tak nemůže slepý tvrditi, že není světla, protože ho nechápe.

³⁾ V té věci, v tom hledisku, po té stránce, po které jsou tři božské osoby jako jedno, nemohou ovšem býti tři.

to nepraví: Tři osoby jsou jedna osoba ani jedna přirozenost jsou tři přirozenosti. To by ovšem bylo nerozumné a o sobě nemožné.¹⁾

Učení o Nejsv. Trojici učí však: Bůh jest jeden ve své přirozenosti (bytnosti) a trojí v osobách. Čísel 1 a 3 neužívá se tu o Bohu s jednoho a téhož hlediska; neznačí se jimi jedna a táž věc, nýbrž rozdílná. Bůh jest trojí s hlediska osobnosti, jeden s hlediska přirozenosti; jednota platí o přirozenosti, trojice o osobách. Přirozenost a osoba není pak jedno a totéž. V učení o Nejsv. Trojici 1 zůstá proto 1 a 3 zůstávají 3. Není tu žádného rozporu, byť i jsme neprorokovali, kter se v Bohu různá přirozenost od osoby.

I v životě obecném vidíme, že nějaká bytost (věc), hledíme-li na ni s jednoho hlediska (s jedné stránky), může býti jedna, patříme-li na ni s jiného hlediska (s jiné stránky), může býti však kolíkerá. Růžka je zároveň pravdivá, krásná a dočkavá — a přec jen jedna.

4. Jakkoliv nemůžeme tajemství Nejsv. Trojice svým rozumem pochopit, přece snažíme se mu porozumět a je vysvětlit.

Sv. Otcové, na př. sv. Augustin (De Trinitate) a sv. Anselm (Monologium — Samomluva) ukazují k věcem stvořeným a vidí v rozumných tvorech obraz Nejsvětější Trojice (imago Trinitatis), v nerozumných pak tvorech její stopu (vestigium).²⁾ Jmenovitě pak ukazují k lidskému duchu.

Sv. Otcové, srovnávajíce ducha lidského s duchem Božím, vidí podobnost s Bohem Trojjediným v těchto zjevech: Duše je, poznává a chce; každý z těchto jevů je jiný a přece zas v jedné duši. Rozum, paměť a vůle jsou v jedné duši — jedna duše — a přece zas od sebe rozdílné.³⁾

Sv. Augustin praví: Mens meminit sui, diligit se, intelligit se; habet se, cernimus, cernimus Trinitatem, utique non Deum, sed imaginem Dei (De Trinitate IX., 12, 18.)⁴⁾. (Viz část čítanková čl. 14.) Sv. Patrik vysvětlová Irčanům tajemství Nejsv. Trojice jetelovým trojlístkem.

5. Rozum náš sám uznává, proč Bůh tajemství své Trojice zjevil.

¹⁾ Je známo: Idem non potest esse et non esse sub eodem respectu — s jednoho a téhož hlediska nemůže táž věc býti a zároveň nebýti.

²⁾ Obyčejné obrazy Nejsv. Trojice bývají: Trojúhelník, matematický bod, sněh, led a voda, tři prameny spojené v jednu bystřinu, oheň, z něhož vycházejí tři plameny, slunce, paprsek a světlo, paprsek, jenž se rozkládá v vidmu ve tři barvy červenou, žlutou a fialovou, trojí říše přírodní (která? trojí stav předmětů (který?), trojí čas (který?). I v počtech je něco podobného:

$$\begin{aligned}\infty + \infty + \infty &= \infty \\ \infty \cdot \infty \cdot \infty &= \infty\end{aligned}$$

V Bohu tři nekonečné osoby jsou jeden nekonečný Bůh.

³⁾ Ovšem dlužno pamatovati: Otec, Syn a Duch sv. jsou osoby, kdežto rozum, paměť a vůle jsou pouze schopnosti.

⁴⁾ Duše je sebe pamětlivá, miluje se, poznává se; to-li pozorujeme, vidíme Trojici, ne ovšem Boha, nýbrž obraz Boží.

a) Cílem naším nejpřednějším je věčné spojení s Bohem, je patření na něj. Proto bylo třeba, abychom již v tomto životě cíl ten podrobněji znali.

b) Synem měli jsme býti vykoupeni a Duchem sv. posvěceni, proto bylo třeba, abychom zvěděli, že v Bohu je Syn a Duch sv.

c) Naše víra vyznáním tohoto tajemství měla se státi pokornější a tím závažnější. Učení o Nejsv. Trojici ukazuje člověku, zahlubá-li se v ně, jak velikost oží (*nec fructuosius aliquid invenitur*, sv. Augustin, viz Bartmann, Věrouka, 111, 169.), tak i lidskou slabost a mdlobu (*nec laboriosius aliquid quaeritur*, sv. Augustin, viz Bartmann, na uv. m.).¹⁾ Je proto tajemství toto pro člověka pramenem pokory, avšak i neumírající touhy, kteráž ničeho si nežádá, jen aby byla Bohem a poznala jej. (Legenda o sv. Augustinu.)

Vyznávati Nejsv. Trojici znamením sv. kříže je *compendium fidei christianae*²⁾, popírati ji je tolik, jako nebýti již křesťanem.

Ut comprehendit se pater,
Gignit coevum filium,
Amorque, dum se diligunt,
Utroque procedit deus.

(Z hymnu: O increata Trinitas!).³⁾

¹⁾ Nic užitečnějšího se nenalézá, nic pracněji se nehledá.

²⁾ Souhrn (stručné vystižení) křesťanské víry.

³⁾ Jak Otec sebe poznává —,
od věků Syna zplozuje,
a Láska, již se milují,
je Bůh, jenž z obou vychází.

II. O Bohu Stvořiteli.

C r e a t o r e m c a e l i e t t e r r a e.

Stvořitele nebe i země.

I. ODDÍL.

Stvořitelská činnost Boží.

§ 12. Stvoření světa.

B ů h s t v o ř i l s v ě t z n i ě h o, s v o b o d n ě. O p
m i s m u s, p e s i m i s m u s. Ú ě l s v ě t a.

Stvoření světa je první skutek Boží. Církev se zje-
ním Božím učí o stvoření světa těmito hlavními pravdám

I. Bůh stvořil svět, t. j. Bůh všechno, nebe i zemi, učí
z ničeho všemohoucí svou vůlí.

Nebem i zemí rozumíme vše, co jest mimo Boha, je to všecek vesmír, vše
i neživé, viditelné i neviditelné.

Pravdu: Bůh stvořil svět, hlásá

a) P í s m o s v. již prvními svými slovy: Na počátku stvořil Bůh (h-
bará) nebe i zemi. (1. Mojž. 1, 1.) Od Boha má všechno svůj původ, nejen zevní
úprava světa (forma), nýbrž i jeho látka (materia), t. j. svět ve své vešlé
podstatě.

Sem hledí i úchvatná slova, jimiž matka makabejská napomíná svého
mladšího syna, aby snesl trpělivě i nejhorší umučení: Prosím tě, synu, abys
hleděl na nebe i na zemi a na všechny věci, kteréž v nich jsou, a poznal, že z nič-
Bůh učinil je i lidské pokolení. (2. Mak. 7, 28.)

Sv. P a v e l učí: Každý dům jest od někoho vystavěn; kdo pak všechny
stvořil, jest Bůh. (Žid. 3, 4.)

b) Sám rozum lidský, jenž uznává nutnost Stvořitele z těchto důvodů:

1. Svět netrvá ani sám sebou ani není od věčnosti, sice by byl nutný a nepomíjitelný; svět je však podmíněn a pomíjitelný.

2. Svět ani v čase sám sebou nepovstal, nebo pak by účinek byl před příčinou; co ještě není, nemůže přece býti činné. (Které rozumové důkazy pro jsoucnost Boží sem náležejí?)

c) Peršané, někteří řeční filosofové jako Platon, a někteří gnostikové¹⁾ uznávali věčnou, světovou pralátku (hmotu, chaos, hylé); manichejští²⁾ pokládali pak tuto prahmotu za původ všeho zla (dualismus). Věčná však a na Bohu nezávislá hmota omezovala by nejvyšší, naprostou bytost Boží, je proto nemožná.

d) Slyšíme-li po Epikurovi opakovati: *Ex nihilo nihil fit* — z ničeho není (nepovstává) nic, dlužno k tomu podotknouti: Věta ta vyjadřuje buď všeobecně platnou pravdu (axioma) nebo přírodní zákon. Značí-li věta ta všeobecně platnou pravdu, je tohoto smyslu: Vše, co je, tedy i svět, musí míti dostatečnou příčinu. Témuž však učí i bible i církev, když hlásají: Bůh všemohoucí stvořil svět. Bible ani církev nikde neučí, že svět povstal z ničeho, nýbrž že z ničeho Bohem byl stvořen, a v tom je veliký rozdíl. Není tedy „nic“ (*nihilum causae*) příčinou světa, nýbrž všemohoucí Bůh.

Znamená-li věta „z ničeho nic není“ přírodní zákon, pak praví buď: Každá věc, bytost ve světě, povstává jen z hmotné podstaty, nebo: Přirozené síly nejsou s to, aby vytvořily něco nového bez pohotové látky. Zákon tento platí však jen v říši stvořeného přirozena a konečna. Bůh nestvořený, nekonečný a všemohoucí není zákonem tím ani omezen ani dotčen; nekonečné moci Boží je možné vše, i stvoření.

II. Bůh stvořil svět na začátku času (v čase), t. j. svět není věčný, nýbrž má začátek.

Na počátku stvořil Bůh nebe i zemi (1. Mojž. 1, 1.), t. j. na začátku času. Kristus, hledě vstříc svému umučení, prosí svého Otce, aby jej oslavil slávou, kterouž měl u něho, prve nežli byl svět. (Jan 17, 5.) Svět tedy vždycky nebyl.

Se stvořením světa povstal i čas, dokud nebylo světa a věcí stvořených, nebylo času; čas je pořad změn; změny však nadešly se stvořením, neboť v Bohu samém není změny. Bůh, stvořiv svět, stvořil se světem i čas. Sv. Augustin vhodně praví: Lépe je říci svět povstal s časem než v čase. (O městě Bož. XI. 6.) (Srovnej § 4.)

K otázce, co že Bůh činil, než stvořil svět, dobře odpovídá týž sv. Otec: *Non erat tunc, ubi non erat tempus.* (O městě Bož. XI, 6.³⁾ Kdo se tak ptá, má život Boží, který je bez času, za časný. Bůh nebyl nikdy nečinný; sám ve své ne-

¹⁾ Gnostikové (γνῶσις = poznání), souborné jméno pro některé bludařské sekty v prvotní církvi; spojovali křesťanství s filosofií řeckou a národů východních.

²⁾ Manichejští, sekta gnostická, pocházející od Maneta, Peršana ve 3. stol.

³⁾ Nebylo tenkrát, kde nebylo času.

konečnosti, pravdě, dobrotě a krásě byl si vždy prvním, nutným a nejvznešenějším předmětem své činnosti, svého totiž poznání a své vůle.

O s t á ř í s v ě t a (země) bible nepraví ničeho. Přírodopisná věda má tu volné pole pro své badání. Nechť pak již stanoví stáří světa (země) podle jednotlivých geologických period (viz § 17.) buď na statisíce nebo miliony let, vždy jen z toho vysvitne, že Bůh od pravěku, od nepaměti byl činný se svou všemohoucností a moudrostí, že na svět od věku myslil a jeho osudy ve věčném úradku uspořádal. Přírodopisná věda nechť dodělá se výzkumů sebe větších, tím více bude svědčiti o známém biblickém: Láskou věčnou miloval jsem tě. (Jerem. 31, 3.)

III. Bůh, stvořiv svět v čase, stvořil nejprve základní látku (hmotu, creatio prima), z níž vytvořil a upravitel během „šesti dnů“ (t. j. neurčitých dob) svět (creatio secunda, stvoření druhotní, formatio = úprava). Zprávu, že Bůh stvořil a uspořádal svět „v šesti dnech“, Mojžíš nám podává na první stránce svých knih. Zpráva ta slove *hexameron* (τὸ ἑξαήμερον)¹⁾, š e s t i d e n í Mojžíšovo. (O výkladu jeho viz § 16.)

IV. Bůh stvořil svět naprosto svobodně. Nebyl k tomu nucen ani

1. v n i t ř n ě (vnitřní nutností), snad svou přirozeností. Boha ke stvoření světa nepřiměla snad potřeba vlastního zdokonalení, snad touha po blaženosti, nebo některá z jeho dokonalostí, na př. jeho dobrota a moudrost. Bůh zůstává i beze světa nejvýš dokonalý, blažený, dobrý i moudrý, jeho dobrota a moudrost mohla sice stvořiti svět, ale nezáskala ničeho, když svět stvořila.

2. z e v n ě, snad násilím, protože Bůh je bytost naprosto svobodná a nezávislá; mimo to před stvořením ničeho nebylo, co by na něj mohlo činiti nátlak.

3. Bůh mohl stvořiti a také stvořil svět, který chtěl, a jak chtěl. Proč právě stvořil tento viditelný svět, toho důvodem jest jen jeho vůle a jeho svobodný, věčný úradek.

Žalmista Páně krásně o tom svědčí: Bůh zajisté náš jest na nebi, všechno, cožkoliv chtěl, učinil. (Žalm 113, 11.)

Nemá proto pravdu naprostý (absolutní) o p t i m i s m u s, jehož zastáncem byl filosof L e i b n i z († 1716), který praví: Bůh podle své nekonečné dokonalosti, dobroty a moudrosti musil zvoliti a stvořiti svět též ze všech možných nejlepší a naprosto dokonalý. (Théodicée, II. 201.) Než naprosto dokonalý, nejlepší svět, je nemožností. Co je stvořené, je konečné, je vždy ještě schopno zdokonalení; naprosto dokonalé a při tom konečné bytí, nechť v té neb oné podobě, je nemožné. (T. Pesch., Velké záhady světové, 1907, I. 339.)

Naprostý optimismus omezuje mimo to svobodu Boží, bere Bohu volbu upravit svět tak či jinak, a uráží jeho moudrost a moc, jako by Bůh lepšího světa vymysleti neuměl a stvořiti nemohl.

¹⁾ ἑξ = šest, ἡμέρα = den,

Co Bůh podle své dokonalosti, dobroty a moudrosti zvolí, vykoná ovšem nejlépe (optime), nemusí však voliti nejlepší (optimum). Právem však možno říci: Stvořený svět je poměrně (relativně) nejlepší, t. j. tak dokonalý a tak účelně zařízen, že úplně vyhovuje účelu, který mu Bůh vytkl. Svět je dílo svého Stvořitele důstojné a hodné, třeba ne nejlepší.¹⁾

4. Že také vše, co Bůh stvořil, bylo dobré (účelu svému vyhovující a důstojné moudrosti Boží), o tom svědčí samo hexaemeron, v němž pětkrát se praví: A viděl Bůh, že to bylo dobré. Když pak Bůh stvořil člověka, dí sv. Písmo: A viděl Bůh vše, co učinil, a bylo velmi dobré. (1. Mojž. 1, 31.) Sv. Pavel praví: Všelike stvoření Boží je dobré a nic nemá býti zamítáno. (1. Tim. 4, 4.)

Nelze proto přisvědčiti p e s i m i s m u, jenž ústy filosofa S c h o p e n - h a u e r a († 1838) prohlašuje, že tento stvořený svět je ze všech možných nejhorší. Není tomu tak. Všecky věci jsou od Boha a odleskem jeho nekonečně dokonalé bytosti. Proto jsou také všechny věci samy sebou dobré, nechť již ukazují dobrotu Boží rozličným způsobem a stupněm. Mimo to Bůh všemu určil jen dobrý účel. Byť pak i v této příčině nebyly si všechny věci rovny, nýbrž sloužily tu k účelu dokonalejšímu, tu méně dokonalému, přec je každá z nich zase jen na světě k něčemu dobrému a přispívá k zachování a souladu celku a tím i ke cti Boží. Fysické zlo ve světě (nemoci, bolesti, smrt) mají svůj důvod v hříchu dědičném; zlo mravní (hřích) ve zneužití svobodné vůle rozumných tvorů.

V. Bůh, nebyv ani vnitřně ani zevně nucen, stvořil svět

1. z l á s k y k s o b ě, ke své nekonečné dokonalosti (finis operantis = účel jednajícího, subjektivní).²⁾

Pohnutka, proč Bůh stvořil svět, jest jen v něm, není snad v nějakém dobru mimo něj, nebo není dobra, kteréhož by Bůh neměl, v něm je všechno dobro.

Jedná-li proto Bůh, je činný jen z lásky k sobě, ke své nekonečné dokonalosti. Tato láska jej pak přiměla, aby své dokonalosti, v míře ovšem konečné (konečný odlesk), a svou dobrotu sdělil s jinými — se světem. Všecko pro sebe samého učinil Hospodin. (Přísl. 16, 4.)

Jeť Jahve jeden veliký a silný,
vše ostatní prach nehoden, by řízy
se jeho dotkl; z lásky jeho dílny
svět vyšel čistý, veliký a ryzí.

Vrchlický, Boj o mrtvolu.

2. k e s v ě c t i a s l á v ě.

¹⁾ Dokonalého umělce poznáváme nejen z velikolepého díla, nýbrž ze všeho, co tvoří, byť to bylo i nepatrné; nesejde na tom, co činí, nýbrž jak to činí; nepatrná jehlice může býti mnohem dokonalejší, než špatně jdoucí zlaté hodinky; vyhovuje lépe svému účelu.

²⁾ Účel jednajícího (finis operantis, proč co činí), jest účel, který si jednající při své činnosti stanoví, jenž jej pobádá k činnosti, proto též slove pohnutka (motiv, účel subjektivní). Hodinář, hotově hodiny, buď má na mysli zisk, nebo, má-li to býti dílo umělecké, slávu, čest, uměleckou pověst.

Bůh, stvořiv svět, projevil na venek vnitřní své dokonalosti. Stvořené věci všechny také hlásají Boží dokonalost, jeho velikost a tím jeho čest a slávu (finis operis primarius, prvotní, hlavní účel díla).¹⁾ Čím dokonalejší tvor, tím více hlásá Boží dobrotu a dokonalost, tím více rozmnožuje jeho slávu a čest.

Nerozumné bytosti oslavují Boha nevědomky (nutně), t. j. že jsou takové, jaké je Bůh stvořil. Rozumní tvorové mají tak činiti vědomě a dobrovolně. Bůh právě proto rozumné tvory stvořil, aby slávu Boží v přírodě zářící poznali a Boha pro ni chválili a velebili. Tohoto účelu — své slávy a cti — dosahuje Bůh vždy. I bezbožný hlásá jeho slávu, nebo neujde spravedlnosti jeho, a tak ukáže se i na něm Boží velebnost.

Nebesa vypravují slávu Boží a dílo rukou jeho zvěstuje obloha. (Žalm 18, 2.) Všecko pro sebe samého učinil Hospodin, i bezbožného ke dni zlému. (Přisl. 16, 4.)

3. K d o b r u a b l a ž e n o s t i r o z u m n ý c h t v o r ů (finis operis secundarius — druhotný, vedlejší účel díla). Tohoto účelu dosahují však rozumní tvorové jen tehdy, jestliže sami s vůlí Boží se o to přičiní, s ní spolupůsobí.

Všecko je vaše, praví Písmo sv. (1. Kor. 3, 22.), ale dokládá: Vy však jste Kristovi a Kristus Boží. Člověk proto může užívati stvořených věcí ke svému dobru a blahu; není však člověk na světě jen proto, aby užíval pozemských dober. „Svět je pro člověka, člověk pro Boha“ je správné stanovisko. I pohané je uznávali. Aristoteles praví, že náhrobní nápis Sardana palův: Τὰ ὅτ' ἔχω, ὅσος ἔφαγον²⁾ spíše se hodí zvířeti než člověku. Seneca toužil: Ad altiora natus sum — k vyšším věcem zrozen jsem. (Dreher, Věrouka, 13. vyd. 22.)

§ 13. ☉ materialismu a pantheismu vůbec.

M o n i s m u s.

Průprava.

Světovému křesťanskému názoru: Bůh je Stvořitel všeho, i světa, protiví se m a t e r i a l i s m u s a p a n t h e i s m u s. Oba tyto směry popírají jsoucnost Boha, Stvořitele světa.

1. M a t e r i a l i s m u s vidí ve světě a jeho jevech jen vývoj hmoty (materia), vše jest jen účinek „hmoty a síly“, kromě hmoty a síly není nic (Kraft und Stoff).

2. P a n t h e i s m u s spatřuje ve světě a jeho jevech vývoj jakési neosobní všebytosti. Hlavní učení jeho je: Všecko (svět) je Bůh (τὸ πᾶν θεός) anebo Bůh je všecko (ὁ θεὸς πᾶν).

¹⁾ Účel díla (finis operis, k čemu, nač je to) je účel, jemuž dílo má sloužiti. Hodiny mají ukazovati správně čas (účel objektivní).

²⁾ To mám, co jsem snědl.

Materialismus a pantheismus nejsou podstatně rozdílné, oba jsou atheismus. Pantheismus klade zdánlivě příčinu světa před hmotu a pokládá hmotu již za výron ze všebytnosti. Tuto všebytnost jmenuje však neprávem „bůh“. Protože východisko pantheistické není ani osobní ani duševní ani od světa rozdílné, je tato všebytnost zas s hmotným světem totožná; její jsoucnost před světem je jen zdánlivá, je to zas jen svět v jakémśi dřívějším vývojovém stadiu. Pantheismus je jen zastřený materialismus.

3. V novější době označují se podobné světové názory také jménem **monismus**, protože chtějí svět a všechny jevy v něm (na př. život) vysvětliti z jediného základu (podkladu, principu, prvoti; $\mu\acute{o}\nu\omicron\varsigma$ = jeden), ovšem bez osobního Boha, jehož existenci popírají. Proti těmto směrům staví se světový názor křesťanského dualismu, který učí: Je Bůh Stvořitel a svět jím stvořený, od něho rozdílný. (Existují dva ($\delta\upsilon\omicron$) od sebe rozdílní: Bůh a svět.)¹⁾

4. Monistických směrů (systémů) je značný počet. Známejší jsou:

a) **Monismus materialistický**, k němuž náležejí: **Mechanický monismus** ($\mu\eta\chi\alpha\nu\acute{\eta}$ = stroj), jenž učí, že vše mechanicky vzniká (Vogt, Buchner, Dubois-Reymond); **mon. dynamický** ($\delta\acute{\upsilon}\nu\alpha\mu\iota\varsigma$ = síla) praví, že síla působí vše, tělesné i duševní zároveň (Ratzenhofer); **mon. energetický**, který všechno bytí a dění vysvětluje energií ($\epsilon\acute{\nu}\epsilon\rho\gamma\epsilon\iota\alpha$, energie hybná, polohy, povrchu, vzdálenosti (distanční), nervová (= duševní život); energií rozumí schopnost vykonati práci anebo vše, co v práci lze změnit (co v práci přechází, Ostwald); **mon. panpsychický** ($\pi\tilde{\alpha}\nu$ = všecek, $\psi\upsilon\chi\acute{\eta}$ = duše), podle něhož atomy mají již vniterný život (Du Prel, z Hartmannů, Naegeli); **mon. pyknotický** ($\pi\acute{\upsilon}\kappa\nu\omega\sigma\iota\varsigma$ = zhuštění), jenž vše vysvětluje zhuštěním a zředěním hmoty (Anaximenes, Diogenes z Apollonie, Haeckel).

b) **Mon. spiritualistický** má za to, že i hmota je co do podstaty oduševněna (duševní povahy, Platon, Leibniz, Schopenhauer, Lotze, Paulsen, Eisler).

c) **Mon. evolucionistický** (evolutio = vývoj) učí stálému vývoji všeho. (Nietzsche, Darwin).

d) **Mon. agnostický** učí, že vše, co je mimo zkušenost (čeho nelze smysly poznati), je nepoznatelné. (Comte, Darwin.)

5. Monistické hnutí v přítomné době je výrazem nespokojenosti s přírodovědeckou prací posledních desetiletí, která téměř výhradně obírala se jen jednotlivými přírodními jevy. Ale lidský duch nespokojuje se jednotlivými poznatky, nýbrž žádá si jednotného, celkového vysvětlení vesmíru, chce míti jednotný,

¹⁾ Jest jistě něco jiného jedinství nejvyšší příčiny, posledního principu, Boha, a něco jiného jedinství podstaty všech věcí, jednota neživého a živoucího, hmota a ducha, světa a Boha. Prvnímu učí názor křesťanský, druhému monismus.

ucelený světový názor. Monismus chce pak zbudovati tento světový názor na základě nynějšího lepšího přírodovědeckého poznání, ale bez náboženství a zjevení. Takový pokus vždy však dosud selhal a selže i příště.

Monismus sám jest apologií křesťanského světového názoru. Křesťanské náboženství ve svém učení o jednom Bohu, který svět stvořil, v něj své idey vtělil, který svět zachovává a řídí, má právě jasný, jednotný a ucelený světový názor, jemuž rozumně odporovati nelze a ježž monismus stále sice hledá, ale nikdy nenalézá.

6. Vrátkost jednotlivých monistických tvrzení vysvitne, ukážeme-li na neudržitelnost materialismu a pantheismu; jeť monismus při svých rozmanitých formách přece v podstatě zas jen buď materialismus nebo pantheismus.

§ 14. **Materialismu zvláště.**

M o n i s m u s m a t e r i a l i s t i c k ý.

Jeho hlavní myšlenky, kritika, účinky, dějiny; energetický monismus.

H l a v n í m y š l e n k y m a t e r i a l i s m u j s o u:

A) Hmota (materia) je nestvořená, věčná a nekonečná; skládá se z věčných, pohyblivých atomů, proto slove též toto učení a t o m i s m u s.¹⁾

B) Mimo hmotu (látku) není nic, existuje jen to, co lze smysly vnímati, je jen hmota se svými mechanickými²⁾ a fysikálně-chemickými silami. Není bytostí nadsmyslných, duševních, není duše, ducha, není Boha.

C) Hmota je prapůvod všeho a z ní sám sebou (ze shluku atomů) nutně, podle zákonů hmotě vlastních, vyvinul se svět a vše, co na něm vidíme (země, vzduch, voda, živé i neživé bytosti). Svět jest jen stroj, život je jen mechanický pohyb, člověk jest jen vyvinutější zvíře; zvíře pak, jakož i všecko ostatní ústrojné, vyvinulo se z neživého. Všecko je a zůstává hmotou a silou, vše je jen účinkem pouhých mechanických sil (srov. hodiny a péro).

¹⁾ Tento materialistický atomismus dlužno lišiti od theorie atomové (fysikové dělí nyní atom v elektrony), která dnes platí ve fysice a chemii. Theorie atomová rozumí atomy (τέμνω = krájím, dělím) nejmenší hmotné částičky (minima elementaria) chemicky již nedělitelné, aby vyložila rozmanité jevy při slučování látek. Theorie atomová je hypotéza fysicko-chemická, která se nechce dotýkati učení o původu světa a tvorů, jako to činí materialisticko-monistický atomismus.

²⁾ Mechanika = nauka o rovnováze a pohybu hmoty a jejích částic.

K r i t i k a m a t e r i a l i s m u. Tvrzením těchto nelze přisvědčiti. Materialismus nemůže světa (původ, uspořádání atd.) vysvětliti. Jeho větami se nevysvětlují

1. jsoucnost a podstata hmoty,
2. život a duševní schopnosti,
3. pořádek ve světě.

K A) 1. Materialismus tvrdí, že hmota (látka) je věčná. Nemůže však vysvětliti, kterak to, co je při hmotě nahodilé, proměnlivé a omezené, může zároveň býti věčné, t. j. nutné.

H m o t a je p o d m í n ě n á, n e n í v ě č n á, proto ani atomy hmotu skládající nejsou věčné.

2. a) H m o t a ani síla (energie) s ní spojená není také n e k o n e č n á. Hmota mohla býti větší, než je, na př. slunce mohlo býti tisíckrát větší (mohlo býti mnohem více lidí, zvířat, bylin). I hybná síla oběžnic mohla býti mocnější, na př. měsíc mohl by obíhati desetkrát rychleji kolem země. Světová hmota a síla jsou sice nade všechno pomyslení veliké, avšak přece jen konečné, omezené veličiny.

b) „N e k o n e č n á h m o t a“, t. j. v prostoru nekonečně se prostírající hmota, i kdyby byla možná, zůstala by tím, čím je, podmíněnou do nekonečnosti, do věčnosti. Kámen nechť leží po celou věčnost, zůstane kamenem, věčnost nepropůjčí mu života, bez působící příčiny zůstane nepohnut i po věky. Rozšířme jej do bezměrna, rozmnožíme jen jeho hmotu, ale nezměníme jeho podstaty.

c) Vývodů našich nezeslabí, ukazují-li monisté na z á k o n o z a c h o v á n í h m o t y a e n e r g i e (síly) a tím na jejich nepomíjitelnost a věčnost. I kdyby hmota byla nezničitelná, neplyne z toho ještě, že by musila býti bez začátku a nestvořená. Vždyť hmota mohla býti stvořena jako nezničitelná. Sama věda neučí naprosté nezničitelnosti hmoty. Chemie praví jen, že silami, kteréž nám jsou po ruce, jmenovitě chemickými silami, je nemožno hmotu zničit. Z toho však nikterak neplyne, že by hmota byla naprosto nezničitelná. Není-li to možno přírodě nebo fysiku, nelze z toho odvoditi, že by to bylo nemožno i Bohu. Zákon ten pak platí jen pro svět „neživého“, nemá však místa v říši života a sebevědomí.

d) A l e a n i e n e r g i e (síla), která v hmotě tkví, n e n í v ě č n á, je p o d m í n ě n á, nahodilá. Podle zákona o zachování energie žádná energie ve světě se neztrácí, nýbrž mění se v jinou.¹⁾ Zkušenost pak učí, že všechny energie snaží se přejíti v energii tepelnou, v teplo; teplo, rozšiřujíc se ve světovém prostoru, snaží se pak v něm vyrovnati tepelné rozdíly; tím nastane posléze všude stejná teplota (zima ztráví teplo). Tím však zastaví se všecek světový běh, nebo ten je možný potud, pokud jsou rozdíly v teplotě těles a světů. Schopnost světa k práci (mechanická energie světová) bude čím dál tím menší a zanikne v okamžik, kdy všechny

¹⁾ Energie (síla), je schopnost tělesa vykonati nějakou práci. Jsou rozmanité druhy energie, na př. energie hybná, světelná, tepelná, magnetická, elektrická. Každá z těchto energií může přejíti v jinou.

rozdíly v teplotě těles a světů budou vyrovnány. Učení toto nazval původce jeho *Clausius zákonem světové entropie*¹⁾.

Ze zákona toho vysvítá jasně, že ani energie (síla) ve hmotě tkvící ani energií tou podmíněný světový běh nejsou nepomíjitelné a proto také ne věčné, nýbrž stejně jako hmota podmíněné, nikoliv nutné.

e) Nic nepomáhá, staví-li monisté proti zákonu o entropii věčný, světový oběh. Srážkou světových těles povstane prý zas teplota tak vysoká, že světový běh znova začne. Než i kdyby tomu tak bylo, pak i v tomto případě masa světová při všech svých následujících bězích bude vyzařovati teplo ve světový prostor a tak je ztráceti. Již druhá mlhová koule světová, která by z takové srážky vznikla, nebude mít ke své hře tolik energie, jako měla první, třetí a každá následující pak ještě méně. Tak, byť i po opětovných světových bězích, entropie světová přece jednou dosáhne svého nejvyššího stupně a nastane konec světa. Známý geolog *Branca* praví: Pokud sahá naše dnešní fyzikální poznání, jsou takovéto věčně se opakující srážky a z nich znova vznikající nové, světové běhy nebeských těles pouhou nemožností; proto také tvrzení, že svět a jeho vývoj jest od věčnosti, rozplývá se v nic. (*W. Branca, Fossilní člověk, 1910, 107.*)

„Svět stárne“ je pro každý monismus zdrcující poznatek.

f) Dlužno jen ještě upozorniti: Materialismus nám nikdy neodpoví na otázku, odkud látka (atom, elektron, první prvek, první buňky), co je její podstata, odkud zákony ve hmotě tkvící, odkud síla, co je její podstata, odkud rozmanitost sil a přitažlivost samých atomů? Nikoliv o d e k d y, nýbrž o d k u d (proč příčinné) je otázka, na niž si žádá lidský duch odpovědi nejprve; materialismus mu na ni neodpoví nikdy.

g) Materialismus tvrdí, že a t o m y j s o u p o h y b l i v é (opatřeny hybnou silou); nemůže však vysvětliti, jak se tohoto pohybu atomům (hmotě) dostalo. Hmota a proto i atom je sama sebou nehybná, nemůže se pohnouti ani si určití směr pohybu.

K B) 1. Materialismus sám sobě odporuje. Tvrdí, že existuje jen to, co lze smysly postřehnouti. Existuje-li však jen to, co lze smysly vnímati, pak jsoucnosti atomů, kteréž jsou smyslům nepřístupné, rovněž nelze dokázati. Jak dokáže mat. věčnost hmoty, nekonečnost atomů, jak jsoucnost zákonů hmotě vlastních, když všeho toho nelze rovněž smysly postřehnouti?

2. Materialismus tvrdí, že není žádných nadsmyslných, samostatných duchovních bytostí, není ducha ani duše ani Boha. Materialismus nemůže však dokázati, že není žádné duševní bytosti. Nemůžeme-li snad bytosti takové postřehnouti smysly, nelze z toho ještě souditi, že jí vůbec není. Každým smyslem vnímáme určité, hmotné jevy, na př. očima barvu a postavu, ušima jen zvuky a tóny. Naším očím jsou proto tóny nadsmyslné jako uším barva a postava. Proč by proto nemohly býti bytosti, kterýchž naše smysly vůbec nemohou postřehnouti, kteréž jsou nadsmyslné pro všechny naše smysly? Tvrditi proto, že jest jen to, co smysly vnímám, je nerozumné. Z téhož důvodu by mohl i slepec tvrditi, že není

¹⁾ *Clausius* nazval entropií souhrn všech změn ve světě jevících se energií. Podle něho entropie světová směřuje k maximu, t. j. k úplnému vyrovnání teploty ve světovém prostoru.

žádných maleb. Sil přírodních (na př. síly magnetické, elektřiny), jichž existenci uznává sám materialismus, nemožno též postřehnouti smysly a přece nelze proto tvrditi, že vůbec nejsou. Síly ty poznáváme z jejich účinků; stejně tak poznáváme i bytosti duchovní, na př. jsoucnost Boží z jeho skutků, duši lidskou po jejich výkonech.

Přírodopisec *A d o l f M a y e r*, kdysi také stoupenec materialismu, napsal: Naše známost skutečného světa je nepatrná a nedokonalá, rovná se výhledu z balonové lodky za prudkého letu. Před několika lety neměli jsme ani zdání o Röntgenových a radiových paprscích. A při tomto nepatrném vědění odvažujeme se říci, co ve skutečném světě je možné, a vyloučiti z něho všecko duševní a nadsmyslné proto, že se nám nehodí v rámeček na rychlo zbudovaného systému. (*A. Mayer, Pryč od materialismu. 1905, 182.*)

K C) 1. Materialismus nikdy nevysvětlí vzniku života ve světě, neboť hmota je sama sebou neživá, z neústrojného nikdy nepovstává ústrojně. Je známo: *Omne vivum ex vivo*. Plození samovolné (*generatio spontanea*) je nepravdou a nemožností. (Viz důkaz biolog. část I. apolog. 2. vyd. 6.)

Materialismus nevysvětlí ani smrti. „*L'homme machine*“ — člověk stroj — nerozřeší této záhady. Chápeme, že stroj se opotřebuje, než proč umírá buňka, kteráž přece má všechnu možnost, aby, přizpůsobíc se (asimilací), nahradila každý nedostatek?

2. Materialismus nikdy nevysvětlí, jak vznikla činnost na zemi, neboť hmota je sama sebou líná. Nevysvětlí ani jediného fyzického pochodu, nevyloží činnosti duševní. Hmota myšlenky nezplodí, neboť *nemo dat, quod non habet*, nikdo nedá, čeho nemá. Počitek, cit, myšlení, chtění, sebevědomí a svědomí jsou jevy, kterýchž hmotou a jejími proměnami nikterak nelze vysvětliti. Jevy ty žádají nutně pro sebe bytosti nehmotné, duševní, duše. Aby materialismus, jak dobře poznamenává fyziolog *M a r e š* (*Fysiologie, I. 1906, 39.*), ušel odpovědem na otázky, odkud život, odkud duševní, prohlašuje všecko za živé, za oduševněné (*hylozoismus*). To je však se skutečností v naprostém odporu. Odkud jen ví materialismus, že atomy jsou oduševněné, že mají duši a že má molekula paměť?

3. Materialismus tvrdí: Všecko vyvinulo se samo sebou z hmoty. Nemůže však vysvětliti, kterak z beztvárných, neurčitých, nespořádaných a neživých atomů (ze shluku jejich) mohly povstati určité bytosti, kteréž mají naprosto jiné vlastnosti než hmota, bytosti rostlinné, živočišné a lidské?

Materialismus nevysvětlí pořádku ve světě ani jeho účelnosti a zákonitosti. Materialismus praví, že vše to je dílem náhody nebo slepé přírodní nutnosti. Ale moderní vědy, kteréž postavily nám do nejjasnějšího světla účelnost a zákonitost všeho přírodního dění, ukázaly, že ve velebné dílně přírody a všeho světa není pro náhodu místa. (*M a r e š, Fysiologie I. 1906, 27. a násl.*)

Všecko ve světě je účelem a prostředkem zároveň. Jen myšlenka, rozum a vůle srovná atomy. *Rationis est ordinare.*¹⁾ (Viz důkaz teleolog. část I. apolog. 2. vyd. 9.) Nemožnost pochopiti, kterak tento veliký a podivuhodný svět s námi, kteří sebe jsme si vědomi, mohl vzniknouti náhodou, vidí se mi býti hlavním důvodem pro existenci Boží, praví sám *D a r w i n*. (*Projet, Apolog. křesť. víry. 1897, 234.*)

¹⁾ Věcí rozumu jest pořádati.

4. Materialismus rád a často užívá slova *e v o l u c e*, jež mu značí vývoj všeho ústrojného. Ale této evoluce, tohoto vývoje všeho ústrojného materialismus nevyloží nikdy. Kde je vývoj, tam není zmatku ani náhody, tam je touha, směr k určitému cíli. To však zřejmě žádá tvůrčí inteligence, která již na začátku vývoje cíl ten znala a zárodky tak opatřila (vnitřní vývojovou schopností), aby cíle toho mohly dosáhnouti.

5. Materialismus nám neodpoví, odkud svět, co je jeho cíl. Má svět za mechanismus, za stroj. Ale stroje, jak správně podotýká *M a r e š*, nejsou výtvořiny přírodního mechanismu, nýbrž výtvořiny lidského důmyslu a umění. Ve strojích působí životní činitel. Každý stroj má svého rozumného původce. Nuže, nechť nám materialismus řekne, kde jej má svět? Každý stroj má účel, nuž jaký jest účel, jaký cíl světa? Nemožno nám, abychom ve světě viděli jen pohnutou hmotu! (*Mareš, Fysiologie I., 38.*)

6. Proti materialismu mluví všechny rozumové důkazy pro jsoucnost Boží (viz část I. apolog. 2. vyd. 1 a násl.), jakož i vše, co uvedeme o duchovosti lidské duše. (Viz § 26 a násl.)

7. *Ú č i n k y m a t e r i a l i s m u*. Materialismus jest nejhrubší forma atheismu, proto má pro lidskou společnost účinky jen osudné. Materialismus činí z člověka stroj bez rozumu a vůle a snižuje jej tak i pod zvíře. Člověk jest jen „*h r o m a d a a t o m ů*“, jest tím, co jí. Popírá mravní svobodu, materialismus popírá i přičetnost činů lidských, pak není viny ani trestu, není rozdílu mezi ctností a neřestí. Není Boha, náboženství a věčnost jsou bláhovosti. Není proto žádného životního úkolu ani cíle. Sobectví, rozkošnictví jsou oprávněny. Na místo pořádku nastupuje boj o smyslný požitek, boj o život, boj všech proti všem (*homo homini lupus!*).¹⁾

Zánik slavných národů řeckého a římského, francouzská revoluce se svými hrůzami, byly ovocem materialistického životního názoru. Nelze věru ani dosti dáti za pravdu vážným slovům, jimiž *Leibniz* naznačil následky materialismu: Ustane-li bázeň Boží, rozpoutají se všechny náruživosti a zavládne smýšlení, které zatopí svět přívalem krve. (*Mayer, Pryč od mater. 1905, 111.*)

Gefährlich ist's den Leu zu wecken,
Verderblich ist des Tigers Zahn;
Jedoch der schrecklichste der Schrecken,
Das ist der Mensch in seinem Wahn.

Schiller, *Píseň o zvonu.*²⁾

8. *D ě j i n y m a t e r i a l i s m u*. Materialismus není učení nové. Učili mu již staří ionští filosofové *T h a l e s*, *A n a x i m e n e s*, *A n a x i m a n d r o s*: Všecko povstalo z hmoty, z vody, ze vzduchu nebo z něčeho podobného. Materialismus

¹⁾ Člověk se stává člověku vlkem.

²⁾ Lva probudit, v tom nebezpečí,
zub tygrův všechno zdrtí jen,
hrůz veškerých však hrůza větší
je člověk, je-li rozvášněn.

je jádrem filosofie *D e m o k r i t o v y* (nar. 460 př. Kr.). Známý jsou jeho zásady: *Z ničeho není nic*. Jsou jen atomy a prostor. *E p i k u r o s* (nar. 342 př. Kr.) přijal jeho učení za své a vzdělal je prakticky ve svém hedonismu. Mezi Římany šířil Epikurovo učení *L u c r e t i u s* (99—55 př. Kr.) ve své básni „*De rerum natura*“.¹⁾ V novém věku setkáváme se s náběhem k materialistickému světovému názoru u některých pozdějších humanistů (na př. *U l r i c h z H u t t e n u*). Za nimi jde francouzský *L a M e t t r i e* svým spisem: *L'homme machine*²⁾ (1748) a francouzští encyklopedisté *D i d e r o t*, *d' A l e m b e r t* a j. V polovici 19. věku učil materialismu *L u d. F e u e r b a c h* († 1872), o nějž se opírají *M a r x* a *E n g e l s*, zakladatelé socialistického materialismu. Za Feuerbachem jdou *K a r e l V o g t* († 1895), *M o l e s c h o t t* († 1893) a *B ü c h n e r* († 1899, spis: *Kraft und Stoff*).

D a r w i n, jenž chtěl vývoj živoucích bytostí vysvětliti pouze zevnějšími příčinami, svedl mnohé ze svých stoupenců k materialismu. *D a r w i n* sám na konec přiznával se k agnosticizmu, prohlašuje poslední příčiny věcí za nepoznatelné. V přítomné době je hlavní šířitel monistického materialismu *A r n o š t H a e c k e l*, profesor v Jeně. *H a e c k e l*ův spis „*Záhady světové*“ (*Die Welträtsel*)³⁾ velebí jeho přívrženci jako evangelium monismu. Vědecká kritika však jednohlasně odmítla toto dílo jako velmi povrchní; tak je označili známí učenci *R ü t i m e y e r*, *H i s*, *S e m p e r*, *F l e i s c h m a n n*, *B i s c h o f f*, *D e n n e r t*, *P a u l s e n*, *B r a n c a*, *C h w o l s o n* a j. Filosof *P a u l s e n* doznává o této knize: Že taková kniha mohla býti napsána, tištěna, kupována a čtena a že jí mohli věřiti u národa, který má Kanta a Goetheho, to je bolestné. (*Rauschen, Apolog. 1910, 17.*)⁴⁾

9. Z novějších monistických systémů jsou mnohé prostě materialistické, byť i sebe více se vystříhaly tohoto jména, jiné, na př. *m o n i s m u s e v o l u c i o n i s t i c k ý*, jsou s ním úzce spojeny.

Monismus čistě materialistický je i n e j n o v ě j š í e n e r g e t i c k ý *m o n i s m u s O s t w a l d*ův,⁵⁾ jenž na místo hmoty klade energii.

a) *E n e r g i e* je Ostwaldovi schopnost k práci (činnost, práce) nebo vše, co z práce povstává, nebo v práci se dá změnit. Je to starý dynamický materialismus. Na místo hmoty a atomů a jejich proměn nastupuje energie a její proměny.

¹⁾ O přirozenosti věcí.

²⁾ Člověk stroj.

³⁾ Výrazem „záhady světové“ (*Welträtsel*) označujeme otázky týkající se světového dění. Prof. *D u b o i s R e y m o n d* užil tohoto slova ve své přednášce na berlínské akademii věd (8. července 1830) o těchto 7 otázkách: 1. Co je síla? 2. Co je látka? 3. Odkud pohyb? 4. Odkud počitek? 5. Odkud myšlení a řeč? 6. Odkud účelnost v přírodě? 7. Je vůle svobodna? Řečník prohlásil, že první čtyři otázky přírodověda nerozřešila a nerozřeší (*Ignoramus et ignorabimus*, nevíme a nevíme), poslední tři označil za nerozřešené, ale snad za rozřešitelné (*ignoramus, nevíme*).

⁴⁾ *H a e c k e l* založil r. 1906 spolek německých monistů „*Monistenbund*“ (v Čechách „*Volná myšlenka*“).

⁵⁾ Viz kritiku monismu od Mareše v „*Přehledu*“ 1913 a 1914.

b) Energie je prý jediná podstata, jediná jsoucnost, kteráž svými proměnami působí všechno přírodní dění a všechny viditelné věci. Tím je odstraněn rozdíl mezi hmotou a duchem — všechno jest a působí jen energie (proto monismus energetický)

c) Čeho však, abychom mluvili s materialismem, nedokáže hmota a síla, to tím méně dokáže samotná energie. Hmoty nelze pak jen jednoduše popírat. Při činnosti tělesa je vždy i hmota účastněna, nelze jí přece odstraniti ani od energie oddělit.

Jako ze samotné hmoty, tak i samotnou energií nevysvětlíme jsoucnosti ani nejmenšího tělíska (jak jen je bezhmotné energie utvořily?).

d) Samotnou energií nevysvětlíme ani pohyb ani života organického a duševního. Energie není příčinou pohybu, ale je sama uváděna v pohyb, rovněž sama si neurčuje směr pohybu a je jí lhostejné, koná-li práci či nic.

Energetismus nijak nevysvětlí vzniku života, nijak, jak z energie fyzické (třeba i podle Ostwalda nervové) vzniká smysly nevnímající energie duševní

e) Energetismus svět a jeho jevy vysvětluje právě tak málo jako materialismus. Energie je ve své podstatě právě tak podmíněná a nahodilá jako hmota. Dlužno se tu tázati: Odkud je sama? Energetická myšlenka může snad býti podkladem vědecké hypotézy, ale základem světového názoru lidstva nebude nikdy

§ 15. ☉ pantheismu zvlášť.

M o n i s m u s p a n t h e i s t i c k ý.

Jeho směry, kritika, účinky, dějiny.

I. Pantheismus stotožňuje svět s Bohem, nerozeznává ho od světa a praví: Všecko (svět) je Bůh ($\tau\acute{o} \pi\acute{\alpha}\nu \theta\epsilon\acute{o}\varsigma$) anebo Bůh je všecko ($\acute{o} \theta\epsilon\acute{o}\varsigma \pi\acute{\alpha}\nu$). Stejnost podstaty Boží a světové ($\acute{\epsilon}\nu \kappa\alpha\iota \pi\acute{\alpha}\nu$) je hlavní pantheistická myšlenka. Význačnější pantheistické směry jsou:

1. E m a n a c i o n i s m u s (pantheismus emanační). Svět povstal výronem (emanare = vyroniti se) z Boha, jako paprsek ze slunce, potok z pramene (Indičtí brahmínové, gnostikové, Arabové).

2. F e n o m e n a l i s m u s (hylozoismus).

Bůh je ve hmotě (v látce) přebývající (immanentní) duše (duše světa, světo duše, Weltseele, $\tau\acute{o} \acute{\upsilon}\pi\acute{o} \tau\eta \acute{\upsilon}\lambda\eta \zeta\omega\omicron\nu$ = pod hávem přírody žijící). Věci ve světě jsou jen projevy ($\phi\alpha\iota\nu\acute{o}\mu\epsilon\nu\alpha$) této světoduše, Boha. (Srovnej: vlny jsou projevy vody, vítr vzduchu, pohyby těla projevy vnitřního života. Světoduch dříme v ka menu, vegetuje v květině, cítí a žádá ve zvířeti, myslí a chce v člověku. (Pythagorovci, stoikové, Giordano Bruno.)

3. I d e a l i s t i c k ý p a n t h e i s m u s :

a) Bůh je pouhá neurčitá snaha, čirá idea (myšlenka), která snaží se uskutečnití vývojem světa a v člověku dospívá svého poznání, pochopení a sebevědomí (Fichte, Schelling, Hegel.)

b) Bůh je pouze myšlené, nevědomé, neurčité bytí, jež v jednotlivých bytostech dochází bytí určitého a vědomého. asi jako běžení uskutečňuje se v běhícím, mluvení v mluvícím. (E d. H a r t m a n n.)

II. K r i t i k a p a n t h e i s m u.

Pantheismus ve všech těchto svých formách odporuje:

1. r o z u m u.

a) Kdyby věci ve světě byly projevy božské podstaty, projevy Boha (výronem z Boha) a nebyly od něho rozdílné, musily by býti takové jako božská podstata, t. j. věčné, nepodmíněné a nutné. „Absolutní“ musilo by býti ve všem, každá věc absolutnem. Věci ve světě jsou však časné, nahodilé, podmíněné, proto nejsou projevy božské podstaty, nýbrž od ní rozdílné, konečné bytosti.

b) Kdyby pantheismus měl pravdu, pak „věčné, nepodmíněné, nutné a nekonečné“ (Bůh) bylo by souhrnem z časného, podmíněného a konečného. Ale jako z nul, nechť je jich sebe více, nedostaneme čísla, tak z věcí časných, podmíněných a konečných nikdy nevzejde věčné, nutné a nekonečné, jakým je základ (princip) světa — Bůh. Rovněž z nevědomého nikdy nevznikne vědomé a rozumné.

c) Co je absolutně dokonalé, a takovým je základ světa — Bůh —, nemůže nikdy býti změnitelné, schopné nebo potřebné vývoje. Vývoj, rozvoj absolutně dokonalého je sám v sobě nemožný.

d) Kdyby věci ve světě byly výronem z božské podstaty, byly by první vyroněné bytosti (nejstarší) poměrně nejvíce dokonalé. Je jisto však, že ve světě je vývoj od méně dokonalého k dokonalějšímu.

e) Původem (základem) světa je podle pantheismu prázdné, neurčité jakési bytí; kdyby však mimo toto bytí nic nebylo, co by mu k dalšímu vývoji dalo popud, musilo by bytí to povždy zůstatí prázdné a neurčité.

2. z k u š e n o s t i z e v n ě j š í.

Kdyby pantheismus byl pravdiv, byly by všechny věci jedné a téže podstaty, nebylo by mezi nimi rozdílu. Kde však kdo viděl ve světě tuto stejnost? Všecka příroda je založena na principu individuality, všecek vývoj jest individuální, všecko existuje pro sebe. Již v neústrojně přírodě jsou od sebe jednotlivá tělesa rozdílná. Ve světě ústrojném rozdíl ten bije do očí tím víc. Bylina rozeznává se od byliny, zvíře od zvířete, člověk od člověka. Sebevědomí nás přesvědčuje, že nejsme snad jen zdánlivý nějaký jev — pouhé zdání —, nýbrž že každý z nás je bytost sebevědomá a samostatná (t. j. osoba). Já nejsem ty, a ty nejsi já ani on. Různost podstat ukazuje se v přírodě při každém kroku, neživé není zajisté živé, vědomé není nevědomé, nerozumné není rozumné, svobodné není nesvobodné, duch není hmota.

3. z k u š e n o s t i v n i t ě r n í.

a) Bůh dochází podle pantheismu v člověku svého poznání, pochopení a sebevědomí. Člověk je podle toho nejdokonalější bytost, každý sobě bohem. Rozumný člověk je si však vědom svých slabostí a nedokonalostí i své závislosti na vyšší bytosti. Kdyby bylo pravda, že ve všech lidech týž Bůh myslí, poznává a chce, musil bych také znáti, co si jiní lidé myslí, ba musil bych mysliti a chtíti totéž. H e g e l skutečně myslil, že „všebůh“ poznává v něm, že není již oběžnice mezi Marsem a Jupiterem. Ale astronom P i a z z i objevil tam planetu Ceres.

b) Jestliže je jen „jedno“ (ἓν καὶ πᾶν) a všechno ve světě je „bůh“, „vše bůh“, pak platí o „všebohu“ vše, co o věcech ve světě. Ale jak ubohé je to pak „božstvo“! Pantheistický bůh je nevědomý v kameni, rostlině a zvířeti, sebevědomý v člověku. Lidské činy byly by pak činy tohoto všeboha. Pantheistický všebůh jednal by pak v některém člověku rozumně a ctnostně, v jiném nerozumně a zločinně, ba i v témž člověku byl by všebůh tu nerozumný a rozumný, tu mravný i bez mravů. V člověku všebůh by sebe nenáviděl, zuřil by proti sobě, zoufal by sám nad sebou, ba sám by se i vraždil.¹⁾ Pantheistický všebůh byl by zároveň dobrý a zlý, šťastný i nešťastný, byl by spolu ve vražedníku i v jeho oběti, v soudci i ve zločinci. Ve všem tom je vnitřní rozpor. Totéž, jde-li o jeden a týž zjev,²⁾ nemůže býti a zároveň nebýti — praví rozumná filosofie. Proto pantheistický všebůh je nemožnost, je smyšlenka, je filosofický, ničím nedokázaný sen.

4. Proti pantheismu svědčí rovněž všechno, co jsme již uvedli v důkazech pro jsoucnost Boží (viz část I. apolog. 2. vyd. 1. a násl.), i co řekneme o duši lidské. (Viz § 26. a násl.)

III. Účinky pantheismu.

Pantheismus vede k týmž neblahým koncům jako materialismus:

a) Pantheismus ničí správný pojem o Bohu a tím i náboženství.

b) V pantheismu, jemuž vše i člověk je bohem, ba člověk „nejdokonalejším vývojem božského“, není místa pro náboženství. Pantheismus přirozeně vede ke zbožnění přírody a člověka (apotheosa člověka, náboženství humanity). V pantheismu pocta Boží je pocta sebe. Ve štěstí svádí toto učení ke zpupnosti, ideálem a jeho cílem je *N i e t z s c h e ů* v panovačný a bezohledný „nadčlověk“, stojící mimo dobro a zlo. V neštěstí však, jak zkušenost svědčí, učení to uvádí své stoupence, místo co by jim mělo býti podporou a vůdcem, v šílenství a zoufalost. Dokladem toho je osud samotného *N i e t z s c h e h o* a jeho hrozné zvolání: My jsme Boha zabili, jak utěšíme se však my, vrahové všech vrahů? (Z Nietzscheho Radostné vědy, Dr. Podlaha, Bedřich Nietzsche a jeho filosofie. 1903. 97.)

c) Pantheismus ničí svobodu lidské vůle a tím podkopává mravnost a všechn právní řád. Podle pantheismu všechny činy jsou božské, a proto dobré a správné. Není hříchu, není zločinu a proto také není trestu. Člověk — bůh — je autonomní, není nad ním žádného vyššího mravního řádu ani zákona, není pro něj povinnosti, jen ty, které sám uzná (autonomní morálka). Tím je však veta po vši autoritě a s ní po společnosti lidské.

d) Všecek pantheismus musí se na konec ztroskotati o nevývratné, mravní požadavky. Je-li svět zjevením Boha (theofanie), pak je vše, co činí člověk, ba i zvíře, stejně božské a výborné, ničeho nelze kárati, ničeho před jinými chváliti, tím je však po vši ethice — mravnosti, praví *S c h o p e n h a u e r*. (Svět jako vůle a představa II. 677. Koch, Katol. apolog. 1913. 41.)

¹⁾ Filosof *D u r d í k* ve svých přednáškách nazýval proto pantheismus miserabilismem.

²⁾ *Idem non potest esse ac pariter non esse sub eodem respectu* (člověk smrtelný nemůže býti nesmrtelný).

IV. Pantheismus bývá často světovým názorem lidí, kteří se příliš dávají svá-
děti fantasií, kteráž jim pak brání, aby jasně a správně (logicky) myslili a usuzovali.
Proto setkáváme se s pantheismem nezdědka u básníků a básnicky založených lidí,¹⁾
ba i u některých náboženských mystiků. Pantheismus zůstane vždycky svůdný
blud. Světový pantheistický názor právě pro svůj fantastický obsah zdá se čímsi
velikolepým a básnicky krásným a to působí nakažlivě. Svůdně působí i nábo-
ženské jeho zabarvení. Pantheismus nejen že podržuje jméno Boží, nýbrž mluví —
ovšem ve smyslu načisto nesprávném — o společnosti s Bohem, o vnoření se v něj,
o splynutí s ním. Zejména však neblahé jsou zásady, jež z něho plynou: „Nic není
hřích“ a „všecko je dobré“. V pantheismu ozývá se zas svůdný hlas z ráje: Eritis
sicut dii — budete jako bohové! Církev proto pantheismus zavrhl jako zkázonosný
blud na sněmu vatikánském. (1870, Const. I. C. 1. 3. 4.) Uvážíme-li, co jsme
o materialismu a pantheismu řekli, jistě přisvědčíme vyzvání sv. A u g u s t i n a:
Abiciamus haec et vel rideamus, quia falsa sunt, vel doleamus, quia magna aesti-
mantur. Sunt ista magna magnorum deliramenta doctorum. (Serm. 241, 5.)²⁾

V. Dějiny pantheismu.

I pantheismus náleží k prastarým rozumovým poblouzením, je „filosofií
fantasie“. Slova „pantheismus“ užívá se však teprve od 18. století. Emanacionismus
je již stará filosofie indická (brahmanismus) a vyskytuje se u Řeků, novoplatoniků,
gnostiků a filosofů arabských. Filosof H e r a k l e i t o s z Efesu (okolo r. 500 př. Kr.)
oděl svůj pantheismus ve slova „πάντα ῥεῖ“ (všecko plyne=se mění). Fenomena-
lismus ukazuje se u pythagorovců a stoiků; slove také hylozoismus. Fenomenalisté
byli v novější době G i o r d a n o B r u n o († 1600) a B a r u c h S p i n o z a († 1677).
Stoupenci idealistického pantheismu byli zvláště někteří němečtí filosofové, jako
F i c h t e († 1814), H e g e l († 1831), S c h e l l i n g († 1834), také S c h o p e n -
h a u e r († 1860) a E d. H a r t m a n n († 1906). Měli za to, že Bůh vyvíjí se ve
věcech k stále dokonalejším formám bytí. Lessing, Goethe a Schiller jsou
jim blízko. Novější pantheisté L o t z e a P a u l s e n (u nás Dr. F. K r e j č í,
„Filosofie přítomnosti“,) mají prabytost za myslící a chtějící (osobitý panthe-
ismus), neliší však jí od světa, nýbrž učí, že jest ve světě immanentní (přebýva-
jící). Tím zbavují prabytost charakteru absolutní osobnosti, kteráž přísluší jen
osobité, nad světem stojící (transcendentní) bytosti.

Rozprava: Proč možno užítí plným právem výše uvedených slov sv.
Augustina o monismu vůbec?

§ 16. Biblické šestidení.

J e h o v ý k l a d y.

I. Zpráva o stvoření světa je obsažena v prvních dvou
kapitolách první knihy Mojžíšovy. Nazývá se šestidení —

¹⁾ Bylo by však upřílišeno podkládati všem básníkům, kteří si libují v obra-
zech pantheistických, že chtějí býti „ex professo“ hlasateli a apoštoly monismu.

²⁾ Zavrhněmež ty věci a buď se usmějme, protože klamné jsou, nebo želmě
jeho, že za veliké se pokládají. Jsouť ty věci veliká poblouzení velikých učenců

τὸ ἑξάήμερον — a učí, že Bůh nejen svět stvořil, nýbrž i upravil. Úprava tato dála se v šesti dnech. Prvního dne Bůh stvořil světlo, druhého oblohu nebeskou, třetího suchou zemi, moře a byliny, čtvrtého slunce, měsíc a hvězdy, pátého ryby ve vodách a ptactvo v povětří, šestého dne zvířata zemská a naposledy člověka. Viz část čítanková čl. 1.

Šestidení bývá rozmanitě vykládáno. Kterak jest rozuměti těmto dnům, zda jsou to dny 24 hodin, či zda dlužno jimi rozuměti doby — periody — neurčitého trvání (biblické jom = den značí velmi často takovou dobu), či zda třeba je vykládati jen symbolicky, obrazně, o tom církev se nevy-slovila. Církev, poněvadž Písmo sv. nepodává samo o šesti-dení obšírnějšího výkladu, ponechala tu vědě volné pole. Výkladů rozdílných je více než deset, církev žádného z nich neschválila, také však nezavrhl.

Hlavní výklady jsou:

1. Výklad p r o r o c k é h o v i d ě n í (visionářský, theorie prorockého vidění, visionismus) praví: Šestidení Mojžíšovo je šest vidění nebo obrazů, jimiž Bůh buď Adama nebo Mojžíše poučil o nejdůležitějších myšlenkách, kteréž ve stvoření uskutečnil. (Sv. Aug. Genes. ad lit. I. 19, 39.)

2. Výklad k o n k o r d a n ě n í (theorie shody, konkordismus) hledí zprávu Mojžíšovu uvést v souhlas s vědou, geogonií (vědou o vzniku země)¹⁾ a geologií (vědou o vrstvách kůry zemské). Dny Mojžíšovy jsou podle toho výkladu doby (peri-ody, proto periodismus) neurčitého trvání, snad tisíců, milionů let, v nichž řízením Božím vytvářel se vesmír i naše země. Výklad tento pro své tvrzení dovolává se slov sv. Písma: A odpočinul (Bůh) dne sedmého ode všeho díla, kteréž byl dělal. I požehnal dny sedmému a posvětil ho. (1. Mojž. 2, 2. 3.) Den tento nekončí podle Písma sv. žádným večerem a trvá dosud.

Trest výkladu toho jest:

Bůh stvořil první beztvárnou, světovou látku a opatřil ji hybnou silou, pohybem. Z ní vytváří se pod rukou Boží vesmír, tělesa nebeská i naše země.

1. Koule zemská je ve stavu plynném, žhoucím (pustá a prázdná), znenáhla vytváří se žhavé, tekuté jádro a kolem něho z plynů a par ovzduší, atmosféra. Tímto ovzduším proniká z centrální masy (v naší soustavě sluneční ze slunce) světlo matně asi tak jako v mlhavé dny. První biblický den.

2. Koule zemská chladne a tuhne. Atmosférické vodní páry se srážejí a těžší klesají k zemi a pokrývají kouli zemskou vodou (pramoře). Nad zemí zůstaly z vodních par jen mraky, takže vodstvo skutečně bylo rozděleno. Druhý biblický den.

¹⁾ Na př. s theorií Kant-Laplaceovou.

3. Pevná již země vystupuje z vod, kteréž shromažďují se v mořích. Na suché zemi ukazuje se život, první rostliny (kapradiny, krytosemenné). Třetí biblický den.

4. Hustý obal z mraků a par obklopující zemi řídne, takže světlo jím proniká úplně. Paprsky slunce, měsíce a hvězd osvěcují zemi. Nastává pravidelné střídání dne s nocí. Čtvrtý biblický den.

5. Na zemi objevují se tvorové dokonalejší, ryby a ptáci. Pátý biblický den.

6. Po nich přicházejí tvorové ještě dokonalejší, zvířata čtvernohá a posléze koruna tvorstva — člověk. Šestý biblický den. (Srov. Vychodil, Apolog. křesť. 1893, I. 196. Gutberlet, Bůh a stvoření 1910, 20. Dr. Woldřich, Všeob. geologie, 1905, III. 2.)

3. Zvláštního povšimnutí zaslouží výklad periodisticko-ideální. (Hetzenauer, Theolog. bibl. 1908, 499 a násl. Selbst, Starý Zákon 1910.) Praví: Zpráva Mojžíšova zakládá se na zjevení Božím. Bůh sám již nejstarším lidem, snad již Adamovi, zjevil buď slovem nebo viděním dílo svého stvoření jako dílo šesti dnů, po nichž následuje den odpočinku, Hospodinova sobota. Šest dní Mojžíšových je 6 hlavních tvůrčích myšlenek (ideí, proto výklad ideální), kteréž Bůh v díle stvoření uskutečnil. Je to 6 hlubokých pohledů, jimiž Bůh dopřává člověku nahlédnouti v tvořivou moc své všemohoucnosti a kteréž i nejprostšího člověka dokonale a názorně poučují o původu země a významu světa a všech jeho bytostí, jmenovitě člověka. Šest biblických dnů naznačuje tu šest úplných děl kosmického tvoření Božího. Nejsou to dny 24 hodin, nýbrž doby neurčitého trvání (periody, proto výklad periodistický). Dny tyto neudávají časového, chronologického postupu, v jakém se dalo stvoření, nejsou seřaděny chronologicky, nýbrž pragmaticky (podle souvislosti věcné, logické). Nemají proto dny tyto nic činiti s geologickými epochami naší země. Svatopisec rozeznává ve svém šestidení trojí tvůrčí výkon:

a) dílo stvoření vlastního (creatio). Bůh z ničeho stvořil první hmotu.

b) díla — dny — roztřídění, rozlišení (opera distinctionis);

c) díla — dny — úpravy, okrasy (opera ornatus).¹⁾

Svět musil býti stvořen, pak teprve lze mluvit o roztřídění jeho částí, jeho říší, jeho živlů; dokud pak části, říše odděleny nebyly, nelze mluvit o jejich úpravě a okrase (souvislost věcná, pragmatická, logická). Svatopisec proto nejdříve naznačuje úvodními slovy stvoření nebe a země (veškerenstva). Po té líčí

α) dny — díla roztřídění (rozlišení, oddělení):

1. Světlo a tma.

2. Voda a vzduch (obloha).

3. Voda a země; rostliny.

β) dny — díla úpravy, okrasy:

4. Tělesa svítící, nebeská, slunce, měsíc a hvězdy.

5. Živočichové ve vodě (ryby) a ve vzduchu (ptáci).

6. Zvířata zemská a člověk.

Bůh stvořil svět jediným činem své vůle. Třídění dalo se v prvním třídění. Bůh oddělil světlo od tmy, vzduch od vody, vodu (moře) od země. Po těchto

¹⁾ Ukazují tu k známému verši: Tedy dokonána jsou nebesa a země i všechna okrasa jejich. 1. Mojž. 2, 1.

třech roztržiděních byla země schopna, aby přijala nižší organismy, a proto začíná její výzdoba, kterou líčí druhé třídění. Země pokrývá se bujným rostlinstvem; život rostlinný je tu před zvířecím, nebo život zvířecí je nemožný bez rostlinného. Světlo přiděluje se slunci, měsíci a hvězdám, kteréž jsou ozdobou nebes i země (stanovisko geocentrické). Říším, kteréž napřed byly odděleny, dostává se i dříve výzdoby (zeela podle logického postupu), vodám dostává se ryb, vzduchu ptáků, zemi zvířat pozemských. Bůh tvoří bytosti dokonalejší a dokonalejší, až posléze volá k životu bytost na zemi nejdokonalejší, nejkrásnější ozdobu země, člověka. Obě tato třídění není dělití od sebe č a s o v ě, nýbrž dlužno je klásti vedle sebe r o v n o b ě ž n ě (paralelně)¹⁾, takže den první srovnává se se čtvrtým, druhý s pátým, třetí se šestým. Výkladu tomu přejí i přírodní vědy, kteréž svědčí, že bytosti ve světě objevovaly se v tom pořadí, jak je udává bible; při tom však je zcela dobře možné, že jednotlivé periody stvoření (periody světového vývoje) jsou souběžné, že zasahují do sebe, že jedna ještě trvala a druhá již nastávala.²⁾

Podle tohoto výkladu mohly, jak i geologie a paleontologie ukazují, díly světa se svými živoucími bytostmi existovati tisíce, ba miliony let, nežli se ukázal na zemi člověk.

4. Výklad h y m n o l o g i c k ý (Clifford, katol. biskup anglický), jenž šestidení Mojžíšovo má za hymnus nebo za liturgickou báseň, v níž skladatel přidělil každému dnu v týdnu některé dílo Boží.

5. Výklad p ř i r o z e n ý (nazvaný tak svým původcem Z a p l e t a l e m), jehož hlavní rysy jsou: Mojžíš svým šestidením bojuje proti pověře, proti polytheismu. V každém biblickém dnu je narážka na nějakou pohanskou pověru, nechť egyptskou, babylonskou nebo řeckou. Smysl dnů Mojžíšových je: Světlo není tvůj Bůh, obloha není tvůj Bůh, ani moře ani země, vše je dílo rukou všemohoucího Boha. O bylinách mluví před sluncem, aby ukázal, že slunce není původem rostlinstva, samo slunce, měsíc i hvězdy jsou stvoření Boží, nesluší se jim proto klaněti. I živé bytosti vyšly z rukou Božích, proto uctívati je (krokodily, různé ptáky) je veliký blud. I čtvernohá zvířata, posléz i člověk, jsou díla Boží. Nikoliv tvorové (apis, kočka, ani člověk), nýbrž všemohoucí Bůh má býti uctíván. Výklad tento má za to: Mojžíš svými dny rozumí dny 24 hodin. Všecko stvoření vpravil pak do šesti dnů z této příčiny: Egypťané a Babyloňané měli své dny šťastné i nešťastné, v Babylonii na př. sabbat byl den nejhlubšího smutku a žalu. Mojžíš tomu odporuje a hlásá: Každý den a noc je Boží a každý den má se ozývati chvála jeho.

II. Účel šestidení Mojžíšova, jak z hlavních výkladů jeho je patrné, je p e d a g o g i c k o - n á b o ž e n s k ý. Člověku mělo se dostati zprávy o nejdůležitějších dílech stvoření a jeho průběhu, jakož i poučení o nejdůležitějších náboženských a mravních pravdách. Pravdy ty jsou: 1. Bůh je stvořitel všech věcí a zvláště člověka. 2. Bůh je osobitý duch. 3. Bůh chce, aby lidé šest dní pracovali a sedmý den jako den odpočinku jemu zasvěcovali. Proto také zpráva Mojžíšova líčí Boha jako dělníka, který šest dní pracuje a sedmého dne odpočívá.

¹⁾ Ve zprávě Mojžíšově následují po sobě.

²⁾ Na př. vytváření povrchu zemského a vznik bylin a rozmanitých druhů živočichů zároveň.

S těmito pravdami jsou spojeny ještě jiné důležité, přirozené pravdy, na př. Bůh je stvořitel hmoty a jejích sil, vesmíru a jeho zákonů, původce života; roztržení živých bytostí v druhy, rody a čeledi je tvůrčí myšlenka Boží.

III. Bible nechce nikde učit vlastní vědě, na př. přírodním vědám (geologii nebo geologii), bible také nechce vykládati záhad (problémů) astronomických a fyzických, ani tam, kde se jich dotýká. Bible praví: Bůh svět či látku (první hmotu) s jejími silami a zákony stvořil z ničeho a upravil v 6 dobách; postup pak ve vytváření země a tvorstva je od nižšího k vyššímu. Jakým podrobným způsobem, v jakém časovém postupu a za jakou dobu se to stalo, v tom všem má věda volné pole. Není a na věky nebude sporu mezi knihou zjevení, biblí, a knihou přírody, neboť původcem obou je týž pravdomluvný Bůh.

IV. S kosmogonií Mojžíšovou shodují se ve mnohém kosmogonie nejstarších národů. Staří Babyloňané vypravují, kterak bůh Marduk rozděljuje Tiamatu (vodu) a z jedné její části tvoří nebe, z jiné pak zemi. Na obloze upevní hvězdy, slunce a měsíc a dává je za sídla bohům. Na zemi Marduk vytvoří byliny a stromy, čtvernohá zvířata, ryby a ptáky. Aby měli bozi nějaké ctitele, vytvoří člověka, a to z hlíny prosycené krví božskou. Marduk dává člověku, čeho nedal žádnému tvorů, svou krev. V krvi sídlí po názoru východním duše.

Egyptané hlásají: Na počátku byl temný chaos a s ním nerozlučně spojený první duch. Z chaosu vzhází vejce, z vejce povstává bůh Ra, jenž přemůže ostatní bohy a stvoří svět a život. Lidi Ra stvořil na hrnčířském kole.

Foiničané, Indové, Číňané a Japonci vypravují, že z chaosu vzešlé vejce tvořící duch (u Indů Brahma) myšlenkou rozpůlil a stvořil z jedné polovice nebe a z druhé zemi a ostatní věci.

U Řeků nejprve je chaos, z něho povstává země (γᾱῖα), podsvětí (abyssus, τάρταρος) a láska (ἔρως). Chaos plodí tmu a noc, z nichž povstává éter (vzduch) a světlo. Gaia tvoří nebe, zdobené hvězdami, hory, moře a řeky.

Etruskové, kteří již za pradávných dob přišli z Asie (z Lydie) do Italie, vypravují, že Demiurg, upravitel světa, stvořil svět v 6 dobách, z nichž každá čítá 1000 let.

Peršané rovněž praví, že bůh Ormuzd stvořil svět v 6 dobách.

Afričtí a američtí národové mají rovněž tradice o sedmidenním týdnu stvoření. (H e t z e n a u e r, Theol. bibl. 505. M u s i l, Od stvoření do potopy, 1905, 53 a násl.)

Slovanské tradice o stvoření světa, hlavně Slovanů východních a jižních, viz M á c h a l, Náskres slov. bájesloví, 1891, 1—14.

V. Shodu mezi kosmogonií biblickou a kosmogoniemi ostatních národů, kteréž jsou na sobě nezávislé a zcela samostatné, dlužno vyložití tím, že všechny čerpají ze společného pramene, z nadpřirozeného zjevení Božího, jehož se lidem dostalo. Z prvotního tohoto zjevení — prazjevení —, kteréž se uchovávalo ústním podáním, čerpal již první člověk, čerpali i ostatní národové, kteří je pak svým způsobem a podle svých poměrů místních, společenských a kulturních měnili, buď podání to zkracovali neb je rozváděli; z toho plyne pak shoda i nesrovnalost mezi jednotlivými podáními. Z této tradice jednotlivých národů svatopisec z vnuknutí a osvětlení Božího vybral a napsal čisté, původní zjevení a úmyslně je postavil proti zmateným podáním národů, mezi nimiž Israelité měli žiti.

§ 17. Šestidení a přírodní vědy.

Kosmogonie, geologie, astronomie, theorie descendenční.

I. Šestidení a přírodní kosmogonie.

1. Kant-Laplaceova hypotéza¹⁾ vysvětluje naši sluneční soustavu takto: Původně byla mlhovitá, žhavá koule; koule ta se otáčí, odlučuje prstence, jež se zhušťují v planety; z původní žhavé koule zbývá slunce.

2. Theorie meteoritní (A. Meydenbauer a L. Zehnder) klade na místo původní mlhovité látky shluky meteoritů a mraky kosmického prachu.

3. Planetesimální hypotéza Moultonova a Chamberlinova (1905) klade na místo jednotné masy oddělené, mlhovité hvězdy s vlastním pohybem jako jádra nynější sluneční soustavy.

4. Hypotéza regenerační (švédský fysik Svante Arrhenius) má za to, že tlak paprsků, chemická energie a elektřina svět neustále tvoří a ničí.

Všecky tyto hypotézy nedotýkají se v ničem Písma sv. Písmo sv. praví: Bůh stvořil svět, nepraví však, jak; k tomu nechť odpoví věda. Písmo sv. nechce nikterak rozhodovati, zdali naše země byla původně ve stavu žhoucím (plutonismus) či tekutém (neptunismus), jen praví: Země byla původně chaotická, tmou pokrytá masa, kterou moc Boží znenáhla pořádala a upravovala.

Žádná z těchto teorií nemůže se obejít bez Stvořitele, neboť bez něho nevysvětlí nikdy, odkud je první hmota, první pohyb, odkud účelný pohyb, energie atd.

II. Šestidení a geologie.

Geologie snaží se vysvětliti vývoj naší země (vznik povrchu zemského) z vrstev kůry zemské a z uložených v nich zbytků fosilních rostlin a živočichů (paleontologie).

Geologie je ještě mladá věda, která doposud prozkoumala jen malou část kůry zemské. Geologové pak sami rozcházejí se mnoho ve svých názorech. Geologie nedotýká se v ničem víry. (Viz připojenou tabulku geologických vrstev str. 264. Viz Prchlík, Mineralogie a geologie. 1912.)

III. Šestidení a astronomie.

Bible, zmiňujíc se o slunci ve čtvrtém dnu šestidení, nechce nikterak učiti, že země byla stvořena před sluncem. Stanovisko biblické je geocentrické. Slunce, jakož i ostatní hvězdy, bylo již stvořeno dřív; čtvrtý den (ve čtvrté době) vstoupilo však v nynější svůj poměr k zemi, t. j. stalo se pro zemi viditelné nebo započalo

¹⁾ Hypotéza je věta, jejíž pravdivost nelze přímo dokázat ani pozorováním ani pokusem (experimentem), která však vyplývá jako závěr z jednotlivých fakt, zjevů, protože je uspokojivě vysvětluje. Z hypotézy, nabývá-li dalším pozorováním větší pravděpodobnosti, jestliže v pozorováních těch je souhlasná shoda, vyvíjí se pak vědecká nauka (theorie). Učení vývojové bylo s počátku přírodovědecká hypotéza; jsouc dále vzděláváno a prohlubováno, stává se přírodovědeckou teorií.

ji osvětlovati. (Viz výklad konkordistický.) Bible také netvrdí, že byliny ukázaly se před sluncem a že snad nepotřebovaly světla a tepla. Světlo a teplo bylo již před čtvrtým dnem; slunce bylo tu již v jakési formě. I theorie K a n t - L a - p l a c e o v a tomu nasvědčuje, učíc o slunci, že bylo kdysi plynou hmotou, vysílající ve světový prostor světlo a teplo. To stačilo pro první vegetaci.

IV. Šestidení a theorie descendenční (evoluční) — učení vývojové.¹⁾

Theorie descendenční slove také t r a n s f o r m i s m u s (transformare = přetvořiti), protože učí, že se jedna forma nebo několik forem přetvořilo v jiné.

Podle šestidení Bůh stvořil živoucí bytosti, t. j. rostliny, živočichy a člověka. Věda nemůže označiti toto biblické učení za bludné, protože vůbec ničeho neví o vzniku prvních živoucích bytostí. Hypothese o plození samovolném ulázala se naprosto lichá. (Viz část I. apolog. 2. vyd. 7.)

Jak Bůh živoucí bytosti stvořil, zdali všechny jejich druhy najednou, či zdali bylo s počátku stvořeno jen několik málo určitých druhů, ba snad docela jen jedna živoucí praforma (pratvar, s t a n o v i s k o m o n o f y l e t i c k é, monogenetické,²⁾ anebo více takovýchto praforem, prakmenů (s t a n o v i s k o p o l y f y l e t i c k é, polygenetické,³⁾ nebo zdali země sama ze zárodků Bohem v ni vložených bytosti živoucí vydala, o tom Písmo sv. neučí ničeho, to ponechává vědě. Jestliže se pak věda důvodně domýšlí, že s počátku bylo jen několik živoucích druhů, není to proti Písmu sv., není tu sporu mezi vědou a biblí.

Mnozí totiž s K a r l e m D a r w i n e m († 1882) mají za to, že všechny nynější druhy živoucích bytostí vyvinuly se znenáhla z několika málo původních pratvarů — praforem. Angličan D a r w i n nebyl jen sám původcem vývojového učení; před ním již Francouz L a m a r c k († 1829) zastával se proměnlivosti druhů. D a r w i n vývojové učení znova vzdělal a velice přispěl, že se rozšířilo. Darwin vysvětluje vznik pozdějších, dokonalejších druhů organismů (flory i fauny) z předcházejících zcela mechanicky, hlavně:

a) p ř i r o z e n ý m v ý b ě r e m (přirozenou selekcí, natural selection) v boji o život anebo přežitím nejzdatnějšího. Příroda, tak chce Darwin, dává přežití jen těm jedincům, kteří pro životní boj byli (náhodou) lépe opatřeni (jako by si je vybírala; proto přirozený výběr). Boj o život (struggle for life) je výhradní činitel v Darwinově theorii. Každému individuu, aby se zachovalo, jest podstoupiti boj s přírodou je obklopující. Rostliny zápasí o půdu, živočichové bojují mezi sebou, se živly, s podnebím a pod. Boj tento vybojují jen nejzdatnější jedinci, ti se uchovají, rozmnoží, ostatní zahynou.⁴⁾

b) d ě d i č n o s t í z c e l a n e p a t r n ý c h ú c h y l e k. Vítězní jedinci zdokonalí v boji o život některý orgán, ovšem jen nepatrně. Potomci jejich zdědí

¹⁾ Descendere = sestoupiti, pocházeti, evolvere = rozvinouti, vyvinouti.

²⁾ μόνος = jeden, φυλή = kmen, γένος = rod.

³⁾ πολύς = mnohý.

⁴⁾ Myšlenku o přílišném množení živých bytostí a plynoucím z toho boji o život D a r w i n vzal z M a l t h u s o v a spisu „O zásadě lidnatosti“; Darwin přenesl tuto myšlenku z lidstva na tvorstvo vůbec.

tuto prospěšnou jim¹⁾ úchylku. Dalším bojem o život rozmnoží se zděděné zvláštnosti novými úchylkami. Tento zjev opakuje se v každém následujícím pokolení, až znenáhla během dlouhých dob (malé kroky, dlouhé doby)²⁾ nahromadí se tolik úchylek, že posléze povstane tvor nový, lišící se od svých předků jako druh od druhu. Tak prý povstali na př. z rostlin první živočichové, z ryb obojživelníci a plazi, z plazů ptáci, z ptáků ssavci.

c) s c h o p n o s t í, n á k l o n n o s t í k z m ě n á m (variabilitou). Ráz, (charakter) druhů není stálý, druhy se mění (varirují), na př. mění se barva, podoba jednotlivých částí. Srovnej umělý chov holubů, psů, koní, růží, hyacintů atd. —

§ 18. Šestidení a přírodní vědy.

Pokračování.

Kritika darwinismu.

K a) Proti darwinismu, jmenovitě proti jeho tvrzení, jako by přirozený výběr byl výhradní a nejdůležitější vývojový činitel, svědčí tyto vážné důvody:

1. Paleontologie nás přesvědčuje, že mnohé silné a zdatné druhy hynou, kdežto slabší druhy trvají. Tak vyhynuli korýši, trilobiti, ammoniti, belemniti, obrovští ještěři, ichthyosauři, plesiosauři, tak vyhynul jeskynní medvěd, mamut, a to když dosáhli svého nejvyššího rozvoje a byli pro boj o život jistě co nejvíce vyzbrojeni. Co slabí tvorové zůstávají, mizejí velikáni tvorstva a nezůstává po nich ani památka.

2. Boj o život vede ke zničení nebo k většímu rozšíření druhu, nikoliv ke změně orgánů. Mimo to, co by prospěly v boji o život orgány začínající? Ty by spíše škodily! (Živa 1909, 134.)³⁾

3. Vítězí-li v boji o život individuum nejsilnější, jak lze vysvětliti, že je ve všech rodech a družích dosti individuí slabých a chatrných?

4. Zkušenost dosvědčuje, že hojněji se rozplemeňují druhy nedokonalé (flory i fauny), na př. plevel, hmyz, bakterie, a že je obtížněji vyhubiti je než druhy nejdokonalejší (na př. mnohé ssavce), jichž dlužno často chrániti, aby nevyhynuly úplně.

¹⁾ Podkladem této myšlenky je Darwinovi utilitarismus (prospěšnictví) S t u a r t a M i l l a. Mill dokazoval, že podstatou mravnosti je prospěšnost; mravní jednání je to, které je lidem prospěšné. Darwin užil tohoto názoru pro výklad vývoje živé přírody. Co je živočichu a rostlině k prospěchu, to se udrží; co není ani prospěšné ani škodlivé, snad se udrží, snad ne; a co je škodlivé, jistě zahyne. (Rádl, Dějiny vývoj. teorií v biologii 19. stol. 1909, 159.)

²⁾ D a r w i n žádá pro vznik nového druhu 14.000 generací. Pro jedno pokolení znamenalo by to zdokonalení orgánu o $\frac{1}{14000}$; takové zdokonalení rovno je nule; nepatrná taková změna nemá žádného významu v boji o život.

³⁾ Praví-li se, že orgány, jichž se neužívá, se nevyvinou, že proto na př. v jeskyních jsou živočichové slepí, dlužno k tomu podotknouti, že v hloubce 5000 m byli nalezeni raci a ryby s normálně vyvinutýma očima. Není tím proto vinen nedostatek světla. (Schanz, Apologie křesť. 1910, I, 289.)

5. Přírodní výběr vymýcuje z každého druhu jednotlivce méně způsobilé. Než jest s dostatek známo, že žádný jednatlivec nedá se jen mechanicky, beze všeho vymýtiti ze života, nýbrž že se brání a přizpůsobuje těžším životním podmínkám.

Fysiolog M a r e š praví: Novější fysiologie a anatomie ukazuje právem na organickou účelnost jako na všeobecně zjevný biologický fakt. Plod má plíce, oči, uši, kterých ještě nepotřebuje. Každý zárodek svědčí o tvořivé idci, která jej předchází a tvoří.¹⁾ Každý organismus, i slabý, vyhledává možnosti se zachovati a rozmnožiti. Organismus spravuje poruchy způsobené v něm rušivými vnějšími vlivy, regeneruje si odňaté tkáně, ano i celé orgány. Selekcční princip je vlastně překvapující tautologií. Žítí může jen to, co žítí může. (Mareš, Fysiologie, 1906, I. 27.)²⁾

6. Není ani pravda, že by živočišstvo proti sobě bojovalo, vždyť spatřujeme mezi ním vzácné zjevy symbiosy a amikální selekce, o níž W a s m a n n praví, že je silnější než přirozená. (Moderní biologie a vývojová theorie. 1904, 230.)³⁾

K b) Co se týče dědičnosti nepatrných úchylek či nově nabytých vlastností během dlouhých dob, k tomu pravíme: Podle této theorie musilo by býti mnoho přechodních forem — rodů a druhů⁴⁾ jak u rostlinstva, tak i u živočišstva; těchto přechodních forem, t. j. takových, které by měly teprve začátky nějakého údu, musilo by býti daleko více než ustálených. Ale

1. paleontologie (důkaz paleontologický) nezná takovýchto přechodních forem, není přechodu z druhu do druhu nenáhlými úchylkami.⁵⁾ Je sice pravda, že postup ve tvorstvu děje se v celku od nižšího k vyššímu, avšak rovněž tak je pravda, že nejednou dokonalejší objevuje se před méně dokonalým. Tak na př. hlavonožci objevují se před plži, ač mají mozek složitější, ssavci, nejdokonalejší obratlovci, jsou starší ptáků, vyskytující se poprvé v útvaru triasovém, který byl před jurou. (Rádl, Děj. výv. th. 1909, 352.) Geolog B a r r a n d e upozorňuje, že mnohdy forma dřívější je lépe opatřena než pozdější, a ukazuje na trilobity, praví: Ve vrstvě silurské je ze 366 živočišných druhů 252 trilobitů; tito trilobiti jsou lépe zařízeni než pozdější. (V y c h o d i l, Apolog. křesť. 1893, I. 227.)

¹⁾ Tedy tvořivá idea, nikoliv zevní funkce. M a r e š tamže.

²⁾ Fysiolog D r i e s c h rozdělil vajíčko ježovčí na části, a hle, i část vajíčka dostatečně veliká, obsahuje-li jádro, vyvine se v celou a normální larvu. (Rádl, Dějiny výv. teorií 1909, 488.) Fysiolog W o l f vyňal z oka čolka čočku, a hle, vytvořila se znova, a to z duhovky. (Mareš, Fysiologie I. 36.)

³⁾ Hmyz je odkázán na byliny a byliny na něj! Mravenci živí rozmanité cizopasníky. O symbiose motýlů s mravenci viz Živu 1907, 295.

⁴⁾ Jedinci, kteří jsou schopni zploditi jinou bytost plodnou, náležejí k témuž druhu (species), jedinci, z nichž křížením pochází potomstvo neplodné, patří k témuž rodu, na př. kůň a osel. Tak pravidelně míšenec koně a osla — mezek — je neplodný. Bastardi, míšenci, jsou buď málo nebo naprosto neplodní anebo vracejí se k druhu jednoho z obou rodičů. (Rádl, Děj. výv. th. 465.)

⁵⁾ Druhů až dosud popsaných živočichů udává se na 500.000, rostlinstva na 200.000. (Dürken, Hlavní problémy biologické. 1910, 36.)

Jsou druhy rostlin a zvířat, jichžto organismus buď se vůbec nezměnil neb jen nepatrně od nejstarších dob až na naše časy. Dokladem toho jsou na př. rasy, ramenonožci, loděnky. (Rádl, Děj. výv. th. 351.)

Živočichové nejnížší dosahují často svého nejvyššího rozvoje v téže době jako tvary nejvyšší, na př. mřížovci (radiolaria) v nejmladších třetihorách právě tak jako ssavci. (Bumüller, Člověk nebo opice. 1900, 69.)

2. Paleontologie ukazuje, že proměny, pokud se ve tvorstvu dály, nedály se znenáhla a stále, nýbrž že po delších dobách klidu nastaly kratší doby přeměn někdy menších, jindy (po několika změnách slabších) pronikavějších. (Beaumont Barrande, Fraas, Owen. Wasmann, Moderní biolog. a výv. th. 207.)

3. Druhy rostlinstva a živočišstva jsou od sebe přesně odděleny, nejsou mezi nimi tak nepatrné variace, jak chce Darwin. Kapradiny vždy se lišily od přesliček, bezobratlí nebyli nikdy obratlovci. Jsou tu tvary, které lze ideálně postavit mezi dva druhy, tak jako tesák mezi sekeru a nožik, ale všechny jsou zcela hotové, ve svém druhu dokonalé, nikoliv ve vývoji. Středem stálým je tvar druhový, kolem něhož se všechny změny kupí (jablko nepadá daleko od stromu). Variety, změny, nevyskytují se nikdy v té míře, aby vytvořily nový typ. Organismy jednoho kmene se sice mění, ale nikdy nedostupují organizace vyššího kmene. Kdo by hledal mezi vymřelými typy formy naprosto jiné, než jsou dnešní zklamal by se.¹⁾ (Rádl, Děj. výv. th. 351.)

4. Druhy vyskytují se náhle s mezerami a skoky, nikoliv v nepřetržité souvislosti nebo s nějakou přípravou. (Wasmann, Moder. biolog. a výv. th. 207.) Často mizejí, nezanechávajíce žádného potomstva. Ryby v siluru vystupují náhle jako v devonu obojživelníci, avšak s nimi ukazují se již i praví plazi, na př. Hatteria až dosud žijící na Nov. Zélandu. Ptáci objevují se v útvaru křídlovém již rozrůznění v rody, stejně objevují se pojednou i největší ssavci, jako dinotherium. (Frank, Vývoj. theorie ve světle skutečnosti. 1911, 154. Schanz, Apolog. křesť. 1910, I. 335.)

Známý *Archaeopteryx lithographica* (2 exempláře nalezené v hořejším útvaru jurském), jež někteří pokládali za přechod od plazů k ptákům, je pravý pták, jiný ovšem než nynější ptáci. Je to postranní větev vlastních, člověkem nikdy neviděných předků ptáků nynějších. Stejně tak dinosauři jsou plazi, ryby dvojdyšné zcela zřetelné ryby. (Živa, 1902, 14. Rádl, Děj. výv. th. 326.)

K c) Hledíce k náklonnosti druhů ke změnám a k nabývání nových vlastností, pravíme:

1. Řekne-li se, když člověk přece může jak v rostlinstvu, tak i v živočišstvu vypěstovati rozličné odrůdy, proč by téhož nedovedla i příroda, odpovídáme: Ano, rozumný člověk svým důmyslem a uměním může toho dokázati (činnost rozumová, vědomá si cíle a za ním směřující!), nikoliv však nerozumná příroda sama, tím méně pak náhoda. A lze toho dokázati jen při odrůdách, nikoliv však

¹⁾ Z rostlinstva kmeny tajnosnubné a jevnosnubné s podřízenými třídami nahosemenných a krytosemenných; živočišstvo má stálé kmeny 1. prvoků, 2. láčkovců, 3. ostnokožců, 4. červů, 5. měkkýšů, 6. členovců, 7. obratlovců. Rozeznáváme: kmen, třídu, rod, čeleď, druh, odrůdu. Viz Smolař, Botanika 1911, 312.

při družích, nebo ani člověku při umělém chovu nepovedlo se vypěstovati z holuba kuře, z růže kamelii; tím méně z ryby obojživelníka, z něho plaza, z plaza ptáka atd. Je tu mez, které nepřekročí žádné lidské umění.

2. Nová vlastnost neudrží se nadlouho, nýbrž slábne už ve druhém a třetím pokolení a brzo mizí. Nedědí se ani schopnosti (u koho?) ani dressura (u koho?). Přestane-li zušlechtěnou rostlinu nebo zvíře ošetřovati umělá ruka pěstitelova, vrátí se po nemnoha generacích jak rostlina, tak zvíře do svého původního stavu. Rasy vypěstované nemají stálosti. (Rádl, Děj. výv. th. 393.)

3. Pro dědičnost vlastností a změn nesvědčí ani *atavismus*, zdědění některé vlastnosti po dřívějším, vzdálenějším předku.¹⁾ Ten spíše je dokladem, že původní charakter, základní tvar opět přichází k platnosti.

Poukazujeme jen ještě k slovům samého *Darwina*: Zvírata jsou v tak složitých vztazích k sobě, že sotva v jediném případě mohli bychom říci, jak změnit zvíře, aby se mu lépe vedlo. (Rádl, Děj. výv. th. 159.) Pozoruhodný je tu výrok *Huxleyův*: Na miliony lze počítati rozmanitých forem životních, které se na zemi vystřídaly; přes to však rozmanitost ta je sevřena úzkými hranicemi. (Rádl, Děj. výv. th. 351.)

Vývodům Darwinovým mimo to, co jsme řekli, nesvědčí ani

1. *anatomie* (důkaz anatomický).

a) Anatom *A. Fleischmann* dí: Studium srovnávací anatomie položilo ostré hranice mezi velkými organisačními kmeny živočišstva, mezi obratlovci, členovci, měkkýši, ostnokožci a prvky. Nikomu se nepovedlo theoreticky požadované přechodní formy dokázati. Rovněž neúspěšné bylo pátrání po přechodních stupních v témž typu mezi jednotlivými třídami, jakým způsobem na př. přetvořily se ryby v amfobie a ty v reptilie; nikdo nedovede vysvětliti, odkud vzali původ ptáci a ssavci. Právě tak nevíme ničeho ani o vzniku ryb, obojživelníků a plazů. (*A. Fleischmann, Descendenční theorie. Lipsko 1901. Živa 1902, 48 a násl.*)

b) Z orgánů rudimentálních (nevyvinutých, zakrnělých) nedá se souditi na povolný vývoj druhů. Je jistě zvláštní, že orgány ty již nezakrnějí, na př. zakrnělá křídla pozemních ptáků, postranní prsty na koňské noze. *Gemelli*, hledě k tak zvaným rudimentálním orgánům u člověka, praví: Ani o jednom zakrnělém orgánu nelze souditi, že by snad to byl orgán chýlící se k zániku, anebo že by snad nebyl k ničemu. Neznáme-li dosud jeho účelu, nemůžeme již proto říci, že žádného nemá. (*Pesch, Velké záhady světové, 1907, II. 237.*)

¹⁾ Vlastnostem, které se projeví u potomka, chybějí však jeho rodičům, říká se *atavistické* (*atavus* = praděd). Na př. domácí holub pochází nejspíš od holuba skalního sivého s dvěma černými pásky na křídlech; někdy i mají tuto barvu i kresbu také pěstovaní holubi, třebaž rodiče jejich byli jakkoliv zbarveni, i říká se této sivé barvě *atavistická*. Poněvadž prý náš kůň pochází od divokého šedého koně s tmavým pruhem po hřbetě, říká se pruhům tmavým, jaké se vyskytávají na hřbetě hříbat, také *atavistické*. (Rádl, Děj. výv. th. 383.)

Jsou jistě užitečné, jak nedávno bylo dokázáno o štítné žláze,¹⁾ jež jest ústroj pro život nutný a důležitý.

2. moderní embryologie (důkaz embryologický).

Je dokázáno, že druh od druhu (rostlinný i živočišný) liší se již v zárodku, v semeni; již embrya se specificky rozeznávají. V každé buňce je již skryt celý budoucí živoch. Símě jablečné jest od semene hrušího právě tak rozdílné jako kvetoucí jabloň od kvetoucí hrušně, jako list a plod obou druhů. *Weismann* n dopracoval se názoru, že v jádře vajíčka leží vedle sebe všechny vlastnosti dospělého tvora. (Rádl, Děj. výv. th. 405.)

Podobají-li se začátky vývoje různých forem, je to proto, že nejsou ještě rozlišeny, ale proto jsou i tyto začátky různé, praví slavný *Baer*. (Rádl, Děj. výv. th. 74.) Vývoj u každého druhu jde svou zvláštní cestou, nechť je podobnost sebe větší. Každá květina, každý živoch vyvinuje se po svém způsobu. Embryogenie ssavců je naprosto rozdílná od embryogenie ryb, právě tak jako se liší vyspělý ssavec od vyvinuté ryby.

Z určitého organismu vycházejí jen potomci téhož rodu. Míšenci vzdálenějších forem bývají neplodní, tak pravidlem mezek, míšenec koně a osla. Křížení druhů je zjev nepřirozený.²⁾ (Rádl, Děj. výv. th. 465.) Pro dnešní přírodu platí: Zárodky (semína) jsou tak specificky upraveny, že připouštějí variety, změny, jen v úzkých mezích. (Schanz, Apolog. křesť. 1910, 257.)

3. historie.

Od dob diluviálních nepovstal totiž žádný druh ani rostlinný ani živočišný. Pokud pak lze stopovati do minulosti druhy nynější, a to jak rostlinné, tak i živočišné, nezměnily se podle paměti lidské nijak zvláště.³⁾ Nálezy v Egyptě jsou nejméně 5000 let staré a nalezená tam balzamovaná zvířata (mumie koček, krokodilů a j.) jsou stejná s našimi. Tak již *Cuvier* dokázal. Nákresy květin a semen v prastarých egyptských hrobech jsou navlas podobny nynějším egyptským bylinám a semenům. V pyramidách nalezená obilní zrna shodují se s druhy dnešními, v Egyptě dosud rostoucími. (*Vychodil*, Apolog. křesť. I. 229.) *Plinius* nám popisuje zvířata za svých časů s týmiž znaky, jako mají naše. Holubice je táž jako za časů Noachových. *Agassiz* má za to, že k tomu, aby se vytvořily korálové útesy u Floridy, bylo třeba 30.000 let. A hle, koráloví polygové, kteří je budují, nezměnili se za tuto dlouhou dobu sebe méně. (*Pesch*, Velké záh. sv. II. 1907, 236.) Austrálie, když se oddělila od ostatní pevniny, hostila jen vačnatce. Živočišstvo to měla Austrálie až do doby, kdy ji objevili Evropané. Nevyvinul se tu z vačnatců žádný vyšší typ. (*Hertwig*, Učebnice zoologie, 1907, 591.)

¹⁾ Žláza štítná nad chrupavkou štítnou (vulgo nad ohryzkem) je důležitá tím, že je to žláza nemající vývodu, bohatě cévami opatřená a pro život velmi důležitá. Onemocněním jejím vznikají různé poruchy, na př. ve vzrůstu (kretinismus), i smrt.

²⁾ Jabloň a hrušeň, které jsou si dosti příbuzné, nelze přece zkřížiti.

³⁾ Kočky jen 2 linie z třetihor. *Dennert*, Úmrtní lože darwinismu. 1905, 113.

Nejsme také nikdy svědky, aby se z nějakého živočicha, na př. ze ssavců, vyvinul jiný. Zato však víme, že již v čase historickém vyhynulo na 40 druhů ptáků a ssavců (pštrosovití ptáci na Nov. Zélandu, obrovský jelen v Irsku, jihoafrická quagga) a že nezanechaly po sobě žádného potomstva. (Živa, 1907, 49.)

O říši nerostné, o jejím podivuhodném rozčlenění a řádu theorie Darwinova nevysvětluje ničeho.

§ 19. Šestidení a přírodní vědy.

Pokračování.

Kritika darwinismu. Theorie konstantní, mutační, umírněná theorie vývojová.

1. Z uvedených těchto důvodů theorie Darwinova, podle níž přirozený výběr je hlavní činitel vývojový, je dnes učenci téměř opuštěna. Učenci dnešní, na př. Driesch, Wolff, Baer, Nägeli, Reinke, Koelliker, Fabre, Wassmann, Ranke, (u nás botanikové Čelakovský, Velenovský, Němec, fyziologové Mareš, Babák) ukazují, že jevů v přírodě, v níž všude jeví se účelnost, nelze nikterak, jak to činí Darwin, vyložiti jen mechanicky. Nauka Darwinova, dí Rádl, je věrou v slepou nahodilost (nahodile silnější zvítězilo), strojovost (organismus je jen stroj!) a hmotovost světa, kdežto ve skutečnosti, jak svědčí slavný Baer, spatřujeme všude ve světě zřejmé a určité směřování k vytčenému cíli. (Rádl, Děj. výv. th. 414.) Dokonalé přizpůsobení a zvláště dokonalá přizpůsobivost organismů k životním podmínkám jsou všeobecně uznaná biologická fakta. Ano i variace, jež v živočišstvu spatřujeme, jsou řízeny v určitý směr a nejsou proto závislé ani na přírodním výběru ani na dědičných vlohách. (Mareš, Fysiolog. I. 27. 34. 36.)

2. Proto byli a jsou dosud učenci, kteří se zastávají tak zvané theorie konstantní, theorie o stálosti druhů. Stanovisko této theorie naznačuje slavný Linné známým výrokem: Tot numeramus species, quot ab initio creavit infinitum ens. (Tolik čítáme druhů, kolik jich na počátku stvořila nekonečná bytost.) S ním se srovnávají geologové, paleontologové a zoologové Cuvier, Dana, Beaumont, Quatrefages, Barrande, Fraas, Pfaff, Fleischmann a j. Ukazujeme jen k proslulému badateli českého siluru Barrandeovi, jenž v čelo svých spisů položil heslo: To na vlastní oči své jsem spatřil. Barrande ve svém památném díle „Système silurien du centre de la Bohême“, psáném s velikou znalostí věcí a spolu i nejlepším úmyslem, pronesl proti Darwinismu tyto námitky, jichž nikdo doposud nevyvrátil: Náhlé vyskytnutí se trilobitů, živočichů již velice organisovaných ve zvířeně spodního siluru, a to beze všech tvarů přechodních a předchůdců, dále vyskytnutí se hlavonožců rovněž tak od samého začátku dobře organisovaných ve zvířeně středního siluru a konečně vyskytnutí se ryb ganoidních a placoidních ve svrchních vrstvách silurských. Nové tyto druhy, dí Barrande, objevují se náhle beze všeho přechodu. Takové náhlé objevení nových druhů je proto

v přímém odporu s hypotézou o povolném vývoji. (Duillhé-Projet, Apolog. křesť. víry. 1897, 204.)

3. Jiní učenci, na př. Koelliker, Thomson, Semper, His, Koršinský, de Vries, učí theorii vývojové skokem (per saltus, sprungweise Umformung, theorie mutační) a jsou toho názoru, že nové druhy vznikaly ze starých rázem, náhle (skokem), asi tak, jako z housenky povstává bytost vyššího řádu, motýl. Po názoru těchto učenců má organismus tuto vnitřní, účelnou schopnost, snahu (tendenci) po vývoji již v sobě a žádá-li toho potřeba, může jí užiti. (Pesch, Velké záh. sv. II. 226.)

K názoru de Vriesovu o „mutantách“ však dlužno podotknouti: De Vries pěstoval od r. 1886 pupalku (*Oenothera lamarckiana*), všimaje si odchylných forem, mutant, které občas vznikaly. De Vries líčí své mutanty jako náhodné zjevy, které vznikají beze všeho účelného vztahu k podmínkám okolí, spoléhá na přirozený výběr (darwinismus), který vhodné mutanty zachová, nevhodné vymýtí. Než učenci Driesch a Whitmann ukázali, že myšlenka o mutantách nestačí k výkladu účelného a zákonitého spořádání bytostí a že mutanty pupalkové často se opakují a že tedy nejsou krokem ve fylogenetickém vývoji rostliny, nýbrž jen projevem utajených vlastností, kterých jest určitý, omezený počet. (Rádl, Děj. výv. th. 447.) Jiní (jako přírodopisec Reinke) ukazují, že formy ty jsou pouhé odrůdy a nikoliv druhy, mimo to že rostlina ta ráda vytváří různé abnormality a u takových rostlin že velmi snadno objevují se zjevy atavistické. (Pesch, Velké záh. sv. II. 243.)

Botanik Němec praví k věci: De Vries výsledky získané na jedné *O. lamarckiana* zevšeobecňuje, čehož výsledkem může býti jen vrátká hypotéza. (Živa, 1902, 67.) Přírodopisec Meyer soudí: Ukázal-li by se vývoj skokem pravdivý, pak jen by svědčil o zasažení bytosti svrchovaně moudré, mocné a dobrotivé. Jako život, tak podivuhodnou tuto účelnou schopnost se zachovati nemá organismus ze sebe, má ji odjinud, od Stvořitele. (Ad. Meyer, Pryč od material. 91.)

4. Přes to však, že vlastní darwinismus (theorie jeho selekční) ukázal se neudržitelný, nevzala za své myšlenka descendenční, t. j. názor, že ve světě rostlinném a živočišném již od počátku jakýsi vývoj se dál a dosud děje. Myšlenka vývojová má i dnes hojně přívrženců; paleontologie ukazuje pak na její pravděpodobnost. Kdežto Darwin vysvětloval změny a vývoj ve tvorstvu jen zevnějšími příčinami, dnešní badatelé mají za to: 1. Organismus má sám v sobě vnitřní schopnosti k varietám, ke změnám, t. j. ke změně své organické soustavy (příčiny vnitřní, základní). 2. Organismus má schopnost přizpůsobiti se činně a přímo poměrům zevnějším (okolí). Tato schopnost vývojová je svrchovaně účelná, směřuje vždy a vždy jen k zachování a zdokonalení organismu. Tak mohou se organismy vyvinouti v rozmanité a dokonalejší formy. Tak učil již Lamarck, nyní hájí tohoto názoru Driesch,¹⁾ Reinke²⁾, Obermaier, Wasmann, Flam-

¹⁾ Spis: Philosophie des Organischen. Lipsko 1909.

²⁾ Spis: Die Welt als That. Berlin 1905.

marion,¹⁾ u nás Čelakovský,²⁾ Velenovský³⁾, Mareš, Babák⁴⁾, Němec⁵⁾ a j. (směr neovitalismu, novovitalismu). Kdežto výstřední theorii descendenční nelze nikterak sloučiti s křesťanskou věrou⁶⁾, toto učení, tak zvanou umírněnou theorii vývojovou, lze za to dobře srovnati se světovým křesťanským názorem.

Vývoj nutně žádá: 1. východiště (začátek, vznik organismu). Odkud jsou první organismy, z nichž ostatní se vyvinuly? 2. cíle, k němuž organismus svým vývojem směřuje. Odkud však tento cíl? 3. vývojové, účelné schopnosti (čili energie skryté, potenciální) rozvíjející se v energii činnou. Odkud tato vývojová, účelná schopnost, odkud zákon, podle něhož se vývoj dál a dále děje? K tomu všemu, neboť pouhé náhodě toho ponechati nelze, je nutně třeba Stvořitele nejvyšší moudrého, všemohoucího a dobrotivého.

5. Umírněnou theorii vývojovou, kteráž uznává Stvořitele a od něho vychází, zveme theistickou. Přívrženci její byli a jsou upřímní theisté Lamarck, Wallace, Mivart, Ranke, Reinke, Driesch, Wasmann, Dennert, Obermaier⁷⁾, Čelakovský, Velenovský, Němec, Mareš a j. S theistickou theorií vývojovou srovnává se i sv. Augustin (De genesi ad litteram), s nímž je zajedno i sv. Tomáš Aquinský (Summa contra gentes I. 1. 3. c. 77.), ukazuje-li k tomu, že Bůh podle sv. Písma nestvořil květin a zvířat přímo, nýbrž rozkázal vodě a zemi, aby živoucí bytosti vydaly. Podle sv. Augustina Bůh opatřil vodu a vzduch — zemi — zárodky (prvky) života⁸⁾, z nichž se potom život ústrojný vyvíjel podle zákonů Bohem daných.

Dlužno však podotknouti, že theistická theorie vývojová hledí en vysvětliti vznik druhů u rostlin a živočichů, nikoli však původ člověka. Pro původ člověka, bytosti složené z těla a nesmrtelné duše, žádá zvláštního, přímého tvůrčího činu Stvořitelova. Zejména duše žádá pro sebe zvláštního činu Tvůrcova, neboť nemohla žádným způsobem povstati z hmoty; mezi duší a hmotou zeje propast nepřeklenutelná, a marná je snaha materialistů, aby ji zasypali. (Wasmann, Mod. biolog. a výv. th. 188—189.)

1) Spis: Bůh v přírodě. Přel. Pachmayer.

2) Spis: Analytická květena česká.

3) Názor Velenovského v této věci je: Tato schopnost jako by byla plasmatu vdechnuta. Může býti dlouho skryta, jako by dřímala, může však pojednou státi se činnou a vyvoditi zevnější odchýlný tvar. (Rozhledy v oboru víry, vědy a umění; roč. I. 50.) Spis: Srovnávací morfologie rostlin. 1905.

4) Dr. Ed. Babák, O theorii vývojové. Brno. 1904.

5) Článek: Příspěvky k fyziologii a morfologii rostlinné buňky 1899. Spis: Vztahy rostlin k vnějšimu světu. 1907.

6) Theorie tato vylučuje totiž stvoření a chce vysvětliti svět a organický život v něm mechanickým vývojem z hmoty za působení zevnějších příčin. Theorie ta je materialistická.

7) Obermaier: „Člověk předhistorický“ 1913, 12 praví: Právě to, co nového spatřujeme při jednotlivých druzích, je pokaždé nový tvůrčí čin Boží.

8) Rationes seminales, causales (prvky semenné, příčinné) jako by byly zasety rukou Boží. Sv. Aug. De genesi ad litteram.

6. Podle přírodopisce W a s m a n n a je dnešní stav vývojové otázky tento: Vědecké badání ukázalo pravděpodobným (ale ne jistým), že p ř í b u z n é d r u h y (třídy, čeledi)¹⁾ rostlinné i živočišné (na př. lasturnatí, hmyz, potápník-střevlík) vyvinuly se ze společných kmenových praforem. Příbuzné druhy, rostlinné i živočišné, mají podle tohoto názoru společný kmen, k němuž jsou v takovém poměru jako rozmanité formy konjugační k slovesnému kmeni.²⁾ Ale pro vznik vyšších typů z nižších věda nepodala žádných důkazů. Vznik jednotlivých kmenů (typů) rostlinných a živočišných z jedné prabuňky je sice theoreticky možný, ve skutečnosti však velmi pravdě nepodobný (stanovisko monofyletické, monogenetické). Novější věda čím dál, tím více dokazuje, že každý kmen, každá řada, každá třída a čeleď rostlinná a živočišná měla za původce zárodky, předky sobě vlastní (stanovisko polyfyletické, polygenetické). Co z toho třeba souditi pro původ člověka? (Článek Wasmannův v knize Rauschen, Apologetika. 1910, 20.)

Končíme slovy filosofa Vychodila: Z přírodovědeckých důvodů třeba zavrhnutí darwinismus vlastní a transformismus nepřetržitých přechodů; onen je příliš mechanický a mělký, tento, ač uznává vniterný důvod vývoje, nemá v přírodě pražádných důkazů, neboť útvary přechodní jsou pouhým výmyslem. Připustiti lze přírodovědecky i theologicky transformismus, jenž učí, že všechny organismy k r o m ě č l o v ě k a podle vštípených zákonů vniterných vyvinuly se z nižších stupňů svého druhu na stupeň nynější, a to nikoliv nepřetržitými přechody, nýbrž po určitých stadiích, takže každý druh měl své nižší útvary; nevznikly tedy vyšší druhové z nižších, nýbrž jen vyšší útvary z nižších útvarů téhož druhu (třídy, kmene). Že transformismus vůbec, ať mu rozumějí jakkoliv, žádá chtě nechtě tvůrčí moci Boží, je jisto; žádá nezbytně Toho, který zákon vývoje stanovil, bytostem vytvořil a rozvrh jeho až na stupeň nynější vznikem člověka daný provedl, sic jinak nemá všecek ten vývoj dostatečného důvodu a příčiny. (Vychodil, Apologie křesťanství. 1893, I. 236. 237. Pesch, Velké záhady světové. II. 1907, 242.) Rozprava: Kritika darwinismu.

§ 20. O prozřetelnosti Boží.

Problém bolesti. Deismus, fatalismus, kasualismus.

Bůh, stvořiv svět, zachovává jej a spravuje. Tak toho žádá láska a dobrota, s jakou Bůh svět stvořil. Péči a činnost

¹⁾ Jedince rostlinné i živočišné, shodující se ve všech důležitějších zná-
cích, zahrnujeme do téhož druhu (species), příbuzné, sobě se podobající druhy
řadí se do společného rodu (genus), příbuzné rody do téže čeledi (familia), čeledi
v řády, řády v třídy a třídy v typy. (Smolař, Botanika 1911, 313.)

²⁾ W a s m a n n má za to, že nyní žijeme v periodě konstantní, proto dnes
kmenový vývoj je jen řídká výjimka. Wasmann ji připouští u mravenčích cizo-
pasníků zvaných Dinarda (= drabčici, na př. pružník zoubkovaný). Wasmann,
Moder. biolog. a výv. th. 214.

Boží, s jakou Bůh zachovává a spravuje svět, nazýváme *prozřetelnost Boží* (providentia, *πρόνοια*).

1. Bůh zachovává svět, t. j. působí, že všecek svět a každý tvor trvá, pokud Bůh chce.

2. Bůh spravuje svět, t. j. pořádá všecko, pečuje o všecko, bez jeho vůle nic se na světě neděje.

Bůh podle svých nejmoudřejších úradků vede všecko tvorstvo nerozumné i rozumné, všecek svět, tak, aby dosáhl cíle, pro nějž jej Bůh stvořil.

3. O prozřetelnosti Boží svědčí:

a) *Písmo sv.*, jehož všecek obsah je důkazem, že svět řídí dobrotivý, moudrý a všemohoucí Bůh, který bdí nade vším, nad každým, i nejmenším tvorem, zvláště však nad člověkem.

Bůh malého i velikého učinil a stejně pečuje o všechny. (Moudr. 6, 8.) Láska otcova a matčina k dětem je jen slabý odlesk starostlivé lásky Boží. (Čti žalm 26, 10. Jes. 4, 9, 15 a násl.)

Spasitel krásně mluví o prozřetelnosti Boží v podobenstvích o hospodáři, o dobrém pastýři, v kázání na hoře a jinde. Zdaliž neprodávají dvou vrabců za penízek a jeden z nich nepadne na zemi bez Otce vašeho? Vaši pak i vlasové na hlavě všichni sečtení jsou. (Mat. 10, 29. 30.)¹⁾

b) *rozum a zkušenost*, jež učí: Svět se svými bytostmi a věcmi jest podmíněn, proto jeho trvání závisí na vůli a moci Stvořitele-Boha. Bohem stvořené, přirozené síly a zákony přírodě dané ukazují pak jasně vůli Boží, aby svět byl zachován. (Kterých důkazů pro jsoucnost Boží lze tu užít?)

Zákon zachování hmoty a energie (síly) není nikterak proti prozřetelnosti; z něho nijak neplyne, že by svět musil trvat sám sebou. Připouštíme, jak výše jsme řekli, že žádná stvořená síla, žádná moc na světě nemůže zrušit tohoto zákona. Ale rovněž je jisto, že hmota a činnost sil neboli světový vývoj měly svůj začátek a že proto jest bytost vyšší, která vládne nad světem (hmotou) a jeho silami a jest nad přírodou i nad jejími zákony. Bytost ta — Bůh — jako dala světu a silám vznik, může způsobiti i jejich konec.

Mimo hmotu a síly ukazuje se nám ještě v přírodě společné působení (harmonie) látek a sil a jejich podivuhodné a jisté řízení za určitým cílem (i směr i cíl je vytčen). Což je to jiného než patrný zjev prozřetelnosti Boží!

c) Než nejen *příroda*, nýbrž i *dějiny lidstva* ukazují na tajemnou ruku Boží prozřetelnosti a svědčí, že vše ve světě se děje podle určitého, světového plánu Božího. Polyhistor Humboldt praví: Dějinám lidským nelze rozuměti bez vyššího řízení světa. (Humboldt, *Spisy* I. 18. Koch, *Apolog.* 1913. 48.) O prozřetelnosti Boží v dějinách lidstva a spasném jeho plánu jmenovitě podává svědectví historie národa israelského, příprava všech národů na Vykupitele a osudy katolické církve. (Vzpomeň prvních pronásledování křesťanů²⁾, dějin Ře-

¹⁾ Čti Frant. L. Čelakovský, *Smíšené básně, báseň „Buď vůle Tvá“*. (Viz Frant. Bílý, *Patery knihy plodů básnických*. 1892. 32.)

²⁾ Pohané krvavým pronásledováním křesťanů dokázali božskost a nepřemožitelnost církve. Viz také: *Stěhování národů*.

hoře VII., událostí revoluce franc. a po ní. Kdo by chtěl a mohl tyto události pokládati za pouhou náhodu?)

Bůh, aby světový svůj plán uskutečnil, užívá pravidelně přirozených sil a zákonů, které sám stvořil a přírodě dal. Při tom však drží nitky všeho světového běhu ve svých rukou, vládne silami přírodními jako umělec strunami nebo klávesy svého nástroje. Někdy zasahuje i podivuhodně ve světový běh (čím?), jmenovitě, aby dokázal pravdu svého zjevení.

d) I pohané byli přesvědčeni o prozřetelnosti Boží a hájili jí. Lidstvo homérovské vyznává: Διὸς δ' ἐτελείετο βουλή. Ilias I. 5. Διὸς ἐκ πάντα πέλονται.¹⁾ Il. XIII. 632. Hesiodos napsal: Πάντα ἰδὼν Διὸς ὀφθαλμοῖς καὶ πάντα νοήσας. (Ἔργα καὶ ἡμέραι, 266 a násl.)²⁾ Vergilius dí: — — — Qui res hominumque deumque aeternis regis imperiis — — —. (Aeneid. I. 229.), a: Hominum sator atque deorum (Aeneid. I. 254.)³⁾ Seneca vydal zvláštní dílo „De providentia divina“ (O prozřetelnosti Boží) a Cicero o ní mluví ve spise „De natura deorum“ (O přirozenosti bohů) II. § 76 a násl. K smrti odsouzený Sokrates dí: Je jisto, že pro poctivého muže není v pravdě žádného zla v životě ani po smrti a že jeho věci nezůstávají bohy nepovšimnuty. Proto i to, co mne nyní potkává, není náhodou. (Platon, Apolog. Sokr. § 41.)

Tato víra jest ovšem u pohanů částečně zkalena nesprávným pojmem, jaký pohané měli o Bohu; tím si vysvětlíme jejich fatum, μοῖρα, a rčení: Magna di curant, parva neglegunt. (Cicero De nat. deor. I. § 167.)⁴⁾

4. Učení o Boží prozřetelnosti podává člověku ve strastech naději a útěchu, činí jej trpělivým a silným, zahání od něho zoufalství a chrání ho sebevraždy. Oči Hospodinovy nad těmi, kteříž se ho bojí, a na ty, kteříž doufají v milosrdenství jeho. (Žalm 32, 18.) Na prozřetelnosti Boží zakládá se i oprávněnost modlitby. Proste a bude vám dáno. (Mat. 7, 7.) Bůh, jenž mne uznal za hodna, že mne stvořil, uzná mne hodným i své pomoci, tak mluví křesťan, doufající v prozřetelnost Boží.

5. Prozřetelnosti Boží nikterak neodporuje, spatřujeme-li ve světě

a) zlo mravní — hřích (kdyby svět řídil svatý Bůh, nemohlo by v něm býti hříchu);

b) zlo fysické, bolest, strast a utrpení (kdyby svět spravoval dobrotivý Bůh, nemohlo by v něm toho všeho býti);

c) nesrovnalost mezi ctností a odměnou, hříchem a trestem (kdyby světem vládl spravedlivý Bůh, pak musilo by se dobrému a spravedlivému vésti dobře, zlému však zle).

Dlužno pamatovati, že všeliké zlo, ať mravní (hřích), ať fysické (bolest, strasti, utrpení), jest především neblahým následkem dědičného hříchu; vlastní jeho příčinou není Bůh, nýbrž člověk.

K a) Mravního zla — hříchu — Bůh nechce, ale dopouští je, protože dal lidem svobodnou vůli; ví však a dovede i zlo obrátiti v dobré. Josef řekl ke

¹⁾ Diova splňovala se vůle, od Dia všechno pochází.

²⁾ Všecko vidí Diovo oko a všecko poznává.

³⁾ Jenž osudy lidí i bohů řídíš věčnými rozkazy. Stvořitel lidí i bohů.

⁴⁾ Bohové starají se o věci veliké, malých nedbají.

svým bratřím: Vy jste myslili o mně zlé, ale Bůh obrátil to v dobré, aby povýšil mne a zachoval mnohé lidi. (1. Mojž. 50, 20.) Smrt Kristova na kříži byla ke spáse světa, pronásledování církve k její slávě. Maria, Matka Boží, jest královna mučedníků. Bůh není původce hříchu; dal-li rozumným tvorům svobodnou vůli, chtěl jim tím jen prokázati dobrodiní, ale ne přivoditi hřích.

Dopouští-li Bůh hřích, neodporuje to ani

1. jeho dokonalosti ani svatosti. Dokonalosti a svatosti Boží je zadost učiněno tím, že Bůh hříchu nenávidí a jej zakazuje.

2. jeho dobrotě, kteráž nikterak toho nežádá, aby Bůh hříšníku udělil tolik různých milostí, aby hříchu zabránil. Jinak byl by Bůh ve své svobodě omezen a závisel by na člověku, jemuž by tím více milostí musil uděliti, čím zvrácenější a zkaženější by člověk byl.

K b) Fysické zlo ve světě (pohromy, bolest, strasti, utrpení) jest buď účinkem přírodního řádu (nepohoda, zemětřesení), buď způsobil je člověk sám (nesvár, vražda), někdy Bůh sesílá je sám (potopa), nebo z jeho dopuštění působí je zlý duch (Job). Bůh pojal utrpení ve svůj světový plán, ježto jsou člověku s mnohým užitkem. Bůh je sesílá,

1. aby hříšník se obrátil a polepšil a na věky nezhynul;

2. aby spravedlivý ještě více se zdokonalil a své zásluhy trpělivým jich snášením rozmnožil.

Kniha Job je tu dokonalá „theodicea“ (= ospravedlnění) Boží. (Viz část čítanková, čl. 2.)

Problém bolesti. Křesťanský názor dává zcela uspokojující odpověď k otázce, proč Bůh dopouští bolesti (jaký jest její účel). Zjevení Boží ukazuje na původ, na příčinu bolesti (na dědičný hřích) a po křesťansku uvažující rozum poznává i její účel.

Tělesná bolest zvířecí jest jistě účelná, zvíře bez bolestného pocitu by nevědělo, že jeho organismus je poraněn, nemohlo by se hájiti a chrániti. S pocitem bolesti je zvířeti dán i pocit radosti, jenž zvíře pudí, aby se zachovalo (na př. požívání potravy).

Tělesná (smyslná) bolest a radost má u člověka týž účel.

Zvláštní význam má však bolest v příčině duševní a mravní. Bolest nutká lidi, aby si vzájemně pomáhali, rozdělili povolání, aby na všechny potřeby stačili. Věda a vzdělanost jsou zavázány tak bolesti za svůj pokrok. Zvláště důležitá je bolest pro náboženský život člověka. Bolest, utrpení přivádí člověku na paměť jeho slabost, jeho závislost na vyšší moci.

Sebepoznání a pokání mají svůj kořen v bolesti. Ve štěstí stává se člověk sobeckým a necitelným, teprve neštěstí pojí srdce k srdci, teprve strast budí soustrast. (Srovnej požár v obci, povodeň, hlad, mor, neštěstí válečné, patriotismus v pohnutých dobách).¹⁾

Ve svrchované úzkosti poznali se teprve bratři Josefovi a řekli: Zaslouženě toto trpíme, neboť jsme se provinili proti bratru svému. (1. Mojž. 42, 21.) V ohni zkoušeno bývá zlato a stříbro, lidé pak bohumilí v peci ponížení. (Sirach, 2, 5.

¹⁾ Čti: Fr. X. Svoboda, K žatvě dozrálo, báseň „Radost a soucit“. 1883. (Viz Procházka, Česká lyra. 389.). X. Dvořák, Sursum corda. 1888.

Viz Cicero: Disput. Tusc. II. De tolerando dolore.¹⁾

K c) Ani nesrovnalost mezi ctností a odměnou, hříchem a trestem, jak toho na světě býváme svědky, není s úhonou prozřetelnosti Boží. Bůh dopouští, že se zlému časem vede dobře, spravedlivému a zbožnému zle, protože nechce hříšníka odstrašiti od zlého jen tresty, nýbrž i dobrodiním jej k sobě obrátiti. Mimo to Bůh chce i hříšníka odměniti za jeho jednotlivé dobré činy, aby hříšník právě pro svou nekajícnost již ničeho dobrého nečekal od Boha na věčnosti. Dlužno pak vždycky pamatovati, že dokonalé odměny dostane se nám na věčnosti (podob. o koutkovi a pšenici, Mat 13, 24 a násl.). Tam nespravedlivý vydá počet ze svých skutků.

Co jest, ježto jsem více učiniti měl vinici své a neučinil jsem jí? Proč, když jsem očekával, aby nesla hrozny, plodila plané víno? (Jes. 5, 4.) Ale však běda vám, bohatým, nebo již máte potěšení své. (Luk. 6, 24.)

Nespravedlivý nebývá však ani na světě opravdu šťasten a blažen. Svědomí a vášně zahánějí od něho štěstí. Není pokoje bezbožným, praví Pán Bůh. (Jes. 57, 21.) Sullu nazývali šťastným (Sulla Felix), ale šťasten nebyl. Kéž by mne bohové a bohyně raději zničili, nařiká císař Tiberius, než když mám cítiti, jak denně hynu. Je poučné, co k tomu poznamenává Tacitus: Adeo facinora atque flagitia sua ipsi (Tiberio) quoque in supplicium verterant. Quippe Tiberium non fortuna, non solitudines protegebant, quin tormenta pectoris suasque ipse poenas fateretur. (Ann. VI. 6.)²⁾

Je známo slovo Solonovo: Nikdo před smrtí nemůže býti veleben jako blažený.

Spravedlivý zato utěšuje se ve svém neštěstí blízkostí Boží, nebo „milujícím Boha všechny věci napomáhají k dobrému“. (Řím. 8, 28.) Tažte se lidí zbožných, zkoušel-li je snad Bůh nad jejich síly, a odpovědí vám: Nikoliv.

S božskou prozřetelností nedá se srovnati:

1. **deismus**³⁾, jenž učí, že Bůh, stvořiv svět a lidstvo, zůstavil je sobě a již se o ně nestará. Na vyvrácenou deismu stačí podotknouti: Jako dílo stvoření nepovstalo a nemohlo povstati samo sebou, nýbrž má svůj původ v Bohu, tak rovněž i další jeho trvání a pořádek v něm nejsou bez Boha možné.

2. **fatalismus**, který se jeví ve dvojí formě:

a) **pohanský** (u starých stoiků) věří, že i nad vůlí boží (bohů) jest neodvratný „Osud“ (fatum, ὁράκη, μοῖρα = osud), jemuž každý nutně podléhá a jemuž neujde, nechť jedná jakkoliv;

b) **moslemanský** má za to, že Bůh (Allah) napřed určil všechno ve světě, i činy a běh lidského života. Co ti určeno, to tě nemine!

¹⁾ O snášení bolesti.

²⁾ Tak vlastní jeho zločiny a neřesti se mu obrátily v muky. Tiberia totiž ani jeho postavení ani samota nechránily, aby útrap vnitřních a svých trestů sám nevyznával.

³⁾ Učení to povstalo v Anglii v 17. stol. Hlavní hlasatelé byli Angličané Toland (1696), Tindal (1730), ve Francii Voltaire, Diderot, v Německu, kde zváno Aufklärung (osvícení), Lessing a Kant.

Fatalismus, pokud tvrdí, že i vůle lidská podléhá této nutnosti, zve se *determinismus*. (Oč je vznešenější životní názor křesťanský?)

3. *Kasualismus* učí místo prozířetelnosti Boží slepé náhodě. (Který důkaz pro jsoucnost Boží jej vyvrací?)

Buď vůle Tvá! A zákonů Tvých símě
v srdcích našich se stále rozmáhej,
buď od Tebe nám milé každé břímě,
je nésti Tvá milost nám pomáhá;
slabíť jsme, Ty rač dáti setrvání,
Ty v pádu naše kroky podchycuj,
a jak v životě tak i ve skonání
děj, Sítovniče náš, se rozkaz Tvůj:
buď věčně vůle Tvá!

Čelakovský. „Buď vůle Tvá“.

Rozprava: Křesťanský názor o prozířetelnosti Boží je jistě blahodárný.

II. ODDÍL.

● andělích a lidech.

P r ů p r a v a.

Bytosti, jež Bůh ve své nejvyšší moudrosti stvořil, nejsou stejné; jsou více nebo méně obrazem Božím, a proto jsou buď dokonalejší nebo méně dokonalé.

Rozeznáváme mezi stvořenými bytostmi:

- a) bytosti čistě duchové (říše, svět pouhých duchů);
- b) bytosti pouze hmotné, tělesné (říše, svět hmotný);
- c) bytosti hmotné (tělesné) a duševní zároveň, pokolení lidské.

O hmotném světě jsme již jednali (viz § 12. o stvoření světa). Proto promluvíme v řádcích následujících 1. o říši pouhých duchů, 2. o člověku.

§ 21. Říše duchová — andělé.

Mimo viditelný svět Bůh stvořil i svět neviditelný, t. j. říši pouhých duchů, kteréž jmenujeme anděly.¹⁾ Andělé svou

¹⁾ Slovo anděl (ἄγγελος, angelus, posel, vyslanec) naznačuje jejich úřad, nikoliv přirozenost; Bůh užívá totiž andělů jako svých služebníků, poslů.

přirozeností jsou pouzí duchové (spiritus = dech), t. j. bytosti, které mají rozum a svobodnou vůli, ale těla nemají. Jsoucnost andělů potvrzuje:

1. P í s m o s v. na mnoha místech.

Andělé ostříhají cesty ke stromu života, dva andělé doprovázejí Hospodina k Abrahamovi, anděl zachraňuje na poušti Hagaru a syna jejího Ismaela, anděl Rafael doprovází Tobíáše, anděl Gabriel ukazuje se Zachariášovi, byl poslán k Panně Marii, duchové nebeští zjevují se pastýřům betlemským, anděl vyvádí Petra ze žaláře, atd. Ježíš Kristus sám svědčí o jsoucnosti andělů. (Mat. 18, 10, 22, 30.) Z výroků těchto je patrné, že andělé jsou osobní, samostatné bytosti, a nikoliv snad jen nějaké síly nebo personifikace (zosobnění) vlastností Božích. Bůh stvořil anděly pravděpodobně hned zároveň s pralátkou světovou. Písmo sv. tomu nasvědčuje výrokem: Na počátku stvořil Bůh n e b e i zemi. (Mojž. 1. 1, 1.)

2. r o z u m l i d s k ý.

Rozum uznává, že mezi Bohem, duchem nejdokonalejším a nejvyšším, a člověkem jest článek spojovací, t. j. říše pouhých duchů, ale stvořených a konečných.¹⁾ Člověk vidí, že jeho méně ušlechtilá část, t. j. tělo, jest zastoupena v říši hmotné, proto právem soudí, že i část jeho ušlechtilejší, duše, bude zastoupena ve vlastní říši, rozdílné od říše hmotné, v říši čistých duchů.

Proto i pohané, Babyloňané, Řekové i Římané, uznávali jsoucnost pouhých duchů.

P l a t o n často mluví o andělech v Timaiu, kde je nazývá δαίμονες a θεοί, a praví o nich, že vůlí Boží stali se nesmrtelní. (Timaios § 40. 41. a j.) A r i s t o t e l e s vykládá své názory o andělech v VIII, kn. Fysiky, hl. VI. a násl. a XII. kn. Metafysiky, hl. VI. a násl.

3. A n d ě l ů j e s t v e l i k é m n o ž s t v í.

Kristus mluví o plucích andělských (Mat. 26, 53.), a prorok Daniel praví o Bohu: Tisícové tisíců sloužili jemu a deset tisíckrát sto tisíců stálo před ním. (7, 10.)

4. A n d ě l é j s o u b y t o s t i č i s t ě d u c h o v é, n e t ě l e s n é.

Duch nemá těla ani kostí. (Luk. 24, 39.) K svému poselství andělé mohou se spojit s tělem; to jest však jen zdánlivé. Zdálo se, že jsem s vámi jedl a pil, ale já pokrmu neviditelného a nápoje, kterýž od lidí nemůže býti viděn, požívám, řekl anděl Rafael k Tobíášovi. (Tob. 12, 12.) Křesťanské umění od 4. stol. zobrazovalo anděly s křídly, jako umění pohanské své genie.

5. Andělé jsou duchové a proto jsou bytosti poznávající a chtějící; jsou však tvorové a proto jsou ve svém poznání a chtění omezeni, nejsou ani vševědoucí ani všemohoucí. Přes to však vynikají nad člověka jak rozumem, tak i vůlí.

¹⁾ Srovnej též vzestup bytostí od kamene až k člověku, k duchu, k Bohu.

Učinil jej ho (člověka) málo menším andělů. (Žalm 8, 6.) O tom pak dni a hodině žádný neví, ani andělé nebeští. (Mat. 24, 36.)

6. Andělé nejsou si rovni svými dokonalostmi. Liší se od sebe schopnostmi a dary duševními, kteréž jim Bůh propůjčil, a povinnostmi, k nimž je určil.

Církevní spisovatelé od času Řehoře Vel. (Hom. 34. in evang. n. 4.) rozeznávají 9 řádů nebo kůrů andělských, na př. andělé, archandělé, cherubíni (blízcí u Boha), serafíni (hořící) atd. Z archandělů nejčastěji v Písmu sv. se jmenují: Michael (kdo jest jako Bůh?), Gabriel (muž, posel Boží) a Rafael (Bůh léčí, pomáhá).

7. Když Bůh anděly stvořil, byli dobří a blaženi, byli obdařeni posvěcující milostí a mnohými dokonalostmi (na př. svatostí, spravedlností). Tomu nasvědčují slova Písma sv.: Dábel nestál v pravdě, t. j. nesetřval ve svatosti. (Jan 8, 44.)

8. Bůh určil z pouhé lásky anděly k věčné blaženosti. Andělé měli si této blaženosti, právě tak jako lidé, sami zasloužiti. Bůh proto podrobil je zkoušce. (Apok. 12, 7.) Všichni však v této zkoušce neobstáli. Mnozí andělé zhřešili a byli zavrženi v peklo. Slovou andělé, duchové zlí. Anděly, kteří zůstali Bohu věrni, Bůh odměnil věčnou blažeností a navždy utvrdil v dobrém, takže již nemohou hřešiti; slovou andělé dobří.

Zkouška, kteréž Bůh anděly podrobil, záležela beze vší pochyby v tom, že andělé měli se svobodně pro Boha rozhodnouti a jej svým pánem uznati. Že hřích, kterým se zlí andělé prohřešili, byla pýcha, lze souditi již ze jména Michael (kdo jest jako Bůh?); veliké přednosti svedly asi anděly, že chtěli býti rovni Bohu, t. j. býti na něm nezávislí.

Stará mytologie řecká připomíná pád andělů pověstí o Titánech (τιταίνω = natahuji, pozdvihuji), kteří se vzbouřili proti Uranovi, jehož svrhli s trůnu a místo něho pak vládli (doba Kronova), až na konec Zeus, pán olympských bohů, je přemohl a svrhl do Tartaru (t. zv. titanomachia). Vůdce zlých duchů nazývá se v Písmě sv. ďábel¹⁾ anebo satan (= nepřítel). Israelité za časů Kristových stavěli jej na roveň filištínskému bohu Beelzebubovi (t. j. bohu much, Ζεὺς ἀπόμυιος).

§ 22. Andělé dobří a zlí.

Jejich poměr k člověku. Magnetismus, spiritismus.

1. Úkolem dobrých andělů jest a) oslavovati Boha; b) jsou určeni ke službě lidem. Proto nás ochraňují na těle i na duši,

¹⁾ Z řeckého διάβολος; διαβάλλειν = přehazuji, navádím, rozkol činím.

prosí za nás a povzbuzují nás k dobrému. Andělé dobří nás milují, jako milují Boha.

Když jsi se modlíval s pláčem, já jsem obětoval modlitby tvé Pánu. (Tob. 12, 12.) Pověz ještě jiné doklady!

2. Není sice dogma, zato však útěchyplné učení církevní, že Bůh každému člověku na cestu životem dal k ochraně zvláštního anděla, *a n d ě l a s t r á ž c e* (angelus custos, ἄγγελοι φύλακες).

Učení to opírá se o slova Kristova: Viztež, abyste nižádného z maličkých těchto nepotupovali, neboť pravím vám, že andělé jejich v nebesích vždycky hledí na tvář Otce mého, kterýž v nebesích jest. (Mat. 18, 10.)

Anděl jeho to jest, řekli křesťané, když vrátná Rhode jim oznamovala, že Petr, kteréhož Herodes vsadil do žaláře, stojí přede dveřmi. (Sk. ap. 12, 13.) Sv. Otcové mají za to, že národové i země, církve i obce, stojí pod ochranou svých andělů strážných. Tak pokládají onoho muže, jenž Pavlovi v Troadě zjevil se ve snu, řka: Pojď do Makedonie a pomoz nám, za strážného ducha této země. (Sk. ap. 16, 9.)

I pohané byli toho přesvědčení, že člověka od kolébky až ke hrobu opatruje strážný genius. *P i n d a r o s* nazývá jej *δαίμων γενέθλιος* (strážný duch rodinný, Zpěvy Olymp. XIII.). Tito dobří geniové jsou též ochranou obcím i místům. Sokrates byl o tom přesvědčen, že stojí mu po boku ochranný duch — *δαίμωνιον*. *P l a t o n* krásně mluví o geniích strážných ve svém Symposiu: *Πᾶν τὸ δαίμωνιον μεταξὺ ἐστὶ θεοῦ τε καὶ θνητοῦ* a praví, že úlohou jejich jest prosby a oběti lidí přednáseti bohům. (Symp. § 202)¹⁾

3. Padlí andělé nepozbyli svých přirozených schopností, proto mají vyšší poznání i moc než člověk. Těchto svých vyšších darů užívají však jen na škodu lidstva. Zlí duchové nám závidí, nás nenávidí a proto hledí nám škoditi

a) *m r a v n ě*, t. j. svádějí a pokoušejí nás ke hříchu;

b) *f y s i c k y*, t. j. hledí nám uškoditi na těle i na zevnějších statcích.

Doklady toho jsou Job a Sara, dcera Raguelova.

Plutarch rozeznává ἄγαθὸν καὶ κακὸν δαίμονα — ducha dobrého a zlého.

4. Zvláštnímu vlivu zlého ducha podléhají lidé *p o s e d l í*. U lidí posedlých zlý duch ovládá jejich tělesné orgány a nižší síly duševní²⁾ a souží je rozmanitým způsobem. O lidech zlým duchem posedlých svědčí Písmo sv. i křesťanská historie. Kristus sám vymítal zlého ducha z posedlých (Mat. 8, 28—32. Mar. 9, 16—26. Luk. 4, 33—35.) a učedníkům svým dal moc nad zlými duchy. (Sk. ap. 8, 6—7.) Církev užívala a až dosud užívá proti vlivu zlého ducha exorcismu (ἐξορκίω =

¹⁾ Všeliký duch je uprostřed mezi Bohem a člověkem.

²⁾ Rozum a svobodnou vůli zničití nemůže, ať poznání člověka mate a vůli svádí ke zlému.

zapřisahám, zaklínám). Staří křesťané měli moc nad posedlými. Církevní spisovatelé často o tom mluví. *Tertullian* praví: Přiveďte před svou soudnou stolicí člověka, který je posedlý zlým duchem. Na vyzvání kteréhokoliv křesťana přizná se onen duch jako duch nepravý, ač se jindy vydává klamně za Boha. (Apolog. c. 23. Viz o tom též část I. apolog. 2. vyd. 111.)

5. Ve středověkých pověstech vystupuje ďábel jako symbol malomocné zloby; pravidelně podléhá, jen tehdy vítězí, zapomíná-li člověk na „jediné potřebné“: s milostí Boží spolupůsobiti. Čím více v pozdějších dobách mizela upřímná víra, vznikala ze směsi pohanských ideí, starých germánských pověstí a východních pověr představa o přílišné moci ďáblův a z toho povstávala bázeň před ďáblem, před čaroději (Hexenwahn. Viz pověst o doktoru Faustovi. Faust, Goethe-Vrchlický). V této bázni měly svou příčinu všeho politování hodné soudy s čaroději, jimiž stejně byli vinni jak katolíci, tak i protestanti.

6. Snaha, jež chce za pomoci zlého ducha podle známého rčení *Vergiliova*: *Flectere si nequeo superos, Acheronta movebo* (VII. 312.)¹⁾ konati věci podivuhodné (na př. nalézti kámen mudrců, t. j. zlato), slove magie. Je hříšná a nedovolená.

S magií souvisí magnetismus a spiritismus. Magnetismem rozumíme souhrn zjevů a umění (na př. magnetický spánek, mag. náměsícnictví, somnambulismus, hypnotismus, jasnozření), kteráž snaží se vykonati některé věci tak zvaným magnetickým fluidem. Pokud magnetismus je prostředkem k vážným pokusům lékařským, a je-li vyloučeno nebezpečí víry a mravů, není zakázán. Užívá-li se však magnetismu k dosažení účinků mimopřirozených, není dovolen. (Congr. sacri off. dekret ze 4. srpna 1886.)

Spiritismus (spiritus = duch — duchařství) má své jméno od duchů, kteří se prý jeho stoupencům zjevují, aby je poučovali a vzdělávali. Styk s duchy umožňují prý „media“ — prostředníci —,²⁾ jichžto duchové užívají o spiritistických seancích (seděních, kroužcích) jako svých nástrojů, odpovídajíce k otázkám.

Je jisto, že ve spiritismu jest mnoho podvodů. (Viz na př. usvědčená podvodná media, jako byli Bastian, italská selka Eusapia Palladino, kteráž oklamala i Flammariona i manžely Curieovy a Lombrosa, Anna Rotheová v Berlíně a j.) Je jisto, že spiritisté obyčejně pozbývají klidu své duše i svého zdraví, mnozí svůj blud zaplatili šílenstvím i životem, skončili sebevraždou. Proto křesťan má se spiritismu vystříhati. Filosof *Gutberlet* končí svou úvahu o spiritismu: Spravedlivá nemese stíhá pyšnou nevěru, že propadá pošetilé pověře. Nvěra posmívá se zjevenému učení o duchových bytostech, které rozumu jistě vyhovuje, jako dětské víře zašlých časů, zatím však dává se osáliti podvodníky a přízraky. (Gutberlet, Bůh a stvoření, 1910, 475. Novotný, Spiritismus zdokonalením křesťanství? 1909. J. Kratochvíl, Rozpravy filosofické, Záhada spiritismu, 1908. Viz též o tom část I. apolog. 2. vyd. 43, 44.)

¹⁾ Nemohu-li oblomiti bohů, pohnu Acherontem.

²⁾ Proto název mediáni.

§ 23. ● člověku.

1. Tvor po andělech nejdokonalejší a koruna tvorstva na zemi jest člověk. Bůh stvořil člověka šestého dne, když země byla již pro něj uchystána a zvířata k jeho službě stvořena.

Písmo sv. vypravuje o stvoření člověka těmito slovy: I řekl (Bůh): Učinme člověka k obrazu a podobenství svému . . . A stvořil Bůh člověka k obrazu svému muže a ženu stvořil je. — — — (1. Mojž. 1, 26, 27.) I učinil Bůh člověka z hlíny země a vdechl ve tvář jeho dech života a učiněn jest člověk s duší živou. (1. Mojž. 2, 7.) Jméno jeho nazval Adam. (1. Mojž. 5, 2.) Adamovi však nenalézal se pomocník podobný jemu. Proto Bůh uvedl tvrdý sen na Adama, a když usnul, vyňal jedno ze žebér jeho a vyplnil tělem místo jeho. I vzdělal Bůh ze žebra, které vyňal z Adama, ženu a přivedl ji k Adamovi. (1. Mojž. 2, 20—22.) Adam nazval jméno ženy své Eva, protože byla matka všech živých. (1. Mojž. 3, 20.)

2. Slova „I učinil Bůh člověka z hlíny země“ jsou tohoto smyslu: Bůh dal vzniknouti lidskému tělu z látek zemských již stvořených z těch totiž, které nalézáme na zemi a z nichž skládá se potrava lidská. Slova ta značí proto tvořivou činnost Boží nebo vůli Boží, která tělo lidské uvedlo v život.

Slova „vdechl ve tvář jeho dech života“ značí: Bůh přímě stvořil novou bytost duševní (duši) a spojil ji s tělem. Bůh stvořil člověka jako bytost živou a rozumnou.

Praví-li Písmo sv., že Bůh vzdělal ženu ze žebra, je vyňal z Adama, sluší těm slovům rozuměti ve smyslu doslovném. Bůh všemohoucí svou vůlí ze žebra Adamova (z tělesné jeho podstaty) dal vzniknouti i tělu ženy Evy, 1. aby tím více vynikla jednota lidského pokolení, 2. aby vštípil muži, že žena je s ním téže přirozenosti a naznačil poměr vzájemné lásky mezi mužem a ženou v manželství; 3. zároveň byl tím předobrazem vznik církve z boku Krista, zemřelého na kříži.

3. Se zprávou Písma sv. nelze srovnati mínění i některých katolických učenců (Mivart), že prý Bůh těla lidského nestvořil z hmoty najednou (rázem *immediata creatio*, přímé stvoření), nýbrž znenáhla (vývojem, z hmoty zorganizované, *mediata creatio*, nepřímé stvoření).

4. Tím méně se zprávou biblickou a proto i s učením křesťanským lze srovnati tvrzení přívrženců výstřední theorie vývojové, kteří (na př. Huxley, Vogt, Büchner a zvláště Haeckel) praví, že člověk jak po stránce tělesné, tak i duševní, vyvinul se sám sebou ze zvířete a že jest proto jen vyvinutější a dokonalejší zvíře.¹⁾

Co o tomto názoru materialistickém a atheistickém třeba souditi, vysvítá z paragrafů následujících.

¹⁾ Wasmann o nich praví: Zneužili vývojové theorie. Moder. biolog. a vývoj. theor. 1904, 165, 274.

§ 24. Vývojová theorie a člověk.

Theorie opicí. Haecklův biogenetický zákon. Missing link.

Nelze popírat, že člověk svou tělesnou soustavou úzce se přimyká k vyšším obratlovcům, jmenovitě k opicím. Již E n n i u s volá: *Simia, quam similis turpissima bestia nobis* (u Cicerona *De nat. deor.* I. 35, 97.)¹⁾ Proto někteří přírodopisci, na př. L a m a r c k (1744—1829, *Philosophie zoologique*. 1809) učili již před delší dobou původu člověka z opice. Když D a r w i n r. 1859 vydal spis „O vzniku druhů“ (*Origin of Species*), tento názor rozšířil se ještě víc. D a r w i n sám ostýchal se s počátku své theorie užití i o člověku. Zato však tak učinili jiní, jako V o g t, B ü c h n e r, H a e c k e l a H u x l e y. Darwin jich pak následoval r. 1871 ve svém spise „O původu člověka a pohlavním výběru“.

Mnozí však vynikající učenci, a to i tací, kteří nestojí na půdě křesťanského zjevení, vyslovili se proti Darwinovi. Tak věhlasný V i r c h o w († 1902) prohlásil na sjezdu německých přírodopysců v Mnichově r. 1877: Nemůžeme učit, nemůžeme žádným způsobem tvrditi, že věda dokázala, že lidé pocházejí z opic anebo z nějakého jiného zvířete. Lebky, které nalézáme v hrobech z nejstarších časů, mají právě takové lidské znaky jako lebky nyní žijících lidí. (Pesch, *Velké záh.* sv. 1907, II. 202.) Od té doby (od r. 1877) až do dneška, praví W a s m a n n²⁾, vědecké badání nepodalo žádných důkazů, kteréž by svědčily pro skutečný původ člověka ze zvířete. Fosilní lebky (vykopané, předhistorické), které pokládali někteří učenci za spojky mezi opicí a člověkem, později byly poznány buď jako pravé lebky lidské (na př. lebka neandertálská) nebo jako pravé lebky opicí (na př. tak zvaný *pithecanthropus*, t. j. člověkoop z Javy).

Zastánci zvířecího původu člověka různí se naprosto v názoru, kdože byli nejbližší předkové člověka z říše živočišné.

I. H a e c k e l a jeho stoupenci (V o g t, B ü c h n e r, H u x l e y) praví, že člověk pochází z nynějších antropoidních opic, zvaných primátů³⁾, a že jest s nimi příbuzný. Domněnka tato je však nynějším vědeckým světem opuštěna; dnes žádný vážný přírodopisec ani biolog neučí přímému původu člověka z nynějších antropoidních opic. Hlavní vývody Haecklovy jsou:

1. Základem života je prý monéra ($\mu\omicron\nu\eta\rho\eta\varsigma$ = jednoduchý), prý jednodušší než buňka. Monéry podle Haeckla vznikají samy sebou z neživé hmoty (co k tomu říci?). Z monér povstávají amoeby (Rádl, *Děj. výv. th.* 1909, 274.), z nich kořenožci a nálevníci a z nich po stupních vyvinují se ostatní živočichové. Od monéry až ke člověku Haeckel čítá 30 stupňů vývojových. H a e c k e l, aby dokázal zvířecí původ člověka, sestavil také lidský rodokmen.

2. H a e c k e l svou theorii o zvířecím původu člověka podpírá tak zvaným b i o g e n e t i c k ý m z á k o n e m⁴⁾. Živočich, vyvíjeje se ze zárodku, pro-

¹⁾ Opice, jak podobno je nám toto nejohybnější zvíře!

²⁾ W a s m a n n ů v článek: „O theorii vývojové.“ *Rauschen. Apolog.* 1910, 21.

³⁾ Jsou to: gibbon, gorilla, šimpanz, orang-utan.

⁴⁾ Je to původní myšlenka německého lékaře Fritze Müllera. *Rádl, Děj. výv. th.* 279.

chází prý týmiž stupni, kterými prošel, když v dějinách života na zemi se vyvíje z prabuňky (z monéry).¹⁾ Embryo (zárodek) prý prochází těmito nižšími vývoji vými stupni (stadiem rybím, plazím, ptačím atd.) velmi rychle. Těmito stupni prochází prý ve svém embryonálním vývoji i člověk.

Strážlivá věda k vývodům Haecklovým odpovídá:

a) Haecklovy monéry jsou smyšlenkou. Základem života je a zůstane buňka, zdůrazňují Hertwig a Wasmann. (Wasmann, Mod. biolog. a výv. th. 1904, 154.) Nauka o monérách nijak se neosvědčila, dí Rádl. (Děj. výv. th. 1909, 288.)

b) Živočišné rodokmeny, i rodokmen člověka, Haeckel sestavoval tak, že chybějící články si vymyslel a doplnil sám. Dokázali mu to učenci jistě povolání, jako zoolog Rüttimeyer, anatom His, zoologové Brasz, Semper a Dennert. (Rádl, Děj. výv. th. 277. Dennert, Pravda o Haecklovi a jeho záhadách. 1909, 17 nn. Brasz: Problém opičí nebo A. Haeckel a věda. 1909, 9 nn.)

c) Haeckel, aby svému biogenetickému zákonu zjednal víru a dokázal, že embryo lidské a embrya rozmanitých zvířat jsou úplně stejná, kreslil jejich obrázky. Tak ve svých „Přírozených dějinách stvoření“ (I. vyd. 1868, 242.) uveřejnil obrázky zárodků člověka, opice a psa, pak psa, kuřete a želvy a j. Ale učenci, na př. Rüttimeyer, His, Semper a Brasz zjistili, že Haeckel při tom dopouštěl se podvodu, že kreslil obrázky zárodků, kterých nikdy neviděl a viděti nemohl; dokázali mu, že užil obrázků, které již jiní zhotovili, z nichžto však upotřebil jen toho, co se mu hodilo, nehodící se vynechal a chybějící libovolně přikreslil.²⁾ Usvědčili ho, že k zárodkům člověka, opice a psa užil jedné a též rytiny a že jeden a tentýž zárodek označil za lidský, opičí a psí. (Dennert, Pravda o Haecklovi a jeho záhad. 1909, 17 nn. Brasz, Problém opičí. 1909, 14 nn. Viz také § 18. Kritika darwinismu.)

Profesor Janošík posuzuje tuto taktiku Haecklovu nepokrytě takto: Osudnější pro nauku Darwinovu než soud laiků byly a jsou práce badatelů, kteří se neštítí i komolení pravdy i uvádění nepravdy za fakta, jako nechvalně se v té příčině proslavil Haeckel, který, aby jaksi také vědecky dokázal povinný postup vývoje, nakreslil věci, kterých viděti nemohl, poněvadž neexistují (Anatomie člověka. Část I. všeob. 1898, 35.) Mimo to nejvýznamnější učenci (jako Baer, Fleischmann, Driesch, Hertwig a j.) ukázali na neudržitelnost tohoto Haecklova biogenetického zákona. Tak slavný Baer praví: Podstatné vlastnosti jedné třídy živočišstva nikdy se neobjevují u dospělých forem vyšších tříd. Co dělá rybu rybou, totiž dýchání žábry, ploutve rozpuštěné v paprscích, toho není v žádném embryonálním stavu ssavčím nebo ptačím. (Rádl

¹⁾ Ontogenie, t. j. vývoj jednotlivců, jest opakováním fylogenie, vývoje kmenového. Ústrojenec, vyvíjeje se do dospělého tvaru, prochází v embryonálním stavu nižšími formami živočišnými, svých prý to předků.

²⁾ Tak na př. Haeckel okreslil embryo makakovo od Selenky, ubral mu 15—16 obratlů a označil je za embryo gibbonovo. Změnil vyobrazení lidského embrya od Hise a dal mu místo 33 obratlů (člověk má 33—35) 44. Rádl praví: Haeckel vědomě klamal své čtenáře, že kreslil obrázky věcí, kterých neviděl, upravoval obrázky jiných věcí, aby spíše svědčily pro jeho myšlenku. (Děj. výv. th. 293.)

Děj. výv. th. 1909, 73.) Anatom B i s c h o f f prohlásil, že stejnost embryí při různých druzích ssavců nikdy nezjistil. Embrya liší se od sebe ve svém vnitřním složení zrovna tak jako člověk a pes; proto přirozenou nutností ze zárodku lidského vyvíjí se člověk, ze zárodku psa pes. (Dennert, Pravda o Haeckl. 1909, 32, Pesch, Vel. záh. sv. 1907, II. 208.)

II. Přechodu mezi opicí a člověkem, potřebného totiž spojovacího článku, nikdo dosud nenašel. Slavný V i r c h o w svědčí: Všechny snahy směřující k tomu, aby zjistily vzestupný vývoj člověka ze zvířete, byly marné. Není žádného „pro-anthrop“, žádného člověkoopa. Každý až dosud nalezený missing link¹⁾ byl jen výtvozem snu. (Dennert, Pravda o Haecklovi, 1909, 123.)

1. Svě doby někteří pokládali za tento „missing link“ veleopa zvaného „dryopithecus“. Než G a u d r y přesvědčivě dokázal, že podobnost jeho s člověkem byla zveličována a že nelze ho umístiti na nejvyšším, nýbrž na nejnižším místě mezi antropomorfy. Dryopithecus jest od člověka více vzdálen než šimpanz. (Schmidt, Původ člověka, 1911, 41. Živa 1901, 38.)

2. Rovněž není článkem spojovacím mezi opicí a člověkem známý p i t h e c - a n t h r o p u s e r e c t u s (přímo chodící op-člověk.)

V letech 1891—1892 nizozemský lékař E u g e n D u b o i s našel na ostrově Javě u Trinilu na březích říčky Bengavan část lebky, hnát a 3 zuby. Dubois a jiní měli za to, že údy tyto náležejí živočichu, jenž právě byl přechodem, hledanou onou spojkou, mezi opicí a člověkem, proto jej nazvali pithecanthropus. Novější pátrání však ukazuje čím dál tím víc, že pithecanthropus byl pravou opicí a žádným předkem člověka. Znamý badatel V o l z, jenž sám prozkoumal na Javě vrstvy, kde zbytky pithec. se našly, prohlašuje, že vrstvy tyto jsou stáří středodiluvialního, nanejvýše starodiluvialního, a že nelze ani rozumně pochybovati o tom, že pithec. žil společně v době diluvialní s člověkem, v době, kdy už oheň i nástroje byly známy (stopy po nich byly v téže vrstvě nalezeny); proto nemůže býti předkem člověka. (Živa, 1908, 153.) Antropologové na slovo vzatí, jako K l a a t s c h, S c h w a l b e, K r a u s, R a n k e, H e r t w i g, S c h u s t e r a B u m ü l l e r, dokazují, že pithec. je opicí náležející ke gibbonovitým (hylobatidám). K l a a t s c h a R a n k e mimo to ukázali z nalezeného hnátu, že pithec. nebyl ani s to, aby chodil přímo, a proto že mu ani nikterak nenáleží přídavek „erectus“ (vzpřímený). (Živa, 1901, 169. 1910, 36. 37. Birkner, Člověk za všech dob: Rasy a národové lidstva 1914, 283 a nn.)

3. Paleontolog B r a n c a dokazuje vážnými důvody, že jest nemožné, aby člověk vznikl z nynějších antropoidních opic, a ukazuje na rozdíl chrupu, stehen, nohou, rukou, k přímému chodu člověka a k jiným značným rozdílům.

Jak se mohly státi, ptá se Branca, z dlouhých gibbonových rukou krátké lidské ruce? S důrazem pak praví: Nikdo nenašel dosud lidského skeletu, který by rozměry rukou a nohou připomínal rozměry, jež jsou pro nynější antropoidní opice tak příznačné: dlouhé ruce, krátké nohy. Všecky nalezené fosilní kostry jsou v této příčině čistě lidské. Formy, jako jsou nynější třetihorní antropoidi nebo jejich předkové, nemohou proto tvořiti řadu předků ke člověku. Není proto také pravdivo tvrzení, praví B r a n c a, které Haeckel až dodnes tiskne, že máme již dnes všechny

¹⁾ „missing link“ = chybějící článek, nutná spojka.

důležité spojovací členy, kteréž skládají souvislý řetěz předků od nejstarších poloopů až ke člověku. Nemáme jich, a tvrdí-li kdo tak přece, jest jeho tvrzení jen fantasií. O skutečně známém, souvislém řetězu člověčích předků nemůže býti
(B r a n c a, Fossilní člověk, 1910, 7, 60.)

Slova B r a n c o v a doplňujeme výrokem D e n n e r t o v ý m : Haeckel své domněnky vydává za dokázané pravdy. Zmiňuje se jen o podobnostech mezi opicí a člověkem, nikoliv však o rozdílech, jichž se jen letmo dotýká, a čtenáři mu věří, ač si sami nikdy nespletli člověka s opicí. (Dennert, Haecklův světový názor, 1906, 17.)

4. Dlužno si ještě povšimnouti toho, že někteří, jako H. F r i e d e n t h a l a G. N u t a l e, ukazují na příbuznost člověka s vyššími, antropoidními opicemi z toho důvodu, že jejich krev je prý s lidskou chemicky stejná; proto prý krev lidská nerozkládá krevních tělísek vyšších opic (krevní reakce nepůsobí v ně jedovatě). Než není to ještě prokázáno. F r i e d e n t h a l sám praví: „zdá se, že nerozkládá“. (W a s m a n n, Moder. biolog. a výv. th. 292.)

Mimo to z chemické podobnosti krve nelze nikterak souditi na kmenové a krevní příbuzenství. Podobnost tu lze vysvětliti podobným tělesným ústrojím, podobností výživných látek a fyziologických pochodů, jako tomu jest na př. u vlka a psa, koně a osla.

Velmi podobné reakce ukazuje krev velryb a kopytníků, přes to však nikdo nemá velrybu za kopytníka. S c h m i t t, B i r k n e r a H a m a n n proto dobře praví: Chemická podobnost krevní a kmenové příbuzenství jsou zcela rozdílné věci. (S c h m i t t, Původ člověka. 1911, 79. H a m a n n, Původ člověka, 2. vyd. 19. B i r k n e r, Člověk za všech dob: Rasy a národové lidstva. 1914, 279.)

Chemikové M a r t i n a R o e h l m a n n nejnovějšími chemickými a mikroskopickými pokusy dokázali, že s naprostou určitostí lze rozeznati krevní tělíška lidská od krevních tělísek antropoidních opic. (Schmitt, Původ čl. 1911, 47. Martin, Krevní příbuznost mezi člověkem a opicí. Keplerův spolek, č. 2. Viz o tom více: W e i g n e r, Pokroky v řešení problému o původu člověka. Věstník České Akad. r. XVIII. 71 a další.)

§ 25. Vývojová theorie a člověk.

P o k r a č o v á n í.

Člověk třetihorní, neandertálský. Rozdíl člověka od zvířete.

1. Uznávajíce nezdar dosavadních pokusů najíti žádoucí „missing link“ mezi opicí a člověkem, někteří z novějších přírodozpytců praví: Není přímého pokrevenství mezi opicí a člověkem. Člověk však a opice mají společného předka, jenž žil v době třetihorní nebo v předtřetihorní. (K l a a t s c h, A l s b e r g, S t r a t z.) Podle této domněnky byli by člověk a opice se svými předky dvě souběžné řady, které by se scházely v tomto domnělém, společném předku. Kdyby tomu tak bylo, bylo by pak možno zjistiti a nalézti starší předky obou řad (starší, předchozí stadia, pokolení) jak u člověka, tak i u opice. W a s m a n n k tomu odpovídá: Známe sice velmi bohatý

rodokmen dnešních opic, jenž od oné domnělé, společné kmenové formy (předka) sahá z nejstaršího terciéru (z vrstvy eocénu) až po naši dobu (poslední vrstvu diluviální). Zittelovy „Základy paleontologie“ čítají fosilních předků poloopic (prosimia) 30 rodů a fosilních pravých opic 18 rodů, jež pochovány leží ve vrstvách zemských od eocénu až na konec diluviální doby, avšak mezi dnešním člověkem a domnělou onou společnou, kmenovou formou (společným předkem) nenalézáme ani jediného spojovacího článku. Domnělá (hypothetická) vývojová větev člověčí nemůže se prokázati ani jediným fosilním druhem nebo rodem; ani jediný druh anebo rod z této domnělé větve se nenašel. Kdyby byl člověk povstal ze společné, předhistorické kmenové formy s dnešními opicemi, pak musila by se paleontologicky dokázati i větev, která vedla ke člověku a nejen větev, která vedla k dnešním opicím. (Wasmann, Moder. biolog. a výv. theor. 1904, 296.)

Opice — i antropoidní — jsou již v třetihorách (v miocénu) úplně rozrůzněny v čeledi;¹⁾ kdyby člověk pocházel ze společného s nimi předka, musil by míti mnoho předků v třetihorách. Kde jsou však tito předkové člověka od starších třetihor až k střednímu diluviu? táže se zcela důvodně Schmitt. (Původ čl. 1911. 78.) Branca mu odpovídá: Nenašla se ještě ani kost z třetihorního člověka. (Branca, Fosilní člověk. 1910, 24. 68.)

2. Z eolithů, křemenů částečně hranatých, kteréž se vyskytují ve vrstvách třetihorních, nelze dokazovati existenci člověka již v této třetihorní době. Moderní učenci vysvětlují změny tvarového okrsku při eolithech vlivy přirozenými (na př. tekoucí vodou, pádem, ohněm, tlakem ledovců, změnou teploty) a praví, že vlivy ty mohou právě tak změnití povrchový tvar křemene, jako kdyby ho užíval člověk. Mimo to učenci ukazují k tomu, že tvarový okrsek eolithů zůstává na všech stupních stejný a že se nezdokonalil průběhem tisíciletí sebe méně. To ovšem odpírá i tak zvanému „zákonu vývojovému“, jenž podle tvrzení svých přívrženců neukazuje se jen tělesně, nýbrž i duševně. Kdyby byl tehdy člověk — tvor rozumný — žil, jistě by byl eolithy čím dál tím víc upravoval ke své službě. Branca zcela správně usuzuje: Nad takovým rozumným tvorem, který by po všecka ta tisíciletí eolithy nechal beze změny a jich nezdokonalil, ač jich užíval, musili bychom zoufati. (Branca, Fos. člověk. 68. 69.) Mimo to kamenů těch jest ve vrstvách třetihorních veliké množství. To by nasvědčovalo již velikému rozšíření lidstva na zemi. Musily by se tu nalézt jistě ještě jiné stopy po činnosti lidské, zvláště zbytky jeho koster. Než v třetihorách není po člověku nižádné stopy. (Branca, Fos. čl. 68. Weigner, O pův. člov. Věst. české ak. r. XVIII. 28.)

3. Ukazujeme jen ještě k domněnce Kohlmannově, jenž má za to, že člověk pochází z pygmeů, trpaslíků, vyvinuvších se z malých antropoidních opic. Než pygmeové pak jsou již praví lidé a zbytky po nich musily by býti v době třetihorní nebo ve starším diluviu. Žádný však podobný skelet nebyl nalezen. (Schmitt, Původ čl. 85.)

4. O člověku neandertálském. Do nedávna pokládali někteří učenci (na př. Schwallbe) za přechod od opice k člověku člověka neandertálského a nazvali ho „homo primigenius“ — člověk prvotní. Jeho

¹⁾ Weigner, Pokroky v řešení problému o původu člověka. Věstník české akad. r. XVIII. 28.

kostra (zvláště zůstaly ušetřeny lebka, část ramene a stehna) nalezena byla r. 1856 v jeskyni u Neandertálu u Düsseldorfu. Dnes však jest již jisto, že člověk neandertálský byl člověk jako my (*homo sapiens*), ba že tento lidský typus zvaný „neandertálský“ žije dosud. (Weigner, O rase neandertálské. Živa, 1910, 103.) Typ tento žil ještě v Evropě za časů římských a trvá dodnes v Australii. V době diluviální byla tato australská rasa po Evropě rozšířena a zachovala se z této doby až dodnes poměrně nezměněna. (Branca, Fos. člověk, 44. 45.) K rase neandertálské řadí se nálezy lidských koster nebo jejich částí, jež byly nalezeny v Maueru u Heidelbergu, v Kannstattu (blízko Stuttgartu r. 1700), ve Spech v Belgii u Namuru (r. 1886), v Le Moustieru (1905) v údolí řeky Vezery v jihozápadní Francii,¹⁾ v La Chapelle aux Saints (depart. Corrèze, jižní Francie r. 1909), v Krapině v Chorvatsku (badatel Gorjanovič Kramberger), v Šipce u Štramberka, u Brna, u Předmostí na Moravě a j. Všecky tyto nálezy lidských koster pocházejí z doby diluviální, a to hlavně ze středního diluvia. (Branca, Fos. člověk, 42. Živa 1907, 281.) Mimo typ neandertálský žil v Evropě ještě člověk typu jiného, zvaného vyššího, typu „Cro-Magnon“ (podle lebky v tomto místě ve Francii nalezené), jehož lebka neliší se ničím od lebky dnešního Evropana a jenž je vyznačen znaky moderního člověka (*homo sapiens fossilis*).²⁾ Kostry toho typu vyskytují se již v době nejstaršího diluvia. Podle toho byl by tento „vyšší typus“ starší neandertálského, neboť typické lebky typu neandertálského ze Spy a z La Chapelle jsou ze středního diluvia. Nálezy tyto přímo odporují domněnce, že by za doby diluviální vyšší tento typus „Cro-Magnon“ vyvinul se z nižšího neandertálského. Pravda je, že oba tyto typy žily pospolu v době diluviální. Nynější Evropan žil tu vedle člověka neandertálského. (Branca, Fos. člověk, 50.; Obermaier, Člověk předhist. 191.)

K typu „Cro-Magnon“ náležejí kostry nalezené u Brna, v Předmostí u Fřerova, v La Chancelade (depart. Dordogne v jižní Francii), v Mentone (v Dětské jeskyni na italské Riviéře), v Galley-Hill (v Anglii v údolí Temže), nejzajímavější nález z doby již starodiluviální.³⁾ (Živa a. 1907, 303.)

5. Branca shrnul všecko vědecké zkoumání o předcích člověka na 5. zoologickém mezinárodním kongresu v Berlíně r. 1901 v tento výrok: Kdežto

¹⁾ Nález tento je zvláště důležitý i se stanoviska náboženského. Kostra náleží asi 16letému jinochu; byl neobyčejně pečlivě pochován — (ne spálen! pieta k zesnulým) a na cestu na onen svět (život posmrtný!) dány mu byly zbraně. U rozpjaté levé ruky ležel kamenný mlat a pokrm; hlava spočívala na kameném polštáři, složeném z černých pazourků; pravá ruka byla podložena pod hlavu (úcta k vyšší bytosti). Člověk ten znal již oheň. Nález jest ze střední diluviální doby, Kultura acheuléenská. Jak jinaký je to obraz kultury tohoto starodiluviálního člověka, než jaký nám líčívá darwinismus, předváděje nám svého opičího člověka! (Živa 1912, 72, Branca, Fos. člověk 14. Hamann, Původ člověka, 38.)

²⁾ Předhistoričtí obyvatelé francouzští vynikali velikostí mozku nad nynější Francouze. Lebka předhist. Bretoňce měřila 1580 cm^3 , jeskynního obyvatele typu „Cro-Magnon“ 1590—1640 cm^3 , lebka z La Chapelle aux Saints (neandertálský typus) 1626 cm^3 , kdežto lebka nynějšího Pařížana má průměrem 1558 cm^3 , Bretoňcova 1560 cm^3 . Ranke, Člověk (der Mensch) 1912, 468.

³⁾ Česká lebka z Podbaby v Čechách, chovaná v českém museu, kterou měli za neandertálskou, je podle Schwalbeho recentní. (Živa 1907, 303.)

větší díl ssavců nynějších ukazuje dlouhé řady fosilních předků v době třetihorní, člověk objevuje se náhle (a často) v době diluviální; jeho třetihorního předka neznáme.¹⁾ Člověk diluviální vystupuje však jako dokonalý *homo sapiens* (člověk rozumný — označení *Linného*). Výrok tento potvrzuje věhlasný ten paleontolog i ve svém nejnovějším spise „Stav našich vědomostí o fosilním člověku“ (str. 68 a předmluva, odst. VI.), kde praví: Ze člověka třetihorního ne našli jsme dosud ničeho. Předkové naši třetihorní jsou dosud snem, ale ne skutečností. —

Rádl k naší věci praví: Jediná jistota, kterou si člověk odnáší ze čtení antropologických spisů, je poznání, že o zvířecích předcích lidských nevíme nic. Badání o předhistorickém člověku nepřivedlo nás přes hranice lidství; nejstarší lidé byli již jak životem, tak tělem lidského typu a od zvířat stejně vzdáleni, jako jsou dnešní lidská plemena. (Dějiny vývoj. th. 304. 315.) Upozorňujeme jen ještě na slova *Schmittova*: Rodokmen člověka není nikterak prokázán. Ani jediným výzkumem exaktního badání není dosud stvrzeno, že by člověk pocházel ze zvířecích předků. Za diluviem není nám ničeho o člověku známo. Dlužno zas a zas prohlásiti: Pravá věda neví ničeho o původu člověka ze zvířete. (*Schmitt*, Původ člověka. 102. Viz také *Ranka*, Člověk. 1912, 66.)

6. Paleontologie nezná dosud žádných spojovacích článků mezi člověkem a opicí, nezná žádných zvířecích předků člověčích. *Theorie opičí* (*Affen-theorie*), jakož i každá jiná *theorie* o zvířecích předcích člověka je proto pouhá *hypothese*. *Theorie* ta opírá se jen o podobnost mezi člověkem a vyššími opicemi (zvířetem), ale proti těmto podobnostem stojí rovněž veliké rozdíly²⁾.

7. Rozdíly ty jsou zejména:

- a) duševní. Viz o tom § 29. Duše lidská a tak zvaná duše zvířecí.
- b) tělesné.

1. Kostra lidská je přímá, kostra zvířecí je zlomená. Přímé lidské chůzi divila se již antická filosofie (*Aristoteles*) i poesie. Tak *Ovidius* napsal:

Pronaque cum spectent animalia cetera terram,
os homini sublimē dedit, caelumque videre
iussit et erectos ad sidera tollere vultus.

Metam. I. 84.³⁾

¹⁾ Měl by to býti dle *Haeckla* t. zv. „*homo aialus*“ — člověk nemluvný.

²⁾ Je tu sice jako všude v přírodě jednotný plán (páteř a k ní přičleněno ostatní), proto ona podobnost, avšak podrobné provedení — úprava tělesné soustavy — je rozdílná, ba každá kost je jiná. Chrám, škola, divadlo jsou všecko „budovy“ — ale vnitřní úprava jak celku, tak i v jednotlivostech (i kameny musí býti jinak přitesány) je rozdílná.

³⁾ Kdežto, nachýleno jsouc, živočišstvo druhé k zemi patří,
člověku dal vznešenou tvářnost, k nebesům aby zíral,
obličej upřímý ku hvězdám vzhůru ponášel.

Přel. Červenka.

Ruka i noha lidská jsou rozdílné od nohy i ruky opičí, zvířecí. U člověka jsou ruce poměrně kratší než nohy, u opice jsou však přední končetiny delší než zadní; ruce opičí jsou nepoměrně delší než lidské.

2. Část lbová u člověka zaujímá dvě třetiny hlavy, u opice ani ne polovici. Na tom se zakládá útvar obličeje a velikost mozku. U opice je proto obličej veliký a dutina mozková malá, kdežto u člověka je obličej malý a dutina mozková veliká. Úhel zorný u člověka je 70—90°, u opice 30—45°. Malý mozek u opice není zakryt velkým, jako je tomu u člověka. Člověk nemá ani absolutně ani relativně největšího mozku; mozek absolutně největší mají velcí ssavci, relativně největší někteří ptáci (na př. čížek). Ale nejmenší mozek lidský je větší než největší mozek opičí. Dospělá gorilla je téměř dvakrát tak těžká jako křovák a přece její mozek je mnohem lehčí než mozek sebe mladšího člověka. Mozek opičí váží průměrem 400 g, lidský mozek 1300 g.

U člověka vchází mícha přímo z dola do lebky; otvor pro ni je dole, kde sedí hlava na páteři, u opice je však tento otvor vzadu na lebce; opici je proto přímé držení hlavy nemožné. R a n k e a B u m ü l l e r spatřují ve zvláštním vývoji mozkovém u člověka i příčinu přímé jeho chůze. Hledíc k mozku a míše je skutečně veliká propast mezi člověkem a zvířetem. (Bumüller, Člověk a op. 1900, 23.) Anatom F l e c h s i g nedávno našel v mozku lidském závit, jakých neukazuje žádný ssavec. (D e n n e r t, Svět. názor Haecklův. 107.) B r a n c a říká: Člověk jako bytost s mozkiem „par excellence“ převyšuje vysoko ostatní tvorstvo. (Branca, Fos. člověk. 5.)

Embryo opičí liší se již od lidského a pak je rozdíl čím dále tím větší, opice ve svém vývoji nepřibližuje se k člověku, nýbrž vzdaluje se od něho. (B r a s z, Problém opičí. 1909, 70.)

Dokládáme se jen ještě slovy R a n k e h o: Každou lidskou kost podle zvláštního jejího útvaru můžeme rozeznati od kosti opičí a každého jiného ssavce. (R a u s c h e n, Apolog. 1910, 22.)

8. Z toho, co jsme řekli, jest viděti, že kromě duševních i tělesné rozdíly mezi člověkem a zvířetem stačí úplně, aby vyvrátily domněnku o původu člověka ze zvířete. Antropolog S t r a t z, uváživ rozdíly jak duševní, tak tělesné mezi člověkem a zvířetem, napsal: Soudím z toho, že člověk nepochází ani od opice ani od jiného zvířete, nýbrž od svého vlastního prapředka. (W e i g n e r, Problém o pův. čl. 107. Hamann, Původ člověka. 54. 57.) B r a n c a dokládá: Člověk má za předky lidi. (Fos. člověk. 60.) Antropolog B i r k n e r prohlašuje: Jak tělesné, tak zejména duševní vlastnosti lidské ukazují na společný původ, k jediným předkům. (B i r k n e r, Člověk za všech dob, Rasy a národové lidstva 1914, 532.)

K těmto prapředkům všeho lidstva, k prvním lidem, ukazuje Písmo sv., nazývající je A d a m e m a E v o u („člověk“, „matka“). Písmo sv. doplňuje vědecké badání ještě tím, že nás poučuje i o jejich původu, když praví: První lidi stvořil Bůh sám. Tradice všech národů dávají pak Písmu sv. za pravdu. (Viz část I. apolog. 2. vyd. 48. Viz § 30. a 33.)

9. Člověka stvořil Bůh sám k obrazu a podobenství svému. Člověk podobá se Bohu, duchu nejdokonalejšímu, svou duší.

Rozprava: O původu člověka.

● lidské duši.

P r ů p r a v a.

Duší¹⁾ vůbec rozumíme životný princip (prvot, podklad, zdroj) živoucího organismu. Živoucí organismus je trojí, proto jest i trojí životný princip (zdroj).

1. **O r g a n i s m u s r o s t l i n n ý.** Jeho životný princip je duše rostlinná (anima vegetativa); přijímá chemické látky a vyměšuje je; působí vzrůst a rozvoj rostlinný. Je poutána na hmotu a s ní zaniká.

2. **O r g a n i s m u s z v í ř e c í.** Jeho životný princip je duše zvířecí (anima sensitiva); je podkladem zvířecí, smyslové činnosti; jest rovněž vázána na organismus a hyne s ním. Duše zvířecí nemá vyššího cíle mimo život sensitivní a proto s ním zmírá.

3. **Č l o v ě k,** vynikající rozumovým myšlením a chtěním. Jeho životný princip je duše rozumná (anima intellectiva), která nevykonává vyšších těchto výkonů — myšlení a chtění — tělesnými orgány, není nutně poutána na tělo, nýbrž žije i po jeho smrti. Je u člověka principem nejen života duchovního, nýbrž i vegetativního a sensitivního.

Zjevení Boží a církev (sněm later. IV.) učí o lidské duši těmto pravdám:

1. duše lidská jest od těla rozdílná, jest samostatná podstata, samostatný duch.

Učinil tedy Hospodin Bůh člověka z hlíny země a vdechl ve tvář jeho vdechnutí života i učiněn jest člověk s duší živou. (1. Mojž. 2, 7.) Dvojí tvůrčí čin Stvořitelův který napřed tvoří tělo „z hlíny země“ a pak „dech života“, duši, značí tu dvojitost lidské bytosti, t. j. že se člověk skládá z těla a od těla rozdílné duše. Kazatel 12, 7.: Navrátí se prach do země své, odkud byl, a duch navrátí se k Bohu, kterýž jej dal.

2. duše lidská je bytost duchová, t. j. nehmotná, jednoduchá, která má rozum a vůli.

S v. P a v e l mluví v areopagu k Athénanům: V Bohu živi jsme a hýbáme se i trváme; jakož i někteří z vašich básníků pravili: Jeho zajisté i plémě jsme. Jsouce tedy plémě Boží, nemáme se domnívati, že by božství zlatu nebo stříbru neb kamení řemeslem anebo důmyslem lidským vyrytému podobno bylo. (Sk. ap. 17, 28. 29. Viz část čítanková čl. 8.) Sv. Pavel tu soudí z duchovosti duše na duchovost Boha.

3. duše lidská jest nesmrtelná.

Ve St. zákoně patriarchové národa israelského pokládali život pozemský

¹⁾ Duch, dýchatí, dech.

za dobu putování (1. Mojž. 47, 9.) a smrt za shromáždění k lidu svému. (1. Mojž. 35, 29.)¹⁾

Pravím pak k vám: Nestrachujte se těch, kteří tělo zabíjejí a potom nemají, co by více učinili, ale bojte se toho, kterýžto, když zabije, má moc uvrhnouti do pekelného ohně. (Luk. 12, 4. 5.)

Nechceme pak, bratři, abyste nevěděli o těch, kteří zesnuli, abyste se nad nimi nermoutili jako i jiní, kteří nemají naděje. Nebo jestliže věříme, že Ježíš umřel a z mrtvých vstal, tak Bůh i ty, kteří skrze Ježíše zesnuli, přivede s ním. (1. Sol. 4, 12. 13.)

Čemu zjevení Boží učí o lidské duši, poznati lze i pouhým rozumem. Ukáží tak články následující.

§ 26. Duše lidská jest od těla rozdílná, jest samostatná podstata, samostatný duch. (Jsoucnost duše.)

To plyne:

1. z proměnlivosti těla a z neproměnlivosti (stálosti) sebevědomí. Učenci (fysiologové) zjistili, že hmota, z níž se skládá živé tělo, je podrobena stálé změně. Za 7—9 let hmota lidského těla se úplně změní, obnoví. Krev působí výměnu látek. Přes to však člověk v každé době i v pozdním stáří je si vědom, že jest stále jeden a týž od let své mladosti (v ě d o m í t é ž e o s o b n o s t i, s e b e v ě d o m í), vzpomíná svých mladých let a cítí se za ně zodpověden (činnost paměti). Tělo nemůže býti ani nosič ani původce (princip) tohoto vědomí, protože se zatím několikrát úplně změnilo. Musí proto býti v člověku mimo tělo něco, co se nezměnilo, ještě jiný nosič života, t. j. zvláštní já, já duševní (princip duševní), které zůstává totéž, byť se i tělo změnilo, t. j. člověk mimo tělo má duši od těla rozdílnou.

2. z nezávislosti vnitřního života na zevnějších dojmech, (činnost uvědomovací, uvědomění). Smysly, na př. zrak a sluch, donášejí duši dojmy ze zevnějšího světa. Jdu kolem známých budov, ale jako bych jich neviděl; hudba hraje vedle mne, ale jako bych jí neslyšel. Mám sice zrakový nebo sluchový dojem, ale neuvědomím si ho. A proč? Protože ve svém nitru zabývám se něčím jiným, jsem zabrán jinými myšlenkami. (Žák pracuje úlohu a neslyší tikání hodin; duše jest upřena na něco jiného.) Tento zjev ukazuje, že v mém nitru něco jest, co žije svůj vlastní život, nezávislý od dojmů smyslových, t. j. duše.

3. činnost duševní se nemenší ztrátou některého tělesného údů,²⁾ ba ani když všecko tělo zesláblo stářím nebo nemocí. Je sice pravda: v zdravém těle zdravý duch. Vidíme však také, že lidé úplně zdraví nevynikají zvláštní činností duševní, ano pitva často ukazuje, že lidé s nejzdravějšími orgány

¹⁾ Místo, kde zemřelí se shromažďují, slove šeol (místo, jež k sobě všecko volá, jakoby nenasytné, nebo podsvětí); pro spravedlivé je to předpekli, očistec (2. Mak. 12, 43.), pro bohaprázdné peklo. (4. Mojž. 16, 30. Job 26, 5.).

²⁾ Utni si ruku, činnosti duševní nezmenšíš!

tělesnými byli choromyslní. Jest dosti častý zjev: slabé tělo, ale silný duch (sv. Pavel), silné tělo, ale slabý duch. I v těle chorém a stářím sešlém ukázala se činnost duševní někdy až podivuhodná. Ukazujeme tu jen k S o ě o k l e o v i, jenž v devadesáti letech napsal Oidipa na Kolóně. S o k r a t e s v sedmdesáti letech rozmlouval v den své smrti se svými přáteli o nesmrtelnosti duše a rozmluva tato je z nejznamenitějších výkonů lidského ducha. (Platonův Faidon § 29.) Žák Sokratův P l a t o n zemřel v osmdesátém prvním roce věku svého s perem v ruce. Sv. T e r e z i e přes svou dlouholetou nemoc byla stále bystré mysli. K e p l e r, N e w t o n, L e i b n i z, H u m b o l d t, L e v X I I I., P a l a c k ý, T o m e k, dožili se vesměs velikého věku a obohacovali vědu stále a stále novými plody svého ducha. Rozvoj duševní u člověka nejde stejným krokem s jeho tělesným rozvojem; u mladého člověka často ano, často nikoliv. Ale když ve 40 letech vývoj tělesný je dokonán, duševní vývoj pokračuje dále. (Viz § následující.)

Je proto u člověka zdroj činností duševních rozdílný od podkladu činností tělesných, t. j. duše lidská jest od těla rozdílná.

4. člověk může jednati proti žádostem těla. Chce se mu jísti, ale postí se, chce se mu spáti, ale bdí; trpí na těle a nejeví při tom ani známky bolesti. Kdyby člověk byl jen tělo, nemohl by proti žádostem těla jednati, ale byl by ho vždycky jen poslušen. Proto jest v člověku mimo tělo ještě jiný zdroj životní, duše.

Z toho všeho je zřejmé, že člověk skládá se ze dvou částí, z těla a ze samostatné od těla rozdílné duše.¹⁾ Tělo a duše spolu je teprve celý člověk. Duše, jsouc ve člověku spojená s tělem, jest také na těle z části závislá (viz § následující), ale ve svých nejvlastnějších činnostech, v myšlení a chtění, v rozumu a vůli, není od něho odvislá. O tom nás přesvědčí § následující.

§ 27. Duše lidská jest bytost duchová, t. j. nehmotná, jednoduchá, která má rozum a vůli; jest jen jedna.

J e j í v z n i k. M o z e k a d u š e.

To vysvítá z duchovních činností naší duše.

1. Člověk má rozum, myslí, t. j. poznává nejen věci, kteréž působí v jeho smysly (smyslové věci), nýbrž i věci takové, kteréž v ně nepůsobí a jichž smysly samy poznati nemohou, t. j. věci nadsmyslné (abstraktní).²⁾

Člověk ze smyslových vjemů tvoří si pojem (č i n n o s t a b s t r a k č n í), pojmy spojuje v úsudky a z nich činí závěry (č i n n o s t ú s u d k o v á). Člověk

¹⁾ Vylož úsloví: Der Mensch ist ein tragisches Doppelwesen — člověk jest tragická dvojité bytost. (Förster.) Der Mensch ist ein Bürger von zweien Welten — člověk jest občan dvou světů. Symbol tajemného spojení duše s tělem je starověk' sfinga. Proč?

²⁾ Počítání není nic smyslového; při čtení vidíme jen slabiky, ne myšlenky, těch nechápeme okem, nýbrž duší.

tvoří si pojmy i o takových věcech, jichž nikdy neviděl (bá s n i c k á č i n n o s t o b r a z o t v o r n o s t i) a pamatuje věci dávno minulé (č i n n o s t p a m ě t i).

Z viditelných jevů ve světě soudíme na jejich příčiny a poznáváme neviditelné světové a přírodní zákony, na př. zákon o dostatečné příčině. Poznáváme předměty čistě duchovní, jako jsou pravda, dobro a krása, právo a povinnost, idea spravedlnosti, idea věčnosti a Boha. Poznáváme i negaci jsoucna nic.

Zvolím-li za předmět svého poznání a přemýšlení svou vlastní osobu, mám o sobě vědomí, s e b e v ě d o m í (č i n n o s t ú v a h o v á, r e f l e x n í). Sebevědomí praví člověku, že jest a co jest, co ví a co chce, co smí a co nesmí.¹⁾

Těchto věcí poznati a těchto činností vykonávati není schopný žádný atom, žádná hmota, žádná hmotná síla ani hmotný, tělesný smysl.²⁾ Proto schopnost poznávací — myšlení, — kterou poznáváme předměty nehmotné, nadsmyslné, duchovní, není hmotná, nýbrž na hmotě nezávislá, je schopností čistě duchovní, která pro sebe žádá zdroje téže přirozenosti, principu nehmotného, duchovního, t. j. duše.³⁾

2. Člověk má vůli, t. j. chce. Člověk však nechce a nesnaží se jen po dobrech smyslných, jako jsou na př. pokrm, nápoj, nýbrž i po dobrech nadsmyslných, čistě duchovních, jako jsou věda, umění, svoboda, pravda, ctnost, čest, Bůh. Již pouhá snaha po těchto dobrech čistě duchovních připravuje nám nejčistší radosti. To by nebylo možné, kdyby duše byla hmotná, pak by ji lákala jen dobra smyslná, po nadsmyslných by netoužila, jako po nich nebaží zvíře.

Sv. Augustin dobře poznamenává: Si pecora essemus, carnalem vitam amaremus et nihil aliud quaereremus. (O městě Bož. XI. 28.)⁴⁾

1) Ukazujeme ještě k těmto zvláštním jevům činností duševních, na př. ke snům, na rozřešení těžkých duševních úkolů ve spánku; povšimnutí zaslouží rozmanité předtuchy, zjevy telepathie, hypnotismu, somnambulismu, jasnozření, sugesce, spiritismu. Jevů těch, ač třeba o nich mluvíti s největší opatrností, přece nelze popírati. Nelze však jich nikterak vysvětliti jen pouhou fysickou, hmotnou silou; jevy ty žádají nezbytně rovněž jen principu duchovního, nehmotného, duše.

2) Stínem můžeme zajisté obdržeti jen obrazy zastíněné, nikdy barevné; hmotným, tělesným smyslem docházíme proto jen představ zhmotněných, smyslových, nikoliv nehmotných a nadsmyslných, jako jsou na př. pravda a j.

3) Je známa zásada: Actio sequitur esse, jak bytost jedná, taková jest.

4) Kdybychom byli zvířata, milovali bychom tělesný život a ničeho jiného bychom nehledali.

V ů l e n a š e j e s v o b o d n á. Volíme mezi rozdílnými věcmi a pro jednu z nich se rozhodujeme. I nejsilnějšímu zevnějšímu popudu (na př. strachu, bázni, vášni) může člověk, chce-li, odporovati a se brániti.¹⁾

Člověk je schopen citu. Jen u něho spatřujeme cit pro čest, pro povinnost, cit zbožnosti, úcty a nevážnosti, cit radosti²⁾ a žalu. Chtíti a cítiti hmota však není schopna.

C h t ě n í a c í t ě n í nejsou proto (stejně jako schopnost poznávací) schopnosti smyslové, hmotné, nýbrž nehmotné, duchovní, a žádají zas principu, zdroje nehmotného, na hmotě nezávislého, duchovního, t. j. duše.

Z uvedených dokladů vysvítá jasně, že naše duše je bytost duchová, t. j. nehmotná a proto jednoduchá, že není tělo, nýbrž duch. Svou činnost ukazuje hlavně tím, že myslí a chce, t. j. duše lidská má rozu a svobodnou vůli (cit spadá pod vůli!).

3. Člověk má j e n j e d n u d u š i, která je zdroj jeho života vegetativního, sensitivního i rozumového.

Člověk je si jasně toho vědom, že v něm jest činné jediné a totéž já (jeden a týž činitel), když jí, i když pocituje chuť pokrmu, i když přemýšlí o jeho původu a složení. Poruchy v životě vegetativním nebo sensitivním působí u člověka neblaze v činnost rozumovou (na př. hlad, nemoc, otupení smyslů), přepínání v činnosti duševní škodí ve směru vegetativním a sensitivním (nervosa je příčinou chátrání těla, žal způsobí i smrt). Z toho lze poznati, že podklad všech těchto činností je společný všem, jest jeden a týž, jedna a táž duše. Proto není správný názor P l a t o n ů v, který vedle duchové duše (νοῦς) ještě v člověku uznával duši zvanou animální (ψυχή).

4. V z n i k d u š e. Tělo lidské Bůh mohl stvořiti ze hmoty, která tu již byla; duchovou, nehmotnou duši musil však právě pro její jednoduchost stvořiti přímo a pak ji spojit s tělem.

Tomu také učí Písmo sv.: Učinil tedy Hospodin Bůh člověka z hlíny země a vdechl ve tvář jeho vdechnutí života i učiněn jest člověk s duší živou. (1. Mojž. 2, 7.)

S tím také souhlasí všechna zdravá filosofie, učíc ústy A r i s t o t e l o v ý m i: Duše člověka zvenčí (θύραθεν) přichází. (Pesch. Velké záh. sv. I. 656.) C i c e r o

¹⁾ Svou vůli můžeme odpírati, jak výše jsme řekli, chtíčům tělesným, ba podstoupiti i samu smrt pro dobro duchovní, pro ideu vznešenou (viz na př. křesť. mučedníky, hrdiny národní, členy přísných řeholí).

²⁾ Je známo úsloví: Incipe, parve puer, risu cognoscere matrem. Začni, lítě, smíchem poznávati matku.

napsal: Animorum nulla in terris origo inveniri potest: nihil enim est in animi mixtum atque concretum, aut quod ex terra natum atque fictum esse videatur; nihil ne aut humidum quidem, aut flabile, aut igneum. His enim in naturis nihil inest, quod vim memoriae, mentis, cogitationis habeat, quod et praeterita teneat et futura provideat et complecti possit praesentia: quae sola divina sunt; nec invenietur unquam, unde ad hominem venire possint, nisi a deo. (Tuscul. I. § 66.) ¹⁾

Učení církevní jest, že Bůh tvoří duši pro každého člověka zvlášť. Učení to sluje k r e a c i a n i s m u s. ²⁾ Učení tomu přiči se

a) p r a e e x i s t e n c i a n i s m u s (učení o preexistenci duší), ³⁾ podle něhož Bůh stvořil všechny duše najednou a spojuje je postupně s tělem;

b) g e n e r a c i a n i s m u s, ⁴⁾ jenž má za to, že rodiče, jako jsou původci těla, tak jsou i původci duše svých dětí. Náзор ten vyvrací Písmo sv. známým výrokem matky makabejské: Aniž pak jsem já vám ducha a duši a život darovala a údů jednomu každému jáť jsem nespojila, ale Stvořitel světa. (2. Makk. 7, 22. 23.) Právě proto, že duše je bytost duchová, nehmotná a jednoduchá, nemůže vzniknouti u jednotlivých lidí tělesným plozením, nýbrž jedině tvůrčím činem Stvořitelovým s plozením zároveň.

M o z e k a d u š e. Materialistický monismus snaží se vysvětliti duševní činnost lidskou a její převahu nad zvířetem velikostí a útvarem lidského mozku. K tomu dlužno odpověděti:

1) mozek lidský není absolutně ani relativně nejtěžší. Nejtěžší mozek mají velryby, vážíť 6700 g, ⁵⁾ mozek slonův 4000 g. Jsou zvířata, u nichž váha mozková k váze tělesné stojí v poměru 1 : 14, u člověka je poměr ten obyčejně 1 : 22 a klesá na poměr 1 : 35, u osla činí 1 : 212, u koně 1 : 400, u slona 1 : 500. Z toho je viděti, že intelligence a mozková velikost nikterak spolu nesouvisí. Ani u lidí nikoliv! Ž i v a praví: Kritickým rozbořem bylo zjištěno, že intelligence a mozková váha jsou veličiny na sobě naprosto nezávislé, ani vyšší váhy mozků lidí vynikajících nám ničeho nepraví, převyšují sice průměrnou váhu mozku vůbec, nikoliv však vyšších tříd společenských, jimž muži ti příslušejí. (Živa, 1910, 224.) Mozek Turgeněvův vážil 2012 g, velkého Cuviera 1830 g, fysika Helmholtze 1440 g, politika Gambetty 1100 g, kdežto mozek 21 letého idiota vážil 2850 g. (Pesch. Velké záh. sv. I. 175.)

¹⁾ Na zemi nelze naléztí nijakého vzniku duší; neboť nic není v duších smíšeného ani hmotného ani co by se zdálo ze země zrozeno a vytvořeno; ba ani nic není při nich tekutého ani plynného ani ohnivého. Neboť v těchto přirozenostech není ničeho, co by mělo schopnost paměti, myslí, úsudku, co by mohlo podržeti (v paměti) minulost, předvídati budoucno a obsáhnouti přítomnost: toto vše jest vlastností jediné bytosti božské a nikdy se nenajde, od koho by se toho mohlo člověku dostati, leč od Boha.

²⁾ creare = stvořiti.

³⁾ praeexistere = napřed býti.

⁴⁾ generare = zploditi.

⁵⁾ Balaenoptera Sibbaldi Gray, velryba Sibbaldy Graye. Pesch, Velké záh. sv. 1907, I. 174.

Dokonalé mozky nalezly se ve hlavách velkých myslitelů, ale také ve hlavách lidí praobyčejných, ba i pomatenců, u nichž podle mater. monismu měl by se aspoň ukázati částečný rozklad. Usuzovati z váhy mozkové na inteligenci a duševní schopnosti je bez veškerého reálního podkladu, praví *Weigner*. (Živa, 1910. 224.)

2) *Moleschott* vyslovil kdysi větu: Bez kostíku není myšlení. Čím více je kostíku v mozku, tím je prý větší intelligence. *Liebig* dokázal, že kosti obsahují 400krát více kostíku než mozek. Je-li myšlení pouze fosforescencí mozku (světélkování), dlužno se tu tázati, proč naše kosti nic nemyslí? Anatom *Hyrťl* dokázal, že mozek ovčí a husí má více fosforu než mozek lidský. (Co by se z toho dalo souditi?) (*Dreher*, Věrouka, 13. vyd. 43.)

3) mozkové závitě (gyri) a rýhy (sulci) nemají rovněž žádného účinku na vývoj duševní, na inteligenci. Je to již patrné v životě zvířecím. Bobr, kočka, pes mají závitě a rýhy velmi mělké, kdežto osel, vůl a ovce mají značně závitě a rýhy hluboké. Stejně je tomu i u člověka. Mozkové závitě a rýhy nemají naprosto žádného vztahu ke stupni duševního vývoje, ke genialitě nebo inteligenci. Mozek Australcův nedá se rozeznati od mozku Evropanova, právě tak jako mozek muže geniálního od mozku člověka nejomezenějšího. (Živa, 1910, 224.)

4) učenci ukazují, že kolem 8. roku stáří je dětský mozek úplně již vyvinut. Kdyby mozek byl příčinou myšlení, nelze si tu vysvětliti převelikého rozdílu mezi myšlením dětským a myšlením dospělého člověka.

5) o funkcích (úconech) mozku velkého a malého rozcházejí se naprosto mínění fyziologů.

Fyziolog *Schiff* na př. praví na základě vlastních výzkumů, že funkce malého mozku jsou úplně neznámé. Pokusy připisovati určitým částkám lidského mozku určité duševní funkce, na př. paměť, nadání pro matematiku, filologii, vůbec se nezdařily. (*Pawlicki-Mergl*, Mozek a duše. 1900, 24.) Fyziolog *Mareš* píše důrazně: Bylo by omylné klásti výhradně jen mozek a zvláště jen kůru mozkovou za orgán psychických funkcí. Taková „lokalisace (umístění) psychických funkcí“ v mozku chová předpoklad, že nervový ústroj, zvláště nervové buňky a zejména v šedé kůře mozkové jsou obdařeny zvláštní „nervovou“ nebo „psychickou energií“, tedy zcela zvláštní a novou kvalitou. A podle toho usuzuje se též mylně, že psychické výkony jsou možny jen skrze mozek nebo vůbec nervový ústroj. Takovéto velmi běžné nauky nejsou dostatečně prokázány, ano neodpovídají ani skutečným poměrům. Pocitujeme tlak, teplo, bolest v kůži, únavu ve svalech, ano světlo promítáme vždy z oka ven do prostoru. Jsou-li pocity „lokalisovány“ v kůře mozkové, proč neznaménáme jich tam, nýbrž v čidlech. Prohlašuje-li se, že fyziologie dokázala jakožto fakt, že každému jevu psychickému odpovídá určitý fysický děj v mozku, zejména v šedé kůře mozkové, je to klam, před nímž fyziologové důtklivě varují. Ze všech axiomů a principů není žádný povážlivější a omylnější než právě postulát (požadavek), že každému psychickému musí odpovídati fysické. (*Mareš*, Fysiol. I. 264.)

6) kdyby mozek myslil, věděl by o sobě, měl by vědomí o svém myslícím já. Ale tisíce lidí, kteří říkají já, ani nepomyslí, že mozek mají.

Není proto pravdivé tvrzení mater. monismu, že činnost duševní v člověku jest jen organická činnost mozku a nervové soustavy. Mozek a nervy nejsou příčinou myšlení a chtění, nýbrž pouze nástrojem duše, tak jako umělecká hra na housle není výkon (výtvar) houslí, nýbrž výkon umělcův, jemuž housle jsou pouze nástrojem. K mluvení potřebujeme jazyka i hrdla, leč ani hrdlo ani jazyk nemluví. Stejně k poznávání a k myšlení je třeba mozku i nervů, než ani mozek ani nervy nepoznávají a nemyslí, nepřipojí-li se k nim činitel vyšší, jenž těchto činností je schopen, činitel duševní, duše. Mozek je nástroj, ale ne duch sám.¹⁾ Nervy a mozek donášejí duši dojmy ze zevnějšího světa, jimž duše potom věnuje pozornost. Jsou-li nervy a mozek zdravý, donášejí duši zprávy spolehlivé,²⁾ jsou-li porušeny, donášejí duši zprávy nespolehlivé a klamné nebo žádné. Podle toho činnost duše je normální nebo abnormální.

§ 28. Duše lidská jest nesmrtelná.

Duše lidská i po smrti bude žítí osobně a věčně.

Osobní žití naší duše po smrti záleží v tom, že duše i pak může být činná svými schopnostmi, může poznávat, myslit, chtít a cítit.

I. D u š e p o t ě l e s n é s m r t i b u d e o s o b n ě ž í t í d á l e. T o h o ž á d á :

1. j e j í p ř i r o z e n o s t. Duše jest jednoduchá a rozdílná od těla.

a) Jako bytost jednoduchá, nehmotná, nemůže se rozložit v části ani nemůže být zničena. Nehyne-li (podle zákona o zachování hmoty a energie) ve světě nic, proč by právě duše, bytost ve vesmíru nejvyšší, a jen ona jediná měla zahynouti? Není proto rozumného důvodu.

¹⁾ M a r e š praví: „Myslíci hmota“, „myslíci mozek“, „myslíci pohyb atomů“ je čirá abstrakce s hlediska výlučně objektivního. Skutečně nemyslí ani hmota ani mozek, nýbrž živý člověk myslí. (Fysiologie I. 7.) B r a n c a napsal: Říci, že myšlení je pohyb molekulí, je jalová fráze, při níž ani původce její nic rozumného si pomyslet nedovede; pohyb je změna místa, nic víc. Kdo pak tím chce vysvětlit vědomí? Je prý to (vědomí) zvýšená chemická energie, kterou lze však zase proměnit v původní. Proč však nelze myšlenek proměnit zpět v chemickou energii? Či řečník, jenž davy elektrisuje, provádí v nich také jen pohyb molekulí či chemickou energii? A Haecklova „Zellseele“ (duše buňky) je jako nešťastný „bathybius“ jen vytáčka z nouze, aby duchový princip byl položen někde hodně do temna a hluboka, kde ho nikdo nemůže kontrolovat a na něm pak už vesele mohlo se fantasírovat dále. Že ducha nevidíme, necítíme atd., je právě taková námitka, jako že nejnadanější pes o filosofické práci svého pána nemá potuchy (duše naše je našim smyslem jednoduše nepoznatelná). (B r a n c a, Něm. Revue 1912. Hlídka 1912, 590.)

²⁾ Mens sana in corpore sano, zdravý duch ve zdravém těle.

b) *Myšlení a chtění*, jak jsme se přesvědčili, jsou ve své podstatě na tělesném organismu nezávislé. Proč by proto nemohla duše, odloučí-li se od těla, býti dále činná, a to činností sobě nejvlastnější, pouhým duchovým myšlením a chtěním (rozumem a vůlí; život dokonale duchový!).¹⁾

2. *touha (pud) po poznání celé pravdy a po dokonalé blaženosti, jež náleží k přirozenosti lidské duše.*

Felices esse volumus et infelices esse nolumus nec velle possumus. (Sv. Augustin. Mayenberg, *Úvahy o duši*. 1904, 15.)²⁾

I sebevrah ukazuje tuto touhu; sebevražda jest jen zvrácenou touhou po štěstí. Na světě však tato touha po pravdě a po štěstí nedochází svého plného upokojení a proto jistě ho dojde v životě lepším po smrti. Sic jinak by bylo říci, že Bůh učinil zvíře šťastnějším nad člověka, nebo pro ně je v přírodě uchystáno vše, čeho potřebuje, a jež, když upokojilo své pudy, nežádá si již ničeho. Pravdu by pak měl básník *Theognis*: Nejlépe se nenaroditi, potom po narození zemřítí. To však je neslučitelné s božskou dobrotou.

A přijde čas, kdy vyrván věčna víru
mdlé oči svoje navždy zavru v míru,
bych otevřel je v Boha věčné záři.

A. Aleardi-Vrchlický.

3. *mravní řád, jenž žádá nutně spravedlivého vyrovnání na věčnosti.*

Ctnost na světě je často zneuznána, za to nepravost. — hřích — zůstává mnohdy nepotrestána, ba jest i velebena; proto musí po smrti nastati spravedlivé vyrovnání, v němž se ctnosti dostane náležité odměny a nepravosti zaslouženého trestu.³⁾

II. *Duše lidská bude žíti věčně. Jen věčná odměna může plně a dokonale ztišiti naši žízeň a touhu po pravdě a blaženosti.*

¹⁾ Tasí-li se meč z pochvy, je jistě mečem, natož pak zbraní. Zničil-li se hudební nástroj, není tím ještě po umění umělcově!

²⁾ Šťastni chceme býti a nešťastni nechceme býti a ani chtíti nemůžeme.

³⁾ Mohlo by se namítnouti, že ze záhrobí se ještě nikdo nevrátil; jakž tedy je život posmrtný? Námitka taková nebyla by nová ani pravdivá. Nebyla by nová; neboť již Písmo sv. mluví o některých lidech: Takoví praví: Není navrácení po skonání našem, protože zapečetěno jest a n i k d o s e n e n a v r a c í. (Moudr. 2.) Nebyla by ani pravdivá, protože již ve St. zákoně děje se zmínka o vzkříšených (pachole vdovy sareptské 3. Král. 17, 22.; pohřbený v hrobě Eliseově 4. Král. 13, 21 a j.); Kristus sám vzkřísil mnohé, mezi nimi Lazara, čtyři dni v hrobě pochovaného. (Jan 11, 44.) Přímluvy svatých a zázračná jich vyslyšení, nejsou-liž to patrné důkazy o životě záhrobním a nesmrtelnosti lidských duší? Ostatně platí slovo Kristovo z podobenství o bohatci: Ani, byť i kdo z mrtvých vstal, neučší. (Luk. 16, 31.)

Cicero právem soudí: Nam si amitti vita beata potest, beata esse non potest. (De finib. II. 26.¹⁾ Štěstí není jistě pravým štěstím, musíš-li se stále báti, že ho pozbudeš.²⁾

Bůh jediný mohl by duši zničit. Bůh však toho neučiní, protože právě sám jí nesmrtelnost propůjčuje a protože by se to přičilo:

1. jeho moudrosti. Bůh ve své moudrosti stvořil duši jako bytost duchovou a nezničitelnou; proto ji musí také zachovávat.

2. jeho dobrotě, která sama vstúpila v lidskou duši touhu po pravdě, po plném štěstí, po nehynoucím, věčném životě; proto ji musí upokojiti.

3. jeho spravedlnosti, která tu na světě nechává často dobro ne-odměněno a zlo nepotrestáno; proto si zůstává dokonalou odplatu pro jiný, budoucí život.

III. O nesmrtelnosti duše a věčném jejím životě jsou přesvědčeni všichni národové.³⁾

Svědčí o tom jejich literatura a umění, jejich způsob pohřbívání (balzamování, pyramidy, pohřebiště, jejich pomníky a nápisy). Víru v nesmrtelnost duše měl již i předhistorický člověk diluviální, jak dokazuje památný nález v Le Moustiersu. (Viz § 25.) Tuto víru hlásali básníci, na př. Homér (Ilias I. 3—4),⁴⁾ Ovidius (Metam. XV. 875⁵⁾, Horatius (III. 30. 6)⁶⁾ a myslitelé všech dob pojednávají podrobně o této pravdě, zvláště Platon (Faidon, § 80⁷⁾ a Cicero (Disput. Tusc.). Sokrates poučoval před svou smrtí své žáky o nesmrtelnosti duše. (Faidon § 80.) Cicero napsal: Permanere animos arbitramur consensu nationum omnium. (Disp. Tusc. I. § 36.)⁸⁾ Víra v nesmrtelnost duše je pro člověka stálým pramenem naděje, nevynucené činnosti a sebeobětování. Cicero dobře řekl: Nemo sine magna spe immortalitatis sese pro patria offerret ad mortem. (Tusc. I. § 32.)⁹⁾

¹⁾ Neboť může-li blažený život býti ztracen, blaženým býti nemůže.

²⁾ Vzpomeň prstenu Polykratova.

³⁾ Slovanské tradice o duši a životě posmrtném viz Máchal, Nákras slov. bájesloví. 1891, 18.—19.

⁴⁾ Πολλὰς δ' ἰφθίμους ψυχὰς Ἄϊδι προΐαψεν ἡρώων. Mnoho silných bohatýrských duší Hádrovi odeslal.

⁵⁾ Super alta perennis — astra ferar. Nad vysoké hvězdy se vznesu, věčně jsa živ.

⁶⁾ Non omnis moriar. Ne všecek zemru.

⁷⁾ Po smrti vrací se duše, jestliže čistě žila, k bytosti, která jest jí podobna, k bytosti božské, nesmrtelné a nejvyšší moudré, u níž jest jí popráno, aby byla šťastna. (c. 29.) Platon ve Faidonu dokazuje ohnivými slovy, že duše, která se obrací k „Čistému“, „Věčně jsoucímu“, „Božskému“ a „Nesmrtelnému“, musí býti nesmrtelná.

⁸⁾ Máme za to podle souhlasu všech národů, že duše trvají.

⁹⁾ Nikdo bez pevné naděje v nesmrtelnost neobětoval by se za vlast na smrt.

Goethe ve *Faustu* napsal:

Zwei Seelen wohnen, ach, in meiner Brust,
die eine will sich von der andern trennen;
die eine hält in derber Liebeslust
sich an die Welt mit klammernden Organen;
die andre hebt gewaltsam sich vom Duft
zu den Gefilden hoher Ahnen.¹⁾

§ 29. Duše lidská a tak zvaná duše zvířecí.

Duševní rozdíl člověka od zvířete.

Duševní rozdíl mezi člověkem a zvířetem. Principem (zdrojem) vegetativního (t. j. vzrůstu, rozvoje) a sensitivního (t. j. smyslového vnímání a úmyslného pohybu) života u zvířat je duše, zvaná zvířecí.²⁾

Duše tato liší se podstatně od duše lidské. Duše zvířecí
1. nemá rozumu.

a) Zvířeti přísluší instinkt, pud, kterým zvíře je vždy vedeno tak, že účelně jedná, aniž je si toho vědomo. Zvíře může v paměti podržeti i smyslové dojmy, kteréž vnímá (smyslová paměť) a při vhodné příležitosti je vybavit. Může se proto i něčemu naučiti (dresura) a podle toho i způsob své činnosti účelně měniti. Tyto zjevy zvířecího duševního života často se označují názvem: zvířecí inteligence. Není to však skutečná, opravdová inteligence, rozumové lidské myšlení. Zvíře rozumu nemá a jako člověk nemyslí.

b) Zvíře není schopno rozvahy, nepoznává poměru mezi prostředkem a účelem, mezi účinkem (zjevem) a příčinou. Nemá schopnosti abstrakční. Je sice schopno, aby přijímalo představy ze zevnějšíka (vjemy, představy smyslové), nepoznává však vztahu mezi nimi, nedovede jich srovnati a vytvořiti z nich pojmu. Protože není schopno pojmu, zvíře není také schopno myšlenky. A není-li schopno ani pojmu ani myšlenky, chybí mu dojista i schopnost pojmotvorná a myslící, t. j. rozum. Psychologové naší doby, jako v Německu Wundt, v Anglii Morgan, ve Francii Claparède, u nás Mareš, došli souhlasně toho poznatku, že i vyšším obratlovcům dlužno jest odepřiti jak možnost vytvořiti si pojem, tak i všecku myslící rozvahu. (Hlídka, 1912, 220.)

Dvě duše, ach, v mých nadrech hostí skryš,
jak odloučit se, o to spor jde tuhý.
Ta jedna — křepký lásky vzruch a zmach,
se ústrojím vším světa drží chtivě,
co druhá, deptajíc pod sebou prach,
lne v oblast velkých dědů snivě.

Goethe-Vrohlický, *Faust*.

¹⁾ Čti Wasmann, *Instinkt a inteligence v říši zvířecí*. 1905. Herder, Freiburg v Breisgavě.

Dr. Jos. Kašpar: Učebnice katol. náboženství.

c) Zvíře nemá sebevědomí, neví o svém já, a proto necítí se také odpovědně za „proč“ svého jednání. Zvíře proto není „já“, není osobou.

d) Všecky tak zv. duševní úkony zvířat lze vysvětliti buď činností instinktivní (pudovou) anebo smyslovou pamětí a netřeba jim nikterak přikládati rozumové schopnosti lidské. Zvíře nemá žádné vlastní a opravdové inteligence a proto také nemá duchové duše. Zvíře nemá žádných vyšších zájmů a tužeb, jeho všechna snaha směřuje jen k „smyslnému“, jen „ke službě těla“, a v tom ukazuje se jeho čistě hmotná přirozenost, kterou se podstatně liší duše zvířecí od duše lidské. Duše zvířecí jest ve vši své známé činnosti zavislá na těle, nedovede se povznést k „nadsmyslnému a nadpřirozenému“, má za cíl jen život smyslový a hmotný. Proto také není schopna nadsmyslného, nadpřirozeného života, není nesmrtelná a zaniká s tělem.

2. Že zvířata nemají schopnosti pojmotvorné a myslící, t. j. r o z u m u, že nejsou schopna myšlení, o tom nás přesvědčují ještě tyto zjevy:

a) Ve zvláštních výjimečných případech zvíře nedovede si pomoci, neprohliží situace, nemyslí o ní, neuvažuje a neusuzuje.

Opice tvoří snadno smyslové asociace (je učelivá), ale není schopna porozumění vztahům, nedovede ani napodobiti proti vši své pověsti. Ukáže-li se hladové opici, jak otevřítí klíčem skříňku, v níž je milá jí potrava, a položí-li se klíč vedle skřínky, nechá jej ležeti, nedovede ho upotřebiti. Opice stojí intelektem hluboko pod člověkem. (M a r e š, Fysiolog. I. 300.)

b) Zvíře nečiní pokroku, ani ne v tom, co umí, protože nepátrá a nedovede pátrati po prostředcích, jak by se snáze a dříve dostalo k cíli. Včela staví své šestihranné buňky stejně jako před 3000 lety, kdy ji pozoroval Šalamoun (proč nemísí na př. do vosku silničního prachu?), vlaštovka staví své hnízdo ještě dnes tak, jako je popisuje před 2300 lety Aristoteles. Zvíře je velmi jednostranné a setrvačné. Provádí divy po obvyklé cestě, ale ukazuje se zcela neschopno, aby našlo nové cesty. Intelekt však osvědčuje se právě v poměrech neobvyklých a nových, dí jistě správně M a r e š. (Fysiolog. I. 296.) Zvíře se vždycky drží starého, o nové se nikdy nepokusí.

c) Každá třída zvířat má svou určitou, přesně vymezenou schopnost a dovednost, jak toho žádá jejich výživa a zachování; ale pro všeliký jiný způsob účelné činnosti nedostává se jim ani schopnosti ani porozumění. Včela staví jen buňky, pták jen hnízdo a každý ptačí druh staví je zas jen po svém způsobu. Zvíře není schopno vzdělání, jen výcviku — dresury. I když pak nějaká dovednost byla mu vštípena výcvikem, zaniká s ním a nemá významu pro ostatní bytosti jeho druhu. Ba přestane-li se zvíře cvičiti, ponechá-li se samo sobě (kůň pustí-li se na prérii), vrací se zas ve stav původní divokosti. Pravdu má proto G o e t h e, praví-li o zvířatech:

Ich finde nicht die Spur
von einem Geist und alles ist Dressur.¹⁾

Zvířata mají svůj „přírodopis“, ale žádný „kulturní dějepis“.

¹⁾ Stop žádných nevidím,
že duch tu je,
dresuru ve všem zřím.

d) Protože zvíře nemá ani pojmů ani myšlenek, nemá ani, čeho by povědělo, nemá proto článkované řeči. Zvuky zvířecí jsou buď jen přímým výrazem jeho pocitů (zvířeti stačí interjekce) nebo, jsou-li mluvidla zvláště vyvinuta, nerozvážené a přechasto pošetilé „papouškování“ lidských slov. Zvíře, jež se naučilo něčemu z lidské mluvy, je jen živý fonograf. Řeč je Rubikon, dí známý Max Müller, jehož žádné zvíře nepřekročí. (Procházka-Podlaha, Mravouka. 1899, 24.)

e) Zvíře nemá náboženství. Kdyby mělo rozum, pátralo by po příčinách věcí, až by došlo k příčině první, k Bohu.

3. Protože zvíře nemá rozumu, nemá ani svobodné vůle. Svobodná vůle bez rozumu není možná. Má-li se člověk rozhodnouti pro jednu ze dvou rozdílných věcí, musí je napřed znáti a o nich uvažovati. Toho zvíře není schopno. Zvíře má pouze pud sebezachování. Tento pud je pohání k činnosti. Proto zvíře nerozvažuje před činem, nelituje svého činu, nestydí se za něj, ani nečiní předsevzetí pro budoucnost. Podáme-li psu chléb a maso zároveň a vezme-li od nás vždy jen maso, nečiní tak na základě rozumové úvahy, nýbrž pouze na základě smyslového dojmu (čichu). Maso lahodí smyslům dravcovým více nežli chléb.

Z toho všeho poznáváme, že duše lidská jest podstatně a jakostně (kvalitativně) rozdílná od duše zvířecí. Mýlí se proto ti, kteří myslí, že duše lidská liší se od duše zvířecí pouze vyšším stupněm dokonalosti (kvantitativně). Kvantitativní rozdíl jest mezi duší dítěte a dospělého člověka, mezi duší člověka nevzdělaného a vzdělaného.

Je nepopíratelná skutečnost, že v potomstvu člověka fosilního mezi syny divochovými naléztí lze člověka civilisovaného, ba i geniálního. Naproti tomu u zvířete a jeho potomstva přese všechnu dresuru jeví se naprostá jednostejnost; rozum, jenž uvažuje, zpovšechňuje, vynalézá a neustále vpřed pokračuje, chybí u něho vždy a naprosto. A tak mezi jakýmkoliv člověkem a jakýmkoli zvířetem je týž poměr jako mezi jakoukoliv veličinou a nulou, to jest nepřeklenutelná propast. (Duillhé Projet, Apolog. křesť. 260.)¹⁾

¹⁾ Z nejznámějších příkladů tak zvané zvířecí inteligence z poslední doby byl r. 1904 moudrý „Hans“ (der kluge Hans) v Berlíně, ruský hřebec, kterého pán z Ostenu (von Osten) předváděl obecenstvu. Tento zázračný kůň uměl, jak se zdálo, výborně počítati, ba i ztrojmocňovati. Ale berlínský profesor psychologie Stumpf podrobil koně přísné zkoušce, jejíž výsledek zněl: Kůň ten neumí ani čísti ani počítati. Jeho podivuhodné výkony záležejí v tom, že dlouholetou dresurou se naučil dávatí pozor na nejnepatrnější, nezasvěcenci sotva znatelné, pohyby svého pána a na ně úhozem předních kopyt reagovati. Totéž dlužno říci i o koních elberfeldských.

§ 30. Jednota a stáří pokolení lidského. Původní jeho stav.

I. Jednota lidského pokolení.

Zjevení Boží učí jasně, že všichni nyní žijící lidé pocházejí z jedné prarodičů, z prvního muže a z první ženy, z Adama a Evy.

Nebylo člověka, který by vzdělával zemi. (1. Mojž. 2, 5.) Řekl Bůh: Není dobré člověku býti samotnému, učinme mu pomoc podobnou jemu. (1. Mojž. 2. 18.)

Sv. Pavel pravil před areopagem: Bůh učinil z jednoho všecko pokolení lidské, aby přebývalo na vsi tváři země. (Sk. ap. 17, 26.) Nebylo proto žádných preadamitů ani koadamitů (t. j. lidí, kteří žili před Adamem anebo zároveň s Adamem.¹⁾ Není také proto správná nauka o aboriginech neb autochtonech, jako by každý národ měl své zvláštní prarodiče.

Obr 1.

Sedící bůžek z Gronska. Sedící bůžek z Předmostí.
(Nová doba.) (Doba diluviální.)

Jednotě pokolení lidského učí všechna novější antropologie a etnografie. Tuto jednotu dokazují:

1. tradice nejstarších národů, kteří téměř stejně s Israelity vypravují o původu a stvoření prvního člověka. Chaldeové, Babyloňané,²⁾ Číňané, Arabové, Egypťané, Řekové, Germáni a Slované,³⁾ národové afričtí, američtí

¹⁾ Tak učil Isák de la Peyrère (byl rodem kalvínského vyzn.; zemřel jako katolík r. 1676).

²⁾ Viz Musil, Od stvoření do potopy, 1905, 54. a násl.

³⁾ Viz Máchal, Nákres slov. bájesloví, tradice o stvoření člověka. 1891, 14—18.

a j. vypravují, kterak první člověk byl stvořen z hlíny, oživen duchem, kterak sveden byv ženou anebo hadem, pozbyl původního štěstí atd. (Viz část I. apolog. 2. vyd. 48.)

2. s r o v n á v a o í j a z y k o z p y t ukazuje čím dál tím víc na jednu původní lidskou prařeč; dokazuje, že jednotlivé jazyky jsou příbuzné mezi sebou a že sta řečí nynějších (čítá se na 2300 řečí starších a novějších) vyšlo z několika nejstarších řečí a ty z jediné původní.

3. d ě j e p i s ukazuje na Asii jako na společnou kolébku všeho lidstva, neboť kořeny veškeré kultury sahají do Asie.

4. f y s i o l o g i e rovněž ukazuje k tělesné jednotě všech lidských plemen. Soustava tělesná jest u všech zdravých lidí stejná.¹⁾ Jednotlivá lidská plemena jsou vzájemně spojena nesčetnými přechody; křížují se vespolek a jsou plodná ve svém potomstvu. Rozdíly mezi lidskými plemy jsou jen nahodilé, nepodstatné (na př. různost pleti, vlasů, útvar lebky) a lze je snadno vysvětliti vlivem podnebí, způsobem života, výživy, dědičností a j.

5. p s y c h o l o g i e, jež ukazuje k duševní jednotě plemen lidských. Schopnosti duševní (rozum, svobodná vůle, cit) jsou společné všemu lidstvu. Všichni lidé — i divoši — jsou schopni vzdělání duševního i mravního a mluví řečí článkovanou.

6. s j e d n o t o u lidstva lze dobře srovnati i jeho počet i jeho rozšíření. Prostý výpočet svědčí, že při čtyřech dítkách již za 1000 let může z jedné dvojice pocházeti dvakrát tolik lidí, než žije dnes na světě (asi 1600 milionů). Rozšíření lidstva po zemi vysvětluje zeměpis, jenž ukazuje, že lze dosáhnouti všech dílů světa obydlené země z jednoho středu.

7. u č e n í o f y s i c k é jednotě lidského pokolení je velice důležité. S ním souvisí úzce dva články víry, o hříchu dědičném a všeobecném vykoupení lidstva Ježíšem Kristem. Učení o f y s i c k é jednotě lidstva má mimo to i veliký význam sociální. Je to m a g n a c h a r t a svobody občanské, národní i politické. Jsou-li všichni lidé děti jedněch rodičů, mají se všichni vzájemně milovati. (Viz Dr. Ferd. Birkner, Člověk ze všech dob, Rasy a národové lidstva. 1914.)

II. Stáří a původní (nejstarší) stav lidského pokolení.

a) Stáří lidského pokolení.

1. Stáří lidského pokolení nelze z P í s m a s v. přesně určit. Písmo sv. nepodává v této příčině žádné přesné chronologie. Uvádí sice mnohé rodokmeny starodávných patriarchů před potopou i po potopě, udává léta jejich života, jakož i dobu panování pozdějších jednotlivých králů. Avšak v rodokmenech jsou často jednotlivé členy vynechány²⁾, některá jména nejsou osobní, nýbrž rodová, a číselné údaje samy namnoze yinou opisovačů pozměněny. Hebrejský text užívá

¹⁾ Stejná stavba těla, přímá chůze, stejná průměrná teplota krve, stejné žilobíí.

²⁾ Uvádějí za sebou praděda a hned pravnuka.

za značky jednotlivých číslic písmen, což snadno a často vedlo při opisování k změnám. Tím si také vysvětlíme, proč text hebrejský liší se v letopočtech od textu septuaginty. Podle hebrejského (a také i latinského) textu bible uplynulo od Adama až do Krista Pána 4200 let, podle septuaginty téměř 6000 let. Přičteme-li k tomu čas od Krista Pána až po naši dobu, ukazuje se tu stáří lidstva podle bible 6000 až 8000 let. Letopočet tento nemá ovšem do sebe naprosté spolehlivosti. Není účelem Písma sv. podávati nějakou chronologii, nýbrž dějiny zjevení Božího. Svato-pisec, uváděje ony rodokmeny, chtěl ukázati na jejich posloupnost, nechtěl však stanoviti, jak dlouho žije lidstvo na zemi.¹⁾ — Přírodověda (geologie) a preantropologie (prehistorie) žádají pro lidstvo stáří mnohem vyššího, než jak udává se v bibli. (Viz níže!) Kdyby požadavek ten stal se oprávněným, nebylo by se stanoviska víry proti němu ničeho namítati, ježto bible neobsahuje žádné vlastní

Obr. 2. Sošky lidské z doby diluviální.

a pravé chronologie. Písmo není a nechce býti rozhodčím v podobných dějepisných a přírodovědeckých sporných otázkách. Písmo jen chce ukázati: Bůh z jedné dvojice stvořil všecko pokolení lidské.

2. Než ani dějepis ani antropologie nepodávají nám zaručených zpráv o stáří lidstva na zemi. Dějepis jen ukazuje, že chronologie starých kulturních národů, jako Indů, Číňanů, Egyptanů, kteráž těmto národům a jejich knížatům připisuje nesčetná tisíciletí, je vybájena. Na-

proti tomu dlužno míti za dějinně zjištěno, že kultura, jež leží zasypána na Nilu, Eufratu a Tigridu, sahá až do 5. tisíciletí před Kristem a že kulturu babylonskou předcházela kultura ještě starší, sumersko-akadská. Dějepis zjistil, že na těchto místech žili již tehdy rozdílní národové. Tento národnostní vývoj, jakož i rozvoj kulturní, vyžaduje jistě delších dob; jak dlouho však tyto doby trvaly, nelze určit. Někteří mají za to, že k vysvětlení toho stačí 8—10.000 let, jiní žádají čísel daleko větších.

3. Ani antropologie, geologie a paleontologie nepodávají nám dosud spolehlivého měřítka v této příčině. Údaje antropologů, geologů a paleontologů kolísají mezi 10.000, 20.000 a 35.000 lety. Lyell žádal pro stáří pokolení lidského 100.000—200.000 let, O b e r m a i e r 100.000 let²⁾ a více, jiní učenci neshodují se s tímto názorem.

¹⁾ Písmo sv. udává pro lidi před potopou dlouhý věk, na př. pro Adama 930, pro Noacha 950 a pro Methusalema dokonce 969 let. Někteří vykládali, že léta tato znamenají měsíce; než nelze tomu přisvědčiti. Dlužno za to míti, že lidé v pravěku žili v jiném podnebí, že měli daleko více životní síly, anebo že Bůh sám podivuhodně prodlužoval jejich život, aby umožnil rychlejší rozšíření lidského pokolení. I podání starých národů vypravují, že dávní lidé dosahovali věku velmi vysokého.

²⁾ O b e r m a i e r, Člověk předhistorický. 1913, 337.

První skutečná stopa po člověku v Evropě ukazuje se v době čtvrtohorní (diluviální) v náplavech mezi ledových, jež se utvořily mezi druhým a třetím rozšířením ledu v tak zvané druhé periodě (období) mezi ledové. (Viz tabulku: Stáří pokolení lidského. Str. 265.) Kolik však času od té doby uplynulo, vědě dosud nepovedlo se vypátrati.

4. Podle nástrojů a zbraní, jichž předhistorický diluviální člověk užíval, mluvíme v dějinách lidstva o době kamenné, bronzové a železné. Než ani tyto doby nepodávají spolehlivého měřítka ve příčině stáří člověka. Nelze totiž s bezpečností určit ani začátku ani konce jednotlivých těchto dob; mimo to zasahují do sebe navzájem a někdy nenásledují ani po sobě. Tak doba kamenná sahá v Egyptě až k době historické, u některých národů (Eskymáků, Indiánů, Kirgisů) až do časů přítomných.

b) Původní (nejstarší) stav lidského pokolení.

Žil-li člověk někdy jako zvíře.

K otázce o stáří lidského pokolení úzce se pojí otázka o původním stavu lidstva.

Žil pračlověk — nejstarší lidstvo — ve stavu zvířecím aneb aspoň polozvířecím, jak tvrdí strohá, atheistická theorie vývojová?¹⁾ Odpovídáme: Nikoliv, tvrzení to je neoprávněné a ničím nedokázané. Nejstarší člověk — mluvíme tu o člověku evropském — nebyl ani polozvíře ani idiot, nýbrž byl dokonalým člověkem, byl *homo sapiens*²⁾ (označení Linného), neboť:

1. svou tělesnou soustavou byl nám ve všem roven, (Rádl, Děj. výv. th. 303.),

2. schopnosti duševní měl tytéž jako moderní lidstvo;

3. je pravda, kultura nejstaršího člověka v Evropě je primitivní, je však opravdovou a cennou kulturní prací, tím cennější, povážíme-li, že žil za poměrů zvláště obtížných. Diluviální člověk evropský žil na okraji ledovců s mamutem, nosorožcem, jeskynním medvědem a lvem, v podnebí namnoze drsném a nepřiznivém, žil mezi zvířenou, která zle na něj dotírala a život jeho ohrožovala. A nejstarší člověk nad tím vším zvítězil a uhájil své existence, ač tělesně byl daleko slabší než zvířectvo kolem něho a nebyl mohutnější než my. To je první důkaz jeho inteligence.

4. své duševní vlohy diluviální člověk ukazuje rozmanitým způsobem. Žil ve stanech, za nepohody a zimy uchyloval se do jeskyň. Šaty hotovil si z koží. Hlavním jeho zaměstnáním byl lov zvířete a ryb, byl lovcem a rybářem. Ke své výživě a obraně hotovil si z kamene (z křemene, oblázku) rozmanité nástroje a zbraně (doba kamenná). Kámen zprvu pracně otesával do ostrých hran (doba paleolithická), později jej brousil a hladil (doba neolithická).³⁾ (Viz připojenou tabulku: Stáří pokolení lidského v Evropě, str. 265.) Tak hotovil si kamenné sekery,

¹⁾ Wilser, Život a vlast pračlověka. Lipsko 1910.

²⁾ Člověk moudrý.

³⁾ $\pi\alpha\lambda\alpha\iota\acute{o}\varsigma$ = starý, $\lambda\acute{\iota}\theta\omicron\varsigma$ = kámen, $\nu\acute{\epsilon}\omicron\varsigma$ = mladý, nový.

tesáky, nože, oštěpy, šípy, mlaty, pilky a j. Ze sobích parohů připravuje si tenké jehly a harpuny. Oheň člověk diluviální již znal! V brzku rozkvétá u něho umění a podivuhodně. Svým jemným oblázkem ¹⁾ vyřezává ze slonoviny anebo z kost

Obr. 3. Kouzelná
hůl s vyrytými
divokými koni.
(Doba diluviální.)

sobích hlavice koňské a čepele (naleziště Ma d' Azil v jižní Francii), kouzelné hole, ba i sošky (naleziště Brûniquel ve Francii, Předmostí u Přerova). (Viz obr. 1, 2, 3.) Řezby ty dosahují přechasto i klasické dokonalosti. Diluviální člověk nebyl však jen kameník a řezbář, byl i malíř. Svým oblázkem nebo hlinkou kreslí a to rukou často mistrnou, různé okrasy, kreslí divokého koně, jelena, srnce, mamuta, pasoucího se soba, z ptáků zvláště labuť, z rybní pstruha, štika, pak různé hady, posléz i rostliny a lidi.²⁾ Kresby tyto, kreslené bílou, červenou nebo černou hlinkou, svědčí o neobyčejně vyvinutém pozorovacím talentu diluviálního člověka, svědčí o jeho smyslu pro umění a pro krásno v přírodě. Měl smysl i pro právo vlastnické, jak tomu nasvědčují známky, jimiž označoval své šípy a oštěpy.

5. diluviální člověk žil sice životem kočovným, než i při tom slučuje se již v malé společnosti; diluviální údolí Vezère (v jižní Francii) bylo lovecké město, kde byla již zavedena i dělba práce mezi lovci, umělci a kameníky. Orby diluviální člověk neznal, dobytka též nepěstoval. Nemohl tak činiti pro nepříznivé klimatické poměry. Sotvaže však podnebí stalo se příznivější, ihned shledáváme se u něho s orbou a s chlebem. Diluviální člověk vynalézá ještě hrnčířství a připravuje svými vynálezy a stavbami (kolové stavby ke konci kamenné doby) cestu k dalšímu kulturnímu rozvoji člověčenstva v době bronzové a železné.

¹⁾ Kovů diluviální člověk neznal!

²⁾ Naleziště: Jeskyně Altamira ve Španělsku, jeskyně Combarelles a Font de Gaume

v jižní Francii. Naleziště tato nazývají se diluviálním Louvrem. Jeskyně Tiout a Zenaga v Alžíru. Živa 1912, 14. Také v Čechách žil člověk diluviální a stopy jeho činnosti a zbytky po něm jsou známy z okolí Prahy, z Mostu, od Slaného i odjinud; důležitý jsou moravské nálezy částí koster lidských ze Šipky u Štramberka (1880), z Předmostí u Přerova (1884 a 1896) a z Brna (1885—6). Podrobnosti o českých a moravských nalezištích podává J. Babor, Diluviální člověk. Praha 1904. Rádl, Děj. výv. th. 303.

6. diluviální člověk má cit a náboženství. Ošetřoval své nemocné a raněné, neboť jedna z diluviálních lebek ukazuje zhojenou těžkou ránu, která beze svědomité péče by se nebyla nikdy zhojila. Diluviální člověk měl víru v nesmrtelnost duše. Nepálil svých mrtvých, nýbrž pochovával je s pietou do kamenných hrobů nebo do jeskyň, které pečlivě zakrýval a něžně zdobil. Svým mrtvým dával do hrobu ozdoby, ¹⁾ zbraně, nádoby, pokrmu, aby jich užívali na onom světě.

Z toho, co jsme řekli, je viděti, že diluviální člověk byl člověk jako my — homo sapiens. — (Viz o tom zejména dílo: Der Mensch der Vorzeit — Člověk předhistorický. Napsal dr. Hugo Obermaier, profesor na mezinárodním „Institut de Paléontologie humaine“ v Paříži. 1913.)

§ 31. ● stavu prvních lidí zvláště.

Zjevení Boží, s nímž souhlasí i pravá věda, poučuje nás, že člověka stvořil Bůh sám, že jej stvořil jako bytost živou a rozumnou, s tělem a nesmrtelnou duší. Pážíme-li se, v jakých poměrech žil Bohem stvořený první člověk, věda nemůže nám o tom podati žádných zpráv. Za to poučuje nás o tom zjevení Boží, Písmo sv., kteréž je tu jediné věrohodný a povolaný svědek. Zjevení nás učí, že Bůh první lidi obdařil zvláštními dary a povznesl je ve vyšší, nadpřirozený řád a stav.

Bůh stvořil první lidi k svému obrazu. První člověk byl přirozený a nadpřirozený obraz Boží, protože podobal se Bohu dary přirozenými a nadpřirozenými.

Učinme člověka k obrazu a podobnosti svému, ať panuje nad zvířaty i nad vši zemí. (1. Mojž. 1, 26.)

1. Přirozené dary lidské duše, jimiž se člověk Bohu podobá, jsou rozum, svobodná vůle a nesmrtelnost.

Slovou přirozené dary, protože přísluší lidské přirozenosti tou měrou, že tvor, který jich nemá, není člověk.

2. Dary nadpřirozené, kterýchž Bůh udělil prvním lidem, byly:

- a) posvěcující milost a s ní
- b) synovství Boží;
- c) dědictví království Božího.

Slovou dary nadpřirozené, protože činí člověka schopna, aby dosáhl cíle nadpřirozeného, t. j. věčného života.

Sv. Pavel vybízí křesťany: Obnovte pak se duchem myslí své a oblecte člověka nového podle Boha stvořeného v spravedlnosti a svatosti pravdy. (Efess. 4, 23, 24.) Dlužno-li se křesťanům ve svatosti obnoviti, t. j. vrátiti se ve stav původní svatosti, pak Adam jistě v tom stavu byl, t. j. posvěcující milost měl.

¹⁾ Mužům i ženám dávali náramky, děti pochovávali v šatech.

3. Mimo dary přirozené a nadpřirozené Bůh dal prvním člověku ještě dary m i m o p ř i r o z e n é, kteréž zdokonalovaly tělesnou i duševní stránku jeho přirozenosti.

a) R o z u m prvních lidí byl obdařen jasným a správným poznáním stvořených věcí (dar rozumu). Bůh sám, jak svědčí dějiny prazjevení, byl jejich učitel.

Jak osvěcený byl rozum prvního člověka, je patrné i z toho, že „j m é n j e j i c h“ nazval všechno ptactvo nebeské i všechna zvířata země. (1. Mojž. 2, 20) Rozeznával tedy dobře, čím se liší druh od druhu. První člověk také již mluvil. Schopnost řeči Bůh vštípl v lidskou přirozenost. Struna nedá tónu, není-li natažena a není-li na dřevě. Tak nebylo by možno, aby se člověk naučil řeči, kdyb k ní neměl přirozených vloh a nadání.

b) Vůle jejich byla prostá zlé žádostivosti a nakloněná více k dobru než ke zlu (dar vůle). Vůle podrobovala se rozumu, rozum pak vůli Boží.

c) Tělo jejich bylo prostě nemocí, bídy, namáhání a smrt (dar nesmrtelnosti).

Bůh stvořil člověka spravedlivého. (Kaz. 7, 30.)

Bůh zajisté stvořil člověka neporušitelného. Ale závistí ďáblou přišla smrt na zemi. (Moudr. 2, 23. 24.) O prvním člověku neplatilo však non poss mori,¹⁾ nýbrž jen posse non mori. (Sv. Aug. O městě Boží. XXII. 30.)²⁾ Ovoce stromu života mělo zachovati tělo prvních lidí při síle a svěžesti, zabrániti bolestem a smrti. Za bydliště Bůh dal prvním lidem ráj — Eden³⁾, kde žili blaženě a šťastně. Zlatých dnů rajských pamatuje lidstvo až dosud, zkazky o nich zachované jsou v tradicích nejrozmanitějších národů. Viz níže § 33.

§ 32. Zkouška a pád prvních lidí.

1. První lidé měli si vzácných darů Božích a blaženého svého stavu zasloužiti pro sebe i pro své potomky dobrovolnou poslušností Boha. Proto Bůh dal jim přikázání: Se všeli kého stromu rajského jež, se stromu však vědění dobrého zlého nejež, nebo v kterýkoli den bys jedl s něho, smrtí umřeš (1. Mojž. 2, 16. 17.)

Bylo to přikázání abstinentsní, (půst zdržlivosti). První lidé měli se zdržovati určitého pokrmu a tak podrobovati se vůli Boží.⁴⁾ Jak z odpovědi Evy

¹⁾ nemoci umřítí.

²⁾ moci neumřítí.

³⁾ Παράδεισος, sanskrt. paradêśas, zend. paradâeo = libosad.

⁴⁾ Adam nesměl se dotýkati onoho stromu. A proč? Bůh uznal za dobré aby mu nezjevil toho příčinu. To byla zkouška rozumu. Adam měl tu věřiti, ž

: hadu je patrné, první lidé poznávali také toto přikázání jako svrchovaně důležité a přísně zavazující. Zároveň bylo jim snadno, aby je zachovali. Tím, že bylo nadné, bylo šťastným poměrům prvních lidí přiměřené; dostačovalo však úplně věmu účelu. Byl to sice jen strom, ale strom ten byl znakem (symbolem) Boží moci a vlády nad člověkem a stavěl mez vůli a moci lidské.¹⁾

První lidé svedeni byvše duchem zlým, jenž hada užil za nástroj (div ďábelský), přestoupili toto přikázání Boží a řešili těžce. (Písmo sv. líčí pád prvních lidí v 1. Mojž. 3, 1—8.)

Zprávy Genese o hříchu prvních lidí nelze vykládati snad alegoricky, obrazně,²⁾ nýbrž jde tu o událost skutečnou, historickou. Tak tomu rozumí Písmo sv., když praví: Ale závistí ďábla přišla smrt na svět. (Moudr. 2, 24.) Biblickou zprávu o pádu prvních lidí a tím i její historičnost potvrzují podání nejstarších národů. (Viz níže § 33.)

2. H ř í c h prvních lidí byl hřích zvláště těžký a smrtelný. Byla to pýcha (chtěli býti jako Bůh), nevěra (odvrat od Boha, řešili víc ďáblu než Bohu³⁾) a rozvážená neposlušnost. Hřích ten byl nejhorší nevděk k Stvořiteli a pohrdnutí jím.

Přítěžující okolnosti byly:

- a) První lidé oplývali všemi dary a proto snáze se mohli přemoci.
- b) Svým osvíceným rozumem poznávali dobře tu velikost a dobrotu Boží, a zas hřích a všecku jeho ošklivost.
- c) Byli si jasně vědomi, jakou bídu uvalí na sebe a na všechny své potomky.
- d) Byli prosti zlé žádostivosti, měli milost posvěcující i pomáhající. Přikázání dané bylo snadné a nežádalo těžkých obětí.

Proto sv. Augustin nazývá hřích prvních rodičů hříchem nevýslovně těžkým (*peccatum ineffabiliter grande*. Contra Jul. I. 105.).

3. Pád prvních lidí měl v zápětí účinky velice smutné (vině byl přiměřen trest). Ztratiliť

Bůh jako všude jinde, i tu více ví než on. Ovoce bylo na pohled pěkné a k jídlu chutné. Adam však nesměl se ho dotýkat. To byla zkouška vůle. Obojí touto obětí ukazoval Bohu, že ho miluje ze všech svých sil, z celého srdce a ze vši duše.

¹⁾ Srovnej: Prapor vlající na hranici je jen žerď, tyč s pestrým plátnem, ale však znamením svobody, moci a cti a je nedotknutelný. Kdo by jej zradil, je odsouzen smrti, kdo by jej rukou zneuctil, zaslouží trestu.

²⁾ O vnitřním pokušení Evinu, o jakési ďábelské sugesci.

³⁾ Hřích vnitřní byl odvrat od Boha, hřích zevnější, t. j. skutečné požití zakázaného ovoce, byl odvratu toho následek; první lidé, odvrácení jednou od Boha, byli by přestoupili přikázání každé, i sebe těžší. Srovnej: Syn, dokud je hodný, nemá i nejmenšího pohledu rodičů, syn zvrácený nedbá ani slz jejich ani sebe větších roseb a zákazů.

a) d a r y n a d p ř i r o z e n é, tak zejména posvěcující milost, přestali býti dítkami Božími a pozbyli nároků na věčnou blaženost v nebi;

b) d a r y m i m o p ř i r o z e n é. Rozum pozbyl nadpřirozeného osvětlení a vůle nadpřirozené posily Boží¹⁾. Tělo pozbylo nesmrtelnosti a bylo podrobeno strastem, nemocem a smrti. Ztratili ráj, z něhož byli vyhnáni.

c) D a r y p ř i r o z e n é byly oslabeny.

Prvním rodičům zůstalo pouhé tělo a pouhá duše a ty ještě byly zraněny. Rozum jejich byl zatemněn a vůle více ke zlému nakloněna než k dobrému. Bylo to již patrné z toho, že se chtěli skryti před Bohem a svůj hřích omluviti. První rodiče zasluhovali věčného zavržení. Ale protože uznali svou vinu, vyznali se z ní (1. Mojž. 3, 12—15.) a činili dlouhé a přísné pokání (Adam žil 930 let), Bůh přijal je na milost, církev pak ctí je jako svaté (24. prosince).

§ 33. Hřích dědičný.

J e h o n á s l e d k y. T r a d i c e o n ě m.

1. Adam nebyl jen fysická hlava, praotec, nýbrž podle ustanovení Božího i zástupce veškerého pokolení lidského. Věděl, že na jeho chování závisí štěstí nebo neštěstí všech jeho potomků. Proto hřích jeho má dvojí povahu. Je to hřích osobní, pokud Adam jednal ve jménu svém, a dědičný, pokud jednal ve jménu veškerého pokolení lidského. Proto hřích jeho neuškodil jen jemu (nebyl to jen hřích osobní), nýbrž přešel i se svými zlými účinky na všechny lidi, kteří od něho pocházejí.²⁾ Tento h ř í c h j m e n u j e m e d ě d i c h ý, ježto jsme se ho sami nedopustili, nýbrž jej po prvních rodičích, od nichž podle těla pocházíme, zdědili (peccatum hereditarium). Sluje také h ř í c h p r v o t n í (peccatum originale) na rozdíl od hříchů osobních.

Při každém hřichu dlužno rozeznávati pomíjející hříšný čin (někdy jest jen dílem okamžiku) a z něho plynoucí hříšný stav, v němžto člověk jest od Boha odvrácen (stav odvratu od Boha). Stav tento je pravý skutečný hřích (peccatum habituale) a působí, že člověk, pokud v tom stavu je, nazývá se a je trvale

¹⁾ Bůh přestal býti jejich učitelem a vychovatelem.

²⁾ Sv. Augustin praví: Peccavimus omnes in uno, quando omnes fuimus ille unus. O městě Bož. XIII. c. 14. Zhřešili jsme všichni v jednom, když jsme byli všichni onen jeden.

hříšníkem. Pokud pak hříšník nedosáhne odpuštění, je před Bohem vinen (stav viny, *reatus culpae*) a trestu hoden (stav trestu, *reatus poenae*). Hřích dědičný je proto, byť i nebyl hříchem osobním, přece pravý skutečný hřích a spolu hřích vlastní nikoli cizí. Podstata jeho záleží ve ztrátě posvěcující milosti Boží. Bohu se tento stav nelíbí, protože ho nechtěl, a proto slove a je stavem hříšným, hříchem.

Čin přičítá se za vinu Adamovi, hříšný stav, t. j. stav ztráty posvěcující milosti (původní svatosti a spravedlnosti) přechází na všechny jeho potomky. Adam ztratil rodinný poklad posvěcující milosti nejen pro sebe, nýbrž i pro svůj rod; jeho pozbyl, nemohl pak odkázati svým potomkům. Bez hříšného činu byla by se dědila posvěcující milost, pak dědila se její ztráta. Až dosud dítky dědí po rodičích slávu nebo hanbu (ztráta šlechtictví), jmění nebo dluhy, často i nemoci. Kořeny stromu byly otráveny a jeď zasáhl peň a všechny větve. Kdyby byl Adam nezhrěšil, byl by každý z potomků Adamových zkoušce podroben; kdyby byl neobstál, bylo by to škodilo jen jemu, nikoliv však potomkům. Hřích dědičný přechází z pokolení na pokolení rodem, t. j. tím, že každý člověk je podle těla přirozeným potomkem Adamovým.

2. Uč en í o h ř í c h u d ě d i c h n ě m p o t v r z u j í:

a) P í s m o S t. a N o v. z á k o n a.

Ukazující se všude ve St. zákoně touha po vykoupení a naděje mesiášská byly jen stálé uznávání dědičného hříchu. V Nov. zák. sv. Jan Křt. vítá Krista: Ejhle beránek Boží, ejhle, který snímá hříchy světa! (Jan, 1, 29.)

Sv. P a v e l píše: Jako skrze jednoho člověka přišel na tento svět hřích a skrze hřích smrt, tak na všechny lidi přešla smrt, protože v něm (v Adamovi) všichni zhřešili. (Řím. 5, 12.)

b) T r a d i c e a c í r k e v n í o b y č e j e.

Sv. Augustin volá proti Pelagioví a Juliánovi: Já jsem si nevymyslel hříchu dědičného. Ve hřích dědičný církev věřila od starodávna. Ty však, který jej popíráš, jsi beze vší pochyby nový bludař. (De myst. et concup. II. 2, 12.)

Církev od dob apoštolských udělovala křest nemluvňatům, aby očištěna byla od skvrny hříchu na nich lpící. Obrazy prvních rodičů Adama a Evy před nádem i po pádu nalézáme často na stěnách římských katakomb, zejména v pohřebišti sv. Domitilly.

c) r o z u m a z k u š e n o s t.

Bídy života a porušenosti lidské přirozenosti nelze popírat. Nemožno jest však, aby pod Bohem nejvyšším spravedlivým byl někdo nešťasten, kdo by toho sám nezavinil. Bída životní a porušenost člověka ukazuje proto k všeobecné vině. Všeobecná vina předpokládá však hříšný čin všech anebo hříšný čin jednoho a všechny.

3. S hříchem dědičným přešly i jeho následky na všechny lidi. Následky ty jsou:

a) každý člověk přichází na svět b e z p o s v ě c u j í c í m i l o s t i, proto je Bohu nemilý, není dítě Boží a nemá proto práva na věčnou blaženost v nebi.

Nebo hle, v nepravostech počat jsem, a v hříších počala mne matka. (Žalm 50, 7.) Kdo může učiniti čistého z nečistého semena počatého? Zdalíž ne Ty, kterýž sám jsi? (Job 14, 4.)

Kristus dí k Nikodemovi: Nenarodí-li se kdo z vody a z Ducha sv., nemůže vejíti do království Božího. (Jan, 3, 5.)

b) rozum náš je zatemněn a omylu podroben; vůle je více nakloněna ke zlému než k dobrému a omezena ve své svobodě zlou žádostivostí.

Mojžíš sám vkládá Bohu do úst slova: Smysl a myšlení lidského srdce k zlému nakloněna jsou od mladosti jejich. (1. Mojž. 8, 21.) Sv. P a v e l praví: Vím zajisté, že ve mně (t. j. v mém těle) nepřebývá dobré, neboť chtění se mně přidržím, ale činění dobrého nenalézám. Neboť ne, co dobrého chci, to činím, ale hřích, kterýž přebývá ve mně. (Řím. 7, 18, 19.)

c) jsme podrobeni mnohým duševním i tělesným strastem a na konec smrti.

Trmácení veliké uloženo jest všem lidem a jeho těžké na syny Adamovy: ode dne narození až ke dni pohřbu jejich od toho, kterýž nosí korunu, až do toho, který se odívá plátnem rezným. (Sirach, 40, 1—4.) Nebo odplata za hřích je smrt (Řím. 6, 23.) Církev nazývá pozemské žití člověka „exilium“ (vyhnanství) a země „lacrimarum vallis“ (údolí slzavé).

d) člověk pozbyl vlády nad přírodou a upadl v moc zla.

Spasitel sám jmenuje zlého ducha „knížetem světa“ (Jan, 12, 31.) a sv. P a v e l docela „bohem tohoto světa“. (2. Kor. 4, 4.)

Kletba Boží stihla pro člověka také zemi a živočichy, protože země i živočichové byli stvořeni pro člověka. Bůh řekl k Adamovi: Zlořečena bude země v díle tvém. Trní a hloží tobě ploditi bude. V potu tváří své jísti budeš chléb (1. Mojž. 3, 17—19.)

4. Hříchů dědičného jsou si vědomi všichni kulturní národové. Svědčí o tom jejich literatura. Pohanští národové

a) v z p o m í n a j í r á j e. Atlas se zahradami Hesperidek u Řeků, zlatý věk Řeků, Římanů a Peršanů, světový strom Iggdrasil v germánské mytologii, na němž spočívá vesmír, takže s ním i země stojí a hyne,¹⁾ rajské hrady (Rajhrady) u Slovanů, vše to jsou stopy ráje v lidských pamětech. V kvetoucí zahradě u brány nebeské, kde věje mírný zefír a kde jsou jen krásné dny, vyvěrá pramen nesmrtelnosti a rozděluje se ve čtyři řeky. Tak vyprávěli o ráji Číňané. Na posvátné hoře Meru podle tradice indické rostl strom nesmrtelnosti. Egypťané měli za nejšťastnější „věk boha Ra“, t. j. století, kteráž hned po stvoření následovala, kdy první Egypťané, synové boha Ra, byli plně šťastni a blaženi. (Hettinger, Apolog. kř. 8. vyd. III. 331—374. Weiss, Apolog. křest. 4. vyd. II.)

I moderní věda uznává, že nejstarší lidé žili za poměrů zvláště příznivých. Jen v mírném podnebí a krajině, kteráž nebyla obydlena příliš velkými nepřáteli

¹⁾ Jistě tím naznačen strom života v ráji.

mohlo se rozvíjeti prvotní lidstvo, praví antropologové Klaatsch a Hamann. (Hamann, Původ člověka. 2. vyd. 49.)

b) jsou si vědomi staré viny.

Podkladem pověstem o Titánech a Prometheovi je myšlenka o vzpouře tvorů proti Bohu. Sem hledí náboženské očištné obřady u nemluvnátek,¹⁾ krvavé smírné oběti, taurobolie (obětování býka) a kriobolie (obětování beránka). Idea o prastaré, na lidském pokolení spočívající vině („πρώταρχος ἄτης“, první hřích, Aischylos, Agamemnon, v. 1157.) je hlavní myšlenka antické tragedie. Sem náleží také učení, vyskytující se u Egyptanů, Řeků a Keltů, o stěhování duší nebo o jejich hříšné preexistenci (dřívější život), kterouž pohané, neznající zjevení, hleděli vysvětliti příčinu lidských strastí. Cicero svědčí: Poblouzení a strasti lidského života vzbudily u starých kněží, jichžto úlohou bylo vysvětlovati zasvěceným božská tajemství, víru, že jsme se v tomto stavu zrodili jen proto, abychom se káli za jakousi v dřívějším životě spáchanou vinu. Mně (Ciceronovi) se pak zdá, že tu aspoň něco z pravdy poznali — aliquid vidisse videntur. (Fragm. Hortensii.)

c) jsou si vědomi lidské bídy.

Hesiodos a Ovidius označují život jako trest. Bída lidského života je příčinou Homérova nářku:

Οὐ μὲν γάρ τί ποῦ ἐστὶν ὀϊζυρώτερον ἀνδρὸς
πάντων, ὅσα τε γαῖαν ἐπι πνέει τε καὶ ἔρπει.²⁾

Il. XVII. 446.

Dei nos quasi pilas homines habent³⁾, stěžuje si Plautus. (Captivi, prolog 22.)

d) jsou si vědomi náklonnosti ke zlému. Svědčí o tom známá Ovidiova slova:

Nitimur in vetitum semper cupimusque negata.

Amor. III, 4, 17.⁴⁾

Aliud cupido, mens aliud suadet. Video meliora proboque, deteriora sequor.

Met. 7, 20.⁵⁾

Horatius volá:

Audax omnia perpeti
gens humana ruit per vetitum nefas.

Carm. I. 3. 25. n.⁶⁾

¹⁾ Byla obmývána, pronášena ohněm, aby byla očištěna od skvrny na nich lpící.

²⁾ Nic věru bídňějšího není nad člověka nikde
ze všeho, cožkolivěk na pozemsku se hýbe a dýše.

³⁾ Bohové jednají s námi lidmi jako s míčem.

Přel. Mejsnar.

⁴⁾ Tíhneme k zakázanému vždy a toužíme po zapovězeném.

⁵⁾ Jinak vášeň, jinak rozum radí. Vidím, co je lepší, a chválím to, ale volím horší.

⁶⁾ Odvážně vzdorují všem strastem, pokolení lidské řítí se do zakázaného hříchu.

Euripides ve Faidře dí:

Τὰ χρηστ' ἐπιστάμεθα καὶ γινώσκομεν, οὐκ ἐκπονοῦμεν δέ.

Faidra 381.¹⁾

5. Učení o hříchu dědičném obsahuje sice tajemství, je však zase světlem v temnotě, vysvětluje důležité životní záhady a je útechou ve zdejších strastech. P a s c a l o učení tom praví: To jsou věci, jež se dály za stavu docela jiné přirozenosti, než jest dnešní náš přirozený stav, a které přesahují naši nynější chápavost. (Pascal-Uhlíř. Myšlenky. 278.)

6. Učení to dává odpověď na přetěžkou otázku: πόθεν τὸ κακόν, odkud zlo na světě? Slovo, kteréž vysvětluje taje našeho vnitra, rozpor mezi zlem a dobrem, mezi duší a tělem (u zvířat toho není!), slovo, kteréž vysvětluje jak osudy jednotlivcovy, tak i dějiny všeho lidstva, zní: dědičný hřích. Bez tohoto tajemství, nejnepochopitelnějšího ze všech, jsme nepochopitelní sami sobě. Tímto tajemstvím svázán jest i uzel našeho stavu, takže člověk je nepochopitelnější bez tohoto tajemství, nežli toto tajemství nepochopitelné je člověku. (Pascal-Uhlíř, Myšlenky. 216.)

7. Učení to ukazuje, že není pravdiva theorie komunismu a socialismu, hlásajících, povznese-li se blahobyť a vzdělání a odstraní-li se všechna pouta bránící bezuzdnému užívání svobody, že tím všechna bída přestane a lidem na zemi zas nastane nový ráj. Nepodceňujeme nikterak významu blahobyti a vzdělání pro lidskou společnost, ale ztraceného ráje člověk již nikdy na zemi nedosáhne, čeho však dosáhnouti může, jest nebe. Komunisté a socialisté zapomínají na dědičný hřích — na pokazenost a porušenost lidskou. Ve světě dědičného hříchu bude stále se plnit slovo Kristovo: Chudé vždycky budete mít s sebou (Jan 12, 8.), ve světě tom bude vždycky bída, chudoba, budou nemocnice, káznice, ústavy pro choromyslné a neduživé. Neodstraní toho ani sebe větší vzdělání, ani blahobyť, tím méně mravní bezuzdnost.

8. Z dědičného hříchu plyne poznání, že lidská přirozenost je porušena a proto že nelze ji ponechat samu sobě a jejím pudům, ale že jest třeba ji na uzdě držeti, ji zušlechtiti a vzdělati. Tak nauka o dědičném hříchu ukazuje cestu zdravé pedagogice.

9. Dědičný hřích může býti poznán jen věrou, ale ta podává zároveň i prostředky k vítězství nad ním. Jsou to modlitba, svátosti, bdělost atd.

10. Záhady dědičného hříchu, jako hříchu vůbec, rozřeší spravedlivý soud Boží.

11. Jsme přirozeně nakloněni ke zlu, ke hříchu. Tím je nám vykázána životní aréna k boji, příležitost, abychom se osvědčili,²⁾ a otevřen vstup do školy svatých. Kde není boje, není vítězství!

Nešťastný já člověk, kdo mne vysvobodí z těla smrti této? Milost Boží skrze Ježíše Krista Pána našeho. (Řím. 7, 24. 25.)

¹⁾ Dobré víme a poznáváme, ale nečiníme.

²⁾ Sv. Pavel 2. Kor. 12, 9. praví: Virtus in infirmitate perficitur, ctnost v slabosti se dokonává. Pověz smysl!

III. O Bohu Vykupiteli.

Et in Jesum Christum, Filium eius unicum.

I v Ježíše Krista, Syna jeho jediného.

I. ODDÍL.

O s o b a V y k u p i t e l o v a.

§ 34. Potřeba a způsob vykoupení.

1. Člověk rozhodl se proti Bohu, odvrátil se od něho a pohrdl jím. Tím, jakož i nesčetnými hříchy, jichž se lidstvo potom dopouštělo, člověk svrchovaně urazil Boha, svého Stvořitele a Pána. Uražka je tím větší, čím výše stojí uražený; proto urážka, kteréž se dopustilo hříšné lidstvo vůči svrchovanému Bohu, byla svrchovaná a nekonečná. Tato nekonečná urážka, má-li býti odčiněna a usmířena, vyžaduje přiměřeného zadostiučinění, t. j. činu nekonečně záslužného, který by nekonečnou vinu vyrovnal a napravil a uraženému Bohu poskytl čest nekonečnou a nesmírnou. Padlé pokolení lidské nebylo však schopno takového činu a zadostiučinění; co člověk činí, byť i bylo nejlepší, má jen konečnou cenu.

2. Lidé proto nemohli sami napravití neblahých následků své neposlušnosti, svého odvratu od Boha, nemohli si sami vrátiti ztraceného štěstí a pozbylé blaženosti, t. j. nemohli se sami vykoupiti.¹⁾

3. Jediný Bůh sám mohl tu pomoci. A Bůh z lásky a milosrdenství pomohl člověku tím, že mu přislíbil Vykupitele, který lidstvo zastoupí a dá uražené spravedlnosti Boží přiměřené zadostiučinění (z á s t u p n é z a d o s t u č i n ě n í).²⁾ Aby Vykupitel toto zástupné zadostiučinění mohl dáti, musí býti

¹⁾ Srovnej: Mrtvému je nemožno, aby si dal život. Když se ptáku utnoa křídla, je sice schopen pohybu, ale nelze mu vzlétnouti.

²⁾ Zadostiučiněním rozumíme tu čin, kterým se napravuje a usmířuje urážka uraženému způsobená. Nedává-li tohoto zadostiučinění sám vinník, nýbrž za něj jeho zástupce, slove z a d o s t u č i n ě n í t o z á s t u p n é (satisfactio vicaria).

a) **o s o b a n e k o n e č n á**, t. j. božská, Bůh, neboť jen ta je schopna smírného činu ceny nekonečné; musí býti zároveň i

b) **č l o v ě k**. Zadostučinění vyžaduje totiž ponížiti se a pokořiti se před uraženým a tak jeho čest zase uznati. Ponížiti se a pokořiti se je schopna osoba božská jen tehdy, přijme-li přirozenost stvořenou.¹⁾ Jde-li o lidi, má-li býti zadostučiněno za ně, je-li docela třeba za ně trpěti a umříti, je nutno, aby osoba božská přijala přirozenost lidskou (nikoliv andělskou), aby se stala člověkem, t. j. **a b y s e v t ě l i l a**. Jen tak může se za lidi ponížiti, za ně trpěti a umříti a ne-smírné zásluhy ze svého utrpení ve prospěch jejich obrátiti.

c) Zaslíbený Vykupitel b u d e B ů h a č l o v ě k s p o l u.

4. Stručně řečeno: Plné a dokonalé zadostučinění mohl dáti uražené spravedlnosti Boží jenom Bůh, ponížiti se, za lidi trpěti a umříti mohl jenom člověk, proto přišel Bůh a člověk, Syn Boží a Syn člověka, Spasitel, aby nás vykoupil.

Sv. Anselm praví: Satisfactionem nec potest facere nisi Deus nec debet nisi homo, necesse est igitur, ut eam faciat Deus homo. (Cur Deus homo. I. 12., 13. II. 4.)²⁾ Tento způsob zadostučinění ukazuje jak Boží spravedlnost, tak Boží milosrdenství a lásku; Bůh nenechal hříchu bez trestu, ale lidstvo zachránil. Církev uvažujíc, co vtělení Boží světu přineslo, volá jásavě ve svém Exultet: O felix culpa, quae talem ac tantum meruit habere redemptorem! O inaestimabilis dilectio charitatis, ut servum redimeres, filium tradidisti!³⁾

§ 35. Božský úradek vykoupení. Příprava na Vykupitele.

S v ě t o v ý a d v e n t.

1. Bůh, jenž od věčnosti předvídal pád člověka, od věčnosti ustanovil jej vykoupiti. Vykoupení je věčný a svobodný úradek Boží.

Podle slov sv. Pavla bylo vykoupení tajemství, skryté od věků v Bohu. (Efes. 3, 9.)

2. Bůh, aby lidstvo neklesalo na mysli, zaslubuje mu Vykupitele ještě v ráji po pádu. Adam a Eva slyší zaslíbení Boží. Nepřátelství položím mezi tebou a ženou a mezi semenem tvým a semenem jejím, ona potře hlavu tvou a ty úklady činiti budeš patě její. (1. Mojž. 3, 15.) To je první radostná zvěst o Vykupiteli, Mesiáši (πρωτοευαγγέλιον). Bůh pak neustává v lidstvu udržovati stálou víru a naději na Mesiáše. Za tím účelem

¹⁾ Samotné božské přirozenosti nelze se ponížiti a pokořiti. Proč?

²⁾ Zadostučinění nemůže vykonati leč Bůh, nemá jen člověk, nutno jest, aby je vykonal Bůh — člověk.

³⁾ Ó šťastná vino, kteráž si zasloužila takového a tak velikého Vykupitele. Ó neocenitelná příchyllost lásky, abys otroka vykoupila, Syna jsi vydala.

a) Bůh vyvolil si národ israelský, lid svůj vyvolený, a v něm hledí zachovati pravé náboženství (víru v jednoho, pravého Boha) a naději mesiášskou. (Zjevení St. zákona patriarchální, mojžíšské a proročké). Krvavé oběti za hříchy zejména připomínají lidu israelskému potřebu smíru s Bohem. Bůh hledí ideu mesiášskou zachovati též rozličnými nástiny (předobrazy, typy, τύποι), jako byli Adam, Abel, Melchisedech, Isák, Josef, Mojžíš, Jonáš, David (typy osobní), beránek velikonoční, měděný had, mana (typy věčné).

b) Bůh připravoval i pohany na Mesiáše. Dával se jim poznati rozličným způsobem a napomínal je k pokání.¹⁾ Zejména pak národ israelský má býti pohanům hlasatelem víry v jednoho Boha a vůdcem ke Kristu.

Proto rozptýlil vás mezi národy, kteříž neznají ho, abyste vy vypravovali divné věci jeho a je naučili, že není jiný Bůh všemohoucí krom něho. (Tob. 13, 4.) Pohané byli si sami také vědomi své hříšnosti a mravní bídy. Toužili po smíru s Bohem a přinášeli božstvu na smír oběti krvavé i nekrvavé. Pohan, aby Boha usmířil a vyprostil se z mravní bídy, obětuje krev čistého zvířete bez poskvrny, ba ani tím se nespokojí, obětuje i krev nevinných dětí.²⁾ Slyšme jen, jak Ovidius volá: Cor pro corde, precor, pro fibris sumite fibras, hanc animam vobis pro meliore damus. (Fast. VI. 161.)³⁾ Sokleovým přesvědčením bylo: Jediná duše šlechetná může zadostučiniti za tisíce jiných hříšných. (Oidip. Kol. 495.) Čekám na svého Vykupitele, toto zvolání proroka Micheáše (7, 7.) bylo voláním celého světa před Kristem. Když pak volání to a s ním i náboženská a mravní bída lidstva dosahuje vrcholu, Bůh v plnosti času posílá toho, po němž toužil Zoroaster a dychtil Platon a na nějž sv. Jan připravoval, posílá Syna svého Ježíše Krista, aby svět vykoupil. (Viz část I. apolog. 2. vyd. 80.)

Jest jméno Ježíš útěchou,
při jeho zvuku duši slavno tak
a sladce zároveň, jak noci jest,
když hvězdy vzcházejí.

Zeyer, Příchod ženichův.

§ 36. Ježíš Kristus zaslíbený Vykupitel.

Ježíš Kristus je v pravdě zaslíbený Vykupitel světa, neboť na něm:

1. splnila se všecka mesiášská proroctví St. zákona.
2. Ježíš Kristus nazýval se sám Mesiášem a pravdu svých výroků dotvrdil svými proroctvími a zázraky a zpečetil svou krví.

¹⁾ Soudy Boží: potopa, Sodoma a Gomorha, rány egyptské. Vynikající muži mezi nimi: Job, Melchisedech, Balaam, Jonáš, Daniel.

²⁾ V krvi podle přesvědčení pohanů sídlí to, co je nejvzácnější u tvorů, t. j. duše.

³⁾ Prosím, přijměte srdce za srdce, vnitřnosti za vnitřnosti, tuto duši dáváme vám za lepší.

Zpytujte Pisma, kteráž svědectví vydávají o mně. (Jan 5, 39.)

3. Sám Bůh označuje jej skrze anděla jako Vykupitele.

Nazveš (dí anděl k sv. Josefu) jméno jeho Ježíš, onť zajisté vysvobodí lid svůj od hříchů jejich. (Mat. 1, 21.) Pastýři za vánoční noci slyší radostnou zvěst andělskou: Narodil se vám dnes Spasitel, jenž jest Kristus Pán. (Luk. 2, 11.) Ježíš (Ješuah) je slovo hebrejské a značí tolik jako Vykupitel nebo Spasitel.

Kristus je slovo řecké (χριστός), znamená tolik jako hebr. Mesiáš (Mašiah), t. j. Pomazaný. Ve St. zák. byli proroci, nejvyšší kněží a králové olejem mazáni a tak posvěcováni na svůj úřad. Ježíš „pomazaný Duchem sv.“ (Sk. ap. 10, 38.) byl náš nejvyšší prorok (učitel), kněz a král.

Zaslíbený Vykupitel musí býti, jak výše jsme řekli, Bůh a člověk zároveň. A tím byl Ježíš Kristus.

Pozorujme na důkaz toho vznešenou jeho osobnost poněkud zevrubněji a ukažme, že

1. Ježíš Kristus je pravý Bůh a pravý člověk. Je pravý Bůh jako Otec, od věčnosti od Otce zplozený, je pravý a vlastní Syn Boží, stejné s Otcem podstaty. Je pravý člověk jako my, v čase zrozený z Marie, své panenské matky.

2. Ježíš Kristus je Bůh i člověk spolu. nebo přesněji: Božská a lidská přirozenost jsou, aniž se změnily nebo smísily, spojeny v jedné osobě, a to božské, ježto druhá osoba v božství v čase přijala lidskou přirozenost a nerozlučně ji s sebou spojila (jednota osoby).¹⁾

Těmito dvěma větami je vyjádřeno veliké tajemství v t ě l e n í (incarnatio). (Viz část čít. čl. 6.)

§ 37. Ježíš Kristus, pravý Bůh.

Ježíš Kristus, narozený z Marie Panny, je pravý Syn Boží, druhá božská osoba, pravý Bůh.²⁾ Mluvíme tu o historickém Kristu, jenž mezi námi žil a působil. O božství Ježíše Krista svědčí:

1. Mesiášská proroctví St. zákona, která se na něm všeka vyplnila. Ježíš je zaslíbený Mesiáš. Mesiáš ve St. z.

¹⁾ Proto není Kristus jen obyčejný, byť i vysoce osvícený, Bohem nadaný člověk, nýbrž i zároveň pravý Bůh.

²⁾ Tomu dlužno rozuměti ve smyslu vlastním, nikoliv jen v jakémśi mravním smyslu, jako by snad jen byl zvláštní miláček Boží. Nelze tu také mluvit o nějaké apotheose, jako to činil antický věk se svými heroy.

zřejmě však nazývá se Bůh, Bůh s námi (Emanuel), Syn Boží, Nejsvětější, Otec budoucího věku atd.

Jesaiáš předpovídá: Bůh sám přijde a spasí vás. (Jes. 35, 4.) Žalmista Páně (2, 7.) vkládá Božímu do úst slova: Syn můj jsi ty, já dnes zplodil jsem tebe. Název „Syn člověka“, kterýž Daniel (7, 13.) dává příštím Vykupiteli a jehož Kristus častěji o sobě užíval, hledí k jeho lidské přirozenosti.

2. Výroky Otce nebeského. Sám nebeský Otec označuje Ježíše Krista zřejmě a slavnostně za svého Syna.

Při křtu Ježíšovu v Jordáně a při proměnění jeho na hoře Tábor zazněl hlas s nebe: Tentot jest Syn můj milý, v němž jsem sobě zalíbil. (Mat. 3, 17. 17, 5.)

3. Ježíš Kristus sám výslovně svědčí o sobě, že je Syn Boží, pravý Bůh.

a) Kristus prohlašuje se zřejmě za Syna Božího. Když Petr k němu řekl: Ty jsi Kristus, Syn Boha živého, Kristus blahořečil Petrovi za výrok ten. (Mat. 16, 16.) Na přísahu veleknězovu před veleradou židovskou: Zaklínám tě skrze Boha živého, abys nám pověděl, jsi-li ty Kristus, Syn Boží, Ježíš odpověděl: Ty jsi řekl. (Mat. 23, 63. 64.)

b) Příkladá sobě:

1) stejnost podstaty s Otcem.

Já a Otec jedno jsme. Věřte, že Otec je ve mně a já v Otci. (Jan, 10, 30. 38.) Kdo mě vidí, vidí i Otce. (Jan 14, 9.)

2) stejné s Otcem božské vlastnosti:

α) věčnost.

Amen, pravím vám, dříve než Abraham byl, já jsem. (Jan 8, 58.)

β) všemohoucnost.

Můj Otec až dosavad dělá, též já dělám. Vše, co činí Otec, činí i Syn. (Jan 5, 16.) Dána jest mi všeliká moc na nebi i na zemi. (Mat. 28, 18.)

γ) moc odpouštětí hříchů.

Maria Magdalena od něho slyší: Odpouštějí se tobě hříchové tvoji. (Luk. 7, 48.) K ochrnunému Kristus dí: Doufej, synu, odpouštějí se tobě hříchové tvoji.

4. Kristus žádá pro sebe božské pocty.

Všichni mají ctít Syna, jako ctí Otce. Kdo nectí Syna, nectí Otce, jenž ho poslal. (Jan 5, 23.)

5. Pravdivost svých výroků Kristus o sobě dokazuje svým dílem, a to

a) vznešeností svého učení, jehož obsah, rozšíření a účinky svědčí o božskosti svého původce;

b) svatostí svého života;

c) svými zázraky (kterými?) a prorocstvími. Viz § 43. Viz část I. apolog. 2. vyd. 111 a násl.

6. Učení apoštolů, kteří Ježíše Krista jako Boha poznali. Ti o něm vyznávají, že je pravý Bůh.

Víme, že Syn Boží přišel. Tenť jest pravý Bůh. (1. Jan 5, 20.) Evangelium sv. Jana, jmenovitě jeho prolog, je apologií Kristova božství. V prologu tom nazývá se Ježíš Kristus „Slovo“, „Verbum“, „Λόγος“, o Slovu tom se dí: Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος — na počátku bylo Slovo — a Bůh byl Slovo. (Viz část čítanková, čl. 6.)¹⁾

Ve Sk. ap. mluví jáhen Filip k ethiopskému komorníku, který chce býti pokřtěn: Věříš-li celým srdcem, možno. On pak odpovídá, řekl: Věřím, že Ježíš je Kristus, Syn Boží. Apoštolé se také Ježíši Kristu jako Bohu klaněli. Sv. T o m á š volá na kolenou před Kristem vzkříšeným: Pán můj a Bůh můj! (Jan, 20, 28.) Sv. P a v e l slaví Krista: Kristus, kterýž jest nade všechno Bůh požehnaný na věky. (Řím. 9, 5.)

7. Učení církve katolické, která vždycky věřila a učila, že Ježíš Kristus je pravý Bůh, stejné s Otcem podstaty, (ὁμοούσιος) a hájila tohoto učení jako hlavního a základního učení křesťanského. O tom svědčí:

a) nejstarší Otcové a spisovatelé církevní, kteří mluví o Ježíši Kristu jako o Bohu.²⁾ Sv. K l e m e n t, učeník sv. Petra, nazývá Krista naším Pánem a Bohem, jemuž budiž čest na věky. (Kor. 50, 7.)

Křesťanský apologeta Aristides Athénský svědčí ve své apologii, kterou podal císaři Antoniovovi Piovi (138—161), o Kristu Pánu: Jesus Christus Filius Dei altissimi appellatur et de eo docent: Deum descendisse de caelo et ex virgine hebraea carnem assumpsisse et induisse. (Apolog. Arist. II. 6.)³⁾

b) s v. m u č e d n í c i, kteří všichni právě proto, že se nechtěli vzdáti svého přesvědčení, že Ježíš Kristus je Bůh, podstoupili smrt a tak svou krví svědčili o jeho božství (proto jméno μάρτυρες = krvosvědci). Sv. I g n a t i u s A n t i o š s k ý na otázku Trajánovu: Quis est Theophorus, odpovídá: Is, qui habet Christum in pectore.⁴⁾ (Mučedn. sv. Ign. 2, 3 a násl.)

c) s t a r o k ř e s t ě a n s k é p a m á t k y.⁵⁾ V katakombě sv. Praetextata čteme nápis: Christus Deus refrigeret animam tuam.⁶⁾ V katakombách lze často zřít symbol ryby ΙΧΘΥΣ a symbol kotvy. Ukřesťanů 2. a 3. století těšily se tyto symboly zvláštní oblibě a značily: Spes in Deo Christo.⁷⁾

¹⁾ Syn Boží nazývá se „Slovo“, protože původ jeho od Otce dá se obrazně znázorniti původem slova z myšlenky.

²⁾ Čti Dr. R. Špaček, Božství Ježíše Krista. 1906, 81 nn.

³⁾ Ježíš Kristus Synem Boha nejvyššího se nazývá a o něm učí: Bůh sestoupil s nebe a z panny hebrejské tělo přijal a na se vzal.

⁴⁾ Kdo je nositel Boha? Ten, kdo má Krista v prsou.

⁵⁾ Dr. Špaček, Božství Ježíše Krista 1906, 112 nn.

⁶⁾ Kristus Bůh občerstvíž duši tvou.

⁷⁾ Naděje v Bohu Kristu.

Slovo ichthys (= ryba) je akrostichon a značilo: Ἰησοῦς Χριστὸς θεοῦ υἱὸς σωτήρ, Ježíš Kristus, Syn Boží, Spasitel.

d) všeobecné sněmy církevní. Když alexandrijský kněz Arius († 336) šířil své bludné učení o Ježíši Kristu, že není pravým Bohem, všechna církev povstala proti němu a prohlásila na obecném sněmě nicejském (r. 325) ve zvláštním vyznání víry: Kristus je pravý Bůh, nestvořený, stejný s Otcem podstaty.

e) i pohané potvrzují víru starých křesťanů o božství Ježíše Krista.

Plinius ml. zmiňuje se ve svém známém listu k císaři Trajánovi (X. 97) o křesťanech, že ve svých shromážděních velebí Krista jako Boha.

Posměvač Lukianos, pohan Celsus, žid Tryfon vědí, že křesťané klanějí se Ukřižovanému jako Bohu. Celsus posmívá se jim, že uctívají Boha, jenž se dal ztýrati a netrestal.

R. 1856 našli ve zříceninách Neronova paláce na Palatinu posměšný obraz, na němž lze viděti křesťana, kterak se klaní ukřižovanému muži s oslí hlavou. Posměšný nápis na obraze „Ἀλεξάμενος σέβετε (= σέβεται) Θεόν“¹⁾ ukazuje výmluvně víru křesťanů v oněch dobách.²⁾

8. Práví-li Kristus: Otec větší jest mne, praví-li, že jediný Bůh je dobrý, vyjadřuje-li, že musí konati vůli Otcovu, nelze uváděti výroky těchto na doklad, že by Kristus nebyl roven Otci podle božství. Dlužno pamatovati, že Kristus byl jak dokonalý Bůh, tak i dokonalý člověk. Kde Kristus užívá těchto výroků, tam mluví ve své lidské přirozenosti jako člověk k lidem. „Aby poznali tebe jediného, pravého Boha“, Otec tu není prohlášen za jediného, pravého Boha proti Synovi, nýbrž proti nepravým bohům pohanským.

§ 38. Ježíš Kristus, pravý člověk.

Ježíš Kristus je nejen Bůh, nýbrž i pravý člověk, měl s námi stejnou přirozenost lidskou, t. j. lidské tělo a lidskou duši.

A Slovo tělem učiněno jest a přebývalo mezi námi. (Jan 1, 14.) Člověk Kristus Ježíš, praví sv. apoštol Pavel. (1. Tim. 2, 5.)

O člověčenství Kristovu svědčí:

1. St. zákon, jenž připisuje budoucímu Mesiáši pravou lidskou přirozenost; pravíť o něm, že se narodí z panny a že bude podroben utrpení, ba i samé smrti. (1. Mojž. 3, 15. Jes. 7, 14; 53, 2—12.) Jesaiáš zve ho „mužem bolesti“ (53, 3.).

¹⁾ Alexamenos modlí se k Bohu.

²⁾ Z formy σέβετε místo σέβεται, jakož i z hrubosti malby možno souditi na nevzdělaného malíře z lidu, snad na otroka císařského paláce. Tertullián a Minutius Felix nám vypravují, že pohané roztrušovali o křesťanech, že se klaněli oslí hlavě.

2. Nov. zákon, který připisuje Kristu

a) pravé lidské tělo.

Praví o něm, že se narodil z Marie Panny, že rostl a prospíval věkem, trpěl a umřel.

b) pravou lidskou duši a její schopnosti, a to

α) lidský rozum.

A Ježíš prospíval moudrostí. (Luk. 2, 52.)

β) lidskou vůli.

Otče, chceš-li, přenes kalich tento ode mne, avšak ne má vůle, ale tvá buď. (Luk. 22, 42.)

γ) lidské city, a to

1. cit radosti.

Kristus chystaje se vzkřísiti Lazara praví k učedníkům: Raduji se pro vás, že jsem tam nebyl, abyste věřili. (Jan 11, 15.)

2. cit žalosti.

Ježíš pláče u hrobu Lazarova, nad Jerusalemem a je smuten až k smrti. (Mat. 26, 38. Jan 11, 35. 12, 27.)

δ) lidské ctnosti (n. př. poslušnost k Otci (Jan 5, 30.), pokoru (Mat. 11, 29.), zbožnost. (Mat. 11, 25—26.)

Umíraje sám Kristus volá: Otče, v ruce tvé poroučím ducha svého. (Luk. 23, 46.) Kristus sám s oblibou jmenuje se Synem člověka (Mat. 8, 20.), jednou docela „člověkem“. Hledáte mne zabít, člověka, který jsem pravdu mluvil vám. (Jan 8, 40.) Sv. apoštolé rovněž spatřují v Kristu dokonalou přirozenost lidskou. Slyšeli ho, viděli a rukama se ho dotýkali. (1. Jan 1, 1—2.)

3. Dokéti (δοκέω = zdám se, Basilides, Marcion, Valentin) v 1. a 2. stol. po Kr. učili, že Kristus měl tělo jen zdánlivé. Proti nim, následuje příkladu sv. Jana (2. Jan 7.), obrací se sv. Ignatius Antiošský svými 7 listy, v nichž praví, že Kristus trpěl pravdivě a nejen zdánlivě a nazývá jej σαρκόφορος (= nositel těla. Ep. ad Smyr. 4.). Tertullián proti dokétům napsal zvláštní spis „De carne Christi“ (o těle Kristově).

§ 39. Ježíš Kristus, Bůh a člověk v jedné osobě.

Jednota osobní, její podobnoství, výsledky. Možnost vtělení.

A) J e d n o t a o s o b n í.

Ježíš Kristus, náš Spasitel, je pravý Bůh a pravý člověk. Jako pravý Bůh má přirozenost božskou, jako pravý člověk má přirozenost lidskou. Obojí však přirozenost je v něm nerozlučně spojena v jedinou osobu, a to božskou osobu Slova,

která je vlastníkem obou přirozeností.¹⁾ Jeden a týž Ježíš Kristus je Bůh skrz přirozenost božskou a člověk skrze přirozenost lidskou. Toto spojení obou přirozeností, božské i lidské, v jediné osobě Syna Božího slove proto s p o j e n í o s o b n í, u n i o h y p o s t a t i c a (ὑπόστασις = osoba, viz § 9), jinak též v t ě l e n í (i n c a r n a t i o). Tato věroučná pravda učí:

1. v Ježíši Kristu jest jen jediná osoba.²⁾

Kristus vystupuje v evangeliích vždy jen jako jeden a týž (ne snad jinaký jako Bůh a jinaký jako člověk), jako jediná osobnost. Jeden a týž Kristus to jest, jenž mluví a jedná, nechť již koná a mluví věci božské či lidské. Jeden a týž Kristus mluví o sobě jako o Bohu a člověku zároveň. Svědčí o tom jasně Kristovy výroky: Zrušte chrám tento a já j e j ve třech dnech zase vzdělám. (Jan 2, 19.) A ni žádný nevstoupil na nebe jediné ten, kterýž sstoupil s nebe, Syn člověka, kterýž jest v nebi. (Jan 3, 13.) Smysl těchto výroků je: Já jediný jsem Bůh a člověk zároveň.

2. tato jediná osoba v Kristu je božská osoba věčného Slova, druhá osoba v božství — Logos. Syn Boží, božský Logos, jenž od věčnosti u Otce byl, stal se v plnosti času člověkem, t. j. ke své božské přirozenosti přijal ještě přirozenost lidskou³⁾ a v této přirozenosti mezi námi viditelně přebýval.

A slovo tělem učiněno jest (Jan 1, 14.), t. j. věčné, nezměnitelné „Ego“ (já) Syna Božího (Loga) stalo se též „Ego“ (já) pro přirozenost lidskou. Jeden jest a tentýž Syn Boží, který naše přijal a vlastního nepozbyl. (Le v V e l. † 461. Sermo VII. De Nat. Dom. c. 1.).

3. božská a lidská přirozenost byly však v Ježíši Kristu tak spojeny v jednu osobu, že zůstaly i po svém spojení n e s m í š e n y a n e p o r u š e n y.

4. jednota osobní (unio hypostatica) stala se tak, že Syn Boží přijal v jednotu své osoby tělo i duši. To se stalo ve chvíli, kdy se počal z Ducha sv., v okamžik, když Maria Panna řekla andělu: Aj, dívka Páně, staniž se mi podle slova tvého. (Luk. 1, 38.) (Viz § 46. Maria, matka Ježíše Krista.)

¹⁾ Proto nejsou dva Kristové, nýbrž jen jeden Kristus.

²⁾ V Kristu jsou sice dvě přirozenosti, ale nikoliv dvě osoby: Syn Boží a snad rozdílný od něho člověk Kristus.

³⁾ Ne však lidskou osobu! Osobnost lidská byla zastoupena osobností vyšší, božskou.

Proto lidská přirozenost Kristova nikdy nebyla sama pro sebe, bez božského Loga.

Tato jednota jest:

a) **n e z r u š i t e l n á**, t. j. nepřestala smrtí Kristovou, poněvadž Syn Boží zůstal spojen jak s tělem odpočívajícím v hrobě, tak i s duší.

b) **v ě č n á**, t. j. v nebi dále trvá.

Jestliže nepřestala smrtí Kristovou, tím spíše bude trvati po Kristově vzkříšení a nanebevstoupení. Sv. Pavel proto dí: Ježíš Kristus včera i dnes, onť i na věky. (Žid. 13, 8.)

5. Vtělení ve smyslu činném je společné dílo všech tří božských osob, ve smyslu trpném týká se jen druhé božské osoby. Všecky tři božské osoby stvořily lidskou přirozenost Kristovu, za svou ji však vzal jen Syn a propůjčil jí osobnost. Jen Syn Boží stal se člověkem a nikoliv Otec ani Duch sv. —¹⁾

6. Vtělení Syna Božího (unio hypostatica) je duchu lidskému **t a j e m s t v í**, je zázrak a spolu i důkaz Boží všemohoucnosti a lásky, která se tak hluboko ke člověku sklonila, aby ho k sobě povznesla. Možnosti vtělení nikterak popírati nelze, lásce a všemohoucnosti Boží je možné vše, proto i vtělení.

V t ě l e n í n e o d p o r u j e:

a) **n e z m ě n i t e l n o s t i B o ž í**. Jako při stvoření, tak i při vtělení úradek Boží je věčný, vykonání úradku toho stalo se v čase. Bůh proto se nezměnil ve své vůli. Také se nezměnil ve své přirozenosti, neboť spojení s člověčenstvím nestalo se v jeho přirozenosti, neboť pak by se byly vtělily všechny tři božské osoby, nýbrž v jeho osobě (osobnosti). Právě proto, že spojení stalo se v osobě, t. j. protože se druhá božská osoba spojila s lidskou přirozeností, nestala se ani první ani třetí osoba v božství člověkem; protože pak Syn, jakožto Syn, přijal člověčenství, přijal je, pokud jest rozdílný ode dvou ostatních osob (svou osobností). Avšak ani v osobnosti Logově (v jeho samostatném osobním bytí) nestala se žádná změna, neboť druhá božská osoba nijak se nezměnila, nýbrž přijala jen lidskou přirozenost ve svou osobnost a svou osobností propůjčila jí bytí pro sebe, t. j. zosobnila ji. — *Descendit de caelis* — sestoupil s nebe, značí: Druhá božská osoba opustila nebe, nýbrž druhá božská osoba byla činná na zemi novým, zvláštním způsobem.

b) **n e k o n e č n o s t i B o ž í**. Je sice pravda, že nekonečné a konečné se pojmově vylučují, nejsou však tak neslučitelné protivy, aby nekonečné nemohlo vůbec působiti v konečné; pak by ani Bůh nemohl působiti ve věci stvořené. Může-li však Bůh v ně působiti a jisto je, že může — proč by proto nemohl zvláště působiti v člověčenství Kristovo a propůjčiti mu přímo sám i osobnost?

c) **K** ostatním možným námitkám odpovídáme slovy sv. Augustina: *Sunt stulti, qui dicunt: Non poterat aliter sapientia Dei hominem liberare, nisi*

¹⁾ Srovnej: umění, ruka a struna vyvolávají tón, ale jen struna zní.

susciperet hominem et nasceretur e femina et a peccatoribus omnia illa pateretur? Quibus dicimus: Poterat omnino, sed si aliter faceret, similiter vestrae stultitiae displiceret. (De agone christ. c. 11.) ¹⁾

B) Nejčastější podobenství, jimiž sv. Otcové vysvětlují tajemství vtělení, jsou:

Spojení těla a duše v jediném člověku. (Symb. Athanas.) Dlužno však pamatovati, že v člověku tělo a duše skládají jednu přirozenost, doplňují se, v Kristu však že jest jedinnost osoby, ale rozdíl přirozeností. Spojení myšlenky se slovem (báseň), s tónem (skladba hudební), s hmotou (socha). Jako naše vnitřní slovo — myšlenka — spojuje se se zevnějším slovem anebo tvorem, aniž při tom trpí nějakou změnu, tak spojuje se věčné Slovo nebo božská osoba s přirozeností lidskou, a to beze vší proměny a ujmy, dí sv. Augustin. (De doctr. christ. I. c. 13.)

Broskev, kteráž očkováním jedné větve stává se zároveň meruňkou, je starý obraz vtělení.

Železo a oheň vysvětluje vhodně osobní spojení v Kristu. Železo ohněm se tak přetvořuje, že se zdá, že je samo oheň. Než byť i sebe více bylo rozžhaveno, železo přece jen podržuje svou povahu i činnost, je jistě něco jiného než roztavená měď. Tak i lidská přirozenost v Kristu přes své povýšení podržuje své vlastní bytí a činnost, zůstává tím, čím je.

Sv. Augustin praví: Mnozí zkoumají, jak Bůh a člověk mohli býti spojeni. Hledí vysvětliti toto tajemství, kteréž jen jednou se stalo, zatím co nemohou vysvětliti toho, co se děje stále, totiž jak duše spojuje se s tělem, aby z nich vzešel člověk. Jako tělesná podstata spojuje se s netělesnou, tak člověk spojil se s Bohem a stal se Kristem. (Sermo 371.)

C) Z učení, že v Kristu jsou dvě přirozenosti spojeny v jedné osobě božské, plynou tyto výsledky:

Ježíši Kristu přísluší

a) dvoje poznání, božské a lidské.

Kristus poznával rozumem božským a lidským. Jeho božské poznání byla vševědoucnost; jeho lidský rozum, osvěcený božskou vševědoucností, nemohl se ani mýlit ani se naučiti něčemu, čeho by před tím neznal. Slovu „Ježíš prospíval moudrostí“ je rozuměti tak, že Kristus zkušeností, tedy novým způsobem, poznával to, co již věděl.

b) dvojí vůle, božská a lidská, proto i dvojí činnost, ale jen jediný směr vůle, t. j. dobrý, protože skrze

¹⁾ Jsou pošetilí, kteří praví: Nemohla-li moudrost Boží člověka osvoboditi jinak, leč když Bůh přijal na se člověka a zrodil se z ženy a od hříšníků všecko to trpěl? Jim odpovídáme: Mohl ovšem, ale kdyby to byl učinil jinak, rovněž by se vaší pošetilosti nezachoval.

vůli lidskou¹⁾ byl činný Bůh Syn a tomu hřešiti nelze. Vůle lidská byla u Krista vždycky poslušna vůli božské. Proto Kristus byl nejen bez hříchu (a to dědičného i osobního), nýbrž i hříchu naprosto neschopen.

Chci, buď čist, praví Kristus k malomocnému. A hned očištěno jest malomocenství jeho. (Mat. 8, 1—3.) Otče, chceš-li, přenes kalich tento ode mne, ale ne má vůle, nýbrž tvá buď. (Luk. 22, 42.)

c) Kristu smíme připisovati vlastnosti božské i lidské (v z á j e m n á z á m ě n a v l a s t n o s t í o b o u p ř i o z e n o s t í = c o m m u n i c a t i o i d i o m a t u m, i. e. p r o p r i e t a t u m). Smíme však tak činiti jen tehdy, mluvíme-li o Kristu konkrétně, t. j. jako o druhé božské osobě, spojující v sobě přirozenost božskou a lidskou²⁾.

Protože jediné osobě Kristově náleží obě přirozenosti, proto lze o ní říci božské i lidské, a to tak, že Kristu, je-li označen jako Bůh, můžeme přikládati vlastnosti (názvy, znaky) přirozenosti lidské, je-li však označen jako člověk, můžeme mu přikládati vlastnosti přirozenosti božské. Proto lze říci: Kristus Bůh je člověk, Syn Boží je Syn Marie, Kristus Bůh se narodil, trpěl, Syn člověka je Bůh, všemohoucí atd.³⁾ Mluvíme-li však o Kristu abstraktně, totiž abstrahujeme-li (oddělujeme-li) od Krista jednu nebo druhou přirozenost, božství nebo člověčenství, nesmíme vlastnosti jedné přirozenosti připisovati druhé, nelze přirozenosti božské přikládati vlastností lidských, aniž lidské božských. Nelze proto říci: Božství (božská přirozenost) Kristovo trpělo, člověčenství Kristovo je všudypřítomno.

Syn člověka přijde ve slávě Otce svého s anděly svými... Tehdáž odplatí každému podle skutků jeho. (Mat. 16, 27.)

Vy jste původce života zabili. (Sk. ap. 3, 15.)

d) Ježíš Kristus i jako člověk je pravý a přirozený Syn Boží, nikoliv snad jen přijatý, nevlastní (adoptovaný).

Protože v Ježíši Kristu lidská přirozenost je nerozlučně spojena s božskou osobou, božská osoba je pak pravý a vlastní Syn Boží, je Ježíš Kristus rovněž pravý a přirozený Syn Boží.

Bůh vlastního syna svého neušetřil, ale vydal jej za nás všechny. (K Řím. 8, 32.)

e) Maria Panna, matka Kristova, slove právem Matka Boží, Rodička Boží, Deipara, Θεοτόκος. (Viz o tom § 46.)

¹⁾ Jakož i skrze celou přirozenost lidskou.

²⁾ To jest, hledíme-li ke skutečnému Kristu, jenž tu na zemi přebýval.

³⁾ Někdo má dvě vlastnosti, je bohatý a dobrosrdečný. Tu můžeme zcela dobře říci: Tento boháč je dobrosrdečný a také: Tento dobrosrdečný člověk je boháč. Tak pravíme, hledíce k jeho osobě, která je dobrosrdečná i bohatá.

Alžběta pravila: Odkud mi to, aby matka Pána mého přišla ke mně? (Luk. 1, 43.)

f) Kristu i jako člověku přísluší úcta božská (cultus la-
triae).

Pohnutkou k této úctě není ovšem samo člověčenství Kristovo, nýbrž jeho osoba božská, kteréž člověčenství to náleželo. Úcta náleží k celé osobě a ke všemu, co jí je vlastní. Proto Kristovo člověčenství je právě tak předmětem božské úcty, jako jeho božství. Klaníme se celému Kristu a proto i jeho lidské přirozenosti, nechť již trůní v nebi, nechť jest přítomna na zemi v nejsv. svátosti oltářní. Protož i Bůh povýšil ho a dal jemu jméno, kteréž jest nad všelike jméno, aby ve jménu Ježíše každé koleno klekalo, nebeských, zemských i pekelných. (Filipp. 2, 9—10.) Jako celé člověčenství Kristovo je hodno božské úcty, tak i jeho jednotlivé části, na př. jeho nejsvětější krev, jeho svatých pět ran a jeho nejsvětější srdce. V církvi zvláště se rozšířila úcta nejsvětějšího srdce Ježíšova (přičiněním blahosl. Marie Alacoque v Paray-le-Monial v Burgundsku). Předmětem toho kultu je srdce Ježíšovo nejprve jako část jeho svatého člověčenství, pak jako symbol nekonečné lásky.

D) Učení křesťanskému, že v Ježíši Kristu jsou spojeny božská a lidská přirozenost v jednu božskou osobu, přičítá se:

a) učení Nestoriov o.

Nestorius, patriarcha cařihradský, učil, že v Kristu dlužno rozeznávat nejen dvě přirozenosti, nýbrž i dvě osoby, kteréž spolu jen morálně byly spojeny. Syn Boží, druhá osoba v božství, přebýval v člověku Ježíši z Nazareta, asi jako je přítomen Bůh v chrámě nebo v duši spravedlivého. Marii proto není zvatí Matkou Boží (Θεοτόκος), nýbrž jen matkou Kristovou (Χριστοτόκος). Blud ten odsouzen byl všeob. sněmem efeským r. 431. Kdyby Nestorius měl pravdu, pak nás žádá z obou osob nemohla vykoupiti, nikoliv božská, nebo ta nemohla trpěti ani umřít, nikoliv lidská, protože její utrpení a smrt neměla pak božské, nekonečné ceny. Neumřel pak za nás Bůh, nýbrž jen člověk, ale pak nejsme vykoupeni.

b) učení Eutycheo v o.

Eutyches, opat v Cařihradě, zastává se božství Kristova proti Nestoriov i, dal se svést k mylnému tvrzení, že Kristus měl jen jednu přirozenost, a to božskou. Člověčenství Kristovo spojilo se prý tak s jeho božstvím jako kapka oleje s mořem, vše lidské v Kristu ztrácelo se v jeho božství.

Kdyby tomu tak bylo, pak obě přirozenosti Kristovy splynuly by v jednu, proto se tento blud nazýval monofysitismus (μόνη φύσις = jedna přirozenost). Učení to zamítl sněm chalcedonský r. 451.

c) učení monothetů.

Sergius, patriarcha cařihradský, učil, že Ježíš měl jen jednu vůli (μόνον θέλημα). Blud ten odsoudila synoda cařihradská r. 680.

II. ODDÍL.

Dílo Vykupitelovo.

§ 40. O úkolu Vykupitelově vůbec.

Vykupitel bude kněz, učitel a pastýř (král).

Úřad jeho kněžský, učitelský a královský (pastýřský).

Lidstvo mělo býti Kristem spaseno, t. j. Kristus měl svou činností napravit všecko zlé, kteréž lidstvu způsobil hřích. Spasitelské dílo Kristovo nazývá se obyčejně *vykoupení* (*redemptio*), protože se stalo na způsob výkupu z otroctví, t. j. z otroctví hříchu a zlého ducha.¹⁾

Vykupitelská činnost Kristova žádala trojího úřadu, kněžského, učitelského (prorockého) a královského (pastýřského).

1. Lidstvu bylo třeba smíření s Bohem. Kristus měl spravedlnosti Boží přiměřeným, smírným skutkem — obětí — zadostučiniti, vinu a trest shladiti. Měl Boha s lidmi smířiti a tak lidem dobýti ztracené posvěcující milosti Boží a s ní nadpřirozené blaženosti, t. j. spáasy. Měl-li nás Spasitel vykoupiti přiměřenou obětí, musil zastávati úřad kněžský, musil býti knězem, neboť obětovati náleží kněžím.

2. Hřích, z něhož jsme měli býti vykoupeni, ranil duši a její schopnosti.

a) Rozum lidský se zatemnil (rána rozumu, nevědomost, neznalost; úpadek náboženský před Kristem byl hluboký a trvalý). Spasitel musí proto přispěti lidskému rozumu tím, že lidstvo poučí o spasných pravdách (nevědomost hojí se poznáním). Kristus proto musí býti prorokem, učitelem lidu, musí zastávati úřad prorocký, učitelský.

b) Vůle lidská byla více ke zlu nakloněna než k dobrému (rány vůle, slabost, zlá žádostivost, zloba; úpadek a bída mravní byly před Kristem rovněž hluboké a trvalé). Vykupitel musí kleslé lidské vůli přispěti, dáti jí mravní předpisy a zákony a tak padlému člověku upravit cestu k nebi. Vůli lidské je třeba pastýře — krále, který by ji jak příkazem, tak i příkladem k Bohu řídil a vedl. Mimo to, aby spasné pravdy a mravní zákony, jakož i milosti Vykupitelem zjednané, mohly býti sdělovány všem lidem a za všech věků, je

¹⁾ Vykoupiti značí navrátiti někoho ze stavu otroctví ve stav dřívější svobody tím, že se za něj zaplatí, dá žádaná mzda. Kristus vysvobodil nás z otroctví hříchu a získal nám svobodu dítek Božích tím, že dal za nás cenu výkupnou, kterou bylo hlavně jeho utrpení, jeho smrt, jeho nejsvětější krev.

třeba zvláštního zřízení — království, církve. Kristus proto bude také pastýřem — králem —, bude zastávat úřad pastýřský, královský. Proto Kristus ve své osobě spojoval trojí úřad: kněžský, prorocký a královský, v tomto trojím úřadu obsažena jest celá vykupitelská jeho činnost.

Já jsem cesta (=král), pravda (=učitel) a život (=kněz). (Jan 14, 16.)

3. Kristus je však Vykupitel všech lidí, proto koná tento trojí úřad skrze svou církev až do skonání světa. A on jest hlava těla církve. (Koloss. 1, 18. Viz I. část apolog. 34. 80 a násl.)

O trojím úřadu Ježíše Krista zvláště.

§ 41. Kněžský úřad Ježíše Krista.

Ježíš Kristus, náš velekněz. Jeho smírná smrt na kříži.

Ježíš Kristus svou kněžskou činností nás vpravdě a skutečně vykoupil.

Kristus je pravý kněz.

Svědčí o tom:

a) Písmo sv. St. zák., kteréž o Mesiáši praví: Ty jsi knězem na věky podle řádu Melchisedechova. (Žalm 109, 4.) Kněžství Kristovo bylo tu naznačeno kněžským úřadem levitským, obětí a osobou Melchisedechovou.

b) Nový zákon Krista zřejmě jmenuje veleknězem (pontifex), t. j. nejvyšším prostředníkem mezi Bohem a lidmi. Máme velikého, nejvyššího kněze, kterýž pronikl nebesa, Ježíše, Syna Božího. (Žid. 4, 14.)

Nejdůležitější a nejvznešenější kněžský úkon Ježíše Krista byla obět jeho na Kalvarii, smrt jeho na kříži. Promluvíme o jejím vykupitelském významu.

Smrt Kristova na kříži je smírná, vykupitelská oběť za lidstvo.

1. Hlavním účelem vtělení Syna Božího byla spása světa. Bůh ve své spravedlnosti žádal za hříchy lidstva plného a dokonalého zadostučinění. Zadostučinění takového nemohl dáti padlý člověk. Bůh ve své dobrotě ustanovil se na tom, že přijme zadostučinění zástupné a tomu se podrobil Syn Boží, stal se člověkem a vzal hříchy naše na sebe.

2. Kristus jediný mohl dáti toto zástupné zadostučinění:

a) **vinník** musí uraženému dáti zadostučinění buď sám anebo svým **zástupcem**. Dává-li zadostučinění svým zástupcem, je mimo to nutno, aby uražený zadostučinění to přijal a s ním se spokojil. Kristus jako pravý člověk a druhý Adam byl zástupce všeho lidstva. O něm platí: Ecce homo, on je „my všichni“, jako kdysi Adam byl my všichni, proto každý jeho čin je čin všeho lidstva. K tomu jej určil Bůh.

Ale když přišla plnost času, poslal Bůh Syna svého, aby ty, kteří pod zákonem byli, vykoupil. (Galat. 4, 4.)

b) ten, kdo chce dáti zadostučinění za jiné, **nesmí sám k němu býti povinen**. Tak tomu bylo při smírných skutečích Kristových. Kristus, jsa bez hříchu a Bohu milý Syn, nebyl k žádnému zadostučinění povinen. Bůh jeho zástupné zadostučinění přijal a toho, „kterýž hříchu neznal, učinil za nás hříchem“. (2. Kor. 5, 21.)

c) zadostučinění musí býti **úplné a dokonalé**, v našem případě **ceny nekonečné**. Jako Bůh mohl Kristus takové zadostučinění dáti, ba Kristus dal více; než musil, učinil za nás zadost nadbytečně. I nejmenší utrpení Boha člověka stačilo k našemu vykoupení, protože bylo ceny nekonečné.

Cuius una stilla salvum facere
totum mundum quit ab omni scelere.

Sv. Tomáš Aq. Hymnus „Adoro Te“.¹⁾

Ale Kristus chtěl trpěti mnoho a zemřítí smrtí nejbolestnější,

1) aby nám ukázal svou lásku,

2) tíhu hříchu,

3) dal příklad nejvzácnějších ctností (jakých?).

Víte, že ne porušitelnými věcmi, zlatem nebo stříbrem, vykoupení jste, nýbrž drahou krví Kristovou. (1. Petr, 1, 18—19.)

d) Zadostučinění musí býti **dobrovolné**. Kristus šel dobrovolně na smrt. O něm prorok napsal: Obětován jest, protože sám chtěl. (Jes. 53, 7.)

3. Bohem žádané zadostučinění Kristus dal za nás **svou smrtí na kříži** a tak nás vykoupil. Kristus svou smrtí na kříži odčinil plně urážku, kteráž se Bohu stala lidskými hříchy, a Boha usmířil.

a) Kristus vytrpěl za nás na kříži všechny tresty, kteréž jsme my měli za hříchy vytrpěti, a tak nás osvobodil od trestu a hříchu.

On pak raněn jest pro nepravosti naše, potřen jest pro hříchy naše a zsinlostí jeho uzdraveni jsme. (Jes. 53, 7.)

b) Svou poslušností k Bohu Kristus napravil neposlušnost našich prarodičů.

¹⁾ Jehož jediná jen krupěj (krve) stačila,
by celého světa hříchy shladila.

Hymnus „Klaním se Tobě“. Př. V. Hornof.

Neboť jako skrze neposlušnost jednoho člověka učiněno jest mnoho hříšných, tak i skrze poslušnost jednoho mnoho spravedlivých učiněno jest. (Řím. 5, 19.)

c) Kristus sám sebe obětoval na kříži za naše hříchy. Smrt jeho byla pravá obět smírná.

Položil za hřích duši svou. (Jes. 53, 10.) Kristus jako nejvyšší kněz skrze vlastní krev všel jednou do svatyně a obětoval sebe samého neposkvrněného Bohu. (Žid. 9, 11.—14.) Kterýžto hříchy naše sám na svém těle vnesl na dřevo, abychom, hříchům zemrouce, spravedlnosti živi byli. (1. Petr. 2, 24.)

4. Kristus jako člověk učinil zadost i sobě jako Bohu. Jako člověk, t. j. podle svého člověčenství (přirozenosti lidské), Kristus zadostučinění dal, jako Bůh (vedle své božské přirozenosti) je přijal.

5. Kristova smrt na kříži byla obětí smírnou za všechny lidi a za všechny hříchy lidské. Kristus umřel za všechny lidi bez výjimky a nejen za ty, kteří skutečně docházejí spásy.

A za všechny umřel Kristus. (2. Kor. 5, 15.) A Kristus je obět slitování za hříchy naše a netoliko za naše, ale i za všeho světa. (1. Jan 2, 2.)

6. Kristova smrt na kříži přinesla spásu i všem, kteří před ním zemřeli.

Kristus je beránkem, který zabit jest od počátku světa. (Zj. sv. Jana, 13, 8.)

Kalvín a Jansenius proto nesprávně učili, že Kristus zemřel jen za vyvolené, předurčené k životu věčnému. Kristus zemřel i za ty, kteří nedocházejí spásy; kteří však zahynou, jsou tím vinni sami, protože nechtějí sobě získati zásluh plynoucích z vykoupení Kristova.¹⁾

Církev doporučí pobožnost ke cti utrpení Páně, křížovou cestu, návštěvu hrobu Božího ve Svatém týdnu, půst v pátek a j.

§ 42. Ovoce vykupitelské smrti Kristovy.

Kristova smrt na kříži nebyla jen zadostučiněním, nýbrž i dílem svrchovaně záslužným; lidstvu přinesla vykoupění a zásluhu, Ježíši Kristu pak jen zásluhu.

Svou smrtí na kříži Kristus nás vykoupil

1. ze hříchu a ze smrti.

Smrt jako poslední zbytek starého hříšného stavu zmizí až v poslední den. Kristus sňal však s ní hrůzu a beznadějnost. Smrt podle jeho slov je nyní branou, přechodem k životu. (Jan 5, 24, 8, 51.)

¹⁾ Neužívají prostředků spasných Kristem ustanovených a nabízených. Lék je připraven pro všechny a všem přináší spásu, ale je třeba ho užít. Kdo je zachvácen vlnami, chce-li se zachrániti, musí se uchopiti záchranného lana.

2. z otroctví ďábla, který nás skrze hřích přivedl pod svou moc.

3. od věčného zavržení, jehož jsme pro hříchy zasloužili.

Kristus miloval nás a umyl nás svou krví od hříchů našich. (Zj. sv. Jana 1, 5.)

Kristus přijal tělo i krev, aby skrze smrt zkazil toho, kterýž měl vládu smrti, to jest ďábla. (Žid. 2, 14.) Nebo nepostavil nás Bůh k hněvu, ale k nabytí spasení, skrze Pána našeho Ježíše Krista, kterýž umřel za nás, abychom spolu s ním živi byli. (1. Sol. 5, 9—10.)

4. Svou smrtí na kříži Kristus získal zásluhy nám i sobě.

a) Nám zasloužil:

1. smířil nás s Bohem,

2. učinil nás schopny věčného života,

3. zjednal hojné milosti a dary Boží. Je to zejména milost posvěcující a s ní synovství Boží a právo na věčnou blaženost.

Byli jsme nepřátelé Boží, ale smíření jsme s Bohem skrze smrt Syna jeho. (Řím. 5, 10.) Máme tedy, bratři, naději vejíti do svatyně skrze krev Kristovu, kam nám připravil cestu novou a živou. (Žid. 10, 19.—20.)

Bůh požehnal nás všelikým požehnáním duchovním ve věcech nebeských v Kristu ... (Efess. 1, 3.)

b) Sobě Kristus zasloužil po lidské přirozenosti oslavu (sláva vykoupení a nanebevstoupení) a povýšení (sedí na pravici Boží).

Zdaliž nemusel Kristus těch věcí trpěti a tak vjíti do slávy své? (Luk. 24, 26.)

Protož i Bůh povýšil ho a dal jemu jméno, kteréž jest nad všeliké jméno, aby ve jménu Ježíše každé koleno klekalo, nebeských, zemských i pekelných, a každý jazyk aby vyznával, že Pán Ježíš Kristus jest v slávě Boha Otce. (Filipp. 2, 10.—11.)

5. Po krvavé oběti na kříži Kristus vykonává svůj úřad kněžský:

1. v nebesích, jsa u Otce naším prostředníkem a orodovníkem. Přímlovce máme u Otce Ježíše Krista spravedlivého. (1. Jan 2, 1.)

2. na zemi, kde skrze církev krvavou svou obět na kříži neustále obnovuje nekrvavým způsobem a uděluje svaté svátosti.

3. v duších lidských, jimž přivlastňuje ovoce své vykupitelské smrti. K tomuto svému tajemstvíplnému působení v duších lidských Spasitel ukazuje v podobenství o vinném keři. (Jan 15 1.—5.)

§ 43. Prorocký úřad Ježíše Krista.

Ježíš Kristus — prorok.

1. Vykupitel měl odstraniti náboženskou nevědomost, nedokonalé poznání Boha a jeho vůle a zaplašiti osudné náboženské bludy (rána rozumu). Kristus jako Vykupitel přispěl i tu padlému lidstvu. Učinil tak svou činností, svým úřadem prorockým, učitelským. Ježíš Kristus byl pravý prorok (προφήτης, πρόφημι = předpovídati). Nejen předpovídal budoucnost, nýbrž byl i náboženský učitel. O tom svědčí:

a) **St. zákon**, v němž byl zaslíbený Mesiáš očekáván jako učitel, hlasatel Boží pravdy.

Proroka z národu tvého a z bratrů tvých, jako mne, vzbudí tobě Hospodin, Bůh tvůj, jeho poslouchati budeš. (5. Mojž. 18, 15.) Tak Bůh slíbil ve St. zákoně ústy Mojžíšovými. Tím prorokem byl Kristus, jak dokazuje

b) **Nový zákon**.

Tento jest jistě prorok, kterýž má přijíti na svět (Jan 6, 14.), volají zástupové, když Kristus je zázračně nasýtil. Spasitel sám o sobě praví: Vy mne nazýváte Pánem a mistrem (učitelem) a dobře pravíte. Jsem zajisté. (Jan 13, 13.)

Před pochybovačným Pilátem dí: Já jsem se k tomu narodil a proto jsem na svět přišel, abych svědectví vydal pravdě (Jan 18, 37.), a pravda osvobodí vás. t. j. vykoupí vás z bludu. (Jan 8, 32.)

2. Kristus učil nejen slovem, nýbrž i příkladem, ba příkladem dříve a více nežli slovem.

Skutkové apošt. praví: Ježíš začal činiti a učit. (1, 1.) Na něm se plní: Verba movent, exempla trahunt.¹⁾ I nepřátelé jej oslovovali: Rabbi, učiteli! Kristus učí celým svým životem. Svatí Otcové krásně o tom praví: Praesepe est cathedra Christi nascentis et crux cathedra Christi morientis.²⁾

Mimo příklad Kristus potvrdil své učení nespočítanými zázraky.

Nechcete-li věriti mně, skutkům věřte, abyste poznali a věřili, že Otec ve mně jest a já v Otci. (Jan 10, 38.)

Kristus své učení hlásal slovem, nezaznamenal ho písmem. To proto, že slovo jde k srdci a mluví i k tomu, kdo nezná písmo. Kristus nechtěl pak věřící podrobiti mrtvé literě, nýbrž živému úřadu učitelskému. Kdyby byl sám psal, knihy jeho více by byly ceněny než sám církevní úřad učitelský, jím ustanovený. Ostatně třeba uvážiti slova sv. Tomáše Aq.: Ti,

¹⁾ Slova hýbají, příklady táhnou.

²⁾ Jesle jsou učitelská stolice Krista narozeného a kříž Krista umírajícího.

kterí nechtěli věřit písmu apoštolů, neuvěřili by ani písničím Kristu. (Sum. th. 3. p. q. 42. a 4.)

3. Kristus je nejvyšší prorok a učitel, vyniká důstojností své osoby a svým učením nade všechny učitele a proroky.

Kristus jako Bůh a člověk není jen hlasatel pravdy, nýbrž pravda sama; ostatní proroci byli jím osvětleni. Učení Ježíšovo je úplné a dokonalé zjevení pravdy Boží pro všechny národy a pro všechny časy. Kristus sám o něm praví: Já jsem světlo světa. (Jan 8, 12.)

4. Kristus svým učením a příkladem ukazuje cestu ke spáse a odstraňuje tmu rozumu.

5. Kristus, aby své učení zachoval, založil církev. Skrze církev Kristus vykonává svůj učitelský úřad po všechny věky a konati jej bude až do skonání světa.

Zvláštní milostí Kristus chrání ji všeho bludu. Učení, kteréž církev hlásá, nemůže proto býti nahrazeno žádným učením dokonalejším. Nebe a země pomínou, ale slova má nepominou. (Mat. 24, 35.) Naděje m o n t a n i s t ů ve 2. stol. a mnohých blouznivých sekt středověkých, kteréž očekávaly „dokonalejší církev Ducha sv.“, odporují jasným slovům Kristovým právě tak, jako kdyby někdo tvrdil, že křesťanství bude překonáno kulturním pokrokem.

Ježíš Kristus včera i dnes, onť i na věky. (K Žid. 13, 8.) (Viz část I. apolog. 2. vyd. 122 a násl.)

§ 44. Královský, pastýřský úřad Ježíše Krista.

J e ž í š K r i s t u s — k r á l.

Slabé a kleslé vůli padlého lidstva Kristus přispěl svou činností královskou (pastýřskou), úřadem královským (pastýřským). Kristus je pravý král.¹⁾ O tom svědčí:

1. Písmo sv. St. a Nov. zákona. St. z. slávu duchovního království, jež Mesiáš založí na zemi, líčí tak často, že pozemsky smýšlející Židé za časů Kristových očekávali Mesiáše jako světského krále. Sami apoštolé jen stěží se vzdávali tohoto klamného předsudku.

Kristus sám, a to ve chvíli svého nejhlubšího ponížení, odpovídá Pilátovi, když se ho táže: Tedy král jsi ty? — Ty pravíš. Já jsem král. (Jan 18, 37.) Dokládá však, že nepřišel založiti království světského, nýbrž duchovního, říši Boží na zemi. Království mé není z tohoto světa. (Jan 18, 36.)

¹⁾ Býti králem značí býti hlavou a pánem poddaných.

2. Královský úřad vyžaduje moci zákonodárné, soudní a výkonné neboli trestní. Kristus tuto trojí moc vykonával, a to

a) moc zákonodárnou. Kristus dal lidstvu předpisy a zákony, jimiž upravuje nejen všecko jeho jednání, nýbrž i smýšlení. (Kázání na hoře.)

Při poslední večeři Kristus praví ke svým učedníkům: Kdo zná přikázání má a zachovává je, tenť jest, jenž mne miluje. (Jan 14, 21.)

Svou zákonodárnou činností Kristus jistě a bezpečně ukazuje lidské vůli cestu k nebi.

Ale já pravím vám: Milujte nepřátele své! (Mat. 5, 43.)

Po zákonodárné této činnosti slove Kristovo zjevení také
N o v ý z á k o n.

b) Kristu přísluší moc soudní.

Dal jemu moc činiti soud, neboť Syn člověka jest. (Jan 5, 27.) Srov. Mat. 25, 31, líčení posledního soudu.

c) Kristus má moc výkonnou, trestnou.

Evangelia o tom svědčí všude tam, kde mluví o posledním soudu. Srov. Mat. 25, 31.

3. Království Kristovo je církev a to jak tu, tak i na onom světě, t. j. církev bojující, trpící a vítězná. Kristus jest její hlava a bude jí na věky.

A království jeho nebude konce. (Luk. 1, 33.)

4. Kristus jako Bůh a člověk je král nejvznešenější (unio hypostaticá).

Christus regnat, Christus vincit, Christus populum suum ab omni malo defendit.¹⁾ Tento nápis, kterýž nese obelisk na Svatopetrském náměstí v Římě, jest a bude vždy hlavním obsahem dějin.

§ 45. Dvojitý stav v životě Vykupitelově.

Stav ponížení a povýšení. Sestoupení do pekel.

1. Sv. Pavel vylíčil všecken život Ježíše Krista slovy: P o n í ž i l s e b e samého, učiněn jsa poslušným až k smrti, a to smrti kříže. Protož i Bůh p o v ý š i l h o a dal jemu jméno, kteréž jest nad všeliké jméno. (Filipp. 2, 8. 9.) Proto

¹⁾ Kristus kraluje, Kristus vítězí, Kristus svůj lid ode všeho zlého chrání.

v životě Kristově spatřujeme dvojí zjev: s t a v p o n í ž e n í a s t a v p o v ý š e n í (oslavy).

2. Kristus vstoupil ve stav ponížení svým vtělením a setrval v něm až do své smrti a do svého sestoupení do předpeklí.

Sebe samého zapřel, přijav způsobu služebníka, k podobenství lidí učiněn ve způsobu nalezen jako člověk. (Filipp. 2, 7.)

3. P ř e c h o d e m m e z i s t a v e m p o n í ž e n í a p o v ý š e n í j e s t K r i s t o v o s e s t o u p e n í d o p e k e l.

Když Ježíš po slovech „Dokonáno jest“ naklonil hlavu a zemřel, duše jeho sestoupila do pekel,¹⁾ t. j. do předpeklí. I když duše se odloučila od těla, Kristovo božství zůstalo spojeno jak s duší, tak i s tělem. Předpeklí bylo místo, kde duše zemřelých spravedlivých před Kristem očekávaly pokojně a bez bolesti svého vykoupení (limbus patrum, sinus Abrahae.²⁾ Kristus sestoupil do předpeklí, aby duším tam prodlávajícím oznámil, že jsou vykoupeny.

O sestoupení Kristovu do předpeklí svědčí sv. Petr: Byl sice usmrčen podle těla, ale obživen podle ducha, v kterémž i těm duchům, kteří byli v žaláři, přišel kázal. (1. Petr. 3, 18.) Sám Kristus ukazuje k tomu, když kajícímu lotru praví: Ještě dnes budeš se mnou v ráji. (Luk. 23, 43.)

4. J e ž í š o v o p o v ý š e n í u k a z u j e s e j m e n o v i t ě :

- a) jeho vzkříšením (viz část I. apolog. 2. vyd. 115.),
- b) jeho vstoupením na nebesa. (Viz tamže 121.)

Kristus vstoupil na nebesa svou vlastní mocí,

- a) aby také jako člověk vešel do slávy, které si zasloužil,
- b) aby církvi své seslal Ducha sv.,
- c) aby v nebesích byl naším prostředníkem a přímělníkem u Boha,
- d) aby nám otevřel nebe a připravil nám tam místo.

5. J e ž í š s e d í n a p r a v i c i B o h a O t c e v š e m o h o u c í h o z n a m e n á : J e ž í š m á i j a k o č l o v ě k n e j v ě t š í s l á v u a m o c n a d e v š í m n a n e b i i n a z e m i . R č e n í t o j e v z a t o z P í s m a s v . : P á n J e ž í š , k d y ž j i m d o m l u v i l , v z a t j e s t n a n e b e a s e d í n a p r a v i c i B o ž í . (M a r . 16 , 19 .) R č e n í t o m u d l u ž n o r o z u m ě t i o b r a z n ě .

Katechismus římský (P. I. c. 7. q. 3.) praví: Seděti na tomto místě (na pravici Boží) neznamená podobu ani polohu tělesnou (Bůh jako duch nemá zajiště ani pravice ani levice), nýbrž vyjadřuje pevné držení blaženosti, jakož i nejvyšší královské a soudní moci.

¹⁾ Infernum (peklo) slula vůbec před Kristem říše mrtvých.

²⁾ místo Otců, lůno Abrahamovo.

6. Povýšení a sláva Kristova ukáže se ještě jednou viditelně celému světu, až Kristus přijde k poslednímu soudu, aby soudil dobré i zlé.

— — — — — Ježíš
umírá stále, vstává stále,
blesk lásky dojde mnohem dále
než smrti zkázonosný dech.
A doba naše šklebu chtivá
jest pouze jeho slovem živa,
ať chcem či nechceme, žije v nás!
On pronik', produševnil hmotu
a lidstvo celé ku životu
a k plesu volá jeho hlas.

Z francouzské poesie nejnovější doby.
Jean Aicard. Básně.

§ 46. Maria, matka Ježíše Krista. (Mariologie.)

Její důstojnost, svatost, čistota, nanebevzetí. O bratřích Páně.

Našeho vykoupení účastnila se zvláštním způsobem matka Ježíše Krista, Maria¹⁾. Církev katolická učí o Marii:

I. Maria jest pravá a skutečná Matka Boží (o důstojnosti Marie Panny). Tomu učí:

1. St. zákon. Proroctví St. zákona mluví často o panně, kteráž bude mítí předůležitý úkol ve vykoupení lidstva, protože Bůh ji zvolí za matku zaslíbeného Vykupitele-Mesiáše. Již protoevangelium na ni ukazuje (kterak?). Prorok Jesaiáš určitě o ní předpovídá: Hle, Panna počne a porodí Syna a nazváno bude jeho jméno Emanuel, t. j. Bůh s námi. (Jes. 7, 4.)

2. N o v ý z á k o n.

Evangelia označují Marii jako pravou a vlastní matku Ježíše Krista. Archanděl Gabriel jí zvěstuje, že se na ní splní, co Jesaiáš předpověděl: Aj, počneš a porodíš syna a nazveš jméno jeho Ježíš. (Luk. 1, 31.) A výslovně připojuje: Co se z tebe svatého narodí, slouti bude Syn Boží. (Luk. 1, 35.) Jestliže Maria Emanuele, t. j. Boha s námi, počala a zrodila, je jistě matkou tohoto Syna Božího, t. j. Matkou Boží. Ježíš na Marii jako na svou matku nezapomíná ani na kříži, jak dokazují jeho slova: Matko, hle, syn tvůj! Synu, hle, matka tvá! (Jan 19, 26.—27.)

3. T r a d i c e.

Nejstarší sv. Otcové a církevní spisovatelé mluví všichni o Marii jako o Matce Boží. Z dob Origenových (185—254)

¹⁾ Maria (Mirjam) = Paní, jiní překládají: Kapka moře (stillā maris), zarmoucená (amara, afflicta), omilostněná.

pochází význačný její název Θεοτόκος, Deipara, Dei genitrix — Bohorodička. (Hist. Socratis VII. 32.) Sv. Cyril Alexandrijský († 444), veliký obhájce Boží Matky proti Nestorioví, poznamenává, že císař Julián odpadlík vyčítal křesťanům: Vy nepřestáváte Marii zváti Bohorodičkou. (Cyr. Alex. dogm. in Nest.) Toto jméno přísluší však Marii plným právem. Nedalať Maria života jakési bezosobní, neurčité (abstraktní) přirozenosti, nýbrž určité (konkrétní), historické osobě Ježíši Kristu — Bohočlověku. Bůh člověk jest jejím synem. Z ní (jak sv. T o m á š A q. praví: ex castissimo eius sanguine ¹⁾), nikoliv z ničeho, utvořené Kristovo člověčenství (tělo lidské) bylo od prvního okamžiku svého bytí spojeno se Synem Božím (s druhou božskou osobou). Proto Maria, když život dala Kristu, nedala života jen pouhému člověku, nýbrž tomu, jenž zároveň byl i Bůh, t. j. Bohu a člověku spolu. Proto právem jí přísluší jméno Bohorodička, jak církev také rozhodla proti Nestorioví na sněmu efeském r. 431.²⁾

II. Se vznešenou důstojností Marie Panny jako Matky Boží srovnává se i její svatost (o svatosti P. M.). Maria předčí svatostí nade všechny tvory.

Archanděl Gabriel naznačil svatost tu ve známém pozdravu, v němž nazval ji milostiplnou před Bohem: Zdravas, milostiplná. (Luk. 1, 28.) V tom slovu a pozdravu jsou zahrnuty tyto přednosti Matky Boží:

1. Jakožto milostiplná Matka Boží Maria byla prosta všeho, co se Bohu nelíbí, — tedy všeho hříchu. Byla prosta hříchu dědičného i všech hříchů osobních, a to pro zásluhy Ježíše Krista³⁾.

Církev toto své učení projevuje věroučným článkem o neposkvrněném početí Matky Boží Marie. Učení o neposkvrněném početí Panny Marie prohlásil za článek věroučný Pius IX. dogmatickou bulou „Ineffabilis Deus“⁴⁾ dne 8. prosince 1854, ustanoviv zároveň na památku toho zvláštní svátek téhož jména.

Neposkvrněnému početí Panny Marie není proto rozuměti snad tak, jako by byla přišla na svět nějakým nadpřirozeným způsobem, nýbrž že její duše od okamžiku, když ji Bůh stvořil a s tělem spojil, byla prosta veškeré poskvrny dědičného hříchu. Bůh svou milostí vyňal ji z obecně platného zákona.⁵⁾

Učení to opírá se:

¹⁾ Z nejčistší její krve. (Srv. th. III. q. 35. a. 3.)

²⁾ Dítě nemá své duše od matky, nýbrž od Boha a přece nazýváme rodičku dítěte matkou; právě tak nazýváme Marii právem Matkou Boží, třebaže nedala Kristu božství.

³⁾ Byla tedy též Kristem Pánem vykoupena.

⁴⁾ Nevyslovitelný Bůh.

⁵⁾ Srovnej biblickou Ester.

a) o Nov. zákon.

Archanděl Gabriel pozdravuje Marii: Zdrávas, milostiplná, požehnaná tys mezi ženami. K těmto slovům poznamenává sám Martin Luther: Nemohlo by se k ní volati: Požehnaná tys, kdyby někdy byla stížena zlořečením. (Luther, Postila z r. 1527.) Z týchž důvodů je Maria Panna prosta i všech hříchů osobních. Sněm tridentský výslovně prohlásil, že Maria se neposkvrnila ani hříchem všedním. (VI. 23.)

b) o Tradici.

Svatí Otcové a církevní spisovatelé dosvědčují, že víra v neposkvrněné početí Panny Marie byla v církvi od dob nejstarších. O Marii neposkvrněné hříchem dědičným mluví sv. Justin († 167. Dialog. cum Tryph. c. 100), Tertulián († 240. De carne Chr. c. 17.) a sv. Augustin. († 430. De agone christ. c. 22.) Origenes († 254) praví: Maria nebyla dotčena svůdným dechem hadovým. (Hom. 3. in divers.) Svátek Neposkvrněného početí slaven byl na východě již od 5. stol., na západě od 11. stol.

c) Dogmatická bula Pia IX. uvádí také důvod z rozumu: Slušelo se, aby Syn Boží měl na zemi svatou matku, jako má na nebi svatého Otce.

Paní, světa vládkyně!
kde tvůj azur svítí,
dej mi v jeho hlubině
tajemství tvé zříti,
Ty, kteréž se nelze tknout
žádná vina v zlobě. — — —

Goethe-Vrchlický, Faust.

2. Maria, nejblahoslavenější Panna, byla plná milosti, t. j. vynikala

a) milostí posvěcující nade všechny tvory, anděly a svaté. Jinak by jí byl anděl nenazval milostiplnou.

b) plností svých ctností.

Doklady toho podává Nov. zákon všude tam, kde o Marii mluví. Zvláště vyzařují z Písma sv. tyto ctnosti Matky Boží: Pevná víra, svatost, pokora, poslušnost až dětinná, trpělivost, čistota, láska k Bohu a k bližnímu.¹⁾

III. S mateřskou důstojností Panny Marie jest spojena její neporušená panen sk á č i s t o t a.

Přes to, že Maria stala se matkou Ježíše Krista, zůstala čistou a neposkvrněnou pannou. Kristus nenarodil se z Marie Panny způsobem přirozeným (jako se rodí jiní lidé), nýbrž nadpřirozeným, natura mirante²⁾, počat jsa z Ducha sv.

¹⁾ Čti A. Bulant, Písně a legendy, báseň „Dolorosa“, 1896.

²⁾ Za obdivu přírody.

Duch sv. způsobil božskou všemohoucností, že Syn Boží přijal z Marie Panny lidské tělo a lidskou duši.

Duch sv. vstoupí v tě a moc Nejvyššího zastíní tebe. (Luk. 1, 35.) Viz § 39. Ježíš Kristus, Bůh a člověk.

Skutek tento, jako všecka zevnější díla Boží, přísluší sice všem třem božským osobám, ale jako skutek lásky a milosti přičítá se Duchu sv.

Kdyby byl Kristus přišel na svět způsobem přirozeným jako ostatní lidé, byl by sám potřeboval vykoupení a nebyl by naším vykupitelem.

O neporušené čistotě a ustavičném panenství Matky Páně svědčí Písmo sv.:

1. St. z á k o n a.

Jesaiáš ukazuje k tomu divu proroctvím: Aj, panna počne a porodí syna a nazváno bude jméno jeho Emanuel. (7, 14.)

2. N o v. z á k o n a.

Sv. M a t o u š ukazuje na proroctví Jesaiášovo a praví, že se naplnilo, když se Ježíš Kristus narodil z Marie Panny. (1, 19.) Stejně mluví sv. L u k á š. (1, 26—38.) Maria nazývá se v Nov. zák. výslovně pannou. Poslán jest anděl Gabriel . . . ku panně zasnoubené muži, kterémuž jméno bylo Josef. (Luk. 1, 26—27.)

3. T r a d i c e.

Učení, že Maria, Matka Páně, byla a zůstala vždycky pannou čistou a neposkvrněnou, je tak staré jako církev. Svědčí o tom již samo apoštolské symbolum. Učení to hlásají nejstarší církevní Otcové. Tak sv. I g n a t i u s A n t i o š s k ý († r. 107) píše Smyrenským: Syn Boží zrodil se v pravdě z panny (ἀληθῶς ἐκ παρθένου. Ad Smyrn. 1, 1.). Sv. J u s t i n volá k Antidikomarianitům¹⁾: Kdo kdy v kterém věku odvážil se vysloviti jméno Maria, aby ihned nepřipojil panna? (Haeres. 78, 6.) (Viz jiné doklady: Marie dans l'église anté-nicéenne. Par E. Neubert. Paris. 1908. 76.)

Tak celý dávnověk křesťanský vyznává ustavičné panenství Matky Páně a poctívá ji proto čestnými názvy virgo-mater (παρθενομήτηρ = panna matka), semper virgo (ἀεὶ παρθένα = vždycky panna).²⁾

IV. P í s m o s v. z m i ň u j e s e n a n ě k t e r ý c h m í s t e c h o b r a t ř í c h a s e s t r á c h P á n ě. Aj, matka tvá a bratři tvoji stojí venku, hledajíce tebe. (Mat. 12, 47, 50; Mar. 3, 31—35; Luk. 8, 19—21; Jan 7, 3. 5.) Zdaliž matka jeho neslove Maria a bratři jeho Jakob a Josef a Šimon a Judas

¹⁾ ἀντίδικοι Μαρίας = protivníci Mariini, arabská sekta.

²⁾ Sv. Otcové přirovnávají narození Ježíše Krista z Marie Panny k tomu, jak Kristus vyšel ze zavřeného hrobu, jak prošel zavřenými dveřmi, k paprsku procházejícímu sklem; obrazem ustavičného panenství M. P. jest jim hořící keř na Horebu, jenž hořel a přece neshořel.

a sestry jeho zdali nejsou všechny u nás? (Mat. 13, 55—56.) To však nejsou vlastní bratři a sestry Ježíšovi, nýbrž příbuzní jeho.

1. Písmo St. i Nov. zákona často nazývá příbuzné bratřimi nebo sestrami. Tak Abraham nazval Lota bratrem, ač byl jeho synovcem, synem jeho bratra Arana. Ať není sváru mezi mnou a tebou, nebo bratři jsme. (1. Mojž. 13, 8.) Laban a Jakob též slovou bratři, ač byli jen příbuzní. (1. Mojž. 29, 15.)

2. Písmo sv. nikde nenazývá Marii jejich matkou ani sv. Josefa jejich otcem. Toliko Jcžíše zve synem Mariiným. (Mar. 6, 3.)

3. Písmo sv. jmenuje také otce i matku těchto příbuzných Páně. V evangeliu sv. Jana čteme: Stály pak blízko kříže Ježíšova matka jeho a sestra matky jeho Maria Kleofášová. (Jan 19, 25.) Tato Maria Kleofášová jmenuje se u sv. Marka (15, 40.) „máti Jakuba menšího (mladšího) a Josefa“; Josef není však v seznamu apoštolů, není proto apoštolem. Bratrem Jakuba ml. jmenuje pak sebe sv. apoštol Juda zv. Tadeáš ve svém listě (1 verš). O Šimonovi (Simeonovi), jenž byl nástupcem sv. Jakuba ml. v biskupství jerusalemském, praví nejstarší církevní spisovatelé, na př. *Hegesippus*, který náleží téměř věku apoštolskému († asi r. 180), že byl bratrem Jakuba ml. (*Hegesipp. Fragm. IV. Eusebius Hist. eccl. IV. 5, 3; III. 11; II. 1, 2.*) Maria Kleofášová byla pak buď sestra, pravděpodobněji však sestřenice Matky Páně. Hodnověrná totiž starodávná Tradice křesťanská označuje Marii, matku Ježíšovu, za jedinou dceru sv. Jáchyma a Anny; proto jmenovaní synové Marie Kleofášovy Jakub, Josef, Šimon a Judas byli podle pokrevního příbuzenství buď první nebo druzí bratřenci Páně.

4. Že Kristus neměl žádných vlastních bratří, je patrné i z toho, že péči o svou matku svěřil sv. Janu, člověku cizímu, jenž s ním nijak spřízněn nebyl. (Jan 19, 26. a násl.)

5. U sv. Mat. 1, 25. slove Kristus „prvorozený“ syn Mariin. Ale slovo prvorozený neznačí tu „post quem alii“¹⁾, nýbrž „ante quem nullus“²⁾ a značí v Písmech sv. často tolik jako jednorozený. Kristus slove tu prvorozený syn Matky Boží také proto, že prvorozenému příslušela ve St. zák. zvláštní práva a přednosti.

V. S důstojností Matky Boží srovnává se její nanebevzetí. (Její sláva.)

Matka Páně zemřela přirozenou smrtí. Svátek „zesnutí Matky Páně“ je prastarý, snad nejstarší, mariánský svátek, který se slavil již ve 4.—6. stol. (Bartmann, Dogmatika. 1911, 402.) Církev však vždycky na základě podání sahajícího až k věkům apoštolským věřila společně s církví ruskou, armenskou, řeckou a koptickou, že tělo Matky Páně nezůstalo v hrobě, nezetlelo tak jako jiná lidská těla, nýbrž že Bůh vzkřísil její tělo a oslavené vzal do nebes. Sv. Jan Damaský († kolem r. 754) a sv. Germanos († 740), patriarcha cařihradský, uvádějí důvod tohoto přesvědčení všech křesťanů těmito slovy: Jak by bylo možno, aby tebe, která jsi se skvěla přecestným názvem Matky Boží, aby tvé tělo, kteréž věčný nosilo život, zachvátilo zlořečení? Proto se slušelo, aby tvé tělo, jež v sebe

¹⁾ Po němž jiní (následovali).

²⁾ Před nímž nikdo.

přijalo sám život, nebylo dotčeno ničivým rozkladem. (Joh. Damasc. Orat. 2. in dormit. B. M.). Potuit (Deus), decuit, ergo fecit.¹⁾

Svátek Nanebevzetí P. M. slaví se v církvi již od 6. století. Po Marii Panně nemáme žádných ostatků (pro co to svědčí?). Kde dlužno hledati její hrob, zda v Jerusalemě či v Efesu, dosud není jisto.

§ 47. ○ úctě mariánské.

Její starodávnost. Její kulturní význam.

A) Její starodávnost.

Úcta Marie, Matky Boží, je tak stará jako církev. O ní svědčí:

1. nejstarší symbola, jmenovitě apoštolské.

2. k a t a k o m b y. Na stěnách jejich nalézáme často obrazy Matky Boží s božským dítětem. Katakomba sv. Priscilly nazývá se pro četné mariánské obrazy mariánskou kryptou. Pod obrazy těmi je často nápis: Maria nebo Sancta Dei genitrix, sv. Boží Rodička. (Viz obr. 4.)

Obr 4. Klanění mágů na náhrobku Seveřině (3. stol. Řím, Laterán)

3. nejstarší sv. Otcové a církevní spisovatelé z nejrůznějších končin světových mluví o P. Marii s nevšední úctou a slaví ji nadšenými chvalořečmi a hymny. (Viz již uvedené výroky § 46.)²⁾

¹⁾ Mohl to Bůh, slušelo se, proto to učinil.

²⁾ Ze všeho toho plyne, jak nedůvodné je tvrzení, že kult mariánský kotví v pohanském kultu Demetřině, Junonině, Astartině, Isidině, Kybelině nebo Veneřině. Kdo zná podstatu kultu těchto pohanských bohyň a srovná s ním křesťanský kult mariánský, pozná sám naprostý tu rozdíl. Tak na př. Demeter byla právě bohyně plodnosti a název „panna“ jí co nejvíce odporuje; jméno Demeter (= Γῆ μήτηρ matka Země) nikdy také pannu neznačilo, ani ne, jak někteří za to měli, v mysteriích eleusinských. (Viz o tom více Dr. Seitz, Evangelium o Synu Božím. 1905—6.)

4. Marii, Matku Boží, oslavují nejstarší liturgie. K její cti a památce již záhy slaveny mnohé svátky, na př. Zvěstování P. M. ve 4. st., Nanebevzetí, Očišťování a Narození již v 5. a 6. stol.

5. Než přes to, že církev ctí a vzývá P. Marii nade všechny svaté, nečiní ji rovnou Bohu, nezbožňuje ji aniž se jí klaní. Proto církev postavila se naproti bludné sektě *kollyridianitů* (ve 4. stol.),¹⁾ kteří se klaněli P. Marii jako bohyni a obětovali jí po způsobu pohanském koláč. (Pohle, Dogmatika, II. 1909, 307.)

B) Kulturní význam mariánské úcty jest jistě pozoruhodný:

1. **na poli sociálním.** Úcta mariánská:

a) změnila pohanský názor na ženu a učinila ji rovnocennou muži;

b) dala křesťanské dívce za vzor čistou Pannu a učinila ji mravnou a cudnou. Křesťanské ženě dala za příklad věrnou, svědomitou, trpělivou, pokornou, statečnou a zbožnou Matku Boží a učinila z ní rovněž takovou ženu a matku.

c) úcta mar. dala světu vzor svaté rodiny a zušlechtila a posvětila tak rodinný život.

2. **na poli umění.** Úcta mariánská vytvořila v každém oboru uměleckém díla nehynoucí krásy. Ke cti Matky Boží postavili umělci stavitelé velkolepé svatyně (na př. před Týnem v Praze), sochaři zvětšili ji svým dílem (na př. Michael Angelo svou Pietou), malíři svým štětcem (Rafael, Murillo, Tizian, Carlo Dolce, Škréta). Poesie i prósa velebila a velebí dosud nadšenými slovy a hymny její ctnosti (Dante v Ráji, předposl. zpěv, Zeyer, Klostermann, bratři Mrštíkové,²⁾ X. Dvořák), hudba opěvá její jméno povznášejícími skladbami a něžnými písněmi (Dvořákovy „Stabat Mater“, mariánské písně všech národů).

C) Se všemi křesťany stali se účastni vzácného ovoce mariánského kultu i Slované.

a) Dějiny národů slovanských hned ve svých začátcích ukazují na mariánský kult. V Čechách kníže Svatopluk staví v Praze chrám ke cti P. Marie, knížata polská ve Hnězdně a Krakově, ruská v Kyjevě a Moskvě. S mariánskou písní táhnou Slované do boje. Tak Čechové v prastaré písni svatováclavské již v nejstarších dobách zpívali před bojem:

Maria, matko žádúcí,
ty s' královna všemohúcí,
prosiž za ny,
za křesťany
svatého Ducha. Kriste eleison!

b) Jako dějiny, tak jest kultem mariánským proniknuto i umění slovanské. Nejstarší díla malířská, stavitelská i sochařská, nejstarší písně i vážné písem-

¹⁾ *κολλῦρα* = koláč.

²⁾ Čti Mrštíkové, Pohádka máje. Části o Matce Boží.

nictví slovanské hlásají slávu P. Marie. Kult mariánský nadehl nám T o m á š e ze Š t í t n é h o, arcibiskupa A r n o š t a z P a r d u b i c (jeho *Mariale parvum*)¹⁾, K a r l a IV. (Výklady a naučení duchovní) a jiné k nejkrásnějším dílům; sám mistr J a n H u s dostupuje neobyčejné vroucnosti právě v těch svých kázáních, v nichžto P. Marii velebí a slaví. Ve století 16. a 17. získaly si v Čechách veliké zásluhy o umění a vědu tak zvané mariánské družiny. Tak jen členové těchto družin založili v Čechách za dobu necelých sto let 14 gymnasií. V době nejnovější pak kromě kněží básníků (X. D v o ř á k) perlu nehynoucí ceny zanechal národu našemu náš J u l i u s Z e y e r ve své „M a r i á n s k é z a h r a d ě“. (Viz část čít. čl. 15.) Vrcholu krásy a vzletu dosáhl kult mariánský v poesii polské v 19. st. Z a l e s k i, K r a s i n s k i, S l o w a c k i básněmi nejkrásnějšími oslavují P. Marii. Nade všechny však to učinil největší básník polský M i c k i e w i c z. Čtete jen úchvatný zpěv úvodní k velkolepému jeho „Panu Tadeáši“ a poznáte to sami.

c) Za zvláštní užitek mariánského kultu můžeme plným právem pokládat velkou mravní čistotu slovanské dívky a příslovečnou něhu slovanské matky.

Jen tvrdým duším se úcta mariánská nelíbí, ale ty sníží a znetvoří vše, čeho se dotknou. K l o s t e r m a n n o kultu mariánském napsal: Pokládám kult Bohorodičky a plynoucí z něho idealisování ženy, jak matky, tak i panny, za svrchovaně poetické a zároveň — neostýchám se to vysloviti — za nanejvýše pokrokové, ježto jemu jediné sluší přisouditi zásluhu, že žena přestala býti pouhým předmětem rozkoše nebo služkou muže, ba jeho otrokyní, věcí, již lze odhoditi nebo vyměnit, jakož bývalo a se činívalo všeobecně ve starověku, a jakož dosud bývá a se činí u národů a jednotlivců kulturně a mravně nevyspělých. (Snímky Lidí a věcí 142—143.)²⁾

Vrchlický prosí Matku Boží:

Maria Panno,	Jako ta hvězdička
ty jsi v mém hoři,	svítí a těší
jako je plavci	toho, kdo modlí se,
hvězdička v moři.	toho, kdo hřeší.

Já se již čistil dost
v slzách a hoři,
nedej mi, Maria,
utonout v moři.

Z básně: Twardowski.

§ 48. Sv. Josef, pěstoun Páně.

Jeho důstojnost, jeho svatost; o jeho úctě.

1. O důstojnosti v. Josefa.

a) Maria P. podle sdělení sv. Lukáše (1, 27.) byla zasnoubena muži, jemuž jméno bylo Josef, z domu Davidova. Zasnoubení to mělo svůj důvod v ustanovení

¹⁾ Čti Arnošta z Pardubic: *Mariale parvum*. Zčeštil J. Hlačík 1914. Lenz, Mariologie, 1879.

²⁾ Čti Jacinto Verdaguer, *Květy Mariiny*. Přel. S. Bouška 1903.

zákona Mojžíšova (4. Mojž. 36, 6. a násl.), podle něhož „dcera dědička“ směla se provdati jen za příbuzného téhož pokolení a rodu. Zasnoubení toho bylo třeba. V očích lidu, jemuž nebylo známo tajemství vtělení, Kristus musil míti lidského otce, aby jak od osoby Kristovy, tak i od osoby Matky Páně zůstala vzdálena všechna mravní úhona a všechno pohoršení. Mimo to bylo třeba dítěti Ježíši ochránce i pěstouna; Maria pak sama měla býti vzorem ženskému pohlaví jako panna a manželka, matka a vdova.

b) Sv. Josef byl ušlechtilý, čistý manžel Marie Panny, jak svědčí slova sv. Matouše: Jakob pak zplodil Josefa, muže Marie, z nížto se narodil Ježíš, jenž slove Kristus. (1, 16.) Že toto manželské spojení bylo nade všechno čisté, neposkvrněné soužití dvou ušlechtilých duší (*matrimonium ratum*), toho dokladem jsou slova nejblahoslavenější Panny k andělu, kterýž jí zvěstoval, že jest vyvolena za matku Syna Božího: Kterak se to stane, poněvadž muže nepoznávám (Luk. 1, 34.)? Plyne to též z výše uvedených slov sv. Matouše. (1, 16.) Sv. evangelista, podáváje rodokmen sv. Josefa, nepraví na jeho konci jako obvykle jinde: Josef pak zplodil Ježíše, jak by se při skutečném otcovství sv. Josef dalo čekati, nýbrž úmyslně a výslovně končí: Muže Marie, z níž se narodil Ježíš.

Z toho, že sv. Josef byl pravý manžel Matky Páně, plyne, že mu příslušela všechna práva a povinnosti skutečného, zákonitého otce a hlavy svaté rodiny.¹⁾ Tak mu příslušelo, aby dal dítěti božskému jméno: Anděl Páně ukázal se jemu ve snách, řka: Nazveš jméno jeho Ježíš. (Mat. 1, 21.) Sv. Josefu anděl poručil, aby se sv. rodinou přehl do Egypta, aby se s ní zas vrátil v zemi israelskou, jemu Syn Boží byl poddán až do jeho smrti. Mimo to byl pěstounem a živitelem Ježíše Krista, k dítěti Ježíši ukazoval srdce opravdu otecké, jak o tom svědčí sama Matka Boží: Hle, otec tvůj a já s b o l e s t í hledali jsme tebe. (Luk. 2, 48.)

2. O s v a t o s t i s v. J o s e f a. Vznešená svatost sv. Josefa je patrná:

a) z úřadu sv. Josefa. Byl Bohem vyvolen k úřadu a povolání vznešenému a svatému, k němuž Bůh jistě připravuje jen lidi schopné a toho hodné.

b) svatost sv. Josefa potvrzují i Písma sv. Sv. Matouš nazývá jej spravedlivým (Mat. 1, 19.), což sv. Otcové vykládají „nadáný všemi ctnostmi“.

3. Ú c t a s v. J o s e f a. Sv. Josefa ctíme po Matce Boží nade všechny svaté (*cultus protoduliae*).

a) Bůh sám vyvolil sv. Josefa přede všemi svatými za pěstouna Páně, proto Bůh sám jej nejvíce poctil.

b) Sv. Josef po Matce Boží vyniká nade všechny svaté důstojností, svatostí a slávou.

Úcta sv. pěstouna Páně je v církvi prastará. I katakomby o ní svědčí. Jeden z nejstarších obrazů sv. Josefa je na náhrobku křesťanky Severy (viz obr. 4.), který je umístěn v lateránském museu. Na náhrobcích ze 4. stol. je často sv. Josef zobrazen, a to pravidelně při narození Páně a příchodu mudrců od východu.

¹⁾ V tom pak je klíč ke správnému porozumění biblických textů, jako na př.: Otec pak a matka jeho divili se těm věcem, kteréž praveny byly o něm. (Luk. 2, 33.) I řekla matka jeho k němu: Synu, proč jsi nám tak učinil. Hle, otec tvůj a já s bolestí hledali jsme tebe. (Luk. 2, 48.)

Zbožný katolický lid již záhy připojil ke jménu Ježíšovu a Mariinu jméno Josefovo. Na přání 253 otců, shromážděných na všeob. sněmě vatikánském, papež P i u s IX. prohlásil sv. Josefa za patrona celé sv. církve. Stavové čeští prohlásili jej r. 1654 za spolupatrona vlasti naší. Sv. Josef je zvláštním ochráncem umírajících, poněvadž zesnul blaženě v náručí P. Marie a Krista Pána; je také ochráncem křesťanských rodin a řemeslníků. (Viz Fugelovy obrazy sv. Josefa, na př. Smrt sv. Josefa.)

IV. O Bohu Posvětiteli.

Credo in Spiritum sanctum.

Věřím v Ducha sv.

I. ODDÍL.

O milosti Boží.

Průprava.

Kristus na kříži všechny lidi vykoupil a všem zjednal milost Boží. Tím však není ještě vykoupen a spasen každý jednotlivý člověk. Chce-li se jednatlivec státi účasten ovoce vykoupení Kristova, t. j. jeho zásluh a milostí,¹⁾ musí se snažiti, aby si je přivlastnil.

Se zásluhami a milostí Kristovou je tomu jako s lékem. Lék nechť jest sebe lepší, uzdravuje jen toho, kdo ho užívá.²⁾

Přivlastnění zásluh a milostí Kristových nazývá se p o s v ě c e n í n e b o o s p r a v e d l n ě n í, protože člověk stává se skrze ně z hříšníka svatým a spravedlivým.

Byli jste zajisté někdy temnost, nyní jste světlo v Pánu. Jakožto synové světla chodte! (Efess. 5, 8.)

Dílo posvěcení člověka koná Duch sv., jenž po ustanovení Spasitelově prostřednictvím církve každému přivlastňuje zásluhy a milost Kristovu. Po této své posvěcující činnosti slove Duch sv. p o s v ě t i t e l, p o m o c n í k, p a r a k l é t o s.

Posvěcení jste a ospravedlnění jste ve jménu Pána našeho Ježíše Krista a v Duchu Boha našeho. (1. Kor. 6, 11.)

Milostiplné působení Ducha sv. opěvují krásné svatodušní hymny „Veni creator Spiritus“ a „Veni, sancte Spiritus“.³⁾ Jesaiáš čítá s e d m zvláštních darů Ducha sv.: Dar moudrosti a rozumu, rady a síly, umění a pobožnosti a dar bázně Boží. (6, 2.)

¹⁾ t. j. býti spasen.

²⁾ Podobně tomu s ovocem na stromě, visí na něm, jest pro nás, třeba si je však přivlastniti.

³⁾ „Přiď, Stvořiteli Duše!“, „přiď, svatý Duše!“

Milost Boží uděluje se namnoze skrze viditelná zevnější znamení, t. j. sv. svátosti. Proto promluvíme

1. o milosti Boží,
2. o svátostech.

§ 49. Pojem a rozdělení milosti Boží.

Milost Boží vůbec je každý dar, kteréhož nám Bůh udílí jen z pouhé své dobroty a beze vší naší zásluhy. Jest buď:

1. p ř i r o z e n á, která pomáhá člověku, aby mohl dosáhnouti cíle přirozeného, t. j. vezdejší blaženosti. Milosti tyto náležejí k přirozenosti člověka. Jsou to, na př. zdraví, nadání, nesmrtelnost duše.

2. n a d p ř i r o z e n á, kteráž uschopňuje člověka, aby dosáhl cíle nadpřirozeného, t. j. života věčného. Milosti nadpřirozené nenáležejí nutně k naší přirozenosti. Bůh nám je dává jen pro zásluhy Ježíše Krista.

Nadpřirozená milost jest

1) z e v n ě j š í, na př. Kristovo učení, jeho zázraky, jeho příkladný život;

2) v n i t ř n í (pro naši duši), na př. zvláštní osvícení rozumu, posilnění vůle k dobrému, mimořádné schopnosti.

Nadpřirozená vnitřní milost Boží jest nám dána buď

a) k e s p á s e n a š í v l a s t n í d u š e (činíc ji Bohu milou, gratia gratum faciens);

V tomto významu užívá se slova „milost“ pravidelně vždy, když o milosti je řeč.

b) k e s p á s e j i n ý c h l i d í (gratia gratis data), na př. dar řečí, zázraků a prorocství.

Nadpřirozená vnitřní milost, kteréž se nám dostává k našemu vlastnímu spasení jest

1. p o m á h a j í c í (gr. adiuvens, také skutková, actualis¹⁾);

2. p o s v ě c u j í c í (gr. sanctificans, habitualis).

¹⁾ Účinkem jejím jsou totiž dobří skutkové. Je nám dána na způsob skutku, který začíná a přestává, na př. obrácení sv. Pavla; když se obrátil, pak přestala.

§ 50. Co jest milost pomáhající (skutková) a kterak jest jí třeba.

1. Milost pomáhající je ta, skrze niž Bůh náš rozum osvětluje a vůli naši posiluje, abychom dobré poznali, chtěli a činili a zlého se varovali.¹⁾

2. Milosti pomáhající je člověku nezbytně třeba ke každému nadpřirozeně dobrému skutku, (t. j. pro věčnou blaženost užitečnému; opus salutare, skutek spasný). Bez ní nelze ničeho pro život věčný ani začít (ani začátek víry), ani dokonati.

Sv. P a v e l to naznačuje jasně: Bůh zajisté jest, kterýž působí ve vás i chtění i vykonání podle dobré vůle své. (Filipp. 2, 13.) Nejsme dostateční mysliti něco (spasitelného) sami ze sebe, ale dostatečnost naše je z Boha. (2. Kor. 3, 5.) Cíle nadpřirozeného lze dojíti jen nadpřirozenými prostředky.²⁾

3. Přirozeně dobré skutky (řádu přirozeného; jmenuj některý!) člověk může konati i bez pomáhající milosti Boží, protože přirozené lidské schopnosti, kteréž plně stačí k takovýmto skutkům, byly sice dědičným hříchem oslabeny, nikoliv však zničeny.

Církev zavrhlá jak učení protestantské, podle něhož lidská vůle bez pomoci Boží je schopna jen hříchu, tak i učení Bajovo († 1589), že všechny skutky nevěřících a hříšníků jsou hříchy a ctnosti filosofů nepravosti. (Pius V. 1567.) Nemůže však člověk sám sobě ponechán (bez milosti Boží, t. j. bez zvláštního zjevení Božího) dokonale a bez bludu poznati všech pravd přirozeného náboženství a varovati se po delší dobu těžkého hříchu. Sv. P a v e l píše: Ale vidím jiný zákon v údech svých, kterýž odporuje zákonu mysli mé. Nešťastný já člověk, kdo mne vysvobodí z těla smrti této? Milost Boží skrze Ježíše Krista Pána našeho. (Řím. 7, 23.—25.) Sami pohané právě pro slabost lidské přirozenosti uznávali nutnost milosti Boží.

C i c e r o praví: Nemo vir magnus sine aliquo adflatu divino unquam fuit (De nat. deor. II. § 167.)³⁾ Podobně píše S e n e c a: Bonus vir sine deo nemo est. (Ep. 41, 2.)⁴⁾ Srovnej uvedený již výrok O v i d i ů v: Mens aliud suadet. (Metam. 7, 20.)⁵⁾

4. Bůh uděluje v š e m l i d e m tolik pomáhající milosti, aby mohli býti spaseni, nebo: Bůh chce, aby všichni lidé spaseni byli a k poznání pravdy přišli. (Tim. 2, 4.)

¹⁾ Světlo vycházející ze slunce, kteréž vše osvětluje, zahřívá a oživuje, je krásný obraz milosti vycházející ze slunce „duchů“, z Boha. Vysvětlí z toho účinek milosti na rozum a vůli lidskou!

²⁾ Srovnej: Jako očím je třeba světla, ptáku křídel, obilí deště, tělu duše, tak je třeba milosti pomáhající k spasným činům.

³⁾ Nikdo nikdy nebyl člověkem velikým bez nadšení přímo božského.

⁴⁾ Dobrý muž není žádný bez Boha.

⁵⁾ Mysl jinak radí.

5. **Spravedlivým** Bůh dává tolik milosti, aby setrvali v milosti posvěcující a plnili všechna přikázání Boží (aby přemohli všechna pokušení).

Věrný je Bůh, který nedopustí vás pokoušeti nad to, co můžete, ale učiní s pokoušením také prospěch, abyste je mohli snést. (1. Kor. 10, 13.)

6. **Hříšníkům** (i největším) Bůh uděluje s dostatek milosti, aby se obrátili a polepšili. (Které podobenství je tu důležité?)

Život jsem já, praví Pán Bůh. Nechci smrti bezbožníkovy, nýbrž aby bezbožný obrátil se od cesty své a byl živ. (Ezech. 33, 11.)

7. **Nevěřícím** (i bloudícím) **dobré vůle** (t. j. těm, kteří bez vlastní viny Krista neznají) Bůh dopřává své milosti, aby přišli k poznání pravdy a byli spaseni.

Vzpomeň Ninive, setníka Kornelia, etiopského komorníka.

Nevěřící zlé vůle jsou tací lidé, kteří křesťanskou pravdu zavrhnou nebo se jí vyhýbají. Tací nevěřící stali se nehodni milosti Boží již udělené.

8. Bůh však neuděluje milosti **stejnou měrou** všem lidem, nýbrž „rozděluje jednomu každému, jak chce.“ (1. Kor. 12, 11.)

Tomu dostane se hřiven pěti, jinému dvou, jinému jedné; někoho Bůh volá časně z rána života, jiného v poslední hodině. (Podob. o dělnících a hřivnách. Mat. 20.) Čím více milostí kdo obdržel, tím více bude od něho jednou žádáno. Kristus praví: Nebo od každého, komu je mnoho dáno, bude mnoho požádáno. (Luk. 12, 48.)

§ 51. Milost Boží a svoboda lidská.

Co je předurčení?

1. Milost Boží neruší naší svobodné vůle, nýbrž jen ji podporuje¹⁾. Bůh tak si váží svobody člověka, že jí neruší ani tehdy, když jí člověk užívá na svou záhubu.

Milost Boží dosahuje svého cíle jen tehdy, jestliže s ní člověk dobrovolně spolupůsobí. (Milost účinná, gr. *efficax*.)

Milostí Boží jsem, co jsem, a milost jeho ve mně nebyla marná. Více než všichni pracoval jsem, ale ne já, nýbrž milost Boží se mnou. (Sv. Pavel 1. Kor. 15, 10.) Podob. o hřivnách. (Mat. 25.)

Sv. Augustin vykládá tento výrok sv. Pavla: Ani milost Boží sama, ani on sám, nýbrž milost Boží s ním. (De grat. et lib. arbitr. c. 5. n. 12.)

¹⁾ Učitel podporuje dítě, neumí-li psát ještě samo; matka podporuje dítě při chůzi, rodiče dítě při výchově, dešť a vzduch rolníkovu práci.

2. Člověk může milosti Boží odpírati. (Milost neúčinná, gr. inefficax).

Spasitel žaluje: Jerusaleme, Jerusaleme! . . . Kolikrát chtěl jsem shromáždit syny tvé, jako slepice shromažďuje pod křídla kuřátka svá, a ty jsi nechtěl. (Mat. 23, 37.) Podob. o služebníku, který zakopal svěřenou hřivnu. (Mat. 25, 24—30.)¹⁾

3. Abychom spíše spolupůsobili s milostí pomáhající, Bůh spojuje ji často s událostmi vnějšími, na př. s náhlým úmrtím našich přátel, s nemocmi, se štěstím a neštěstím. Vzpomeň sv. Augustina a známého: Tolle, lege! Vezmi a čti! Církev proto zamítla učení protestantské, že vůle lidská nikterak se nemůže přičiníti ke spáse a že vše, co je dobré, působí ve člověku jen milost Boží, bez ní že člověk jen hřeší. Učení to odsoudil sněm tridentský (sess. 6. c. 4.) a jistě právem, protože dusí všecku snahu po bohumilém životě.

4. Co je předurčení?

Věčnému úradku Božímu spasiti lidi, kteří poslechnou milosti Boží a s ní budou spolupůsobiti, a zavrhnouti lidi, kteří se budou milosti Boží tvrdošíjně protiviti, říkají bohoslovci *předurčení*, *praedestinatio* (jinak *propositum* = úradek, *electio* = vyvolení).

Galský kněz *Lucidus* (v 5. stol.), *Gottšalk* (v 9. stol.), později *Wiklif* a *Hus*, zejména však *Kalvín* učili *předurčení* na prostému (*praedest. absolutu*), že totiž Bůh předurčil některé lidi k věčné blaženosti, jiné k věčné záhubě, aniž přihlížel k jejich vině nebo k zásluze, k jejich dobrým nebo zlým skutkům. Podle tohoto učení část lidí, byť i sebe svatěji žila, bude zavržena, — Bůh ukáže tak prý svou spravedlnost, — jiná část lidí, byť i sebe hůře si vedla, bude spasena. Bůh prý tak na nich ukáže svou dobrotu a milosrdenství. Učení toto, jistě nekřesťanské, církev zavrhl na sněmě tridentském (sess. 6. c. 17.), protože naprosto odporuje svatosti a spravedlnosti Boží. Spasitel, vyličuje poslední soud, prohlásil naopak se vším důrazem: Nikdo nebude odměněn bez zásluh, nikdo potrestán bez viny. Pojdte požehnaní Otce mého, vládněte královstvím vám připraveným od ustanovení světa. Neboť jsem lačněl a dali jste mi pítí . . . Odejděte ode mne zlořečení do ohně věčného . . ., neboť jsem lačněl a nedali jste mi jísti . . . (Mat. 25, 34 a násl.)

Pravdivo vždycky zůstane: Hříšníci nezahynou věčně proto, že nemohli býti dobří, nýbrž proto, že nechtěli býti dobří.

§ 52. O milosti posvěcující a dobrých skutcích.

Její pojem. Ospravedlnění člověka.

Posvěcující milost jest vnitřní nadpřirozená milost, skrze niž se stáváme svatými, spravedlivými, dítkami Božími a

¹⁾ Čti Karel Dostál Lutínov, *Království Boží na zemi*, lázeň „Kristus Oráč“, 1896. (Viz Procházka, Česká lyra. 429.)

dědici království věčného. Je trvalým stavem duše (proto gr. *habitualis*, *habitus* = stav).

Posvěcující milost působí:

1. očišťuje nás ode všech hříchů těžkých, činí nás svatými a Bohu milými.

Není již žádného zatracení těm, kteří jsou v Kristu Ježíši. (Řím. 8, 1.)

2. povznáší nás z otroctví hříchů k důstojnosti dítek Božích a dědiců království věčného.

Každý, kdo činí hřích, služebník je hříchu. (Jan 8, 34.) Ze stavu tohoto otroctví vysvobozuje nás posvěcující milost; jí stáváme se synové i dědici Kristovi. (Řím. 8, 17.)

3. činí nás schopny konati záslužné skutky pro život věčný.

Spravedlivý jest tak spojen s Kristem jako vinná ratolest s kmenem. Každý strom dobrý nese dobré ovoce. (Mat. 7, 17.)

4. Člověk, který dosáhne těchto účinků posvěcující milosti, slove *o s p r a v e d l n ě n ý*. Vnitřní, duševní stav, v němž takový člověk pak jest, nazývá se *o s p r a v e d l n ě n í* nebo *s t a v p o s v ě c u j í c í m i l o s t i B o ž í*. Je proto *o s p r a v e d l n ě n í* (*iustificatio*) přenesení (přechod) člověka ze stavu hříchu do stavu svatosti a spravedlnosti. Ospravedlnění působí, že:

a) člověk ospravedlněný jest očištěn ode všech těžkých hříchů a věčných trestů;

b) je posvěcen a vnitřně obnoven.

Proto v Písmě sv. nazývá se ospravedlnění také *z n o v u z r o z e n í*, nové stvoření člověka.

Takoví (nespravedliví) jste někteří byli, ale obmyti jste, ale posvěceni jste, ale ospravedlněni jste ve jménu Pána našeho Ježíše Krista a v Duchu Boha našeho. (1. Kor. 6, 11.) Krev Ježíše Krista očišťuje nás od všelikého hříchu. (1. Jan 1, 7.)

c) je schopen, aby konal záslužné skutky pro život věčný.

5. Bůh neuděluje milosti posvěcující všem ospravedlněným stejně. Míra milosti posvěcující závisí na vůli Boží a na přípravě lidské.

Duch sv. rozděluje každému, jak chce. (1. Kor. 12, 11.) Podobenství o hřivnách. (Mat. 25, 14.—30.)

6. Posvěcující milost již přijatá může být rozmnožena.

Kdo jest spravedlivý, ospravedlň se ještě, a svatý posvětiž se ještě. (Zj. sv. Jana 22, 11.)

Dej nám, Pane, vzrůst víry, naděje a lásky. (Modlitba ze 13. neděle po sv. Duchu).

Posvěcující milost uděluje se a rozmnožuje sv. svátostmi, přijímáme-li je často, zvláště svátost oltářní, jsme-li často přítomni mši sv. a konáme-li dobré skutky.

7. Posvěcující milosti a s ní i ospravedlnění možno zase pozbyti — aniž třeba při tom ztratiti víru —, a to každým těžkým hříchem. To vysvítá z napomenutí sv. Pavla: Kdo se domnívá, že stojí, hled', aby nepadl. (1. Kor. 10, 12.)

8. Bez zvláštního zjevení Božího nikdo neví s jistotou všech pochybností prostou, zdali je ve stavu milosti Boží.

Ničeho nejsem si vědom, ale tím ještě nejsem ospravedlněn, neboť kdo mne soudí, Pán jest. (1. Kor. 4, 4.)

Můžeme však míti o svém ospravedlnění jistotu částečnou (uspokojivou, mravní), praví-li nám svědomí, že jsme se o svou spásu přičinili, seč jsme byli.

Placet Deo, cui placet Deus.¹⁾

Dlužno tu ovšem varovati se přílišné sebedůvěry, sebeklamu. Výstražný příklad takového sebeklamu spatřujeme na lidech, kteří se mají za spravedlivé, za takové, kteří nepotřebují ani pokání ani polepšení, mohou-li si říci: Nikoho jsem nezabil, neokradl, neošidil! Vzpomeň modlitby fariseovy v chrámě!

9. Ovšem že i v ospravedlněných zůstává ještě zlá **žádostivost**, ale není sama sebou hříchem, nýbrž slove v Písmě sv. jen proto tak, že ze hříchu vzala původ a že ke hříchu vede, když vůle s ní je zajedno. Jest nám ponechána k boji, abychom, statečně ji odpírajíce, dobývali sobě zásluh.

Z této žádostivosti pocházejí všední hříchové, kterých se nelze uvarovati ani spravedlivému, není-li mu mimo milost setrvání (gr. *perseverantiae*) udělena ještě i zvláštní milost Boží (*speciale gratiae privilegium*), z jaké se na př. těšila Rodička Boží. Písmo sv. proto dí, že i spravedlivý padá sedmkrát denně. (Přisl. 24, 16.) Spasitel z té příčiny učil všechny se modliti: Odpusť nám naše viny!

10. Nemluvnata docházejí milosti posvěcující bez vlastního přičinění, avšak dospělým je třeba přípravy.

Deus, qui te fecit sine te, non te iustificat sine te, fecit nescientem, iustificat volentem.²⁾ (Sv. Augustin. Sermo 169, 11, 13.) Dospělému pohanu jest hříchů

¹⁾ Líbí se Bohu, komu Bůh se líbí.

²⁾ Bůh, který stvořil tě bez tebe, neospravedlňuje tě bez tebe. Stvořil tě, aniž jsi o tom věděl, ale ospravedlňuje tě, jenom chceš-li.

litovati, v Krista uvěřiti a přijmouti křest; křesťan má rovněž hříchů litovati a přijmouti svátost pokání.

Průběh ospravedlnění lze pěkně pozorovati na obrácení sv. Pavla. (Kterak?)

Viz obrácení komorníka jáhnem Filipem; podobenství o marnotratném synu, příběh o Marii Magd.

11. Milost posvěcující uschopňuje nás, abychom konali skutky nadpřirozeně dobré, t. j. záslužné pro život věčný. Dobří skutkové jsou proto ovocem ospravedlnění.

Proti reformátorům, kteří popírali možnost, potřebu a záslužnost dobrých skutků,¹⁾ církve katolická učí: Dobří skutkové jsou:

a) možní;

Jho mé sladké jest a břímě mé lehké. (Mat. 11, 30.)

b) ke spáse potřební;

Kristus praví: Všeliký strom, kterýž nenese ovoce dobrého, vyřát bude a na oheň uvržen. (Mat. 7, 19.) Jako tělo bez duše mrtvé jest, tak i víra bez skutků je mrtva. (Jak. 2, 26.)

Písmo sv. nejvíce doporučí tyto dobré skutky: modlitbu, půstu a almužnu. (Tob. 12, 8.) Kázání na hoře blahosl. (Mat. 5, a násl.) Podob. o boháči a Lazarovi. (Luk. 16.)

c) záslužní, t. j. dobrým skutkům náleží mzda před Bohem, protože ji Bůh slíbil a tím nám dal právo ji očekávati.

Již k Abrahamovi řekl Bůh: Jáť jsem obránce tvůj a odplata tvá velmi veliká. (1. Mojž. 15, 1.) Každý vezme vlastní odplatu podle své práce. (2. Tim. 4, 8.)

12. Dobrymi skutky můžeme si zasloužiti:

a) rozmnožení milosti posvěcující a pomáhající;

Každému majícímu bude dáno, a bude hojně míti. (Mat. 25, 29.)

b) život věčný a rozmnožení slávy věčné. Radujte se, veselte se, neboť odplata vaše hojná jest v nebesích (Mat. 5, 12.)

¹⁾ Plynuło to z mylného předpokladu o naprosté zkaženosti padlého člověka; proto prý i ospravedlněný, protože i v něm zůstává zlá žádostivost, jen hřeší a nemůže konati skutků dobrých; jeho hříšné konání dle jejich názoru se mu však pro zásluhy Kristovy nepřičítá.

II. ODDÍL.

○ prostředcích milosti.

A) O svátostech vůbec.

§ 53. Pojem a podstata svátosti.

1. Svátost (sacramentum) jest zevnější (t. j. viditelné i slyšitelné) a působivé znamení, které Ježíš Kristus ustanovil k našemu posvěcení.

Slovo „sacramentum“ znamenalo Římanům každou svatou věc (res sacra), zejména však peněžitou částku (cautio), kterou složily na posvátném místě soudící se strany jako zálohu a kterou strana, jež při ztratila, musila dáti k posvátným bohoslužebným účelům. Později naznačoval se tím slovem každý úkon, jenž ctil bohy, na př. přísaha spojená se vzýváním božstva, zvláště přísaha vojenská. Křesťanům znamenalo „sacramentum“ posvátné obřady a znamení (symbola); časem nabylo nynějšího užšího významu. Spisovatelé řečtí užívali na označenou svátosti slova „mysterium“ (= tajemství).

2. Podstata svátosti. Ke každé svátosti náleží tři části:

- 1) zevnější a působivé znamení,
- 2) neviditelná, vnitřní milost (milost pro duši),
- 3) ustanovení od Ježíše Krista.

§ 54. ○ zevnějším a působivém znamení svátosti.

Látka bližší a vzdálenější. Forma (doba) svátosti.

1. Svátost se jmenuje „zevnější“ znamení, protože vnitřní milost zevně naznačuje.

„Zevnější“ znamení při svátosti je takové znamení, kteréž lze postřehnouti smysly vůbec, nejen zrakem (viditelné), nýbrž i sluchem (slyšitelné). Jsou to věci, slova nebo úkony, kterými se naznačuje svátostná milost.

2. K zevnějšímu, viditelnému svátostnému znamení náleží tři věci:

a) látka (materia, ve starověku křesť. elementum = res = věc), která jest buď

1) vzdálenější (materia remota), t. j. věc, kteréž se k svátosti užívá, na př. voda, olej;

2) b l i ž š í (materia proxima), t. j. úkon, kterým se svátostí (svátostnou věcí) přisluhuje, na př. trojí polítí vodou hlavy křtěncovy při křtu sv., pomazání sv. křížem na čele při birmování;

b) f o r m a,¹⁾ d o b a s v á t o s t n á (druhdy verbum = slovo, oratio = modlitba), t. j. slova, kteráž svátostný úkon doprovázejí, blíže určují a vysvětlují. Slovo musí býti pronášeno současně s úkonem.

3. Svátostná znamení nemají však účelem milost jen naznačovati, nýbrž mají moc i vnitřní milost působiti, ji skutečně uděliti. Svátosti jsou proto i p ů s o b i v á z n a m e n í milosti Boží.²⁾

Že svátosti (svátostný úkon sám) skrze viditelné znamení udělují milosti, učí Písmo sv. Sv. P e t r d í: Pokřtěn buď jeden každý z vás ve jménu Ježíše Krista na odpuštění hříchů svých! (Sk. ap. 2, 38.)

Kristus řekl k Nikodemovi: Nenarodí-li se kdo znova z vody a z Ducha sv., nemůže vejíti do království Božího, (Jan 3, 5.)

4. Ježíš Kristus mohl nám uděliti milost, kteréž nám zasloužil, rozmanitým způsobem. Ve své moudrosti spojil ji s viditelnými, smyslům přístupnými znameními,

a) aby jimi člověka tělesného a smyslného povznesl k věcem nadsmyslným a nadpřirozeným;

b) aby člověka důvěřujícího svědectvím smyslů ujistil, že se mu skutečně dostává milosti. Člověk jako bytost smyslová chce i nadpřirozené, pokud je to možno, viděti a slyšeti. Bůh této touze vyhovoval již od ráje.

c) abychem přijímající sv. svátosti vyznávali, že jsme údové jedné církve Kristovy.

§ 55. Které milosti se udělují sv. svátostmi.

P ů s o b n o s t j e j i c h.

1. Milosti, kteréž sv. svátosti působí, jsou:

a) m i l o s t p o s v ě c u j í c í, kterou buď udělují nebo rozmnožují;

¹⁾ Výrazy látka (materia) a forma či doba (srv. po-doba) jsou z Aristotelovy filosofie. Forma je, co látku (materii) blíže určuje, co jí propůjčuje určitou formu [kov (látka) — klíč (forma)]. Lití vody (materia) může se dít k rozmanitým účelům (k očištění, k občerstvení), avšak slovy s vyjitím vody spojenými (formou): Já tě křtím... nabývá úkon ten určitého významu a působnosti, stává se, a to z vůle Kristovy, svátostí.

²⁾ Srovnej: Bouřlivé černé mračno je působivé znamení brzkého deště.

b) zvláštní svátostná milost, pro niž každá svátost zvláště jest ustanovena.

2. Tři svátosti, křest, biřmování a svěcení kněžstva, vtiskují duši nezrušitelné znamení (character indelebilis.¹⁾)

Proto mohou býti tyto svátosti jen jednou za život přijímány.

Nezrušitelné znamení jest znak, kterýž uděluje duši zvláštní posvěcení a důstojnost a zůstává s ní na věky, a to svatým k větší cti a slávě, zavrženým k větší hanbě.²⁾

Na křtu stává se člověk křesťanem, členem království Kristova, biřmováním bojovníkem Kristovým a svátostí svěcení kněžstva vůdcem v Kristovu vojsku.

Nezarmucujte svatého Ducha Božího, kterýmž jste z n a m e n á n i ke dni vykoupení. (K Efess. 4, 30.)

Svatí Otcové srovnávají nezrušitelné svátostné znamení s pečetí vtisknutou ve vosk, s obrazem panovníkovým vrytým v peníz, se znamením, jež se vpalovalo odvedeným vojínům (nota militaris = znak vojenský, character imperatorius, dominicus = znak císařský.) (Sv. J a n Z l a t. In II. Cor. hom. 4, 7.)

3. Aby se nám však skutečně dostalo milostí, které jednotlivé svátosti působí, je třeba, abychom svátosti přijímali h o d n ě, t. j. abychom se k jejich přijetí náležitě připravili.

(O přípravě zvláště viz u každé svátosti.)

Kdo přijímá sv. svátosti, náležitě se nepřipraviv, dopouští se těžkého hříchu s v a t o k r á d e ž e (sacrilegium). Přivlastňuje si věc posvátnou, na niž práva nemá, a zneuctívá ji.

4. Jestliže křesťan přistupuje k přijetí sv. svátostí náležitě se připraviv, pak svátost mu skutečně uděluje svátostnou milost, která je s ní spojena. Děje se tak mocí ustanovení Kristova, jenž svou milost spojil se svátostným znamením. Pravíme: Svátosti působí „ex opere operato“ (= z činu vykonaného), t. j. když svátostný úkon byl řádně vykonán (když svátostí bylo platně poslouženo), dostavuje se s ním i jeho účinek, t. j. duši dostává se milosti Boží.

Viz výše uvedené výroky Písma sv. Srovnej § 57.

¹⁾ χάρασσειν = vřítí, χαρακτήρ = znak.

²⁾ Statečnému vojínu jsou vyznamenání a řády ještě více ke cti, vůdci, který se zbaběle nepřátelům vzdal, jistě jen k větší potupě.

§ 56. Svátosti ustanovil Ježíš Kristus.

P o č e t s v á t o s t í.

1. Svátosti ustanovil Ježíš Kristus, a to všechny, neboť jen všemohoucí Bůh sám může se zevnějším znamením spojit svou milost a skrze ně člověku udělit posvěcení. Církev proto nemůže ustanovit žádných svátostí aniž může něco měnit na jejich látce a době.

2. Spasitel dal však církvi moc svátostmi přisluhovati. Proto církev může Kristem ustanovená svátostná znamení doprovázet zevnějšími úkony a modlitbami.

Tak o nás smýšlej člověk jako o služebnících Kristových a rozdávácích tajemství Božích. (1. Kor. 4, 1.)

Této moci užila také církev a zavedla, uděluje svátosti, některé vedlejší obřady.

3. Ježíš Kristus ustanovil **sedmero svátostí**: křest, biřmování, svátost oltářní, pokání, poslední pomazání, svěcení kněžstva, stav manželský.

Pořad prvních tří jest zachován tak, jak bylo zvykem je přijímati ve staré církvi.

Že Ježíš Kristus ustanovil sedmero svátostí, je patrné:

a) z **P í s m a s v.**, kteréž na rozličných místech zmiňuje se o jednotlivých svátostech, a to buď určitě je jmenujíc anebo je naznačujíc. Písmo sv. mluví o křtu: Jan 3, 5. — o biřmování: Sk. ap. 8, 17. — o svátosti oltářní: 1. Kor. 11, 24. — o pokání: Jan 20, 23. — o posledním pomazání: Jak. 5, 14. — o svěcení kněžstva: 1. Tim. 4, 14. — o manželství: k Efess. 5, 32. (Srovnej důkazy v učení o svátostech zvlášť.)

b) z **T r a d i c e**, kteráž svědčí, že církev všude a vždycky, a to od časů apoštolských, přisluhovala sedmi svátostmi;

c) i **c í r k e v ř e c k o v ý c h o d n í** (Rusové, Řekové, Armenové), jež se ve st. 9. a pak v 11. odloučila od západní církve, má sedm svátostí. I nestoriáni a monofysité (Koptové, Jakobité), kteří se od církve katol. oddělili již v 5. a 6. st., mají rovněž sedmero svátostí.

d) **S v. O t c o v é** zmiňují se o všech sedmi svátostech. Již **T e r t u l l i á n** († 240) výpočítává téměř všechny ve svých spisech. (De resurrect. carnīs c. 8. Ad uxor. 2, 9.) **S v. A u g u s t i n** († 430) rovněž ve svých spisech mluví o všech sedmi svátostech (na př. de vera relig. c. 17. n. 34.) (Viz Heinrich-Gutberlet, Dogm. theologie, 1901, IX. 239.)

e) **Nejstarší liturgie a knihy obřadní** jak církve východní, tak i západní, svědčí rovněž o sedmi svátostech.

4. Opíraje se o tyto důvody, církev prohlásila: Si quis lixerit sacramenta novae legis non fuisse omnia a Jesu

Christo, Domino nostro, instituta, aut esse plura vel pauciora quam septem, videlicet baptismum, confirmationem, eucharistiam, poenitentiam, extremam unctionem, ordinem et matrimonium, aut etiam aliquod horum septem non esse vere et proprie sacramentum, a. s. (Trid. sess. 7. c. 1.) ¹⁾

§ 57. Kdo svátosti uděluje a kdo je přijímá.

J a k s e r o z d ě l u j í.

1. První a vlastní rozdavač milosti jest Ježíš Kristus (minister primarius), který je ustanovil a jehož jménem se svátosti udělují. Kristus dává se však zastupovati kněžími své církve (minister secundarius), kteří k tomu nabývají práva svěcením na kněžství. Jen křest, když je toho nezbytně třeba, smí kýmkoliv býti udělen.

Aby rozdavač uděloval svátost platně,

a) musí k tomu býti způsobilý a oprávněn;
b) musí míti úmysl činiti to, co církev při tom činí, t. j. musí chtíti vykonati náboženský úkon tak, jak jej koná křesťanská církev;

c) musí užítí Kristem ustanovené látky a doby.

2. Platné udílení svátostí, jejich působnost (účinek jejich, skutečné udělení milosti), nezávisí však nikterak na h o d n o s t i nebo n e h o d n o s t i rozdavačově, ba ani na jeho víře, neboť rozdavač nepůsobí tu milosti, nýbrž viditelné, Kristem ustanovené znamení (Kristus skrze ně uděluje milost sám). Rozdavač je tu jen služebníkem (zástupcem, nástrojem) Kristovým, nerozdává milosti své, nýbrž Kristovu, ani svátost svou, nýbrž Kristovu. Pravíme: S v á t o s t i p ů s o b í e x o p e r e o p e r a t o, nikoliv e x o p e r e o p e r a n t i s (t. j. mocí ustanovení Kristova, nikoliv mocí toho, kdo jimi přisluhuje.)²⁾

¹⁾ Kdyby někdo tvrdil, že svátosti N. z. nebyly všechny ustanoveny od Ježíše Krista, Pána našeho, anebo že jich jest více nebo méně než sedm, totiž křest, biřmování, nejsv. sv. oltářní, pokání, posl. pomazání, svěcení kněžstva a stav manželský, anebo že některá z těchto sedmi není pravá a vlastní svátost, budiž z církve vyloučen.

²⁾ Srovnej: Peníz má stejnou cenu, nechť jsme jej obdrželi z ruky čisté nebo nečisté; símě klíčů a nese ovoce, ať je rozsévač zasil čistou nebo nečistou rukou; je-li pečetní prsten ze železa nebo ze zlata, pečeť je táž; roura, nechť je ze stříbra nebo z olova, může dodávati čistou vodu.

Že působnost svátostí závisí na Kristu Pánu a nikoliv na rozdavači — snad na jeho zásluhách —, je zřejmé

a) z e s l o v s v. P a v l a:

Zdali Pavel je ukřižován za vás? Anebo zdali jste pokřtěni ve jménu Pavlově? (1. Kor. 1, 13.) Ani ten, kdo štěpuje, jest něco, ani ten, kdo zalévá, nýbrž Bůh, který vzrůst dává. (1. Kor. 3, 7.)

Již mezi apoštoly byli nehodní rozdavači svátostí (Jidáš) a nejlepší apoštolé měli své chyby. Křest udělený Jidášem měl touž platnost jako křest udělený sv. Petrem nebo Pavlem.

b) Kdyby účinek svátostí závisel na hodnosti rozdavačově, lidé neměli by nikdy jistoty, zdali platně nějakou svátost přijali, a jejich věčná spása byla by ve stálém nebezpečí.

Církev pokládala za platný křest udělený kacířem, jen když bylo zjištěno, že byl udělen tak, jak jej udílí církev, a zamítla učení [donatisté ve 4. st., Jan Wiklif († 1384) a Jan Hus († 1415)], jako by účinek svátostí závisel na osobní hodnosti rozdavačově. (Trid. sess. 7. c. 12.)

3. Aby rozdavač uděloval svátosti hodně, je třeba, aby byl v posvěcující milosti a konal svátostný úkon řádně a zbožně. Kdo nehodně, t. j. ve stavu těžkého hříchu, svátostmi přisluhuje, dopouští se těžkého hříchu svatokrádeže, neboť svaté věci jest konati svatě — sancta sunt sancte tractanda.

4. Svátosti přijímati smí každý člověk, ale právo k ostatním dává křest. Aby je přijal hodně, vyžaduje se, aby se k přijetí jejich náležitě připravil.

5. Svátosti se rozdělují na

1) svátosti živých a svátosti mrtvých;

2) svátosti, které lze přijmouti jen jednou za život a kteréž možno přijímati častěji.

a) Svátosti ž i v ý c h jsou 1. břmování, 2. svátost oltářní, 3. poslední pomazání, 4. svěcení kněžstva, 5. stav manželský. Jmenujeme je svátostmi živých, protože, máme-li je hodně přijímati, jest třeba, abychom byli duševně živi (pro život nadpřirozený, věčný), t. j. měli posvěcující milost.¹⁾

b) Svátosti m r t v ý c h jsou křest a pokání. Slovou tak proto, že jsou ustanoveny pro ty, kteří jsou duševně mrtvi, t. j. jichž duše nemá posvěcující milosti Boží (hříšník těžký) anebo jí míti nemusí (n. př. u pohana).

¹⁾ Ta je nadpřirozeným životem duše, činí ji schopnou nadpřirozeného, věčného života.

c) Svátosti, kteréž lze častěji v životě přijmouti, jsou svátost oltářní, pokání, poslední pomazání a stav manželský.

d) Svátosti, kteréž jen jednou za život možno přijmouti, jsou křest, biřmování a svěcení kněžstva. (Proč?)

Nade všechny svátosti vyniká cenou a důstojností nejvyšší svátost oltářní.

Svátosti dávají a jsou skutečně nejvyšší dar, který náboženství křesťanské skýtá; jsou viditelné symboly lásky a prameny zvláštních milostí Božích. G o e t h e, Z mého života, 1813, 2. sv.

B) O svátostech zvláště.

§ 58. ● svátosti křtu.

Její pojem. Jest pravá, Ježíšem Kristem ustanovená svátost. Účinky. Křest žádosti a krve.

I. Pojem svátosti křtu.

Křest (baptismus, βαπτισμός od βάπτειν — βαπτίζειν = potopiti, pohrouziti) jest nejprvnější a nejpotřebnější svátost, ve které člověk skrze vodu a slovo Boží od hříchu dědičného i ode všech hříchů spáchaných přede křtem bývá očištěn a v Kristu Ježíši k životu věčnému znovuzrozen a posvěcen. (Křest je svátost duchovního znovuzrození.)

Křest je nejprvnější svátost, protože před ní nelze žádné jiné svátosti přijmouti; je svátost nejpotřebnější, protože beze křtu nikdo, ani dítě, nemůže dojíti řádnou cestou spásy.

Spasitel řekl k Nikodémovi: Nenarodí-li se kdo z vody a z Ducha sv., nemůže vjíti do království Božího. (Jan 3, 5.) Obrazy křtu sv. byly ve St. zák.: Vody potopy, kteréž zachránily archu Noachovu, obřízka, přechod Mořem rudým, křest sv. Jana Křt.

II. Křest je pravá svátost. Má tři věci potřebné ke každé svátosti.

1. Zevnější, viditelné znamení sv. křtu jest obmytí křtěnce vodou na hlavě a při tom proslovená slova: Já tě křtím ve jméno Otce i Syna i Ducha sv.

a) Látka vzdálenější je voda, jak ukazuje křest etiopského komorníka. (Skut. ap. 8, 38.) Aby byl křest platen, stačí každá přirozená voda; k církevnímu křtu užívá

se vody posvěcené na Bílou sobotu a v sobotu před hodem Božím svatodušním.

b) **L á t k a b l i ž š í** je obmytí křtence vodou na hlavě; to lze učiniti buď pohroužením nebo pokropením nebo obmytím.

Církevní předpis žádá, aby křtitel lil na hlavu křtěncovu třikrát křestní vodu ve způsobě kříže. Do 13. st. bylo v obyčeji trojí pohroužení v nádržku křestní vody (baptisteria), ale i nynějšího způsobu (trojího polití) se užívalo, zejména při nemocných (clinici).

c) **F o r m a (d o b a) s v á t o s t i k ř t u** jsou výše uvedená slova: Já tě křtím ve jméno Otce i Syna i Ducha sv.

Nelze jich nijak měniti, protože Spasitel sám řekl: Jdouce, učte všechny národy, křtíce je ve jméno Otce i Syna i Ducha sv.! (Mat. 28, 19.) Slova křestní musí vysloviti, kdo křtí.

2. **Milosti, kteréž křest sv. uděluje, jsou:**

a) **o d p u š t ě n í h ř í c h u d ě d i č n ě h o i v š e c h h ř í c h ů** osobních přede křtem spáchaných, jakož i všech časných a věčných trestů.

Že na křtu sv. odpouští se hřích dědičný, je patrné ze slov Kristových k Nikodemovi: Nenarodí-li se kdo znova z vody a z Ducha sv., nemůže vjíti do království Božího (Jan 3, 5.); že se na něm odpouštějí hříchy osobní, o tom svědčí Skutky apošt. (2, 38.): Pokřtěn buď jedenkaždý z vás ve jméno Ježíše Krista na odpuštění hříchů svých.

Křest shlazuje i všechny tresty za hříchy, a proto není již žádného zatracení těm, kteří jsou v Kristu Ježíši. (Řím. 8, 1.) Proto církev nikdy neukládala novokřtěncům žádného pokání.

b) **p o s v ě c u j í c í m i l o s t**, kterou se duchovně znovuzrojujeme, stáváme se dítkami Božími a dědici spásy věčné.

A takoví (hříšní) jste byli, ale obmyti jste, posvěceni jste, ospravedlněni jste ve jméno Pána našeho Ježíše Krista a v Duchu Boha našeho. (1. Kor. 6, 11.)

c) **K ř e s t v t i s k u j e d u š i n e z r u š i t e l n é z n a m e n í** křesťana, takže zůstává křesťanem, i když sám z církve vystoupí, nebo i když jest z církve vyloučen.

Nevíte-li, že těla vaše jsou údové Kristovi? (1. Kor. 6, 15.) Smysl Julián odpadlík tauroboliem křest?

d) **N ě k t e r é n á s l e d k y h ř í c h u d ě d i č n ě h o**, na př. zlá žádostivost, mnohé bíd, strasti a smrt zůstávají i v pokřtěných. Tím je nám dána příležitost, abychom se cvičili v ctnostech a šli za Kristem, jenž musil trpěti, aby vešel do své slávy. (Luk. 24, 26.)

III. **Že Kristus Pán křest ustanovil, vysvítá z rozkazu, který dal apoštolům před svým nanebevstoupením: Jdouce**

učte všechny národy, křtíce je ve jménu Otce i Syna i Ducha sv. (Mat. 28, 19.)

Podle slov Páně: Nenarodí-li se kdo z vody a z Ducha sv., nevejde do království nebeského (Jan 3, 5.), je křest sv. nejprvnější a nejpotřebnější svátostí všem, kdo řádným způsobem chtějí býti spaseni. Proto katolická církev velí křtíti i nemluvňata, opírajíc se:

1. o výše zmíněný výrok Páně, který zní zcela všeobecně a nehledí k žádnému věku zvlášť;

2. o praxi sv. apoštolů, kteří pokřtili mnohé i s veškerým domem jejich, na př. rodinu setníka Kornelia v Césarei u moře (Skut. ap. 44—48.), prodavačky šarlatu Lydie (tamže 16, 44.), a správce žaláře ve Filippech (tamže 16, 33.), představeného sbornice Krispa v Korintě. (Tamže 18, 8.)

3. o T r a d i c i.

Origenes († 254) praví: Církev přijala podání od apoštolů i dítky křtíti. (In ep. ad Rom. 5, 9. Viz didaché ap. Část čítanková čl. 9.)

4. N á p i s y v k a t a k o m b á c h jsou výmluvným svěděním, že křest v starověku byl již i dítkám udělován. Murtius Verinus dal v katakombách vrýti v pohřební kámen svých dvou dítek tento nápis: Verina přijala křest ve stáří 10 měsíců, Floriána ve stáří 12 měsíců. (Heinrich-Gutberlet, Dogm. theol. 1901, IX. 325.) Podobných dokladů je v katakombách hojně.

△ Jaký jest záhrobní život dítek, jež u m í r a j í, n e b y v š e p o k ř t ě n y, o tom se církev nevyslovila. Někteří z bohoslovců mají za to, že jejich duše, nemajíce posvěcující milosti, nepatří sice přímo na Boha, že však se těší jakési přirozené blaženosti (bez bolestí tělesných a zármutku), spojené s vnitřním klidem spokojenosti (limbus puerorum, místo dítek). Jiní mají za to, že Bůh, přihlížejce k utrpení umírajících dítek, kteréž bývá často velmi bolestné, odpouští jim dědičný hřích a propůjčuje jim stav nevinných tvorů a s tím i věčnou blaženost. (Specht, Dogm. 1908, II. 205—208.)

IV. Není-li možno přijmouti křtu vody (baptismus fluminis), lze jej nahraditi u dospělých k ř t e m ž á d o s t i, u dospělých pak i u nemluvňat k ř t e m k r v e. To jsou mimořádné cesty k spáse.

1. K ř e s t ž á d o s t i (baptismus flaminis)¹⁾ jest upřímná touha a spravedlivá vůle křest sv., když by bylo možno, přijmouti. Musí však tato žádost býti spojena s dokonalou láskou k Bohu a upřímnou lítostí nad spáchanými hříchy.

Kdo miluje mne, milován bude od Otce mého, i já budu jej milovati. (Jan 14, 21.) Biblické doklady křtu žádosti jsou: Maria Magdalena, kteréž byly hříchy

¹⁾ t. j. spiritus = křest ducha—duševní, flare-spirare = dýchatí.

odpuštěny dříve, než byla pokřtěna, Kornelius, který přede křtem naplněn byl Duchem sv., kající lotr na kříži. Krásné svědectví křesťanské Tradice o křtu žádosti je známá řeč sv. Ambrože nad mrtvolou císaře Valentiniana II., jenž jako katechumen byl zavražděn, kde sv. Ambrož praví: *Non habet ergo gratiam, quam desideravit, non habet, quam poposcit? Certe, quia poposcit, accepit.*¹⁾

2. Křest krve je mučednická smrt, kterou nepokřtěný člověk, nechť dospělý nebo nemluvně, podstoupí pro Krista.

Kdožkoliv vyzná mne před lidmi, toho i já vyznám před Otcem svým. Kdo ztratí život svůj pro mne, nalezne jej. (Mat. 10, 32. 39.)

Biblickým příkladem křtu krve jsou nemluvnátka betlemská. V církvi vždycky bylo ve vážnosti slovo Augustinovo: *Iniuria est pro martyre orare.*²⁾ (Sermo 159, n. 1.)

§ 59. Kdo přisluhuje svátostí křtu a kdo ji přijímá.

1. Každý člověk, též jinověrec i nevěřící, může platně křtíti. Ale kromě nevyhnutelné potřeby (pravidelně v nebezpečí smrti, křest z nouze) mohou křtíti toliko biskupové a faráři, s jejich pak svolením i jiní kněží a jáhnové.

Křest má přijmouti každý člověk bez výjimky, proto Ježíš Kristus usnadnil tak jeho udílení a proto může křtíti též každý člověk. (Kdo tedy?)

Kdo křtí, musí však:

- a) míti úmysl skutečně křtíti, t. j. činiti, co činí církev;
- b) na osobu, kterou křtí, přirozenou vodu liti;
- c) když lije, říkáti slova: Já tě křtím ve jménu Otce i Syna i Ducha sv.

2. Příprava dospělých na křest jmenuje se *katechumenát* (κατ-ηχέω = vstříci zvučím, ústně, živým slovem vyučuji; κατ-ηχοούμενος = ústně vyučovaný, κατ-ήχησις = ústní vyučování, κατ-ηχητής = ústní učitel.)³⁾

3. Křtěnec skládá na křtu sv. slib křestní, t. j. slibuje,

1) že bude věřiti po křesťansku, t. j. tomu, čemu Ježíš Kristus učil;

2) že bude po křesťansku žíti, t. j. že se odřekne zlého ducha a všech jeho skutků a bude žíti tak, jak Kristus poroučí.

¹⁾ Nemá-liž tedy milosti, po které toužil, nemá-li, kteréž žádal? Jistě, protože žádal, ji dostal.

²⁾ Bylo by urážkou modliti se za mučedníky.

³⁾ Cvičenci konali sedm zkoušek.

Dospělý slibuje tak sám, za nemluvně skládají tento slib k m o t r o v é (compater = spoluotec).

Kmotrové (od 8. stol. zvaní patrini—matrinae), držíce nemluvně na rukou, odpovídajíce za ně a skládající za ně vyznání víry a křestní slib, stávají se tak účastni duchovního znovuzrození křtěncova, jakoby duchovními jeho rodiči (proto patrinus, matrina), a vcházejí se křtencem v poměr podobný poměru rodičovskému (jaký jest mezi rodiči a dítětem). Tomuto poměru říkáme d u c h o v n í p ř í b u z e n s t v í (cognatio spiritualis). Toto duchovní příbuzenství je na překážku kmotrům, že nemohou ani se křtencem ani s jeho rodiči vstoupiti v manželství. Překážku tu dlužno odstraniti zvláštní dispensí (oproštěním).

O o b ř a d e c h k ř e s t n í c h viz Dr. A. P o d l a h a, Katol. liturgika, 1911, 92. a násl. Viz část čít. čl. 9.

§ 60. ○ svátosti bířmování.

Její pojem. Jest pravá, Ježíšem Kristem ustanovená svátost. Účinky. Kdo ji uděluje a přijímá.

I. Bířmování (confirmatio) je svátost, ve které pokřtěný člověk skrze vzkládání ruky biskupovy, mazání sv. křížmem a slova biskupova od Ducha sv. bývá posílněn, aby víru svou statečně vyznával a podle ní živ byl.

Slovo bířmování pochází z latinského slova confirmare = posilňovati. Bířmování je doplněk ke křtu (svátost duchovní dospělosti).

II. Bířmování je pravá svátost, protože má tři věci potřebné ke každé svátosti:

1. Z e v n ě j š í, v i d i t e l n é z n a m e n í. Zevnější, viditelné znamení svátosti bířmování je vzkládání rukou biskupových, mazání sv. křížmem na čele a slova biskupova.

a) L á t k a v z d á l e n ě j š í je sv. křížmo (z řeckého χρίσμα = mast), t. j. smíšenina oleje olivového a balzámu, kterouž biskup slavně světí na Zelený čtvrtek s ostatními sv. oleji.

Olej znamená milost Ducha sv., kterouž bířmovanec bývá posílněn k boji proti nepřítelům spasení. Olej olivový je šťáva, vylisovaná z ovoce („olivek“) olivy štěpné. Olejem potírali sobě za starých dob zápasníci tělo, aby údy jejich staly se pružnější a ruce protivníkovy po hladké kůži svalů se smekaly.

Balzám znamená, že se bířmovanci uděluje milost, aby se uchoval čist od náka~~zy~~ hříchu a šířil nábožným životem vůni ctností.

Balzám (z hebrejského „baal šemen“ = „hlavní olej“) je vonná míza prýstící z větví a plodů keře arabského balzamovníka (Balsamodendron gileadense). Od

16. stol. (rozhodnutí Pia V. 1571) lze užívat i jiných rostlinných pryskyřic pravému balzámu podobných.

b) **L á t k a b l i ž š í** je mazání sv. křížmem a spojené s ním vzkládání pravice biskupovy na hlavu bířmovancovu.

Biskup maže bířmovance křížmem na čele, děláje mu na něm kříž, aby nazečtil, že se bířmovanec nikdy nemá stydět vyznávat před celým světem víru v Ježíše ukřižovaného. Vzkládání ruky biskupovy znamená, že na bířmovance sestupuje Duch sv. a že bířmovanci zvláštním způsobem se stávají majetkem Božím a bojovníky Kristovými. Tento o b ř a d je podstatný při svátosti bířmování.

c) **F o r m a** (doba) svátosti bířmování jsou slova biskupova: Znamenám tě znamením kříže a posiluji tě křížmem spasení ve jménu Otce i Syna i Ducha sv.

2. **M i l o s t i**, kteréž uděluje svátost bířmování, jsou:

a) rozmnožuje milost posvěcující;

b) uděluje zvláštní milost, abychom víru statečně vyznávali a podle ní živi byli;

c) vtiskuje bířmovanci nezrušitelné znamení bojovníka Kristova.

Ten pak, jenž potvrzuje nás s vámi v Kristu a jenž pomazal nás, jest Bůh, kterýž i poznamenal nás a dal závdavek Ducha v srdce naše. (2. Kor. 1, 21,—22.)

Papež **K o r n e l i u s** (251—253) přičítal odpad **N o v á t ů v** tomu, že pohrdl bířmováním.¹⁾

Účinky svátosti bířmování jest pěkně viděti na apoštolech, zvláště na sv. Petru. Kterak? Srovnej Petrovy výroky, když Krista zapíral — a pak když se hájil před veleradou. (Sk. ap. 4, 10.)

Za prvotní církve dostávalo se některým bířmovancům při svátosti bířmování vedle obyčejných milostí ještě mimořádných darů Ducha sv. (dar řeči, zázraků, prorocství). Tyto mimořádné dary nenáležely k vlastním a podstatným účinkům sv. bířmování a měly hlavně účelem, aby upozornily Židy a pohany na božský původ křesťanského náboženství. Čím křesťanství zapouštělo hlubší kořeny, tím dary ty byly řidší.

III. Že Ježíš Kristus svátost bířmování ustanovil, víme:

1. z Písma sv., které vypravuje, že apoštolé bířmovali.

Apoštolé, kteří byli v Jerusalemě, uslyševše, že Samaří přijala slovo Boží, poslali k nim Petra a Jana. Petr a Jan přišedše modlili se za ně, aby přijali Ducha sv., protože ještě na nikoho z nich byl nepřišel, nýbrž toliko byli pokřtěni ve jménu Pána Ježíše. Tehdy vzkládali na ně ruce a oni přijímali Ducha sv. (Sk. ap. 8, 14—14.)

To uslyševše (učedníci v Efesu), pokřtěni jsou ve jménu Pána Ježíše. A když Pavel vzkládal na ně ruce, přišel na ně Duch sv. a oni mluvili jazyky a prorokovali. (Sk. ap. 19, 5—6.)

¹⁾ Byl v těžké nemoci pokřtěn, ale uzdraviv se, nedal se bířmovati.

Vzkládání rukou mělo tedy zcela jinou milost než křest, kterou jen Kristus s ním spojití mohl. Apoštolé konali pak jen to, co Kristus ustanovil.

(2. z ustavičného podání církve.

O biřmování mluví již Klement Alexandrijský († okolo 217, Strom. 2, 3.), sv. Cyril Jerusalemský († 386) má o něm zvláštní katechesi.

Tertullián o něm píše: Exinde egressi de lavacro perungimur benedicta unctione de pristina disciplina, qua ungi oleo de cornu in sacerdotium solebant... Dehinc manus imponitur, per benedictionem advocans et invitans Spiritum sanctum.¹⁾

IV. Kdo biřmováním přisluhuje a kdo je přijímá. Kmotři.

1. Svátost biřmování udělují řádným způsobem jenom biskupové, mimořádným způsobem také kněží, které papež k tomu zplnomocnil.

Podle sv. Písma jen apoštolé udíleli biřmování; nástupci jejich jsou však biskupové. Jáhen Filip pokřtil v Samaří muže a ženy, sv. Petr však a Jan na ně vzkládali ruce. (Sk. ap. 8, 14—17.) Sv. apoštol Pavel pravidelně sám nekřtil, zůstavoval udílení křtu sv. jiným. (1. Kor. 1, 14—17.) Ducha sv. uděloval však vždy sám vzkládáním rukou. (Sk. ap. 19, 6.)

Sv. Jeronym nám vypráví, že za jeho doby biskupové cestovali po venkově, aby na pokřtěné od kněží a jáhnů vzkládali ruce a udělovali jim Ducha sv. (Adv. Lucif. n. 8. a 9.) Za nejstarších křesťanských dob uděloval biskup se slavným křtem zároveň i svátost biřmování. Když později pro množství křtěnců udělovali křest i kněží, biskupové hned po křtu přisluhovali biřmováním. Sv. Cyprián (Ep. 73, 9.) praví: Kterí v církvi byli pokřtěni, bývají uváděni k představeným církevním a modlitbou naší a vzkládáním rukou přijímají Ducha sv.

V církvi řecké biřmují zpravidla kněží, protože se tam svátost biřmování uděluje ihned po křtu sv. U sjednocených Řeků papežové trpí tento obyčej. V církvi římskokatolické papež také někdy zplnomocňuje kněze, aby biřmovali (v území misionářském). Musí však mít olej posvěcený od biskupa.

2. Platně přijímá svátost biřmování křesťan dosud nebiřmovaný, tedy i nemluvně.

V prvních dobách církve biřmování udělovalo se dospělým i nemluvnatům hned po křtu sv. Tento obyčej je dosud v církvi východní a v západní byl asi do 12. století. Za našich dob sv. biřmování u nás neuděluje se zpravidla před sedmým rokem. Církev přeje si, aby lidé přijímali tuto svátost nejenom platně, nýbrž i hodně, t. j. s užitkem, proto ji uděluje těm, kdo již došli do rozumu.

K hodnému přijetí sv. biřmování jest však třeba přípravy, kteráž žádá, aby biřmovanec

¹⁾ Potom vystoupivše z koupele, býváme mazáni posvěceným olejem podle starého řádu, podle něhož bývali mazáni olejem z rohu čekatelé stavu kněžského... Potom (biskup) vzkládá ruku a žehná, vzýváje a volaje Ducha svatého. (Tertullián † 240, De Baptis. c. 7 a 8.)

a) byl vycvičen v základních pravdách víry a o svátosti biřmování dostatečně poučen;

b) aby byl ve stavu posvěcující milosti;

c) aby se vroucí modlitbou k němu připravil.

Apoštolé modlící se před sesláním Ducha sv. jsou nám příkladem, jak třeba se připravit na biřmování. Ti všickni byli trvajícce jednomyslně na modlitbě. (Sk. ap. 1, 14.)

3. I při biřmování bývá k m o t r, ale jen jeden, který, stoje za biřmovancem, klade pravici na jeho rámě, znamená tím, že se ho ujímá a jemu v duchovním boji za víru přispěti chce radou i skutkem.

I toto kmotrovství působí d u c h o v n í p ř í b u z e n s t v í a je překážkou sňatku manželského. — Kmotry při biřmování nemohou býti, kdo sami nejsou biřmováni, a také ne kmotři křestní.

4. Biřmování není sice ke spasení nevyhnutelně třeba, ale hřešil by, kdo by ho nepřijal z nedbalosti nebo netečnosti.

Co Bůh ustanovil k posvěcení všech, toho skutečně také mají všichni užívat ke svému posvěcení. Kdo by se tedy vyhýbal svátosti biřmování, dával by na jevo nevědek k Bohu a nevážnost k jeho ustanovením.

O obřadech při biřmování viz Dr. Ant. Podlaha, Katol. liturgika, 1911, 98 a násl.

O nejsvětější svátosti oltářní.

§ 61. Pojem nejsvětější svátosti oltářní.

Bůh stvořil člověka pro sebe a proto nezkažené srdce lidské touží po Bohu a přeje si býti jemu co nejbližší. Kristus, Syn Boží, znaje tuto touhu a potřebu lidského srdce, vyhověl jí, ustanoviv svátost oltářní. Předobrazy sv. oltářní byly ve St. zák. strom života v ráji, mana, chleby předložení, oběť Melchisedechova, požívání beránka velikonočního. Předobrazy sv. oltářní v Nov. zák. jsou proměnění vody ve víno v Káni Galilejské (Jan 2, 1—11) a dvojí rozmnožení chlebů na poušti. (Jan 6, 7—15, Mar. 8, 1—9.)

1. Nejsvětější svátost oltářní je pravé tělo a pravá krev Ježíše Krista pod způsoby chleba a vína, v nichžto se nám Ježíš Kristus podává za duševní pokrm a za nás se obětuje nebeskému Otci.

a) Svátost tato slove nejsvětější, protože obsahuje Ježíše Krista samého, který je původce veškeré svatosti.

b) Slove oltářní, protože se tato svátost na oltáři koná a v něm ve svatostánku uchovává.

c) Svátost oltářní má rozličná jména. Jména ta ukazují buď k u s t a n o v e n í svátosti oltářní (cena Domini, večeře Páně; mensa Domini, stůl Páně),

buď k látce svátosti oltářní (fractio panis, lámání chleba — Sk. ap. 2, 42. 46, — panis caelestis, mysticus, dominicus, Angelorum, chléb s nebe, chléb mystický, Páně, andělský), buď k ritu konsekračnímu (εὐλογία = žehnání — 1. Kor. 10, 16. — εὐχαριστία = díků činění — Mat. 26, 27), buď k účinkům svátosti oltářní (communio, κοινωνία, společenství s Kristem a věřícími; viaticum, pokrm na cestu do věčnosti), nebo k oběti svátosti oltářní (corpus et sanguis Domini, tělo a krev Páně; sanctissimum, nejsvětější).

Svátost oltářní jest jmenována v řadě svátostí na místě třetím, protože za starých časů bývala udělována na místě třetím. Nejdříve býval člověk křtěn, potom biřmován, byl-li přítomen biskup, a konečně byl učiněn účasten stolu Páně. Ještě dosud jest nařízeno (Rit. Rom. II, 4, 56), aby dospělí novokřtělci byli biřmováni hned po křtu, je-li přítomen biskup.

2. Hledíce k podanému výměru nejsvětější svátosti oltářní, s nímž souhlasí i sněm tridentský (sess. 13, 21. 22.), pojednáme:

A) o skutečné přítomnosti Ježíše Krista v nejsvětější svátosti oltářní;

B) o eucharistii jakožto svátosti (pokrm pro duše);

C) o eucharistii jakožto oběti, t. j. o mši sv.

A) O skutečné přítomnosti Ježíše Krista v nejsvětější svátosti oltářní.

§ 62. V nejsvětější svátosti oltářní jest Ježíš Kristus pravdivě, skutečně a podstatně přítomen.

I. Ježíš Kristus jest v nejsvětější svátosti oltářní skutečně, pravdivě a podstatně přítomen se svým tělem a se svou krví, se svým božstvím a člověčenstvím.

Přítomnost Ježíše Krista ve svátosti oltářní popírali reformátoři 16. stol. Oldřich Zwingli († 1531), Jan Kalvín († 1564) a jejich stoupenci. Proti nim církev na sněmu tridentském (sess. 13. c. 1. 11. října 1551) vytkla pravé učení křesťanskokatolické tímto výrokem: Bude-li kdo tvrditi, že v nejsvětější svátosti oltářní nejsou obsaženy tělo a krev Pána našeho Ježíše Krista zároveň s duší a božstvím pravdivě, skutečně a podstatně, tudíž celý Kristus, nýbrž že jest ve svátosti oltářní pouze jako ve znamení nebo obraze nebo síle, buď vyloučen.

Kristus jest v eucharistii přítomen:

1. pravdivě (vere) a nejen pouze jako v nějakém znamení nebo obraze (symbolu), jak tomu učil Zwingli a jeho stoupenci.

Ti učili, že nejsvětější svátost oltářní je pouhé znamení čili symbol těla a krve Páně, jakási památka na Krista.

Slova Ježíšova: Toto jest tělo mé, Tatoť jest krev má, vykládali obrazně: Toto je znamení těla mého, Totoť jest znamení krve mé, nebo „Totoť znamená tělo mé,“ „Totoť znamená krev mou.“ Ale eucharistie je Kristus sám! (Srovnej obraz panovníkův — a osoba panovníkova).

2. s k u t e č n ě (realiter), nejen ve víře (věrou) nebo v představě neb v obraznosti (t. j. jen idealiter, jen v mé víře, v mé představě, v mé obraznosti).

Není také Kristus v eucharistii přítomen jen svou m o c í a m i l o s t í, jak tomu učil Kalvín.

Kristova přítomnost v nejsvětější svátosti je skutečná a nezávisí nikterak na naší víře.

3. p o d s t a t n ě (substantialiter), t. j. Kristus je přítomen v eucharistii podstatou svého těla a své krve, nikoliv však v podstatě chleba a vína.¹⁾

L u t h e r učil: Kristus je přítomen in, cum, sub pane, v chlebě, s chlebem a pod chlebem, učil impanaci (vchlebení) a popíral přepodstatnění. (Viz § 65.) Slova Kristova: Toto jest tělo mé značí mu: V tom jest tělo mé. Mimo to Luther praví: Kristus je přítomen v eucharistii v okamžiku, když se přijímá. Ve svém boji proti papežství býval by nejraději popřel přítomnost Kristovu v nejsvětější svátosti, aby, jak sám praví, zasadil papežství největší ránu (den grössten Puff), ale sám doznává: Text evangelia je příliš jasný (mocný, der Text ist zu gewaltig da) a nelze jeho smyslu žádnými slovy změnit. (An die Christen zu Strassburg 1524. Pohle, Dogm. 1910, III. 182.)

II. O pravdě katolického učení, že Ježíš Kristus je v eucharistii skutečně přítomen, přesvědčuje nás

1. Písmo sv., a to
 - a) slova, jimiž Kristus tuto svátost slíbil,
 - b) slova, jimiž ji ustanovil,
 - c) učení sv. Pavla;
2. Tradice.

§ 63. Ježíš Kristus jest v eucharistii pravdivě, skutečně a podstatně přítomen.

P o k r a č o v á n í.

Důkazem toho jsou slova příslibení a ustanovení této svátosti Ježíšem Kristem.

¹⁾ Čti X. Dvořák, Modlitby básníkovy. Eucharistie. Praha 1913.

a) Slova příslibení.

Kristus příslibil svátost oltářní v den po zázračném nasycení 5000 mužů. Po zázračném tomto nasycení hledali ho následujícího dne zástupové a našli ho ve sbornici v Kafarnau. Chtěli viděti od něho nový zázrak. Ale Spasitel hleděl tentokrát obrátiti pozornost jejich od pozemského chleba k „chlebu nebeskému“, kterýž propůjčuje pravý život, a pravil: Já jsem chléb (pokrm) živý, jenž jsem s nebe sestoupil. Bude-li kdo jísti z chleba tohoto, živ bude na věky. Chléb, kterýž já dám, tělo mé jest, jež vydám za život světa. (Jan 6, 5.)

Slovům těm dlužno jest rozuměti ve smyslu doslovném a nikoliv obrazném; vymáhajíť toho tyto důvody:

1. Kdyby tu Spasitel mluvil po smyslu obrazném a nikoliv po skutečném, jistě že by to byl prohlásil a svá slova vyložil, jako jindy vždy činíval, na př. Nikodémovi a Samaritance.

2. Židé, Kristovi posluchači, slovům jeho také doslovně (a proto dobře) rozuměli, t. j. že Kristus tu mluví o skutečném svém těle. Proto se nad tím pohoršovali a hádali se vespolek řkouce: Kterak tento může nám dáti své tělo za pokrm? Ježíš neodvolal, co byl řekl, nýbrž prohlásil ještě slavněji: Zajisté, zajisté, pravím vám, nebudete-li jísti těla Syna člověka a píti jeho krve, nebudete míti života v sobě, neboť tělo mé právě (pravý) jest pokrm a krev má právě (pravý) jest nápoj. Kdo jí mé tělo a pije mou krev, ve mně přebývá a já v něm.

3. Učedníci Kristovi rozuměli slovům těm rovněž doslovně, jak patrně z dalšího vypravování: Tehdy i mnozí z učedníků s nevolí slyšeli tato slova Páně a řekli: Tvrdá je tato řeč, i kdož ji může slyšeti? A chystali se jej proto opustiti. Nemohli si vysvětliti, jak lze jísti tělo lidské a píti krev lidskou. Kristus však přes to na svém výroku ničeho nezměnil, toliko pravil k nim, aby nemyslili snad na požívání jeho mrtvého těla,¹⁾ nýbrž na jeho tělo oslavené, božstvím zduševněné, ve kterém vstoupí na nebesa. (Jan 6, 61—63.)

4. Kristus ani svým apoštolům neponechal na vůli než slovům jeho uvěřiti nebo též odejiti. Proto Ježíš Kristus, (když někteří učedníci odešli), řekl k nim: Zdali i vy chcete odejiti? I odpověděl jemu Šimon Petr: Pane, ke komu půjdeme? Slova života věčného ty máš. My jsme poznali a uvěřili, že jsi Kristus, Syn Boží (jehož slova proto věřivě přijímáme, ač jich ještě nechápeme, protože tobě není nic nemožného. Jan 6, 22. 70.).

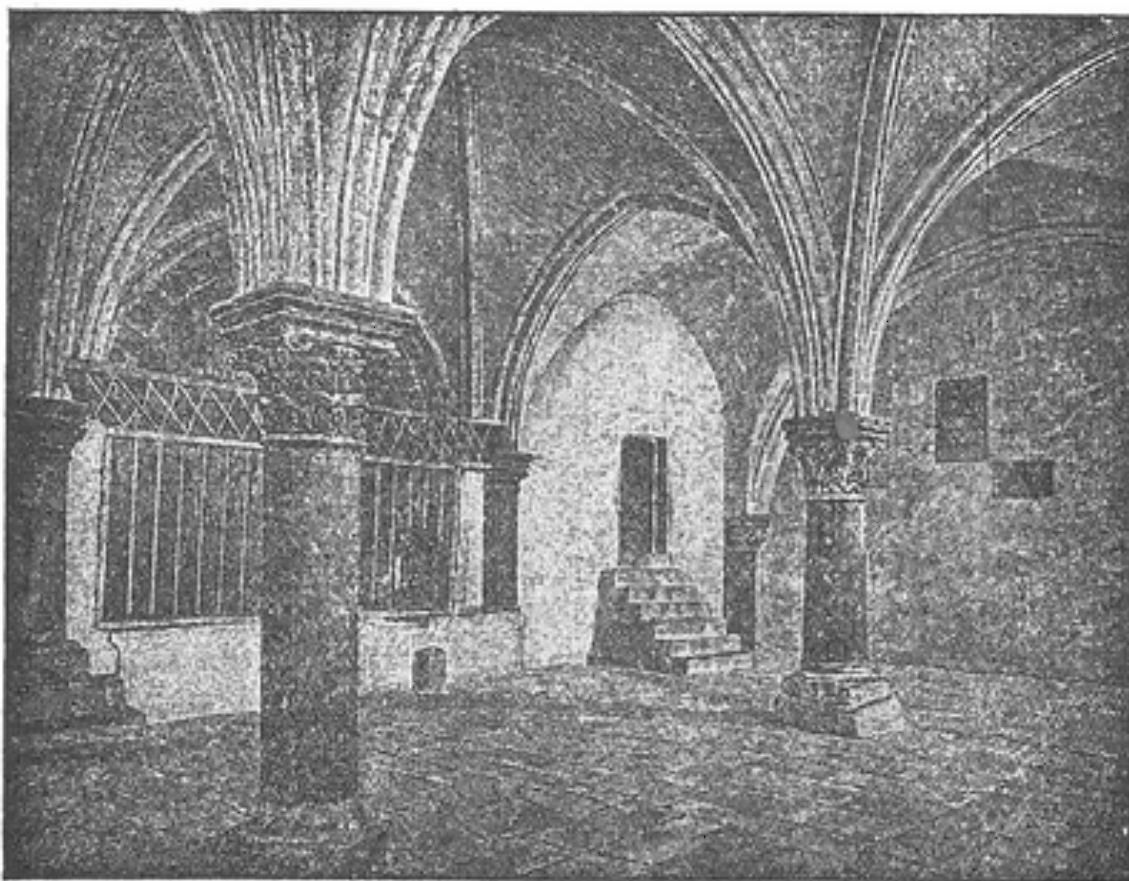
5. Hebrejský výraz jísti něčí tělo a píti něčí krev přichází sice i jinde v Písmě sv. (Žalm 26, 2. Job 19, 22.) Vykládá-li se obrazně, značí však tolik, jako někoho krutě pronásledovati, až na smrt nenáviděti, utrhati na cti. Slova Páně nemohou však míti tohoto obrazného smyslu, protože by pak znamenala, že Kristus řekl: Kdo mne uráží a pronásleduje a na smrt nenávidí, ten bude míti život věčný. Kristus by pak přísliboval odměnu věčnou za příkoří a bezpráví sobě učiněná, což je jistě nepřipustné. Kristovo příslibení proto dlužno vykládati jen doslovně.

¹⁾ Kristus tu vylučuje všelikou sarkofagii, nač právě myslii jeho posluchači!

Co tehdy Spasitel slíbil, to splnil při poslední večeři. (Viz obr. 5.)

b) Slova ustanovení. (Viz část čítanková čl. 7.)

1. Při poslední večeři Ježíš Kristus vzav chléb díky činil a požehnav lámal a dával učedníkům svým řka: Vezměte a jezte; toto jest tělo mé, které se za vás vydává. Podobně vzal i kalich a učiniv díky dal jim řka: Pijte z toho všichni, neboť toto jest krev má Nového zákona, která se vylévá za vás a za mnohé na odpuštění hříchů. To čiňte na mou památku! (Mat. 26, 26. 28; Mar. 14, 22. 24; Luk. 22, 19.)

Obr. 5. Večeřadlo na hoře Sionu.

Slova, jimiž Kristus ustanovil svátost oltářní, jsou: Toto jest tělo mé, tato jest krev má.

Jako slova příslibení, tak i tato slova ustanovení jest dlužno vykládati doslovně, jak jim také vždycky církev rozuměla. Nemohou a nesmějí býti vykládána obrazně, jako by Kristus byl chtěl říci: To znamená, je známka (symbol) mého těla, mé krve. Znamenají proto tato slova: To, co mám v rukou a podávám vám, jest tělo mé, jest krev má.

2. Doslovného tohoto výkladu žádají tyto důvody:

1) hlavním pravidlem při výkladu nějakého místa jest setrvati potud při výkladu doslovném, dokud vážné důvody nevyžadují smyslu obrazného (přeneseného, nevlastního). Důvodu takového však tu není. Takovým důvodem není ani to, že jsme při ustanovení svátosti oltářní svědky zázraku. Kristus jako Bůh je všemohoucí a za typ večere Páně vykonal již před tím zvláštní zázraky (proměnil vodu ve víno, Jan 2, zázračně rozmnožil chleby, Jan 6.).

2) dodatky: τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον, tělo, které se za vás vydává, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν ἐκχυνόμενον krev, která se za vás vylévá, vylučují naprosto každý obrazný výklad. Tělo je totéž, jež bylo přibito na kříž, krev táž, kteráž byla prolita na kříž (Všimni si přítomného času!)

3) jen při doslovném výkladu dokazují slova ta, že Kristus splnil své zaslíbení, dáti své tělo za pokrm a svou krev za nápoj.

4) slovy: To činíte na mou památku. Kristus vystupuje jako zákonodárc e. Zákonodárci je však vždycky mluvití jasně a zřetelně a nikoliv obrazně. Tak také Kristus mluví.

5) v těchto slovech Kristových je mimo to obsažena i jeho poslední vůle (novum testamentum — καὶ νῆ διαθήκη).¹⁾ V poslední vůli každý snaží se však mluvití jasně a zřetelně, aby se předešlo všemu nedorozumění.²⁾

6) Kristus, vševědoucí Syn Boží, věděl, že apoštolé rozumějí jeho jasným a určitým slovům doslovně (viz Skutky apoštol. 2, 46. I. Kor. 4, 1.). Kdyby byl Kristus mluvil obrazně, pak bylo jeho svatou povinností, aby to byl apoštolům naznačil, jinak byl by apoštolý vědomě ponechal v osudném bludu, moha jej přece snadno odstraniti.

Mimo to slova ustanovení eucharistie neplatila jen apoštolům, nýbrž celé budoucí církvi. Církev pak, jako apoštolé, rozuměla slovům těm doslovně; církev v eucharistii vždycky se klaněla Kristu jako Bohu a učinila ji středem svého kultu. Nikdo nepožívá toho chleba, aby se mu dřív nepoklonil, praví sv. Augustín. (In ps. 98. 9.) Tak Kristus sám byl by uvedl vědomě nejen apoštolý, nýbrž i církev a s ní miliony věřících v osudný blud a v nízkou modloslužbu. Bylo by však rouhání, toho se domýšleti do nejsvětějšího a vševědoucího Syna Božího.

§ 64. Ježíš Kristus jest v eucharistii pravdivě, skutečně a podstatně přítomen.

P o k r a č o v á n í.

Důkazem toho jest učení sv. Pavla a Tradice.

a) U č e n í s v. P a v l a.

¹⁾ Nový zákon (závěť, poslední vůle).

²⁾ Jak bychom proto nazvali toho, kdo by vykonavatelí poslední vůle chtěl na př. dokazovati, že odkazatel, odkázav ve své závěti někomu dům, nemyslel na skutečný dům, nýbrž na jeho obraz (podobiznu)?

S v . P a v e l svědčí, že apoštolé, jako církev, byli přesvědčeni, že eucharistie je pravé tělo a pravá krev Kristova.

Sv. Pavel pro správnost tohoto apoštolského přesvědčení dovolává se zjevení i svědectví samého Krista: Já zajisté přijal jsem od Pána, což i vydal jsem vám, že Pán Ježíš v tu noc, v kterouž zrazen byl, vzal chléb a díky učiniv lámal a řekl: Vezměte a jezte: Toto jest tělo mé, kteréž za vás vydáno bude; to číňte na mou památku. Tak vzal i kalich, když povečeřel, řka: Tento kalich jest nová smlouva v mé krvi, to číňte, kolikrátkoli pítí budete, na mou památku. Neboť kolikrátkoli budete chléb tento jísti a kalich pítí, smrt Páně budete zvěstovati, dokavadž nepřijde. Protož kdokoli jísti bude chléb tento anebo pítí kalich Páně nehodně, vinen bude tělem a krví Páně.¹⁾ Zkusiž pak sám sebe člověk a tak z toho chleba jez a z kalicha pij. Nebo kdo jí a pije nehodně, odsouzení sobě jí a pije, protože nerozsuzuje těla Páně (od obyčejného pokrmu). (1. Kor. 11, 23—29.) Sv. apoštol píše: Kalich požehnání, jež žehnáme, zdali není společenství krve Kristovy? A chléb, jež lámeme, zdali není účastenství těla Páně? (1. Kor. 10, 16.) Z těchto výroků sv. Pavla je zřejmo, že v eucharistii tělo a krev Kristova jsou skutečně přítomny.

b) T r a d i c e.

Církev po všecy časy věřila ve skutečnou přítomnost Kristovu ve svátosti oltární.

To dosvědčují:

1. již d i d a c h é a p o š t o l s k á (učení dvanácte apoštolů pocházející z konce 1. stol.) zmiňuje se o eucharistii, nazývají ji duchovním pokrmem a nápojem (nobis autem largitus es spiritualement cibum et potum.²⁾ Viz část čítanková. čl. 10.)

2. v ý r o k y s v . O t c ů, které jsou neobyčejně četné. Uvedeme jen sv. I g n a t i a A n t i o š s k é h o († 107), jenž píše proti dokétům: Zdržují se (dokéti) eucharistie, protože nevyznávají jí tělem Spasitele našeho Ježíše Krista, které za naše hříchy trpělo a které Otec podle své dobroty vzkřísil. (Ep. ad Smyrn. c. 7.)

M a c a r i u s M a g n e s, slavný řecký apologeta na začátku 4. stol.,³⁾ obrací se přímo proti pozdějším novotářům a obrazným jejich výkladům a praví: Řekl (Kristus): Toto jest tělo mé, ne tedy obraz těla (τύπος τοῦ σώματος), nikoliv obraz krve, jak někteří pošetilí mysli, nýbrž v pravdě (κατ' ἀλήθειαν) tělo a krev Kristova. (Pohle, Dogm. 1910, III. 201.)

Až do 11. století nikdo nepopíral církevního učení; B e r e n g a r z Toursu, jenž tak první učinil, později se s církví smířil.

¹⁾ I kdo zneuctí obraz Kristův, hřeší proti Kristu, pravil Zwingli. Ano, nikoliv však proti tělu a krvi Kristově, čeho se podle slov sv. Pavla dopouští ten, kdo nehodně přijímá.

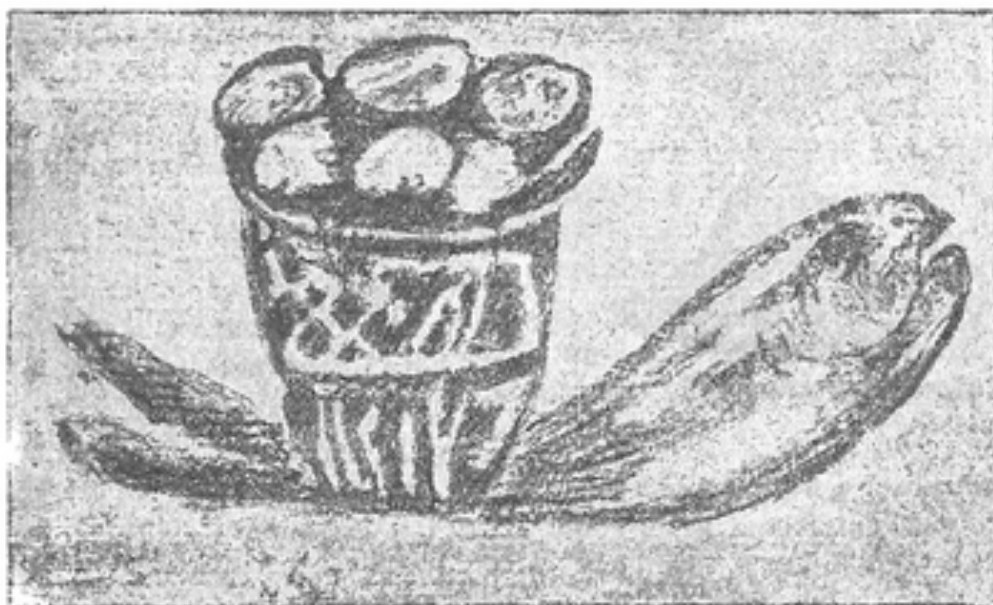
²⁾ διδασχὴ (διδάσκω, učím) = učení. Nám dal jsi však duchovní pokrm a nápoj.

³⁾ Apologie tato vydána byla r. 1876 Blondelem v Paříži.

3. *liturgie mešní* vesměs, i nejstarší, a to jak západní (na př. římská, galská, mozarabská), tak východní (na př. řecká, jerusalemská, syrská, armenská) mají modlitbu (*epiklesis*), aby Bůh proměnil dary obětní chléb a víno v tělo a krev Kristovu. Modlitba liturgie římské zní: Kterouž obět ty, Bože, rač učiniti ve všem požehnanou, přivlastněnou, platnou, rozumnou a příjemnou, aby se nám stala tělem a krví nejmilejšího tvé. o Syna, Pána našeho Ježíše Krista. (*Missale Romanum.*)

4. O víře prvních křesťanů ve skutečnou přítomnost Kristovu vydávají autentické svědectví *římské katakomby* svými nápisy a vyobrazeními. Mnohé z nich byly objeveny teprve za našich časů.

V hrobce sv. *Luciny* v katakombách sv. *Kallista* jsou dvě fresky pocházející již z prvních let 2. stol., kteráž zobrazují živou rybu a před ní koš z lipnice upletený. Na koši je viděti několik chlebů a pod nimi lze spatřiti velmi

Obr. 6. Ryba s eucharistickým košem v kryptě sv. Luciny.

dobře skleněnou nádobu naplněnou vínem. Ryba naznačuje Krista, protože jednotlivá písmena slova ΙΧΘΥΣ = ryba jsou začáteční písmena slov: $\text{ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ ΘΕΟΥ ΥΙΟΣ ΣΩΤΗΡ}$ = Ježíš Kristus, Boží Syn, Spasitel.¹⁾

Chléb a víno jsou dary eucharistické. (Viz obr. 6. a 7.)

V katakombě sv. *Priscilly* (via *Salara nova* = nová silnice solní), v kapli tak zvané *řecké* (ode dvou řeckých tam umístěných nápisů), je překrásné fresko představující eucharistickou hostinu „lámání posvěceného eucharistického chleba“. Fresko to pochází rovněž s počátku 2. stol.

V „kaplích svátostí“ v katakombách sv. *Kallista* (viz obr. 10.), v katakombách sv. *Petra a Marcellina*, v katakombě sv. *Hermeta*, nalezneme

¹⁾ Původ tohoto akrostichu dlužno hledati v zázracích rozmnožení ryb a chlebů na poušti, které sv. Otcové měli za nástin eucharistie. Ryba sama pluje z místa a vydává se k lovu, tak Kristus dobrovolně vydal se na smrt.

eucharistii znázorněnou rozmanitým způsobem, na př. je tam vyobrazen trojnohý podstavec eucharistický, na něm je ryba a vedle eucharistické koše s chleby, eucharistická hostina učedníků Páně, symbol ryby atd. (Bilezewski-Tumpach, *Eucharistie ve světle nejst. památek liter., ikonogr. a epigraf.* 1910. 237 a násl.)

Obr. 7. Kalich katakomby Ostriánské.

vznikla zajisté jen tím způsobem, že pohané zaslechli něco z křesťanského učení o požívání těla a krve Páně, jakož i o přítomnosti Kristově ve večeři Páně, ale neporozuměli mu.

Již Plinius pátrá (okolo r. 112) po *Θυστεία δεῖπνα* — thyestických hodech, nalézá však, že se křesťané scházejí „ad capiendum cibum innoxium“ — k přijímání nevinného pokrmu. — Pokrm ten byla eucharistie. (List Pliniův k Trajánovi.)

Zástup těchto nade všechnu pochybnost hodnověrných starokřesťanských svědků dokazuje, že pravdu má církev, když učí: Ježíš Kristus je pravdivě, skutečně a podstatně přítomen v nejsvětější svátosti oltářní.

Nejsvětější svátost oltářní je důkaz svrchované lásky Boží k nám. Sv. Augustin praví: Bůh, jakkoliv jest všemohoucí, více dáti nemohl, ač jest nejvyšší moudrý, více dáti nevěděl, ač jest nejvyšší bohatý, neměl již, co by dal. (Tract. in Joan. 84.)

¹⁾ Thyestovi, synu krále Pelopa a Hippodamie, bratr Atreus předložil za msty jeho vlastní syny za pokrm.

5. Ve víře ve skutečnou přítomnost Kristovu ve svátosti oltářní shodují se s církví katolickou všechny sekty východní.

6. Důležitá je také okolnost, že mluvíti o velebné svátosti před pohany bylo v prvních dobách křesťanům zakázáno (*disciplina arcana*). Toto tajemství má však jen tehdy smysl, jestliže církev tuto svátost pokládala za veliké tajemství, t. j. jestliže věřila ve skutečnou Kristovu přítomnost.

7. Rovněž pozornosti zaslouží pomluva a podezření pohanů, kteří křesťany prvních století vinili z hodů thyestických,¹⁾ jako by při svých náboženských schůzích požívali masa a krve zabitých dětí a od toho si slibovali nesmrtelnost. (Srov. Jan 6, 55.) Tato pomluva, proti níž brání se již křesťanští apologeté 2. stol.,

§ 65. Kterak Ježíš Kristus stává se přítomen ve svátosti oltářní.

Přepodstatnění (proměna podstaty).

I. Kristus stává se přítomen ve sv. oltářní přepodstatněním (proměna podstaty, transsubstantiatio).

Přepodstatnění záleží v tom, že podstata chleba mění se v podstatu těla a podstata vína v podstatu krve Ježíše Krista, takže zbývají z chleba a vína jen jejich zevnější způsoby (species panis et vini).

Filosofie rozeznává při jednotlivých věcech podstatu (substantia, bytnost) a případy (accidentia, nahodilosti, způsoby). Podstata věci je to, co činí věc tím, čím právě je; podstatou chleba je, co činí chléb chlebem, podstatou vína, co činí víno vínem. Podstata je podkladem jsoucnosti věcí a jejich vnitřního složení. (Viz § 9.)

Případkem (akcidencí, způsobou) je všechno, co je na věcech zevnější, měnlivé a nahodilé. Případky bytují vždycky na podstatě a bez ní neexistují. Způsobami chleba a vína rozumíme proto vše, co lze při chlebě a víně smysly postřehnouti, t. j. podoba, barva, chuť, vůně, váha atd.¹⁾

V přirozeném řádu věcí jsou podstata a případy spolu spojeny a není podstaty, která by existovala o sobě a také není případků bez podstaty, kteráž je nese (na níž lpí). Tajemství svátosti oltářní obohatilo filosofii o poznatek a bsolutních případků (akcidencí, způsob). Ukázalo totiž, že všemohoucností Boží mohou existovati způsoby i bez vlastní podstaty. Zázračným nosičem těchto způsob je právě eucharistický Kristus.

II. Důkaz přepodstatnění.

Ze slov, jimiž Kristus svátost oltářní ustanovil, plyne nejen, že v ní Kristus skutečně je přítomen, nýbrž že se při ní děje i přepodstatnění.

Přirozený smysl slov Kristových: Toto jest tělo mé, tato jest krev má, je jistě jen tento: Co ve svých rukou držím a vám požívati dávám, není již chléb ani víno, nýbrž mé tělo a má krev. Ježto však „to“, co Kristus v rukou držel, zevně zachovalo podobu chleba a vína, je dlužno přesněji říci: Způsoby chleba a vína zůstaly, avšak podstata chleba a vína proměnila se v podstatu těla a krve Páně. Děje se tu tedy skutečná proměna podstaty, t. j. přepodstatnění. Proměně této nelze však rozuměti tak, jako by z chleba a vína povstávalo (vznikalo) tělo a krev Páně,²⁾ nýbrž tak, že podstaty chleba a vína náhle ustupují — mizejí —, aby učinily místo tělu a krvi Páně. Na místo podstaty chleba nastupuje v témž

• 1) Při každé věci vidíme něco měnlivého a něco zůstávajícího. Vosk může přijmouti různé tvary, zůstává však vždycky voskem; je tvrdý, tekutý a přece zas vosk. To, co zůstává i při vši proměně, je podstata věci, proměnlivé je její případek, způsob.

2) Jako na př. voda mění se v led.

okamžiku podstata těla Páně, na místo podstaty vína podstata krve Páně. Způsoby chleba a vína však zůstávají. Proměna tato týká se podstaty, nikoliv však způsob chleba a vína.¹⁾ Způsoby tyto (zevnější tvary) jsou tu Bohem zázračně zachovány a samým eucharistickým Kristem nesený.²⁾ Způsoby ty zůstávají i po posvěcení, podržují i pak své vlastnosti, působí na naše smysly (chut, výživná síla) a jsou podrobeny účinkům ze zevnějšíka; proto mohou býti porušeny i zničeny (na př. vlhkostí, ohněm).

Účelem těchto zůstávajících způsob je, aby byly znamením svátostné přítomnosti Kristovy, t. j. aby ukazovaly, kde Kristovo tělo je přítomno ve svátosti, a naznačovaly duchovní pokrm.

Proto nemá pravdy Luther, tvrdí-li, že Kristus je přítomen ve svátosti oltární v chlebě a s chlebem (že chléb a víno zůstávají nedotčeny, učení o konsubstanciaci). Kdyby Kristus chtěl podati své tělo zároveň s chlebem, byl by musil říci: V tomto chlebě je mé tělo, nebo tu (kde je chléb) je zároveň mé tělo, nebo tento chléb obsahuje mé tělo a podob. Kristus však nic takového neřekl.

III. S učením církevním srovnává se i Tradice.

1. Církevní Otcové, kdekoli mluví o skutečné přítomnosti Kristově v svátosti oltární, mluví zároveň též i o předpodstatnění a naznačují je slovy *converti, mutari, aliud fieri, μεταβάλλεσθαι, μεταποιεῖσθαι*.³⁾

Srovnávají pak konsekraci s přirozenou proměnou pokrmu v maso a krev a s podivuhodným proměněním vody ve víno v Káni Galilejské a ukazují na to, že předpodstatnění je právě tak zázrak jako stvoření a vtělení. (Tak sv. Cyrillové Alex. a Jerus., sv. Athanasius, sv. Augustin a j.)

2. Starodávné liturgie, v nichž prosba za proměnu eucharistických darů obvykle takto bývá vyjádřena: Učiň tento chléb v tělo Kristovo!

3. Dávné sekty východní, na př. rozkolní Řekové a Rusové, souhlasí v učení o proměně s církví naší a naznačují ji slovem *μετουσίωσις*.

IV. Po proměňování jest Ježíš Kristus ve svátosti oltární takto přítomen:

1. pod způsobou chleba je přítomno živé tělo Ježíše Krista, proto i živá jeho krev a duše;

2. pod způsobou vína je přítomna živá krev Ježíše Krista a proto i živé jeho tělo a duše.

¹⁾ V Káni Galilejské Kristus učinil podobný zázrak; ale tam proměnil podstatu i způsoby, protože tento zázrak sloužil hlavně tělesnému účelu. Ve svátosti oltární mění jen podstatu a to stačí, protože svátost je pokrmem pro duše.

²⁾ Nejsou však totožné s jeho tělem a krví, nelpí na něm, jsou od něho rozdílné, sice by bylo tělo Kristovo velké nebo malé, krev Kristova sladká nebo hořká atd. Analogii spatřujeme u člověčenství Kristova, které nemá lidské osobnosti (svého lidského já) a proto nebytuje v sobě, nýbrž v božské osobě Syna Božího.

³⁾ obrátiti se, proměnit se, jiným se státi.

3. Ježíš Kristus je pod každou způsobou celý přítomen, t. j. jako Bůh a člověk (sub utraque specie).

4. Ježíš Kristus je celý přítomen v každé, i v nejmenší částce každé způsoby.

Pravdy tyto plynou z předcházejících dvou pravd:

a) že Kristus ve svátosti oltární je přítomen živý;

b) že osobní jednota (unio hypostatica) nepřetržitě trvá, je nepomíjitelná a nezrušitelná (s Kristovým člověčenstvím je stále spojeno jeho božství).

Podle první pravdy je proto ve svátosti oltární přítomno celé člověčenství Kristovo, t. j. jeho tělo, krev a duše; podle druhé pravdy s člověčenstvím Kristovým je také spojeno jeho božství.

Přesněji dlužno způsob přítomnosti Kristovy naznačiti takto:

Mocí slov konsekračních: Toto jest tělo mé, tato jest krev má, stává se přítomno nejprve pod způsobou chleba tělo Kristovo, pod způsobou pak vína krev Kristova.

Ve svátosti oltární není však Kristus přítomen se svým tělem snad mrtvým, nýbrž s tělem oslaveným, v němž vstal z mrtvých a vstoupil na nebesa. Oslavené tělo jeho, jak praví apoštol, již netrpí a neumírá (Řím. 6, 9.), nemůže proto ničeho pozbyti, je nedělitelné. V něm nelze oddělití těla od duše, ani těla od krve. Toto oslavené, neumírající a proto živé tělo Páně je přítomno pod způsobou chleba. Protože pak oslaveného těla Páně nelze oddělití ani od jeho krve ani od duše, je patrné, že pod způsobou chleba je přítomna i živá krev a s ní živá duše Kristova, t. j. pod způsobou chleba je přítomno celé člověčenství Kristovo¹⁾ (lidská jeho přirozenost). Stejně tomu je i s krví Páně pod způsobou vína; s živou tou krví je přítomno jeho tělo i duše, t. j. celé člověčenství Kristovo.²⁾ S člověčenstvím Kristovým (s lidskou jeho přirozeností) je však vždy spojeno jeho božství (mocí unie hypostatické) a proto, kde je Kristus přítomen se svým člověčenstvím, tam je i se svým božstvím, t. j. celý jako Bůh a jako člověk. Proto je Kristus pod každou eucharistickou způsobou přítomen celý a nedělitelný (totus et integer Christus).

5. Slova Kristova: Kdo jí mne, živ bude pro mne (Jan 6, 58.), jistě hledí k požívání způsobu chleba, proto kdo eucharistii přijímá i jen pod jednou způsobou, na př. pod způsobou chleba, přijímá Krista, t. j. celého Krista.

Kdokoliv jísti bude chléb tento a ne b píti kalich Páně nehodně, vinen bude tělem a krví Páně. (1. Kor. 11 27.)

Již v prvotní církvi křesťané přijímali pod jednou způsobou, na př. na cestě, v žaláři.

6. Že Kristus je přítomen pod každou i sebe menší částkou způsob chleba a vína, plyne z toho, že na místo podstaty chleba a vína nastoupila podstata těla a krve Páně. Jako pak před konsekrací byla v každé části chleba a vína přítomna celá podstata chleba a vína, tak po konsekraci pod každou částí způsob

¹⁾ K živému tělu náleží živá duše, která tělo oživuje, a přirozeně i krev (naturalis concomitantia).

²⁾ K živé krvi náleží organismus živého těla a k němu přirozeně i živá duše.

chleba a vína je přítomna celá podstata těla a krve Kristovy. Zvláštností podstaty je, že je celá (všecka) všude tam, kde je. (Viz § 66.)

7. Že Kristus je přítomen pod každou částí každé eucharistické způsoby, je patrné i z přijímání apoštolského. Apoštolé přijímali celého Pána a přece požívali jen z jednoho chleba a pili z jednoho kalicha; přijímali tedy jistě jen části dříve proměněného chleba a vína. (1. Kor. 10, 16.) Jinak byl by Pán musil proměňovati zvláště pro každého učedníka. Proto když kněz láme sv. hostii, neláme těla Kristova, nýbrž pouze způsobu chleba.¹⁾

8. T r a d i c e rovněž nasvědčuje této víře o přítomnosti celého Krista pod každou částí eucharistických způsobů.

Sv. Otcové varují, aby ničemu z posvátných způsobů nedalo se upadnouti na zemi, (T e r t u l l i á n. De corona mil. 3., sv. C y r i l J e r u s. catech. myst. 5, 21.), a často ukazují k podobě, že Kristus je v eucharistii tak přítomen jako duše v lidském těle.²⁾ Církev vždycky jevila a jeví dosud úzkostlivou starostlivost, aby nic z eucharistie nebylo porušeno, proto užívá při sv. přijímání patény, sukna a modlitebních knížek.

Fracto demum sacramento
Ne vacilles, sed memento,
Tantum esse sub fragmento,
Quantum toto tegitur.

Lauda Sion.³⁾

9. Co se dalo při poslední večeři, děje se dosud při mši sv. Kristus dal totiž apoštolům moc, aby chléb a víno proměňovali v jeho tělo a krev, když jim řekl: To činite na mou památku. Tuto moc apoštolé svěřili svým nástupcům v úradě kněžském, biskupům a kněžím. Této moci biskupové a kněží užívají při mši sv., když při proměně pronášejí nad chlebem a vínem slova Kristova: Toto jest tělo mé, tato jest krev má. Po proměně jsou pak na oltáři pod způsoby chleba a vína pravdivě, skutečně a podstatně přítomny tělo a krev Ježíše Krista. Při mši sv. je to tělo oslavené (t. j. které nyní po vzkříšení Kristus má), při poslední večeři bylo to tělo smrtelné a utrpení podrobené (t. j. to, které tehdy Spasitel měl). Proměna tato slove také k o n s e k r a c e⁴⁾ nebo p ř e p o d s t a t n ě n í.

10. Kristus je pod způsoby chleba a vína potud přítomen, pokud tyto způsoby zůstávají neporušeny.

¹⁾ Oslavené tělo Kristovo nemůže býti v části rozděleno a způsoby na něm nelpí, nejsou s ním totožné.

²⁾ Duše je přítomna celá jak v celém těle, tak i v každé jeho části.

³⁾ Ni to změny nepůsobí,
zdali se ta svátost drobí,
všechn celek přesvatý.
Způsob se jenom láme,
ale svátost celou máme
v úplnosti podstaty.

⁴⁾ Consecratio, consecro = posvětití.

L u t h e r učil, že Kristus je přítomen toliko v okamžiku přijímání.

Proti němu svědčí však slova ustanovení svátosti oltářní. Kristus praví: Toto jest tělo mé (již nyní) a nikoliv: Vezměte a jezte, pak to bude tělo mé. Kristus je přítomen ve svátosti oltářní hned po konsekraci, proto před sv. přijímáním i po něm, na něm naprosto nezávisle.

11. Sv. O t c o v é i p r a x e c í r k e v n í (tradice) svědčí o víře ve stálou přítomnost Kristovu ve svátosti oltářní.

Již nejstarší církev uchovávala svatou hostii v tak zvaných p a s t o f o r i í c h,¹⁾ jáhnové donášeli ji nemocným (podle sv. J u s t i n a okolo r. 150. Apolog. I. n. 67) a uvězněným, mučedníci brali ji s sebou a přijímali ji, když jim nastávala hodina smrti. Výrazem této víry je i mše sv. předposvěcených darů obětních (missa praesanctificatorum, i. e. donorum). Jaká je to mše sv.?

12. Protože ve svátosti oltářní Ježíš Kristus zůstává přítomen, dokud trvají způsoby chleba a vína, dlužno prokazovati největší svátosti úctu nejvyšší, t. j. máme se jí klaněti.²⁾

Klanějte se mu všichni andělé Boží! (Žid. 1, 6.)

Křesťané vždycky dbali napomenutí sv. Augustina: Nikdo nepožívej těla Kristova, dokud ses mu nepoklonil (Enarrat. in ps. 98, 9.). Církev uctívá svátost oltářní slavností Božího Těla (slavena poprvé r. 1246 na podnět sv. J u l i á n y, od r. 1264 po celé církvi), vystavuje ji k veřejnému uctívání (kdy?), skládá a pěje slavnostní eucharistické hymny, na př. Lauda Sion, Pange lingua (složil sv. Tomáš A q. † 1274)³⁾, a pořádá eucharistické kongresy, na př. ve Vídni r. 1912. Ježíš Kristus přítomný ve svátosti oltářní proměňuje katolické chrámy Páně ve skutečné domy Boží, v nichž přebývá Bůh. Znakem této stálé přítomnosti Krista Boha je v křesťanském chrámu světlo věčné lampy.

Hořící světlo věčné lampy praví křesťanu: Kristus je zde a hledá těl

§ 66. Eucharistie a lidský rozum.

Učení o eucharistii neobsahuje nic nerozumného. Křesťanská filosofie může vyvrátiti vítězně všechny sem hledící námitky.

1. Proměna podstaty chleba a vína v podstatu těla a krve Páně je jistě možná božské všemohoucnosti. Filosofie sama rozeznává mezi podstatou a případy, podstata zůstává táž, byť se i případy několikrát změnily (na př. velikost, barva u věcí; člověk podstatou je týž od kolébky až do hrobu, ač se co do těla i duševních schopností několikrát změnil). Je tedy podstatný rozdíl mezi podstatou a jejími případy. Není v tom proto nic protimyslného, jestliže moc

¹⁾ παστός = kaple, svatyně, φέρειν = nésti; schránka (prostora), která svátost chová, rovnala se našim svatostánkům.

²⁾ V každé způsobě třeba se Pánu klaněti, nechť již ukazuje se jako dítě v Betlemě, jako Spasitel v hrobě nebo ve sv. hostii.

³⁾ Chval Sione, Zvěstuj těla.

Boží zázračně zachová případy nějaké věci, byť i podstata její zanikla, po případě ustoupila jiné podstatě. Může jistě moc Boží oddělit případy od podstaty, je zachováti a podstatu změnit. Chce-li pak Bůh, může jistě podstatu nižší zaměnit podstatou vyšší.

2. K možnosti této zázračné proměny ukazuje i příroda; v ní spatřujeme stálou proměnu.

Změny ty jsou:

a) n a h o d i l é, na př. zhotoví-li se ze dřeva nebo z kamene socha, z vody studené připraví-li se teplá; ústrojně bytosti mění své případy od počátku svého trvání až k jeho konci.

b) p o d s t a t n é, na př. dřevo se spálí na popel, z housenky se stává motýl, z pokrmu maso, krev. Změny tyto dějí se silami přirozenými. Při změnách podstatných mění se i případy. U eucharistie je však rozdíl, při ní mění se podstata, ale zůstávají případy. (Pojem případků absolutních. Viz § 65.)

Proto je tato proměna jediná svého druhu, není jí podobné, a možná toliko mocí Boží (*conversio mirabilis et singularis*). Nemožné jest *impanatio* (vchlevení), protože tělo Kristovo nemůže zároveň býti chlebem, víno nemůže býti zároveň krví.

3. I po posvěcení vidíme a poznáváme chléb a víno. K tomu odpovídáme:

I při skutečném chlebu a vínu vidíme jen způsoby chleba a vína, jen zevnější jejich znaky. Smysly poznáváme vůbec jen zevnějšek věcí. Podstaty věcí naše smysly nepoznávají, nemohouce k ní proniknouti. Podstatu věcí poznáváme jen rozumem, jen rozum činí si o ní pojem (co je to „stromovité“, „chlebovité“ atd.).

Víra katolická pak učí, že zevnější znaky, způsoby chleba a vína, i po posvěcení zůstávají, proto je také svými smysly poznáváme. Co po posvěcení nezůstává, je podstata chleba a vína. Podstaty této však smysly poznati nemůžeme ani před posvěcením, nemůžeme jí poznati ani v tomto tajemství — při eucharistii — ani při žádné jiné věci. Podstata každé věci je vůbec smyslům nepřístupna. Proto může podstata jedna, zvlášť dotkne-li se hmoty Bůh svou všemohoucností, ustoupiti podstatě jiné, aniž možno toho smysly postřehnouti.¹⁾

4. Táž bytost nemůže býti touž dobou na dvou nebo více místech! Tak tomu je u bytostí fysických, hmotných. Avšak při eucharistii (při svátostné přítomnosti) nejde o přítomnost přirozenou, nýbrž nadpřirozenou, způsobenou všemohoucností Boží. Rozum chápe, že Bůh je všude a býti musí a podobně, že naše duše je celá v celém těle a v každé jeho části. Proč by oslavené, k vyššímu duchovnímu způsobu bytí povznesené tělo Kristovo nemohlo míti přítomnost mnohonásobnou, která však nikterak ještě není všudypřítomností nebo nekonečností? Spasitel ve svátosti je přítomen ve svém těle oslaveném, které není vázáno hranicemi prostoru ani času a je podobno oslaveným duchům nebeským. Povážíme-li, že duchové to tělo je spojeno s božstvím a že Bůh jest všude, pak již snadno pochopíme jako zcela dobře možné, že Kristus Bůh se svým tělem oslaveným, duchovým, může v jedné a téže chvíli býti přítomen na mnoha místech, tedy i v našich chrámech. Rozum lidský naprosto nemůže dokázati, že je takováto existence

¹⁾ Nevidíme rovněž, jak símě stává se stromem, pokrm tělem.

nemožná, protože povahy oslaveného těla a způsoby jeho existence vůbec neznáme.¹⁾ Mimo to musili bychom znáti rozsah vševědouceho a všemohoucího Boží.

Ježto nebeské tělo Kristovo není všude, tím méně je všude jeho tělo eucharistické. Jest jen tam, kde jsou svátostné způsoby, jinak by všechny věci byly eucharistií. Dlužno stále a stále pamatovati, že Kristus v eucharistii je přítomen podstatou svého oslaveného, nebeského těla, proto v eucharistii není mnoho Kristů, nýbrž jen jediný, nemnoží se Kristus, nýbrž množí se jen jeho přítomnost (multi-locatur, non multiplicatur).²⁾

5. Kristus je přítomen v každé eucharistické způsobě a v každé její částce. Žádná podstata sama o sobě nemá rozsahu ani rozměrů, není ani velká ani malá, je všechna, celá obsažena i v množství sebe větším i sebe nepatrnějším. Podstata vzduchu je cele obsažena v drobounké bublině jako v nezměrné atmosféře, jež obklopuje naši zemi. Podstata vody je celá v krůpěji jako v propastech oceánu. Podstata člověka je celá v dítěti právě narozeném jako v muži. Proč se tedy lekati možnosti, že podstata těla Kristova celá je v drobné hostii, i v každé její části, když považíme, že před proměněním i podstata chleba v každé té částce byla celá a úplná?

Sem hledí zmíněné již z části analogie, vysvětlující eucharistickou přítomnost Kristovu. Přítomnost duše ve všech částech těla; mluvené slovo proniká všechny části nějaké prostory a ode všech celé je slyšeno (bilokace mnohých svatých atd.).³⁾

6. Křesťan, který vyznává, že Bůh z ničeho stvořil svět, že Bůh stal se člověkem, nikterak se nepozastavuje nad dogmatem o eucharistii. Stvoření věci je zajisté více než je proměnění, a krok samého Boha s nebe k jeslím je větší a podivuhodnější než krok od člověčenství k svátostní roušce (obojí je zastřeno božství Kristovo). Ten, jenž může něco z ničeho učiniti, může i to, co jest, proměnit. (Sv. A m b r o ž. Dreher, Věrouka, 13. vyd. 102.)

7. Rozum věrou osvěcený chápe, jak je nade všechno dokonalému náboženství přiměřeno, aby Spasitel stále dlel v eucharistii mezi lidmi.

8. Křesťanství jako pravé náboženství založené týmž Bohem, který stvořil lidská srdce, musí upokojevati všechny tužby a přání těchto srdcí. Nemá pak srdce lidské tužby vřelejší, než aby mělo Boha co nejbližše sebe a mohlo se s ním stýkati. Jako jelen dychtí po studnicích vod, tak dychtí duše má po tobě, Bože! (Žalm 41, 2.) Proto i pohan stavěl svým bohům sochy a chrámy. Tato touha je utišena eucharistií. Srdce mé a tělo mé plesají k Bohu živému. (Žalm 83, 3.)

9. Přítomnost Kristova v nejsvětější svátosti je sice očím smyslovým tajemná, očím duchovním, očím víry však pochopitelná.

Jak nenávidím zpozdilé nevěry ve svátost oltářní! Jestliže evangelium je pravé, jestliže Ježíš Kristus je Bůh, jaká je tu nesnáz? P a s c a l. Myšlenky. (Přel. Uhlíř. 116.)

¹⁾ Žádný z filosofů neodvážil se dosud tvrditi že by nebylo možno duchu býti přítomnu v témž okamžiku na několika místech.

²⁾ Srovnej: Jsem co do podstaty týž, nechť jsem již v Čechách nebo na Moravě.

³⁾ Srovnej: Veliké i malé zrcadlo ukazují obraz před nimi stojící; rozbije-li se zrcadlo, ukazují zas onen obraz každá rozbitá část.

B) O eucharistii jakožto svátosti.

§ 67. Eucharistie jest pravá, Ježíšem Kristem ustanovená svátost.

Kdo ji koná a rozdává.

Eucharistie je pravá svátost, neboť má vše, co náleží k svátosti.

1. Zevnější viditelné znamení jsou způsoby chleba a vína. (Jaký mají účel?)

a) **L á t k a** v z d á l e n ě j š í je chléb pšeničný (panis triticeus¹⁾) a přirozené víno (vinum de vite, víno z révy).

Obr. 8. Koš s chleby eucharistickými v Řecké kapli. Katakomby.

Církev katolická užívá chleba přesného (panis azymus), ježto podle synoptiků (Mat. 26, 17. Marek 14, 12. Luk. 2, 7.) Kristus slavil velikonoční večeři prvního dne přesnic, proto také jistě užil chleba nekvašeného, jehož jedině v těch dnech zákon Mojžíšův dovoloval. (Lev. 12, 15.) Církev řecká užívá ode dávna chleba kvašeného (panis fermentatus). Sněm florenský (r. 1439) uznal obojí chléb za platnou látku. (Viz obr. 8. a 9.)

K vínu mísí se něco vody, ježto zajisté i Kristus tak učinil. Pro večeři velikonoční platil předpis, že k vínu má se přimísiti $\frac{1}{3}$ vody. Symbolicky se tím naznačuje:

1. že z boku Kristova vyšla krev a voda,
2. spojení Boha (víno) s člověkem (voda) v Ježíši Kristu.

b) **L á t k a** b l i ž š í jsou způsoby chleba a vína, pokud obsahují tělo a krev Páně.

c) **F o r m o u** (dobou) eucharistickou jsou slova, jimiž se vykonává konsekrace (transsubstanciace), a která kněz říká ve jménu Kristově: Hoc est corpus meum. Hic est calix sanguinis mei.³⁾

2. Eucharistickou vnitřní milostí jest Ježíš Kristus sám, původce všech milostí.

Obr. 9. Kalich z katakomby Pontiánovy.

¹⁾ Chléb ten byl u Židů chlebem domácím.

²⁾ Chléb nekvašený znázorňuje svaté, čisté tělo Kristovo, chléb kvašený sílu a moc milosti těla Kristova pod způsobou chleba.

³⁾ Toto je tělo mé. Toto jest kalich krve mé.

3. Ježíš Kristus ustanovil svátost oltářní při poslední večeři, a to pro všechny časy, jak je patrné z jeho slov k učedníkům: To činite na mou památku! (Viz o tom § 63.)

4. Řádně tuto svátost konají (konsekrují) jen biskupové a kněží.

Moc tuto Kristus dal apoštolům slovy: To činite na mou památku! (Luk. 22, 19.) Apoštolé pak ji svěřili jen biskupům a kněžím. Tradice také svědčí, že jen kněží konali tuto svátost (nikdy však jáhnové, tím méně lidé světské).

5. Kněz je také řádný rozdavač svátosti oltářní, mimořádný rozdavač po starodávném obyčeji jest i jáhen s dovolením kněžským; ve svrchovaném nebezpečí smrti může každý duchovní, ano i laik, udělit sobě i jiným večeři Páně jako pokrm na cestu do věčnosti.

§ 68. ○ sv. přijímání.

Přijímání pod jednou způsobou. Jeho účinky. Přijímání duchovní. Příprava.

Kristus ustanovil svátost oltářní za pokrm pro naše duše. Vysvětluje to jasně ze slov přislíbení této svátosti. (Jan 6, 51—56. Viz § 63.)

1. Požívání těla a krve Ježíše Krista v nejsvětější svátosti oltářní za pokrm našich duší slove svaté přijímání (communio-κοινωνία).¹⁾

2. Přijmouti může svátost oltářní každý křesťan, i nemluvně; za prvních století udíleli ji také i nemluvnatům, a to hlavně pod způsobou vína. Později se však od tohoto obyčeje upustilo, protože toho nemluvnatům není třeba ke spáse. (Co jim stačí?)

3. Dospělý křesťan je povinen pod těžkým hříchem přijímati svátost oltářní, a to:

a) z ustanovení Božího. Ježíš Kristus výslovně přikázal, abychom ji přijímali, chceme-li dojítí života věčného;

Amen, amen pravím vám: Nebudete-li jísti těla Syna člověka a pítí jeho krve, nebudete mítí života v sobě. (Jan 6, 54.) Vezměte a jezte! Pijte z toho všichni! (Mat. 26, 26.—27.)

b) z ustanovení církevního (podle ustanovení všeobecného sněmu lateránského z r. 1215)

¹⁾ Communis = společný, κοινωνός = společný, κοινωνία = společenství.

1. alespoň jednou za rok, a to v čas velikonoční;
2. v nebezpečenství smrti jako pokrm na cestu do věčnosti.

Sněm tridentský obnovil toto nařízení, přeje si však, abychoť přijímali častěji, pokud možno též denně při každé mši sv. zároveň s knězem. (Sess. 22. c. 6.) Papež P i u s X., chtěje vyhověti přání církve, doporučil vřele všem křesťanům přijímání co nejčastěji, ano denní, dekretem ze dne 26. prosince 1905 a ustanovuje, aby nikdo od stolu Páně nebyl zdržován, pokud je ve stavu milosti a přistupuje-li s pravým a zbožným úmyslem. O častějším přijímání platí krásné slovo sv. Augustina: Žij tak, abys každodenně přijímati mohl! (De dono persever. c. 14.)

4. Božímu příkazu přijímati svátost oltářní činíme plně zadost přijímáním pod jednou toliko způsobou.

Obr. 10. Hostina eucharistická. Kaple svátostí. Katakomby.

Sněm tridentský schvaluje tento obyčej. (Sess. 12. can. 1.—3.) Neboť není žádného Božího příkazu, aby věřící a kněží, kteří neslouží mše sv., byli povinni přijímati pod obojí způsobou. Kristus sám praví: Kdo jí chléb tento, živ bude na věky (Jan 6, 59.¹) Za starších dob až do 12. století věřící přijímali při mši sv. společně s knězem anebo biskupem pod obojí způsobou. (Viz obr. 10.) Nemocní však a uvěznění (pro víru, mučedníci), jakož i eremité (poustevníci), přijímali jen pod způsobou chleba. Křesťané na cestách anebo ve svých příbytcích přijímali jen pod způsobou chleba.²) Při mši sv. „praesanctificatorum“ přijímá od nepamětných dob kněz, a to i ve východní církvi, pouze pod způsobou chleba. Dítěm byla podávána nejsv. sv. olt. jen pod způsobou vína.

¹) Přijímání pod obojí způsobou není proto potřebné ke spasení, jak mylně na př. učil mistr Jakoubek ze Stříbra, zaváděje přijímání pod obojí způsobou. Viz o tom Frant. Dvorský, Počátky kalicha a artikule pražské z r. 1417.

²) Sv. Řehoř Naz. vypravuje, že jeho sestra G o r g o n i a pravidelně brávala svatou hostii s sebou domů.

Církev vždycky učila, že stačí přijímati jen pod jednou způsobou. Bylo-li však toho třeba, zaváděla sv. přijímání i pod obojí způsobou. Tak **L e v I.** (440—461) nařídil přijímati i z kalicha, aby vypátrání byli, po případě, aby od sv. přijímání byli zdrženi přívrženci manichejců, kteří učili, že víno je plod ďáblův. Také mírným kališníkům v kompaktátech jihlavských r. 1437 bylo povoleno přijímati pod obojí způsobou, když by si toho přáli, s výslovným však připomenutím, že Kristus pod každou způsobou všecek je přítomen. Rovněž tak **P i u s IV.** r. 1564 dovolil v Čechách a na Moravě přijímati pod obojí způsobou. Podávání kalicha bylo však spojeno s obtížemi, proto církev zavedla časem sv. přijímání pod způsobou chleba, a to z těchto jistě moudrých příčin:

- a) církev tím vyznává, že Kristus je přítomen celý pod každou způsobou;
- b) aby nejsvětější krev nebyla vylita a zneuctěna;
- c) nejsv. svátost pod způsobou vína nelze dlouho uchovati, ve mnohých pak krajinách je nedostatek vína;
- d) že mnozí nemohou snést chuti a vůně vína; mnozí by se pak ostýchali z příčin zdravotních anebo jiných z téhož kalicha přijímati po jiných.

Obětující kněz, ale jenom on, přijímá pod obojí způsobou, protože ke mši sv. je třeba obou způsob, aby znázorněno bylo oddělení krve Kristovy od těla na kříži. Nemocný kněz, biskup a papež přijímají však jen pod způsobou jednou. Čestné právo králů francouzských bylo, že mohli při korunovaci přijímati pod obojí způsobou. (Viz **Schiller**: Maria Stuart.)

5. Účinky sv. přijímání.

Svátost oltářní chová v sobě samého Boha, původce veškeré svatosti, proto jsou milosti plynoucí ze sv. přijímání veliké a bohaté. Sv. přijímání působí v nás tyto milosti: a) spojuje nás co nejúže s Kristem; b) rozmnožuje milost posvěcující; c) očišťuje od hříchů všedních, chrání od hříchů smrtelných; d) jest nám rukojemstvím slavného zmrtvýchvstání a věčné blaženosti.¹⁾

Jaké milosti bude v nás působiti svaté přijímání, Kristus naznačil slovy:

Kdo jí mé tělo a pije mou krev, p ř e b ý v á v e m n ě a já v něm. (Jan 6. 57.)

Amen, amen, pravím vám: Nebudete-li jísti těla Syna člověka a píti jeho krve, nebudete míti v sobě ž i v o t a; neboť tělo mé právě jest pokrm a krev má právě jest nápoj. (Jan 6, 54—56.)

Pojďte ke mně všickni, kteří pracujete a obtíženi jste, a já vás o b ě r s t v í m. (Mat. 11, 28.)

Kdo jí mé tělo a pije mou krev, má ž i v o t v ě ě n ý a já ho v z k ř í s í m v den nejposlednější. (Jan 6, 55.)

Vedle přijímání svátostného jest ještě p ř i j í m á n í d u c h o v n í.

¹⁾ Dodává i zmužilosti. Viz doklady z dějin: **Karel Lotrinský**, **Eugen Savojský** ráno pokorní komunikanti, večer slavní vítězové.

Přijímání duchovní jest touha přijímati svátost oltářní. Přijímati duchovně můžeme každou dobu, třeba několikráte za den. Nejvhodnější čas k přijímání duchovnímu jest však, kdykoli navštívíme svátost oltářní a kdykoli jsme na mši svaté a nepřijímáme svátostně.

Přijímajíce duchovně, docházíme podobných milostí, jako když přijímáme svátostně. Ovšem, máme-li milost posvěcující.

6. Jak máme se připravit na svaté přijímání.

Abychom se stali účastni milostí svatého přijímání, musíme se k němu dobře připravit.

Zkusíš sám sebe člověk a tak z toho chleba jez a z kalicha pij! Neboť kdo jí a pije nehodně, odsouzení sobě jí a pije, protože nerozsuzuje těla Páně. (I. Kor. 11, 28.—29.)

Příprava k svatému přijímání jest dvojí: 1) duševní a 2) tělesná.

1) Duševní příprava k svatému přijímání záleží a) v péči o čisté svědomí a b) v pobožnosti srdce.

a) Míti čisté svědomí jest býti alespoň beze všech těžkých hříchů čili býti ve stavu posvěcující milosti.

Že křesťanu jest přistupovati ke stolu Páně s čistým svědomím, Pán Ježíš naznačil tím, že umýval apoštolům nohy před svatým přijímáním. (Jan 13, 4.—11.)

Podobenství o svatbě královské (Mat. 22, 1.—14.) rovněž poučuje nás, že bez svatebního roucha milosti posvěcující nesmíme se účastniti stolu Páně.

V liturgii východní volá kněz, dříve než rozdává velebnou svátost: „Svaté svatým“! „Τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις.“

Kdo jest si vědom těžkého hříchu a chce jíti k svatému přijímání, musí dříve svědomí své očistiti svatou zpovědí.

Patron studující mládeže sv. Alois připravoval se k nedělnímu sv. přijímání tři poslední dny v týdnu.

Kdo jde k svatému přijímání, ač jest si vědom těžkého hříchu, hřeší velmi těžce a podle sv. Pavla (I. Kor. 11, 29) jí sobě odsouzení, protože nerozsuzuje těla Páně.

Nehodné přijímání svátosti oltářní jest s v a t o k r á d e ž. Řadu svatokrádcův začíná Jidáš.

Jaký osud čeká svatokrádce, vysvítá ze slov Ježíšových o Jidáši: Lépe by bylo člověku tomu, kdyby se byl nenarodil. (Mat. 26, 24.)

Nehodné přijímání mívá smutné následky často již zde na zemi; zvláště zaslepenost rozumu a zatvrzelost srdce, někdy i náhlou smrt, nemoci a jiné tresty časné.

Proto jsou mezi vámi mnozí nemocní a mdlí a mnozí spí (v hrobě). (I. Kor. 11, 30.)

Účinky hodného i nehodného přijímání líčí krásně hymnus *Lauda Sion* veršem:

Sumunt boni, sumunt mali,
sorte tamen inaequali
vitae vel interitus.
Mors est malis, vita bonis;
vide, paris sumptionis
quam sit dispar exitus.¹⁾

- b) Pobožnost srdce žádá, abychom vzbudili
1. víru, naději a lásku (Ejhle beránek Boží...!),
 2. pokoru a lítost (Pane, nejsem hoden...!),
 3. nejhlubší úctu ke Kristu a vroucí touhu po spojení s ním. (Můj Ježíši, po Tobě touží duše má!)

Dojímavé příklady pobožnosti srdce jsou pohanský setník v Kafarnau (Mat. 8, 5.—13.) a Zacheus. (Luk. 19, 1.—10.) Uvaž před sv. přijímáním: Kdo přichází ke mně? (Víra a nejhlubší úcta.) Proč přichází? (Naděje, láska a touha.) Ke komu přichází? (Pokora a lítost.) Quis, cui, cur venit?

I tu míra milosti, jako u všech svátostí, je podmíněna pečlivou přípravou. Proto dobře učiníme, když již večer před sv. přijímáním ztrávíme pokud možno v ústraní a v sebranosti myslí.

- 2) Tělesná příprava k sv. přijímání žádá:
- a) abychom kromě nebezpečné nemoci byli úplně lačni, t. j. od 12 hodin v noci ničeho nepožívali;
 - b) abychom v počestném oděvu ke sv. přijímání přistoupili.

7. Po sv. přijímání máme ještě nějakou dobu v chrámu Páně v pobožnosti setrvati, Ježíši Kristu se klaněti, jemu děkovati a se obětovati.

Chvilu po sv. přijímání je nejceněnější v životě. Duše Kristem posvěcená zapomíná tu na vše pozemské a promlouvá ke Kristu slovy sv. Ignacia:

Duše Kristova, posvěť mne!
Tělo Kristovo, spasiž mne!
Krví Kristova, napoj mne!
Ó dobrý Ježíši, vyslyš mne!

8. Den sv. přijímání máme slaviti jako den sváteční a ztráviti jej co možná bez roztržitosti a posvěcovati jej slušným chováním a jinými dobrými skutky (modlitbou, almužnou, čtením vážných nebo náboženských knih a j.).

¹⁾ Přijímají zlí i dobří, s losem však nestejným, buď k životu nebo k záhubě. Smrtí jest zlým, životem dobrým. Viz, jak stejného přijímání jest rozdílný účinek.

C) O eucharistii jakožto oběti.

Ježíš Kristus ustanovil svátost oltářní, nejen aby byla pokrmem pro naše duše, nýbrž aby byla i pravou obětí, kterou by se neustále obnovovala jeho obět na kříži. Eucharistie proto není jen svátostí, nýbrž i obětí.

§ 69. ● oběti vůbec.

P r ů p r a v a.

Obět je viditelný dar, který přinášíme Bohu, abychom jej zničením nebo změněním daru uznali za nejvyššího a svrchovaného svého Pána.

K oběti náleží

1. viditelný dar,

2. jeho obětování, které se děje tím, že dar obětní buď se ničí nebo mění. Dar obětní ničí člověk, na př. jestliže jej spálí (kadidlo, vosk); víno se vylije. Obětuje-li člověk zvíře, dříve je zabije. Při mši sv. mění se podstata chleba a vína v tělo a krev Páně při proměňování a ničí se způsoby chleba a vína při přijímání;

3. úmysl (účel) Boha uznati za nejvyššího Pána. Člověk ničí nebo mění dar obětní právě proto, aby naznačil,

a) že Bůh je stvořitel všech věcí, který může nejenom stvořiti, nýbrž i zničiti;

b) že Bůh je pánem všech věcí, tedy i jeho majetku.

K tomuto úmyslu může se pak přidružiti úmysl Bohu jako dárci všeho dobra děkovati nebo jej za něco prositi nebo si jej usmířiti. Podle toho, který z těchto účelů při oběti zvláště vyniká, jest obět

1) c h v á l y, 2) d í k ů, 3) p r o s b y a 4) s m í ř e n í.

Oběti byly vždy od počátku světa. Již Kain a Abel obětovali. Všichni pohanští národové mají obět. Jsou sice u nich rozmanité obětní formy a dary, ale mnohým jejich obětím je zřejmě podkladem myšlenka zástupného zadostiučinění. (Viz § 35.) Ve St. zákoně sám Bůh oběti výslovně nařídil. Oběti ty rovněž měly účelem živiti stále touhu po Vykupiteli a budití přesvědčení, že je třeba člověku smíru s Bohem. Neměly ovšem samy v sobě žádné moci, neboť není možná, aby krev býků a kozlů shladila hříchy (Žid. 10, 4.), a ustoupily oběti Nov. zákona, jejímž byly obrazem (nástinem, typem).

Obět Nov. zákona jest Ježíš Kristus, Syn Boží, sám, jenž svou smrtí na kříži se obětoval za nás nebeskému Otcí.

§ 70. ● oběti mše sv. zvláště.

Mše sv. jest ustavičná obět Nov. zákona.

I. Obětí Kristovou na kříži neměla přestati obět vůbec. Kristus chtěl, aby obět jeho na kříži se ustavičně v jeho církvi

obnovovala, a proto ustanovil při poslední večeři na památku své oběti krvavé ustavičnou nekrvavou obět. Tato obět, kterou se obět Ježíše Krista na kříži ustavičně obnovuje, nazývá se mše sv.

Mše sv. jest ustavičná obět Nového zákona, ve které se Ježíš Kristus pod způsoby chleba a vína Otci svému nebeskému nekrvavým způsobem obětuje.¹⁾

Ježíš Kristus ustanovil obět mše sv. tímto způsobem:

1. proměnil chléb a víno v tělo své a krev svou a mimo to sebe sama obětoval pod způsoby chleba a vína svému Otci nebeskému;

2. přikázal apoštolům, aby tuto obět na jeho památku obnovovali.

Slovo mše pochází od latinského slova „missa“ (= missio), jež značí propuštění. Za starých dob totiž jáhen při mši sv. dvakrát volal: *Ite, missa est* — jděte, jste propuštěni. Jednou volal na katechumeny, aby se vzdálili, když nastávala mše věřících, po druhé na věřící, když byla skončena mše věřících. Toto poslední volání zachovalo se dosud.

V Písmě sv. nazývá se mše sv. lámání chleba (Skut. ap. 2, 42.), večeře Páně (1. Kor. 11, 20.), žehnání. (1. Kor. 10, 10.)

II. Mše sv. jest ustavičná obět Nov. zákona.

Obětní charakter mše sv. dokazují:

A) Písmo sv. St. zákona.

B) Slova a úkony ustanovené Ježíšem Kristem.

C) Učení apoštolů.

D) Ustavičná Tradice.

E) Potřeba oběti jakožto nejdokonalejšího výrazu bohopocty.

A) Písmo sv. Starého zákona ukazuje k oběti mše sv.:

1. svými nástinými (typy), jako byly: chleby předkladné, Melchisedechova obět chleba a vína, chleby přesné, beránek velikonoční. Všecky tyto nástinové oběti Vykupitelovy byly již pravé oběti, tím více je pravou a skutečnou obětí jejich vyplnění — mše sv.

2. svými proroctvími, kteráž obět tu předpovídají. Žalmista Páně praví o Vykupiteli: Ty jsi kněz na věky podle řádu Melchisedechova. (Žalm 109, 4.) Proroctví toho nelze vykládati o oběti Kristově na kříži, neboť ta byla přinesena jenom jednou, Mesiáš bude však přinášeti obět na věky, t. j.

¹⁾ Čti X. Dvořák, Modlitby básníkovy. Mše básníka. Praha. 1913.

vždycky. Obět na kříži byla krvavá, Mesiáš má však obětovati podle řádu (způsobu) Melchisedechova chléb a víno, tedy nekrvavě. Toto proroctví plní se jen na mši sv.

Poslední z proroků Malachiáš volá ke kněžím židovským: Nemám zalíbení ve vás, dí Hospodin zástupův, a darů nepřijmu z ruky vaší. Neboť od východu slunce až na západ veliké jest jméno mé mezi národy a na každém místě posvěcuje a obětuje se jménu mému obět čistá. (Mal. 1, 10.—11.)

Proroctví toto oznamuje, že obrazné oběti Star. zákona přestanou a na místo nich že bude na oslavu Boží obětována obět čistá (nekrvavá) na všech místech, po všechny časy a mezi všemi národy. Proroctví toto naplnilo se do slova o oběti mše sv., neboť ona má známky, kteréž předpověděl prorok: jest obět nová, čistá (pokrmu a nápoje, nekrvavá, hebr. slovo mincha) a všeobecná. Proroctví Malachiášovo nehledí rovněž k oběti Páně na kříži, neboť ta byla přinesena jen na místě jednom a nebyla obět nekrvavá, nýbrž krvavá.

B) Slova a úkony ustanovené Ježíšem Kristem.

1. Obět ve Star. zákoně nastíněnou a předpověděnou Kristus ustanovil při poslední večeři.

Co Kristus konal a mluvil při poslední večeři ustanovuje svátost oltářní, to vše svědčí o skutečné oběti.

Kristus při poslední večeři přináší napřed (anticipuje) nekrvavým způsobem krvavou obět na kříži. Bere do rukou chléb a víno (obětování), mění je ve své tělo a svou krev (proměňování) a dává apoštolům požívati (přijímání). Právě pak o svém těle: Totoť jest tělo mé, které se vydává za vás. O své krvi pak dí: Vylévá se za vás a za mnohé na odpuštění hříchů. (Luk. 22, 19. Mat. 26, 28.) Slovy těmi Kristus označuje své tělo jako tělo obětní a svou krev jako krev obětní. Spasitel vydal při poslední večeři totéž tělo a touž krev, kterou následujícího dne na kříži obětoval, pod způsoby chleba a vína na odpuštění hříchů, tedy k oběti.

2. Že při poslední večeři šlo o skutečnou obět těla a krve Kristovy, je zřejmo i z toho, že Ježíš Kristus užil dvou způsobů svátosti oltářní. Dvěma způsoby, chleba a vína, chtěl naznačiti, že při poslední večeři koná se předem totéž, co druhého dne bude se konati na Kalvarii, totiž oddělení krve od těla čili skutečná obět. Kristus zpřítomňuje tak svou smrt na kříži, která byla jistě pravou obětí.

3. Kristus označuje svou krev jako krev úmluvy Nového zákona, kterou má býti posvěcena nová úmluva mezi Bohem a lidmi. Úmluva stará byla však posvěcena obětní krví zvířat; proto krev, kterou má býti posvěcena úmluva nová, je rovněž krev obětní. Kristus proto, když podával svou krev apoštolům, podával jim ji jako krev obětní.

4. Ze všeho tohoto jednání Spasitelova je zřejmé, že Ježíš Kristus při poslední večeři neustanovil eucharistii jen jako svátost, nekonal jen přijímání, jak protestanti mylně učí, nýbrž i obět. Kdyby byl měl na mysli jen sv. přijímání, t. j. kdyby byl chtěl apoštolům své tělo podati jen za pokrm a krev svou jen za nápoj, bylo by stačilo, kdyby byl řekl: Toto jest tělo mé, toto jest krev má. Jezte a pijte! Jistě byly by pak dodatky ony „tělo, které se za vás vydává, krev,

která za vás a za mnohé se vylévá na odpuštění hříchů“, zbytečné a neměly by smyslu.

5. Práví-li Kristus při poslední večeři o své krvi, že se vylévá na odpuštění hříchů, nemohl míti ani na mysli jen pouhé přijímání. Ani pohané ani Židé neznali obyčeje jísti a píti na odpuštění hříchů. Pohanům však i Židům znám byl obyčej konati obět na odpuštění hříchů. A za tuto obět na odpuštění hříchů, t. j. za obět smírnou, Kristus při poslední večeři ustanovil právě eucharistii. Proto Kristus mluví o vydání, o lámání svého těla (1. Kor., 10, 16; 11, 23—29.), o vylévání své krve na odpuštění hříchů, což všechno jsou výrazy značící obět, a to po přednosti obět smírnou.

Proto protestanti jistě nejednali v duchu Kristově, když mši sv. odstranili.

C) Svědectví apoštolů.

Apoštolé byli přesvědčeni, že mše sv. je pravá obět.

1. Kristus slovy: To činíte na mou památku, přikázal apoštolům, aby vždy činili to, co právě učinil sám, t. j. aby stále obětovali jeho tělo a krev jako obět. Příkazu toho byli apoštolé také poslušni. Tak čteme ve Sk. apošt. 13, 2: A když oni sloužili Pánu (λειτουργούντων δὲ αὐτῶν τῷ κυρίῳ) a postili se, řekl jim Duch sv. Slovo λειτουργεῖν značí však jako ve St. tak i v Nov. zákoně obětovati. Apoštolé sloužili Pánu, t. j. obětovali Bohu obět eucharistickou.

2. V církvi řecké mše sv. později jest nazvána λειτουργία, jako v církvi latinské missa. Sv. Pavel praví: Máme obětní oltář (θυσιαστήριον), s něhož nemají moci jísti, kteří stánku slouží (Žid. 13, 10.), t. j. Židé. Kde je však obětní oltář, tam je také obět. A tou obětí byla mše sv.

D) Ustavičná Tradice.

V přesvědčení, že eucharistie — mše sv. — je pravá obět, jest zajedno církev jak východní, tak západní, a to od dob nejstarších. Obět mše sv. konala se v církvi vždycky, od dob apoštolských počínajíc.

Svědectví o tom jsou přčetná.

1. Již didache apoštolská nazývá eucharistii obětí a předpisuje, jak v den Páně (v neděli) má býti konána. (Viz část čítanková čl. 10.)

2. Sv. Otcové i nejstarších dob mluví o mši sv. jako o skutečné oběti a označují ji slovy, z nichž vysvítá její obětní povaha, na př. θυσία, oblatio, sacrificium, θυσιάζειν, sacrificare, immolare, offerre.¹⁾ Sv. Otcové vidí, že v eucharistii naplnila se obrazná obět Melchisedechova a proroctví Malachiášovo, a učí, že jen kněz ji může konati a že může býti obětována jak za živé, tak i za mrtvé. Jak jasná a přesvědčivá jsou svědectví sv. Otců, lze posouditi z toho, že sami protestantští církevní historikové, jako na př. slavný Mosheim († 1755), musili přiznati, že eucharistie od 2. stol. počínajíc křesťanům platila za obět. Stůjtež tu jen tato svědectví sv. Otců:

Sv. Klement Římský, třetí nástupce sv. Petra († okolo r. 100 po Kr.), mluví ve svém listu ke Korintským (c. 40.) o bohoslužbě křesťanské, jež se koná

¹⁾ Obět, obětovati, obět přinášeti.

v určitý čas na určitém místě od liturgických, k tomu určených osob (biskupů a kněží), kteří obětní dary obětuji a konají bohoslužebné úkony.

Sám Harnack přiznává, že sv. Klement mluví tu o eucharistii jako oběti. (Bartmann, Učebnice dogm. 1911, 739.)

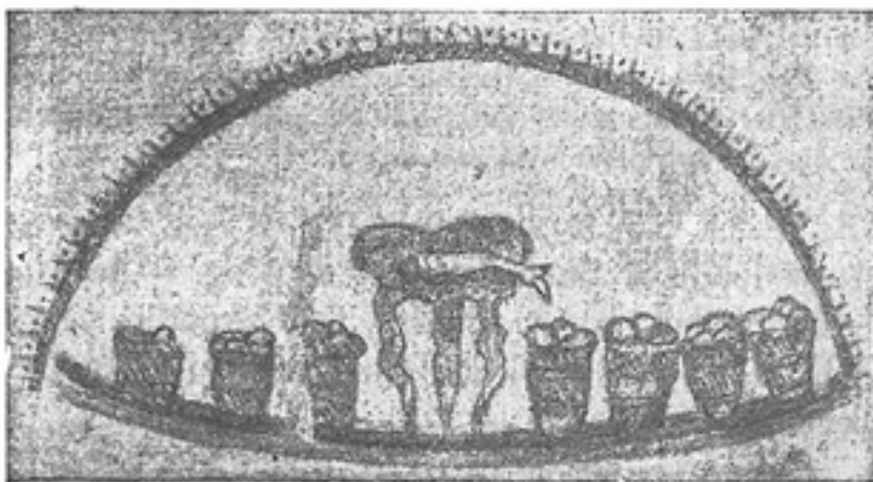
Sv. Ignatius Antiošský († 107), žák sv. Jana, označuje často eucharistické tělo a krev Kristovu za obět a praví: Jest jen jedno tělo našeho Pána Ježíše Krista a jeden kalich pro spojení s jeho krví a jen jeden oltář jako jeden biskup s kněžstvem a jáhny. (Epist. ad Philad. 4.)

◀ Sv. Justin, mučedník († 167), popisuje obřady při mši sv. (apolog. I. c. 65.) a praví výslovně: Bůh od nikoho nepřijímá obět, jen skrze kněze. (Dialog. 116. Bilczewski-Tumpach Eucharistie, 1910, 122.) (Viz část čít. čl. 11.)

Sv. Hippolyt († asi 235) praví: Denně obětuje se předražené tělo Kristovo a krev Kristova na stole tajemném. (In Prov. IX. 1.)

3. Nejstarší liturgie svědčí všechny o mši sv. jako o oběti, a to jak svými obřady, tak i obětními knihami.

V liturgii jerusalemské jáhen volá: Klanějme se Beránku Božímu, který se obětuje na oltáři!

Obr. 11. Trojnohý podstavec eucharistický. Kaple svátostí. Katakomy.

4. Sekty východní a západní, které se odtrhly od církve již za prvních století, mají obět mše sv. Rusové mají mši sv. rovněž.

5. Oltáře, obrazy a nápisy v katakombách svědčí dodnes, že první křesťané obětovali obět mše sv. Často je tam znázorněna mše sv. také rozmanitými symboly, na př. obětováním Isáka, syna Abrahamova, na hoře Moriah. (Viz obr. 11.)

V katakombách sv. Priscilly, v tak zvané řecké kapli, spatřujeme fresko eucharistické hostiny, kde přednosta bratří (biskup), vykonav konsekraci eucharistického chleba a vína, jim je podává. (Bilczewski-Tumpach, Euch. 1910, 252.) V katakombách sv. Kallista v kapli svátostí je zobrazen i okamžik pro-

měny chleba a vína, kterou koná kněz na trojnohém obětním stole. (Bilczewski-Tumpach, Euch. 274.)¹⁾

6. O mši sv. svědčí i p o h a n é, kteří o tajemném pokrmu prvních křesťanů říkali: Hac foederantur hostia.²⁾ Protestanti, když odstranili mši sv., jednali proti veškeré církevní Tradici a všemu křesťanskému starověku.

E) Potřeba oběti jakožto nejdokonalějšího výrazu bohopocty.

I r o z u m žádá, aby eucharistie byla obětí. Obět je nejdokonalejší výraz vnitřních náboženských citů a nejvznešenější projev vnitřní bohopocty. Proto také nalézáme obět vždycky a u všech národů. Nemůže proto býti bez oběti ani náboženství nejdokonalejší, náboženství křesťanskokatolické.

Sněm tridentský prohlásil mši sv. za skutečnou a pravou obět. (Sess. 22. c. 1. 2.)

§ 71. **● podstatě, účelu a užitečích mše sv.**

Mše sv. pojí se co nejúže k oběti Ježíše Krista na kříži, jest stálá a nekrvavá její obnova. Není mezi nimi podstatného rozdílu a jsou co do podstaty jedna a táž obět, neboť při mši sv. jako při oběti na kříži

1. jest jeden a týž, jenž se obětuje, Ježíš Kristus sám (eadem hostia— tělo a krev Páně);

2. jeden a týž nejvyšší obětující kněz, totiž Ježíš Kristus (idem offerens). Kristus, který sám vykonal obět na kříži, koná také sám obět mše sv. Viditelný kněz jest jen jeho služebník a zástupce (nikoliv nástupce v kněžství) a jeho jménem říká také slova: Toto jest tělo mé, toto jest krev má (neříká: Toto jest tělo Kristovo, ani toto jest krev Kristova.).³⁾

Nejsou proto obět na kříži a mše sv. dvě rozdílné oběti, nýbrž obět jedna.

Smrt Páně na kříži je tu representována (zpřítomněna) od sebe oddělenými způsoby chleba a vína, v nichž v každé je Ježíš Kristus jako obětní dar přítomen se svým tělem a svou duší. Při každé mši sv. stává se náš křesťanský oltář Golgotou, a m š e s v., která se na něm koná a konati bude až do skonání světa, je

¹⁾ Kdo by více o těchto věcech zvědět chtěl, nalezne bohaté poučení ve spisu Bilczewski-Tumpach, Eucharistie ve světle nejstar. památek liturg., ikonogr. a epigraf. Praha 1910.

²⁾ Touto obětí se spojují.

³⁾ Všimni si výroku sv. Pavla: Tak o nás smýšlej člověk jako o s l u ž e b n í c í c h Kristových a rozdavačích tajemství Božích. (1. Kor. 4, 1.)

svátostná representace (zpřítomnění) oběti na kříži.¹⁾ Svátostná anticipace oběti na kříži byla mše sv., kterou konal Spasitel při poslední večeři.

3. Při mši sv. a při oběti Kristově na kříži jest však rozdílný:

a) způsob obětování.

Kristus na kříži obětoval se způsobem krvavým; jeho krev oddělila se tu skutečně od těla. Při mši sv. obětuje se však Kristus způsobem nekrvavým čili svátostným, protože Kristus nyní jest v nebi a již neumírá.

b) obětní účel.

Na kříži obětoval se Kristus j e d n o u, aby svět vykoupil a nám zasloužil všech milostí. Jen krvavá oběť na kříži byla obětí výkupnou.

Při mši sv. obětuje se však Kristus stále, aby svou krvavou obět stále připomínal a obnovoval (memoria) a nám přivlastňoval její užitky.

Kolikrátkoliv budete chléb tento jísti a kalich pít, smrt Páně budete zvěstovati, dokavadž nepřijde. (1. Kor. 11, 26.)

4. Oběť mše sv. konají biskupové a kněží, činíce totéž, co činil Ježíš Kristus při poslední večeři.

Kněz, konaje mši sv.,

a) obětuje a žehná chléb a víno (obětování);

b) proměňuje chléb a víno v tělo a krev Pána Ježíše, říká slova Páně: Totot jest tělo mé a Tentot jest kalich mé krve (proměňování—pozdvihování);

c) přijímá tělo a krev Páně (přijímání).

5. Mše sv. se obětuje toliko Bohu. I když se koná ke cti svatých, obětuje ji kněz toliko Bohu samému. Mše sv. jest oběť; oběť je pak vždycky výrazem svrchované pocty, je klaněním. Klaníme se však jedině Bohu.²⁾

Mše sv. koná se k e c t i s v a t ý c h,

a) abychom Bohu děkovali za milosti, kterých svatým udělil,

b) abychom svaté za přímluvu prosili.

6. Mše sv. se koná za čtverým úmyslem,

¹⁾ Altare est repraesentativum crucis, in qua Christus in propria specie immolatus est. Oltář zpřítomňuje kříž, na němž Kristus ve vlastní podobě byl obětován. Sv. T o m á š A q. S. th. 3, q. 83. a 1.

²⁾ Proto kněz při mši svaté říká: Suscipe sancta Trinitas hanc oblationem, quam tibi offerimus! Přijmiž, svatá Trojice, tuto oběť, kterou Tobě přinášíme!

a) abychom Boha náležitě ctili a chválili (vyznali jeho nejvyšší moc a vládu, kterou má Bůh nade vším stvořením; mše sv. jest o b ě t c h v á l y, sacrificium latreuticum);

Skutky apoštolské svědčí: A na každý den trvající jednomyslně v chrámě a lámající po domích chléb, přijímali pokrm s veselím a v prostotě srdce, chválíce Boha a majíce milost u všeho lidu. (2, 46.—47.)

b) abychom Bohu za všechna dobrodiní děkovali (mše sv. je o b ě t d í k ů, sacrificium eucharisticum);

Kristus sám ustanovil obět mše sv., „díky čině“, εὐχαριστήσας. (Mat. 26, 27. 1. Kor. 11, 24.)

c) abychom za potřebné milosti a dary Boha prosili (mše sv. je o b ě t p r o s e b n á, sacrificium impetratorium);

d) abychom od Boha odpuštění hříchů dosáhli a s ním se smířili (mše sv. je o b ě t s m í r n á, sacrificium propitiatorium).

Smírnou povahu mše sv. Kristus sám naznačuje slovy „na odpuštění hříchů“. (Mat. 26, 28.) Sv. Pavel praví: Všeliký zajisté kněz . . . pro lidi bývá ustanoven, aby obětoval dary a oběti za hřichy. (Žid. 5, 1.)

Je-li mše sv. obět smírná, je jistě i o b ě t í p r o s e b n o u. Kristus sám vybízí své učedníky, aby prosili Otce ve „jménu jeho“; proto bylo zcela přirozeno, že církve již od počátku s obětí eucharistickou spojovala denní, prosební modlitby za všeliké potřeby věřících (c o m m e m o r a t i o v i v o r u m, v z p o m í n k a n a ž i v é).

V oběti mše sv. sám Syn Boží je vždycky živ „k orodování za nás.“ (Žid. 7, 25.)

Čtvrtý účel mše sv. je vyjádřen chvalozpěvem Gloria.

7. Ježíš Kristus ustanovil obět mše sv., nejenom aby nám ustavičně připomínal svou krvavou obět na kříži, nýbrž aby nám přivlastňoval i její o v o c e.

a) O v o c e m, u ž i t k y mše sv. rozumíme milosti — dobrodiní —, jichžto se nám skrze ni dostává. Mše sv. jako obět prosebná a smírná působí

1. milost pravé lítosti a přispívá tak (nepřímo) i k odpuštění hříchů těžkých;

2. odpuštění hříchů všedních a promnutí časných trestů (přímo);

3. uděluje nejenom milosti nadpřirozené (dobra duchovní, na př. milost pomáhající), nýbrž i přirozené (dobra časná, posilu, útěchu, svornost) a pomoci veездеjších potřebách těla a duše.

b) U ž i t k y čili milosti mše sv. jsou o b e c n é a z v l á š t n í.

1. O b e c n ý c h užitků ze mše sv. dostává se všemu lidstvu. Kněz obětuje kalich „za spásu všeho světa“ (pro totius mundi salute). Zvláště však dostává se užitků těchto církvi bojující a trpící.

2. Užitků z v l á š t n í c h dostává se

1) knězi, který mši sv. obětuje,

2) těm, za něž je sloužena, ať jsou živi, ať mrtvi (duše v očistci, m e m e n t o p r o v i v i s e t p r o d e f u n c t i s, vzpomínka na živé a mrtvé),

3) těm, kdo jsou jí nábožně přítomni.

Čím je kdo zbožněji přítomen, tím více dosahuje.

O obřadech při mši sv. viz Dr. A. Podlaha, Katol. liturgika, 1911. 64 a násl. Přehled obřadů při mši sv. viz na připojené tabulce str. 266.

O salutaris hostia,
Quae caeli pandis ostium!
Bella premunt hostilia,
Da robur, fer auxilium!

Z hymnu Verbum supernum.¹⁾

§ 72. Kulturní význam eucharistie.

Význam eucharistie

a) ve příčině mravní.

Hodné svaté přijímání velebné svátosti je nejvydatnější zárukou soukromé i veřejné mravnosti. Kdo hodně a často přijímá a je si vědom, v jaké přátelství vchází se Spasitelem, jistě že bojí se hříchem zneuctíti svoji duši i své tělo, o němž ví, že bylo svatostánkem Páně. Viz toho doklady na prvních křesťanech, na životě sv. Václava, sv. Aloisia a na národech křesťanských, když u nich byl v rozkvětu náboženský život.

b) ve příčině sociální (společenské).

Eucharistie je nevyčerpatelný zdroj předních sociálních, společenských ctností. Eucharistie učí

1. rovnosti lidské, vede k úctě k osobnosti bližního a vyrovnává společenské rozdíly. Stůl Páně je společný všem, u Božího stolu není bohatých, není chudých, není vznešených ani nízkých, nýbrž všichni jsou bratři u otcovského stolu. Eucharistie proto učí

2. vzájemné, účinné lásky a trpělivé obětavosti. První křesťané měli společný stůl Boží i vezdejší chléb. Láska k eucharistickému Kristu vyrovnává hlubokou propast mezi majetkem a chudobou snadno a ušlechtilé, aniž při tom potřebného ponižuje. Eucharistické kongresy (na př. ve Vídni r. 1912) volají všechny ctitele Kristovy k společné jeho oslavě a učí tak národní snášlivosti a smířlivosti.

3. Eucharistie, obět nejsvětějšího a nejnevinnějšího Syna Božího, odstranila ze společnosti lidské hrůzu krvavých lidských obětí (i nevinných dětí), jež přinášeli svým bohům před Kristem všichni národové pohanští, i nejvzdělanější.

Eucharistický Kristus je proto opravdu vznešený učitel nej přednějších sociálních ctností (magister virtutum).²⁾

¹⁾ Ó, spasitelná hostie,
jež brány nebes otvíráš,
nepřítel útisk krutý je,
kéž sílu nám a pomoc dáš!

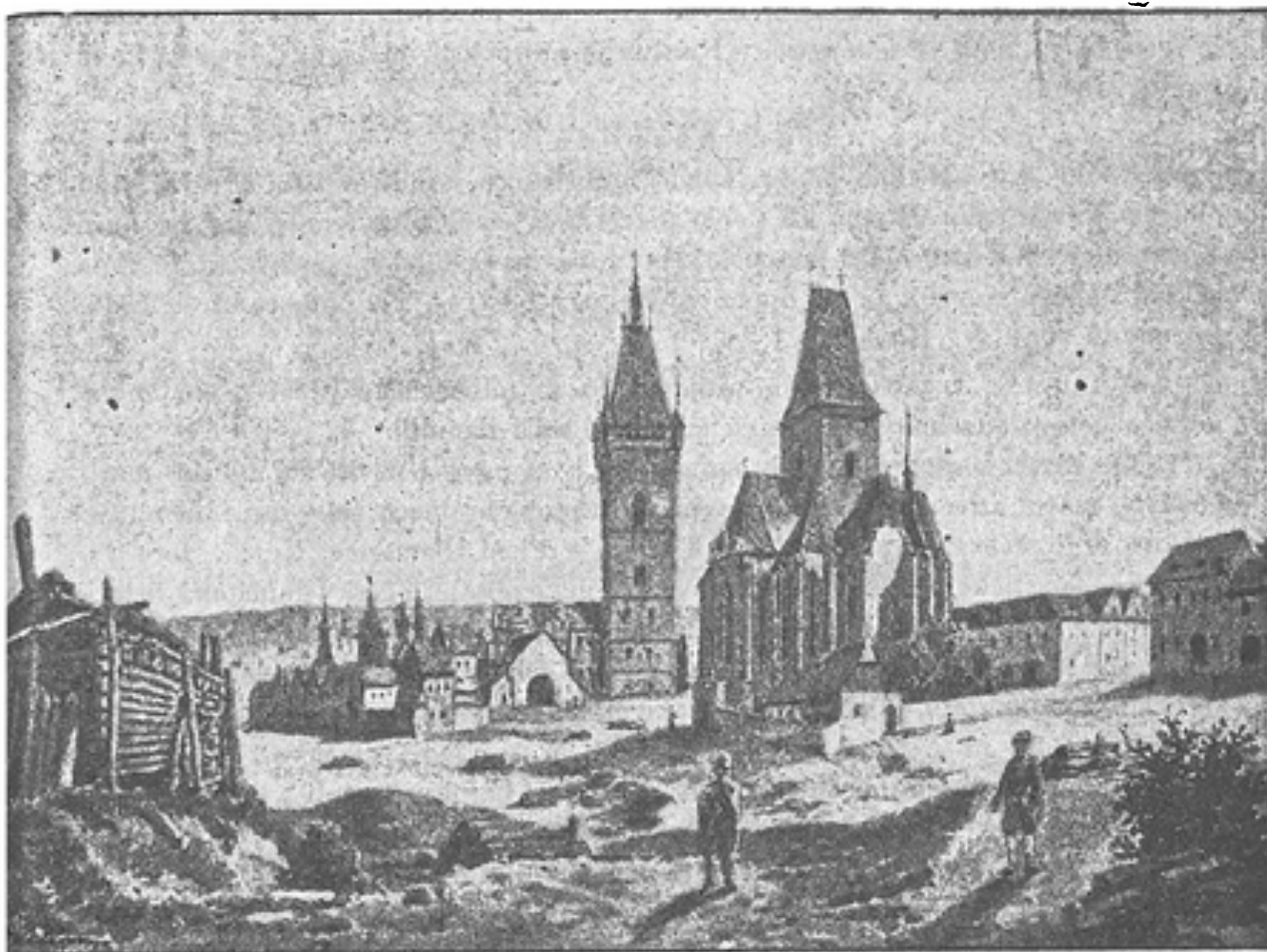
Z hymnu Slovo s výsosti. Přel. V. Hornof.

²⁾ Čti Pohunek, Antika a křesťanství, 1910.

c) ve příčině umění.

Všecka umění závodí, aby oslavila eucharistického Krista, oživila, oduševnila a okrášlila jeho oltář a svatostánek. Jeho oslavě zasvěcují se

1. stavitelství. Nejmohutnější oslavou eucharistického Krista jsou gotické katedrály a v nich chóry (kněžiště), kteréž by nikdy nebyly vznikly, kdyby nebylo svatostánku.

Obr. 12. Někdejší kostel Božího Těla na Karlově náměstí, zbudovaný v letech 1382 až 1392. Budova ušlechtilá: uprostřed hranolová věž, kolem níž seskupeno osm sličných mnohobokých gotických kaplí.

(Užito z díla: Dr. A. Podlaha a E. Šittler: Chrámový poklad u sv. Víta v Praze.)

2. malířství. Svatá večeře, kterou Spasitel slavil v předvečer svého utrpení, byla vždycky z nejoblíbenějších námětů křesť. umění na řeckém východě i latinském západě. Postačí tu jmenovati mistrné fresko, známou večeři Páně Leonarda da Vinci ve večeřadle kláštera Santa Maria delle grazie v Miláně (každá hlava apoštolská charakterní studie prvního řádu).

3. sochařství, řezbářství a rytectví. Sem hledí mistrné umělecké práce řezbářské a sochařské na oltářích všech téměř katedrál středního i nového věku. O uměleckém vkusu slavných světových rytců, zlatníků a stříbrníků svědčí až dodnes mešní kalichy, ciboria a monstrance.

4. básnictví, hudba, zpěv i řečnictví. Postaći tu ukázati k velebným starokřesťanským hymnům (Caelestis urbs Jerusalem, Nebeské město Jerusaleme, Ave vivens hostia, Zdravas buď, živá hostie), k úchvatným skladbám sv. Tomáše Aq. Lauda Sion a Pange lingua (Chval Sione, Zvěstuj těla). Eucharistii velebí výmluvná ústa círk. sv. Otců (na př. sv. Cyrila Jerusál.) a po nich všech vynikajících duchovních řečníků katolických národů. Lidová poesie uctívá eucharistii nade všecko něžnými písněmi a pověstmi (pověsti o sv. Grálu, Wagnerův Parsifal). Eucharistický Kristus je proto jistě *magister artium* (učitel umění).

d) ve příčině národohospodářské.

Kolem křesťanského oltáře, kolem monstrance, vinul se klas a réva, před oltářem zavznívalo: Panem de caelo praestitisti eis (Chléb s nebe dal jsi jim). Eucharistický Kristus stal se počátkem nové hospodářské epochy, která dala základ dalšímu rozvoji tiché, duchovní kultury lidstva. (Viz činnost křesť. řádů, jmenovitě synů sv. Benedikta.)

e) I o u nás v Čechách projevovalo se náboženské přesvědčení zevně nejvíce úctou k eucharistii, i když předkové naši bloudili.

Mše sv. k úctě Božího Těla zpívány byly u nás na úsvitě na způsob mariánských matur adventních velmi slavně v četných chrámech, jako na př. od r. 1386 v Praze v kostele Panny Marie před Týnem, v Plzni, Benešově, Kutné Hoře a j.

Eucharistické písně a texty z doby kališnické obsahují český kancionál Jistebnický asi z r. 1420, pak kancionály Rakovnické, Pražské v universitní knihovně i v Museu, hlavně pak slavný rukopis převrácené ceny v Hradci Králové z r. 1585 až 1604, rukou malíře Radouše malovaný, který má poklad písní eucharistických.

Naše české gotické chrámy (viz obr. 12.), naše barokní kostely a v nich vzácné starodávné malby (viz na př. známou archu novobydžovskou s obrazem večere Páně ze 16. stol.), oltáře mistrné sochařské a řezbářské práce (viz na př. jen chrámy pražské, posvátné nádoby nade vše jemného provedení), české kazatelství všech časů,¹⁾ to vše a mnohé jiné je nesčetná řada důkazů, jak ušlechtilé kulturní ovoce nesla i u nás úcta eucharistická.

§ 73. ① svátosti pokání.

Její pojem. Jest pravá, Ježíšem Kristem ustanovená svátost. Účinky. Kdo jí příslahuje a kdo ji přijímá. Její částky.

I. Svátost pokání je svátost, ve které kněz ke zpovídání zplnomocněný jménem Božím odpouští hříšníku hříchy po křtu sv. spáchané, když jich srdečně lituje, upřímně se z nich zpovídá a opravdovou vůli má se polepšiti a za hříchy dosti učiniti.

¹⁾ Čti eucharistické promluvy M. Zavorala (Kotrba, 1912) a Em. Žáka, Řeči nedělní a sváteční. (Kotrba 1909 a násl.)

Slovo pokání značí

a) kající smýšlení ¹⁾ nebo lítost;

b) kající skutky, jimiž člověk činí zadost za své hříchy;

c) svátost pokání.

II. Svátost pokání je pravá svátost, protože má tři věci ke svátosti potřebné. Tak učí církev na sněmu tridentském. (Sess. 24. c. 1.)

1. Svátost pokání má z e v n ě j š í, v i d i t e l n é z n a m e n í. Viditelné znamení svátosti pokání jsou hříchy a činy kajícníkovy, spojené s kněžským rozhřešením.²⁾

a) V ě c (látka) v z d á l e n ě j š í jsou hříchy po křtu sv. spáchané, těžké i všední.³⁾ Hříchy těžké jsou nutnou věcí svátosti pokání, hříchy všední nikoliv, protože se jimi milost Boží neztrácí, nýbrž jen umenšuje, avšak jsou látkou postačitelnou.

b) V ě c b l i ž š í je kající vyznání hříšníkovo, zahrnující v sobě lítost, zpověď a dostiučinění.

Hříchů se dopouštíme myšlením, slovy a skutky; tak i pokání je lítost v srdci, vyznání slovem, dostiučinění skutkem.

c) F o r m a (doba) svátosti pokání jsou slova kněžského rozhřešení. Ego te absolvo a peccatis tuis in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Amen.⁴⁾

2. Svátost pokání uděluje tyto vnitřní milosti:

1) odpuštění všech hříchů po křtu sv. spáchaných;

2) odpuštění trestů věčných a aspoň části trestů časných;

Ze mnohých příkladů z Písma sv. je zřejmo, že časné tresty se všechny neodpouštějí. Tak Mojžíš nevešel do země zaslíbené. David, i když mu Bůh hřích odpustil, musil mnoho časných trestů trpěti. Tím se liší pokání od křtu, svátosti znovuzrození.

3) navrácuje ztracenou posvěcující milost, a nebyla-li ztracena, pak ji rozmnožuje;

¹⁾ V něm se člověk odvrací od hříchu a obrací se k Bohu (aversio a peccato et conversio ad Deum).

²⁾ Kající musí nějakým viditelným způsobem své hříchy projevit, svou kajícnost ukázat, chce-li dojít odpuštění hříchů, na př. musí se zpovídati. Zpovědník musí nějakým viditelným způsobem kajícímu oznámiti, že jsou mu hříchy odpuštěny.

³⁾ U svátosti pokání nelze mluvit o věci, látce „ex qua“ — ze které —, ale jen „circa quam“ — o kterou jde.

⁴⁾ Já tě rozhřešuji ode hříchů tvých ve jméno Otce i Syna i Ducha sv. Amen.

4) pokojné svědomí.

Všecky hříchy, byť i sebe těžší byly, mohou ve svátosti pokání býti odpuštěny, činí-li hříšník za ně pravé pokání. Slova Kristova: Komu odpustíte... znějí zcela všeobecně.

3. Svátost pokání u s t a n o v i l J e ž í š K r i s t u s . O tom svědčí:

1) Nov. zákon. Ježíš Kristus ustanovil svátost pokání tím, že dal apoštolům moc, aby kajícím hříšníkům hříchy odpouštěli.

Tuto moc jim Ježíš Kristus

a) slíbil, když pravil Petrovi: Tobě dám klíče království nebeského (Mat. 16, 19.); všem pak apoštolům společně s Petrem řekl: Cokoliv svázete na zemi, bude svázáno i na nebi, a cožkoliv rozvázete na zemi, bude rozvázáno i na nebi (Mat. 18, 18.);

b) skutečně dal, když po svém vzkříšení ukázal se apoštolům, na ně dechl a řekl: Přijměte Ducha sv., kterýmž odpustíte hříchy, odpouštějí se jim, a kterýmž zadržíte, zadržáni jsou. (Jan 20, 23.)

Slovům svázati a rozvázati dlužno tu rozuměti ve smyslu mravním nebo právním, totiž o hříších, zákonech a trestech. „Svázati“ a „rozvázati“ znamená hříchy zadržeti a odpustiti, něco zakázati nebo dovoliti, nebo odsouditi a potrestati.

2) T r a d i c e . Všecek křesťanský starověk byl přesvědčen, že Kristus ustanovi¹ svátost pokání.

Sv. O t c o v é ji nazývají svátost pokání (sacramentum poenitentiae), křest pracný (lopotný, baptismus laboriosus), druhé prkno po ztroskotání lodi (secunda post naufragium tabula) a j. (Sv. Justin, dialog 47., Tertullián, De poenitentia 8—11; sv. Irenej, Adv. haeres. I. 13, 7.)

III. K d o p ř i s l u h u j e s v á t o s t í p o k á n í .

Moc odpouštět hříchy, t. j. přisluhovat svátosti pokání přešla podle vůle Kristovy s apoštolů na biskupy a kněží katolické církve.

Mají-li však kněží platně přisluhovat svátosti pokání, jest jim třeba mimo moc svěcení (potestas ordinis, moc obětovati a žehnati) ještě i moci soudní, t. j. jurisdikce (potestas iurisdictionis).

Kristus ustanovil apoštoly a jejich nástupce za soudce nad hříšníky, aby rozsuzovali, komu mají býti hříchy odpuštěny, po případě zadrženy. Souditi však lze jen podřízené. Moc nad podřízenými uděluje pak zákonitá vrchnost buď tím, že propůjčí zvláštní úřad anebo dá zvláštní rozkaz. Z toho plyne, že svěcení na kněžství ještě samo nedostačuje, aby kněz mohl od hříchů platně rozhřešovati (t. j. moc soudní vykonávati). Má-li býti rozsudek platen, soudce nejen musí být¹

schopen svého soudcovského úřadu, nýbrž musí býti nad některým okresem a lidmi jako soudce skutečně ustanoven. Proto k platnému vykonávání svátosti pokání je třeba, aby kněz byl biskupem zplnomocněn (pověřen), aby moc soudní nad lidmi v určitém okrese, ve farnosti, v diecési mohl vykonávat. Biskup proto kněze k úřadu tomu zplnomocňuje, dává jim k němu *p r a v o m o c, t. j. j u r i s - d i k c i*.

Papež má právo odpouštět hříchy celého světa katolického, biskup svých diecesánů. Kněžím propůjčuje pravomoc tu buď papež nebo biskup. Pravomoc udělená papežem platí pro celou církev, pravomoc udělená biskupem jen pro diecési nebo určité místo v diecési. Z té příčiny misionáři, chystající se na cestu misionářskou, obraceli se dříve do Říma pro pravomoc (jurisdikci), na př. sv. *P a t r i k* († 493), sv. *B o n i f á c* († 755), sv. *V o j t ě c h* († 997).

Papež, uděluje biskupům a kněžím pravomoc odpouštět hříchy, může si některé případy vyhradit pro sebe. Takové případy slovy případy *v y - h r a z e n é p a p e ž i (c a s u s r e s e r v a t i p a p a l e s)*. Rovněž biskup, uděluje pravomoc knězi, může si některé případy vyhradit pro sebe. Takové případy nazývají se případy vyhrazené biskupovi (*c a s u s r e s e r v a t i e p i s c o p a l e s*).

Biskupové vyhrazují si pro rozhřešení: odpadlictví od víry katolické, křivou přísahu před soudem, krádež v kostele, vraždu a žhářství.

Je-li kdo v nebezpečí smrti, může obdržeti rozhřešení od každého kněze i z případů vyhrazených.

IV. Kdo přijímá svátost pokání.

Svátost pokání je ke spasení potřebná všem, kteří po křtu sv. těžce zhřešili, protože je jediný řádný *p r o s t ř e d e k*, kterým od Boha odpuštění těžkých hříchů, spáchaných po křtu sv., lze dosáhnouti.

Kdo svátosti pokání přijmouti nemůže, může ji nahraditi podobně jako křest *d o k o n a l o u l í t o s t í*.

Lítost ta je nerozlučně spojena s dokonalou láskou k Bohu. Kde pak je tato láska, tam není hříchu.

Kdo miluje mne, milován bude od Otce mého, i já budu jej milovati. (Jan 14, 21.)

Dokonalá tato lítost musí býti spojena s úmyslem ze hříchů v příští zpovědi se vyznati, protože svátost pokání jest ustanovena od Ježíše Krista za jediný řádný prostředek k odpuštění těžkých hříchů po křtu sv. spáchaných. Kdo by proto po tomto prostředku netoužil, nemohl by dojíti odpuštění.

K hodnému přijetí svátosti pokání náleží pět částí: 1. zpytování svědomí, 2. lítost, 3. pravý úmysl nebo opravdové předsevzetí, 4. zpověď, 5. dostiučinění.

Podobenství o marnotratném synu. (Luk. 15, 11—32.)

§ 74. ① zpytování svědomí.

1. Zpytovati svědomí jest vážně přemýšleti, kterých hříchů jsme se od nějaké doby dopustili.

2. Svědomí své musíme zpytovat: 1) při první zpovědi za dobu, která uplynula od času, kdy jsme počali hříchy poznávati; 2) při jiných zpovědích za dobu, jež uplynula od poslední platné zpovědi.

3. Svědomí zpytujeme takto: a) rozpomínáme se, kdy jsme se naposledy platně zpovídali, a zdali jsme vykonali uložené pokání; b) připomínáme si desatero přikázání Božích a patero přikázání církevních, jakož i sedmero hlavních hříchův, a bedlivě zkoumáme, kterak jsme se prohřešili myšlením a žádostmi, slovy nebo skutky; c) přemýšlíme, kolikrát jsme se kterého hříchu dopustili, abychom poznali jejich počet; d) uvažujeme, kterého hříchu se dopouštíme nejčastěji, abychom poznali svou největší chybu.

4. Svědomí máme zpytovat s takovou pílí a pečlivostí, s jakou podnikáme každé důležité dílo. Nemáme při tom býti ani povrchní a lekověrní ani příliš úzkostliví. Třeba se však co nejvíce vystříhati nedbalosti při zpytování svědomí, protože se tak vydáváme v nebezpečí, že bychom svou vinou mohli zapomenouti na nějaký těžký hřích. Zpytování svědomí jistě si usnadníme, budeme-li je zpytovat každý den (na večer) a často se zpovídati. Znáti sebe sama je nezbytná podmínka mravního pokroku. Kdo neví, co jeho duši hyzdí a čeho se mu nedostává, nemůže se státi mravně lepším. K poznání pak sebe sama je nejlepším prostředkem zpytování svědomí. Proto i pohané přikládali zpytování svědomí velikou důležitost. Pythagoras nařídil svým žákům, aby si každý večer odpovídali na tyto tři otázky: Πῃ παρέβην; τί δ' ἔρεξα; τί μοι δέον οὐκ ἐτελέσῃ; jak jsem se provinil, co jsem učinil, které povinnosti jsem nedostál? Horatius upřímnými slovy líčí ve svých satirách, kterak každodenně zpytoval své svědomí:

Neque cum lectulus aut me
Porticus excepit, desum mihi. Rectius hoc est,
Hoc faciens vivam melius. Sic dulcis amicis
Occurram. Hoc quidam non belle: num quid ego illi
Imprudens olim faciam simile? Haec ego mecum
Compressis agito labris. Satir. I. 4. 133—138.¹⁾

O čem svědčí výrok Títův: Amici, diem perdidit! Přátelé, den jsem ztratil!?

¹⁾ Na sebeť já nezapomínám,
ať na pohovce aneb na procházce. „I tohle je lepší“!
„Takto čině, zdárněj budu žít“! — Stanu tak se druhům svým
příjemným.“ „To nehezky vyved tam ten, jemu já mám
jednaže kdys podobat se nemoudře?“ — To já v duši vlastní
ni rťoma nehlesnuv přetrásám. Přel. Truhlář.

§ 75. ○ lítosti.

Ó dej mi slz! — by smyly všečen prach,
jak zas Tvé dítě čist a v Tobě blah
k Tvým nohám padnu.

J. V. Sládek, Modlitba.

1. Lítost je nejpotřebnější částka při svátosti pokání, protože bez lítosti žádný hřích nemůže býti odpuštěn.

Obratťe se a činite pokání ze všech nepravostí svých! (Ezech. 18, 30.) Nebudete-li pokání činiti, všichni podobně zahynete! (Luk. 13, 3.) Viz příklad Davidův, Petrův, Marie Magdaleny.

Ani pozemský otec neodpouští dítěti dříve, dokud neprojeví lítosti.

2. Lítost jest bolest a ošklivost duše nad spáchanými hříchy. Lítost má býti 1. vnitřní, 2. nade všecko, 3. obecná, 4. nadpřirozená.

1) Lítost v n i t ě ř n í má, kdo hříchů svých nelituje pouze ústy (neříká jen kajících modliteb), nýbrž i v srdci nad nimi bolest cítí a upřímně si přeje, aby se jich nebyl dopustil.

Roztrhněte srdce svá a ne roucha svá! (Joel 2, 13.) Příklady: Plačící Petr. O 3000 Židech, kteří se v první den letnic obrátili, praví Sk. apošt.: To pak slyševše, zkroušeni jsou v srdci. (2, 37.)

2) Lítost n a d e v š e c k o má, kdo pokládá hřích za největší zlo a proto se více rmoutí, že hříchem Boha urazil, než kdyby ztratil i největší přirozené dobro, na př. zdraví, život, časný majetek, čest.

Příklad: Zločinec na kříži.

3) Lítost o b e c n o u má, kdo lituje aspoň všech svých těžkých hříchů.

4) Lítost n a d p ř i r o z e n o u má, kdo s pomocí milosti Boží a z pohnutek nadpřirozených hříchů svých lituje.

Nadpřirozené pohnutky lítosti jsou ty, které poznáváme z víry, na př. že jsme těžce urazili Boha, svého nejdobrotivějšího Otce, že Ježíš Kristus podstoupil pro naše hříchy těžké umučení a smrt, že hříchem nebe ztrácíme a pekla zasluhujeme atd.

3. Od lítosti nadpřirozené dlužno rozeznávatí lítost pouze p ř i r o z e n o u. Přirozenou lítost má, kdo lituje svých hříchů z pohnutek pouze přirozených, t. j. pro zlé následky (účinky), které jej pro hřích stihly, na př. že hříchem utrpěl časnou škodu (na zdraví, na majetku)

anebo že upadl do hanby.¹⁾ Lítost pouze přirozená nestačí k odpuštění hříchů, protože hříšník při ní na Boha úplně zapomíná.

Lítost pouze přirozenou měl na př. král Saul, Antioch Epifanes, když spadl s vozu a těžce se poranil; nadpřirozenou zato měli král David, Magdalena, Zachheus, sv. Petr a Pavel.

4. Lítost nadpřirozená je dvojí, 1. d o k o n a l á a 2. n e d o k o n a l á.

Lítost d o k o n a l á vychází z dokonalé lásky k Bohu, lítost nedokonalá z nedokonalé lásky k Bohu.

N a d p ř i r o z e n á l í t o s t je d o k o n a l á (contritio), litujeme-li svých hříchů z lásky k Bohu, t. j. že jsme Boha, bytost nej-dokonalejší, svého nejlaskavějšího Otce, hříchem těžce urazili.

Takovou lítost měl sv. Petr (Luk. 22, 62.), Marie Magd. (Luk. 7, 36—50.)

Lítost n a d p ř i r o z e n á je n e d o k o n a l á (attritio), litujeme-li svých hříchů z bázně před Bohem, protože zasluhujeme od něho časného nebo věčného trestu (tráta života věčného, zavržení do pekla.²⁾)

Lítost dokonalá ospravedlňuje hříšníka již před svatou zpovědí. (Viz o tom § 73)

Máme se proto snažiti vzbudit lítost dokonalou ihned po spáchaném těžkém hříchu, a pak zvláště v nebezpečí smrti.

Lítost nedokonalá postačí k odpuštění hříchů ve svátosti pokání, kajícíník má se však přičiniti o lítost dokonalou.

Při svátosti pokání musíme vzbuditi lítost před zpovědí nebo aspoň před rozehřešením.

Pamatuj, že zpověď bez lítosti nemá ceny, ba je hříšná. Proto se snaž vzbuditi pravou, nadpřirozenou lítost! Quam sero te amavi! Jak pozdě jsem si tě, Bože, zamiloval! říkával sv. Augustin.

Jímavý důkaz pravé lítosti je žalm kající „Miserere“. (Smiluj se!) (Viz část čít. čl. 3.)

Dlaň čeká ta, jež lotra kdys
v Ráj vedla zářící,
a přijme puklé srdce Pán,
to srdce kající.

Oskar Wilde, Básně.

§ 76. 0 pravém úmyslu neb opravdovém předsevzetí.

Pravý úmysl neb opravdové předsevzetí jest upřímná vůle život svůj polepsiti a nikdy již nehřešiti.

¹⁾ Nestřídmost, nečistota mívá za přirozený následek zkázu zdraví, lenost a marnotratnost vede k chudobě, zločin ke ztrátě svobody.

²⁾ Čti Jiří Karásek ze Lvovic, Hovory se smrtí, báseň „Žalm“. 1894.

Kdo má upřímnou vůli se polepšiti, musí si umíniti,

1. že se bude varovati aspoň všech těžkých hříchů a každé dobrovolné příležitosti k nim;

2. že bude všechna přikázání Boží a církevní svědomitě plniti a všechny povinnosti svého stavu bedlivě konati;

Příklad: sv. Pavel.

3. že bude odpírati všemu pokušení a všem zlým náklonostem;

Příklad: Daniel a jeho přátelé.

4. že cizí statek vrátí, napraví pohoršení, kteréž dal, a nahradí učiněnou škodu, kterou bližnímu způsobil na cti nebo na majetku nebo zdraví a j.;

Zacheus slibuje nahraditi škodu učiněnou. (Luk. 19, 8.) Suum cuique!¹⁾

5. že odpustí ze srdce všem svým nepřátelům a protivníkům.

Obětuješ-li dar svůj na oltář a tu se rozpomeneš, že bratr tvůj má něco proti tobě, nechej tu daru svého před oltářem a jdi prve smířiti se s bratrem svým. Potom přijď, obětuj dar svůj! (Mat. 5, 23—24.) Slunce nezapadej nad hněvem vaším! (Efess. 4, 26.) Ne do sedmkrát, ale až do sedmdesátikrát sedmkrát, t. j. vždycky odpouštěj! (Mat. 18, 22.)

Kdybychom každého roku jednu nepravost odstranili, brzy bychom se stali muži dokonalými. (Blah. Tomáš Kemp., O násl. Krista. I. 11, 5.)

§ 77. **● zpovědi (confessio, ἐξομολόγησις).**

Její ustanovení Ježíšem Kristem.

I. Zpověď jest zkroušené vyznání spáchaných hříchů knězi ke zpovídání zplnomocněnému, abychom od něho rozřešení dosáhli.

II. Zpověď je ustanovení božského a proto nevyhnutelně potřebná k odpuštění hříchů. To dokazuje:

1. St. zákon, který znal a žádal vyznání hříchů.

Adam a Eva, Israelité na poušti, David, musili vyznati svůj hřích. Při smírné oběti hříšník položil ruku na zvíře obětní a vyznal knězi své hříchy. K sv. Janu Křt. vycházeli z Jerusalema a ze všeho Judska i ze vší krajiny při Jordánu a křtěni byli od něho v Jordáně, vyznávající hříchy své. (Mat. 3, 5—6.) Co bylo nastíněno ve St. zákoně, v Novém se vyplnilo.

¹⁾ Každému, co jeho jest!

2. Nov. zákon. Ježíš Kristus v Nov. zákoně zpověď ustanovil.

To vysvětluje ze slov, jimiž ustanovil svátost pokání. (Jan 20, 22. 23. Viz § 73.) Slova ta zřejmě svědčí o tom, že je třeba se zpovídati.

Kristus slovy těmi dal apoštolům a jejich nástupcům moc hříchů odpustiti nebo zadržeti, ustanovil je tedy za soudce nad hříchů. Soudcovského tohoto úřadu neměli ovšem vykonávati libovolně, nýbrž spravedlivě, hodné toho, kající, měli rozhřešiti, nehodných nerozhřešiti. Proto musili znáti duševní stav kajících. Stav ten, protože nebyli vševědoucí, mohli však poznati jen z vyznání kajícího, t. j. ze zpovědi.

Kněží mají podle starého obyčeje ukládati hříšníkům přiměřené a vhodné pokání, toho by však nemohli činiti, kdyby hříchů neznali.

Ustanovení Kristova, že hříchů svých se zpovídati, dbali již první křesťané. Skut. ap. vypravují o věřících v Efesu, kteří před tím se prohřešili pověrou, že přicházeli k Pavlovi „ἐξομολογούμενοι καὶ ἀναγγέλλοντες τὰς πράξεις αὐτῶν“ (nikoliv τὰ πράγματα) „vyznávající a vypravující skutky své.“ (Skut. ap. 19, 18.) Tyto skutky byly jejich hříchů. I svatí apoštolé vybízejí věřící k vyznání hříchů, ke zpovědi. Tak sv. J a n (1, 1, 9.): Pak-li vyznáme hříchů své, věrný jest Bůh a spravedlivý, aby nám odpustil hříchů naše a očistil nás od všeliké nepravosti.

Sv. J a k u b píše: Vyznávejtež se tedy jedni druhým z hříchů svých! (5, 16.)

3. ustavičná víra a praxe církve.

Zpověď v církvi vždycky byla. O tom svědčí kromě svědectví sv. Písma již:

1) didaché apoštolská slovy:

Vyznávej v církvi své hříchů a nepřistupuj k modlitbě se špatným svědomím! (4, 15.). V den Páně se shromážděte, lámejte chléb a činite díky, když jste před tím se vyznali ze svých hříchů, aby obět vaše byla čistá! (14, 1.)¹⁾

2) sv. Otcové a nejstarší círk. spisovatelé. Sv. Klement Římský, papež († asi 101), napomíná Korintany, aby se podrobili kněžím a dali se vycvičiti ve svátosti pokání, nebo lépe jest člověku své chyby vyznati než srdce zatvrditi. (51, 5.) Sv. Irenej Adv. haer. I. 13, 3 n. poukazuje na nutnost vyznání hříchů (ἐξομολόγησις). Tertullián svědčí, že zpověď je ke spáse nutná, a varuje před nepravým studem, pro nějž mnozí na věky zahynou. (De poenit. c. 10.)

3) sněmy církevní, od synody v Laodikei počínajíc (okolo r. 320) až po sněm tridentský, mluví buď přímo nebo nepřímě o nutnosti soukromé zpovědi. První německý národní sněm r. 742 ustanovil pro jednotlivé oddíly německého vojska vojenské duchovní, kteří měli zpověď slyšeti.

Papež Řehoř Vel. († 604) dal r. 596 zvláštní zpovědní instrukci „apoštolu Anglosasů“ sv. opatu Augustinu na jeho apoštolskou cestu do Anglie.

¹⁾ Tu je míněna veřejná zpověď křesťanské obce.

U královských dvorů již za raného středověku dávno před r. 1215 bývali královští zpovědníci.

4) s e k t y východní, které se odtrhly od církve katolické již v prvních stoletích, mají zpověď, na př. nestoriáni, eutychiáni, jakobité, koptové. Též Armeni, Rusové i Řekové mají zpověď.

5) o zpovědi svědčí i k a t a k o m b y svými zpovědníckými sedadly.

Z toho, co jsme řekli, poznáváme, že zpověď svým původem sahá až k časům apoštolským a jest ustanovena samým Ježíšem Kristem.¹⁾

III. Za prvních dob křesťanských byla vedle zpovědi s o u k r o m é (ušní) i zpověď v e ř e j n á. Církev žádala od těch, kdož dali svými hříchy veřejné pohoršení, aby se z nich i veřejně vyznali. Této veřejné zpovědi, jak svědčí sv. I r e n e j a O r i g e n e s (In Lev. pom. 2. n. 4.) a jiní svatí Otcové, předcházela zpověď soukromá u kněze zpovědníka (sacerdos poenitentialis), který po vyznání kajícníkově usuzoval, zdali a pokud se má kajícník ze svých vyznaných, spáchaných hříchů zpovídati i veřejně. Za tajné hříchy církev neukládala veřejné zpovědi. (Viz část čít. čl. 12.)

Papež L e v V e l. (440—461) pokáral biskupy kampanské za to, že žádali na kajícnících, aby z lístku předčítali veřejně před shromážděnou obcí všechny hříchy. Prohlásil, že je to proti apoštolskému zvyku a že stačí viny svědomí vyznávat i kněžím v soukromé zpovědi. (Leo M. Ep. 168 ad episc. camp. c. 2.) Poté znenáhla zpověď veřejná, jsouc ustanovení pouze církevního a částí uloženého pokání, mizela, až ustoupila úplně zpovědi soukromé, která, jsouc ustanovení božského, zavazovala stále. Od soukromé zpovědi nikdo není vyňat, ani papež.

§ 78. Vlastnosti zpovědi.

1. Zpověď, aby byla platná, musí býti

a) úplná, b) upřímná.

Ad a) Ú p l n á zpověď žádá, aby se kajícník vyznal aspoň ze všech těžkých hříchů, na něž se pamatuje, aby uvedl jejich počet a důležité okolnosti.

Z těžkých hříchů se zpovídati musíme, ze všedních se zpovídati máme, je to radno a užitečné. Počet hříchů jest uvést, pokud možno, co nejpřesněji.

D ů l e ž í t é o k o l n o s t i jsou ty, kteréž druh těžkého hříchu mění ²⁾ nebo z hříchu všedního činí hřích těžký; na př. těžce hřeší, kdo by člověku naprosto chudému i maličkost vzal.

¹⁾ Posuď z toho také, jak liché je tvrzení Kalvínovo, že zpověď zavedl papež Innocenc III. na sněmě lateránském IV. r. 1215.

²⁾ na př. těžší druh krádeže je krádež věcí posvátných, zlořečí-li někdo rodičům.

Ad b) Zpověď jest u p ř í m n á, zpovídáme-li se tak, že ničeho nezamlčujeme ani neomlouváme. Lež ve zpovědi je dvojnásob zavržení hodna.

2. Ve zpovědi jest dlužno vystříhati se všeho zbytečného; dbáti pak při ní jest vždycky náležité úcty, voliti slušná slova a mluvit zřetelně tak, aby nás slyšel zpovědník, nikoliv okolostojící. Kdo z cizí zpovědi snad náhodou něco zaslechl, je vázán k přísné mlčelivosti.

3. Kdo by ve zpovědi vlastní vinou, na př. z bázně, z nepravého studu, anebo proto, že svědomí své nedbale zpytoval, zamlčel nějaký těžký hřích, zpovídal by se n e p l a t n ě nebo s v a t o k r á d e ž n ě. Taková zpověď nezjednává odpuštění hříchů, nýbrž je zneužitím posvátného úkonu, proto novým, těžkým hřichem, s v a t o k r á d e ž í.

4. Kdo by chtěl napravit svatokrádežné zpovědi, musí se ze zamlčeného hříchu vyznati a zároveň říci, v kolika zpovědích jej zamlčel.

5. Kdo by bez své viny z nějakého těžkého hříchu se nezpovídal, jest zpověď platná. Jest však třeba, aby se z toho hříchu dodatečně vyznal, možno-li ještě před sv. přijímáním nebo při nejbližší zpovědi.

6. S povinností kajícníkovou zpovídati se úplně a upřímně srovnává se u kněze povinnost s v á t o s t n ě m l č e l i v o s t i. Kněz nesmí, je k tomu zavázán pod těžkým hřichem a nejprísnějšími tresty, byť i smrt měl vytrpěti, ani nejmenší věci ze zpovědi oznámiti. Povinnost ta nezaniká nikdy, ani když kajícník zemře. Pečeť zpovědní (sigillum sacramentale) je naprostá. I světské zákony chrání zpovědní pečeť. Naše českomoravská vlast může se honositi dvěma mučedníky zpovědního tajemství. Sv. J a n N e p o m u c k ý († 1393), generální vikář arcibiskupa pražského J a n a z J e n š t e j n a, byl umčen od krále Václava IV., protože nechtěl vyraziti, z čeho se mu zpovídala královna Žofie. Blah. J a n S a r k a n d e r († 1620), farář holešovský na Moravě, byl umčen z rozkazu Bedřicha, zimního krále českého, protože nechtěl vyraziti zpovědi pana L a d i s l a v a z L o b k o v i c.

7. Abychom překonali nepravý stud a bázeň, která nám brání zpovídati se upřímně, dlužno uvážiti, že jest jistě lépe vyznati se soukromě mlčelivému zpovědníku než ve hříších nepokojně žiti a nešťastně umřiti.

Ananiáš a Safira.

8. Jsme povinni zpovídati se

1) aspoň jednou za rok;

2) kdykoliv jsme si vědomi v nebezpečení života těžkého hříchu.

Než mimo to máme se zpovídati častěji,

- 1) protože častěji hřešíváme,
- 2) protože nebývá dobře odkládati smíření s Bohem.

9. Zvláštní druh zpovědi je **z p o v ě ě g e n e r á l n í**. Ve zpovědi generální opakují se všechny anebo několik předcházejících zpovědí. Jest jí třeba, jestliže předcházející zpovědi byly neplatné. Jest radno ji konati,

1. připravujeme-li se na první sv. přijímání,
2. vstupujeme-li do nového stavu (na př. kněžského, řeholního, manželského),
3. v nebezpečné nemoci.

§ 79. Kulturní význam zpovědi.

Zpověď svými účinky svědčí, že je zřízení hodné Boží moudrosti. Její účinky jsou jistě spasonosné, a to

I. j e d n o t l i v c i.

1. Zpověď, žádajíc přiznání k vlastní vině, jest jistě pro každého školou pokory a poslušnosti, jest lékem proti pýše, která jest pramenem všeho hříchu. Kdo se nezpovídal, ten se nikdy vpravdě nepokořil.

2. Zpověď vede k sebepoznání; ukazuje člověku mravní slabiny a nakládá jej k nápravě a ušlechtilé mravnosti.

3. Zpověď vyhovuje potřebám lidského srdce.

a) Ve zpovědi nalézá stísněné srdce lidské mlčelivého přítele, zkušeného a laskavého rádce, vůdce i těšitele, jemuž se může svěřiti se vším, a po němž i nejlepší lidé starého věku mnoho toužili. (S e n e c a, Ep. XI.) Znatelé společnosti lidské přiznávají, že by bylo mnohem méně zoufalců a sebevrahů, kdyby se lidé více zpovíдали.

b) Mnohý chorobný stav, zaviněný zvláště nedostatkem mravním, vyžaduje spíše přispění ctihodného rádce nežli přítomnosti lékařovy. I lékaři psychiatři uznávají tu rádi blahodárný vliv zpovědi.

II. p r o s p o l e č n o s t l i d s k o u.

1. Zpověď podporuje blaho a štěstí v rodině, neboť je nejlepší školou manželské lásky, čistoty, věrnosti a tím i manželského štěstí.

2. Zpověď je strážkyně poslušnosti a lásky dítek k rodičům. Zpovídající se dítě jistě šetří autority otcovy i matčiny.

3. Zpověď vede každého, představeného i dělníka, k poctivosti a svědomité práci.

4. Zpověď hájí co nejvydatněji všech časných statků lidských. Nedotknutelnost soukromého majetku nemá pevnější bašty nad zpovědnici. Kajícník nedojde rozhřešení, nenahradí-li škody způsobené na cizím majetku. Zpověď je mocnou oporou cti a dobrého jména, neboť ukládá kajícníkovi, aby dal uraženému přiměřené zadostučinění, ona utiňuje dlouholeté sváry, zajišťuje klid a mír v rodinách a obcích. Sám R o u s s e a u praví: Kolik náhrad, kolik zadostučinění působí zpověď u katolíků! (Emil, III. Přel. Dr. Krecar.)

5. Zpověď, jsouc ochránkyní autority rodinné, posiluje tím autoritu každou, nejen církevní, nýbrž i státní.

To vše jest ovoce hodné a časté sv. zpovědi. Proto velcí myslitelé lidstva, a to nejen katolíci, nýbrž i jinověrci, vyslovují se o ní jen se svrchovaným uznáním a nadšenou chválou. Stůjž zde jen svědectví filosofa protestanta *Leibnize*, který velebí zpověď výrokem: Nelze upříti, že zpověď je hodna a důstojna Boží moudrosti! A vpravdě, je-li co krásného a chvályhodného v křesťanském náboženství, pak je to zpověď, kteréž se Číňané i Japonci obdivují. (Syst. theol. Mog. 1825, 264.)

Luther napsal ve svém spise „O zpovědi“ tato slova: Soukromou zpověď mám za vzácnou a spasonosnou. Všem křesťanům musilo by to býti líto, kdyby nebylo soukromé zpovědi. Vykopali bychom ji ze země a přinesli bychom ji z dálky na tisíce mil. (Ze spisu „O zpovědi“. Wittenberg, 1521, III. d. č. 1. a 19.)

A ve „Stolních řečech“ *Luther* píše: Za všechny poklady celého světa nedal bych zpovědi; vím dobře, za kolik útěchy, kolik síly mám jí děkovati. Raději bych svolil v tyranství papežovo, než bych připustil, aby zpověď byla odstraněna. V augšpurské konfesi *Melanchton* uvedl ještě jako třetí svátost „absolutio“ — rozhřešení. *Luther* později zůstavil svým přívržencům na vůli, chtějí-li se zpovídati. Dnes protestantští a anglikánští duchovní zpověď zase zavádějí.

I sami *pohané* cenili důležitost zpovědi. *Platon* krásně o ní píše v *Gorgiu* (c. 36.) a *Seneca* ve svých epištolách (ep. 53.).

Rozprava: Kazí zpověď či zušlechťuje? Co soudíš o rčení: Já se zpovídám Bohu samému?

§ 80. O dostiučinění.

I. Dostiučiněním rozumíme konání kajících skutků, které zpovědník kajícníkovi ve zpovědi ukládá. Slovou také pokání.

Tyto kající skutky se ukládají,

1. aby hříšník za urážku, kterou Bohu způsobil, dal aspoň jakousi náhradu;

2. aby vytrpěl časné tresty za hříchy;

3. aby pro budoucnost byl opatrnější a hned zase nehřešil.

Dostiučinění má proto povahu jednak trestu, jednak léku. (Kterak?)

II. Při každém hříchu dlužno jest rozeznávati

1. vinu před Bohem, kterou na sebe hříchem uvalujeme;

2. trest, kterého za vinu zasluhujeme.

Tento trest je dvojí:

1. věčný, kteréhož zasluhuje každý hřích smrtelný,

2. časný, který máme vytrpěti za své hříchy (těžké i všední) buď zde na zemi nebo na onom světě v očištcí. Ve svátosti pokání Bůh nám s hříchy odpouští sice vždycky věčné tresty, nikoli však všechny časné tresty.

Za věčné tresty zadost učinil *Kristus*, za časné musíme sami činiti zadost. Proto církev těm, kteří po křtu sv. těžce hřešili, vždy ukládala pokání.

III. Nejčastěji kněz ukládá za pokání tyto kající skutky: modlitbu (skutek zbožnosti), půst (cvičení v sebezapírání) a almužnu (čin lásky k bližnímu).

Skutky ty směřují proti třem pramenům hříchů, jež jsou pýcha života, žádost těla a žádost očí.

Moc ukládati kající skutky za pokání má kněz od Ježíše Krista, jenž dal své církvi plnou moc nejen rozvazovati, nýbrž i svazovati.

IV. Až do 14. stol. církev ukládala veřejné pokání, kteréž ovšem bývalo různé.

Od 4. stol. rozeznávaly se čtyři třídy veřejných kajících:

1. plačící (flentes) stáli v chrámové předsíni a prosili se slzami vcházejících bratří za modlitbu;

2. slyšící (audientes) mohli býti přítomni mši sv. katechumenů;

3. klečící (substrati) dostali požehnání od biskupa dříve, než po slyšících opustili chrám;

4. stojící (consistentes) směli býti přítomni celé mši sv., neúčastnili se však ani obětování darů obětních ani sv. přijímání. Za nejhorší viny pokládány byly tři tak zvané kanonické hříchy, vražda, odpadlictví a smilstvo. Doba veřejného pokání byla rozdílná, obyčejně sedm (na př. za odpadlictví), někdy až i dvanáct let (na př. za vraždu).

Slavnostní přijetí veřejných kajících do církve (reconciliatio) dávalo se na Zelený čtvrtek. Veřejné pokání ukládalo se jen jednou; znova padlým nebylo již dovoleno; byli ponecháni zcela spravedlnosti Boží. Podle přesvědčení staré církve ukládalo se totiž veřejné pokání na místo časných trestů.

V. Uložené pokání vykonej:

1. se srdcem pokorným, jsa přesvědčen, že jsi mnohem více zasloužil,

2. neodkladně, t. j. co nejdříve možno,

3. věrně, tak, jak bylo uloženo.

Sv. Augustin dal upevniti žalmy kající nad své prosté lůžko a modlil se je každou noc. Žalmy ty byly i jeho modlitbou při smrti.

§ 81. ○ odpustcích.

Když veřejné pokání přestalo, církev snažila se věřícím, aby sobě ukrátili časné tresty, přispívati o d p u s t k y.

1. Odpustky jsou odpuštění časných trestů, které církev po odpuštění hříchů uděluje mimo svátost pokání.

O odpustcích dlužno pamatovati:

1) odpustky nejsou odpuštění hříchů ani všedních, ani smrtelných, ani minulých, tím méně snad budoucích. Odpuštění hříchů po křtu sv. spáchaných církev uděluje jedině ve svátosti pokání;

2) odpustky nejsou odpuštění věčných, nýbrž jen časných trestů;

3) odpustky nejsou jen odpuštění kanonických trestů neboli veřejného pokání, které církev druhdy ukládala, neplatí jen před církví, nýbrž jsou odpuštění časných trestů, kteréž platí i před Bohem.¹⁾ Co církev rozvazuje na zemi, bude rozvázáno i na nebi, před Bohem. (Mat. 18, 18.)

2. Katolickým křesťanům náleží o odpustcích věřiti:

1) církev obdržela od Ježíše Krista moc odpustky udělovati;

2) odpustky získati jest nám velice užitečné.

Ad 1) Církev má moc udělovati odpustky:

a) Kristus dal jí moc odpouštěti všechny tresty za hříchy, a to nejen tresty věčné, nýbrž i časné. Učinil tak slovy, která promluvil k Petrovi: Tobě dám klíče království nebeského. Cokoliv svážeš na zemi, bude svázáno i na nebi, a cokoliv rozvážeš na zemi, bude rozvázáno i na nebi. (Mat. 16, 19.) Podobně promluvil Ježíš Kristus k apoštolům všem: Amen, pravím vám, cokoliv svázete na zemi, bude svázáno i na nebi, a cokoliv rozvážete na zemi, bude rozvázáno i na nebi. (Mat. 18, 18.)

Může tedy církev vše, cokoliv brání vejíti do království nebeského, odstraniti, tedy i časné tresty za odpuštěné hříchy prominouti.

b) Této moci také církev vždycky užívala. Máme pro to doklady již z dob apoštolských.

S v. P a v e l vyloučil v Korintě z církve křesťana, který se byl těžce provinil. Tento trest jej stihl, „aby duch jeho spasen byl v den Pána našeho Ježíše Krista“. (1. Kor. 5, 15.) Po roce však sv. Pavel přijal hříšníka toho do církve zas, a to pro jeho pokání a na přimluvu věřících. Odpustil mu tedy zbývající trest. Píše pak Korintanům: Dosti má na tom trestání. Co jsem odpustil, pro vás jsem odpustil v osobě (na místě) Kristově. (2. Kor. 2, 10.) Dlužno si tu zvláště povšimnouti, že sv. Pavel odpouští trest v osobě Kristově, tedy způsobem před Bohem platným, a jsa nepřítomen, tedy mimo svátost pokání. Za doby pozdějšího přísného pokání církevního (asi do polovice 4. stol.) církev vždycky odpouštěla veřejným kajícím jejich tresty, a to buď zcela anebo z části. Stávalo se to z těchto příčin: Kajícíci buď dali na jevo zvláštní horlivost ve vykonávání pokání, nebo nastávalo pronásledování, nebo se za ně přimluvili sv. mučedníci (libellus martyrum, knížka mučedníků).

c) V pozdějších dobách (asi v 11. stol.) bylo zmírněné již beztak veřejné pokání ulehčeno ještě víc. Zaměňovalo se totiž za jiné dobré skutky. Kající mohl za ně náhradou vykonati na př. modlitbu, dáti almužnu, postiti se a tak se jaksi od veřejného pokání vykoupiti (redemptiones, commutationes, výkup, záměna). Po r. 1000 vešlo v obyčej zaměňovati veřejné pokání za pout, na př. do Říma (visitatio liminum = návštěva prahů), do Jerusalema, do sv. Jakuba v Kompostelle. (Vzpomeň opata Božetěcha!)

Na synodě v Clermontu (1095) papež U r b a n II. udělil úplné odpustky všem, kdo se účastní křížové výpravy do Sv. země.²⁾

¹⁾ Neplatí jen pro foro externo — před církví —, nýbrž také in foro divino — před Bohem.

²⁾ Účast při křížovém tažení byla prohlášena za plnou náhradu za veřejné pokání.

d) Udílení odpustků bylo za středověku pravým sociálním dobrodiním. Dary z odpustků získány byly peněžité prostředky, za něž se pak stavěly velkolepé stavby středověkých katedrál, klášterů, nemocnic, mostů, silnic atd. Nelze ovšem popírat, že v tuto blahodárnou praxi církevní vmísily se časem zlořády, které však sněm církevní v Tridentě (1545—1563) zamezil. Papež P i u s V. (1566—1572) odstranil úplně odpustky zvané peněžité a na místo nich nastupuje pak konání skutků upřímné zbožnosti (na př. rozmanité modlitby, růženec, modlitby v jednotlivých bratrstvech, přijímání sv. svátostí, účast při mši sv. ve zvláštní slavnostní dny, dobrovolný půst, dobrovolná almužna atd.). Dlužno tu pamatovati známého hesla: *tollatur abusus, maneat usus*.¹⁾ Zneužití nikterak neopravňuje, abychom snad odpustky odsoudili vůbec, jinak bychom musili zavrhnouti i dobra nejdůležitější, protože i těch — a snad nejvíce — lidé zneužívají. Mimo to třeba zas a zas připomenouti, že při udělování odpustků vždy se předpokládalo kající smýšlení a předcházející odpuštění těžkých hříchů, t. j. hodné přijetí svátosti pokání. Tak tomu bylo i za časů Husových i Lutherových, tak tomu jest i dnes.

Ad 2) Věřícím je prospěšno získati odpustky, protože

- a) shlazují časné tresty, kteréž by jim bylo trpěti zde nebo v očistci;
- b) povzbuzují k pravému pokání, bez něhož jich nelze získati;
- c) pobádají je, aby častěji přijímali svátost pokání a oltářní a konali skutky dobré, zbožné a milosrdné.

3. Církev uděluje odpustky v ten způsob, že nám odpouští časné tresty za hříchy a na místo dostiučinění, kteréž bychom sami měli činiti, dává spravedlnosti Boží náhradu z nevyčerpatelného pokladu zásluh dostiučinění Kristova a svatých (*thesaurus ecclesiae*).²⁾ Kristus dal za nás zadostiučinění nadbytečné, ba nekonečné, které proto stačí, aby zahladilo všecky z hříchu plynoucí tresty, jak věčné, tak i časné.

Svatí zajisté vykonali často daleko více kajících skutků a větší zadostiučinění, než za své hříchy byli povinni. Vzpomeňme jen Matky Boží, kteráž, jsouc bez hříchů, sama z ničeho káti se nemusila! A přece stala se matkou sedmiboletnou — (*mater dolorosa*)! Totéž dlužno říci o apoštolech, mučednících a jiných svatých, kteří v církvi vždycky byli a jsou. Přebytek jejich zásluh (dostiučinění) je pak k dobru nám, a to proto, že jsme se svatými v nebi údy jednoho těla (*communio sanctorum*, obcování svatých), jehož hlava je Kristus. Proto onen zásluhný poklad je společný majetek všech a přebytek u jedněch může pomoci nedostatku u druhých. Tento duchovní poklad je svěřen církvi (*thesaurus ecclesiae*) a z tohoto pokladu církev uděluje těm, kdož toho zde na světě potřebují a jsou toho hodni. Spravovati tento poklad je věcí těch, kterým náleží spravovati církev Boží, totiž p a p e ž e a b i s k u p ů.

Papež může odpustky udělovati pro celou církev, biskup pro svou diecési.

Odstraněn budiž zlozvyk, zvyk zůstaniž.

Název tento pochází od středověkých bohoslovců.

4. Kdo chce nabýti odpustků, musí

- 1) míti úmysl je získati,
- 2) býti ve stavu posvěcující milosti,
- 3) vykonati věrně podmínky od církve předepsané.

Tresty za hříchy odpouštějí se teprve tehdy, když byla odpuštěna vina hříchu. Kdo chce získati odpustky, musí proto dříve býti zproštěn hříchu, musí býti ve stavu posvěcující milosti.

Jako podmínky, za nichž lze získati odpustky, církev předpisuje modlitbu, půst, almužnu (na př. na stavbu kostela), přijetí svátosti pokání a oltářní, i když je člověk ve stavu milosti, návštěvu chrámů atd.

5. Odpustky jsou dvojí:

- a) p l n o m o c n é (indulgentiae plenariae, úplné);
- b) n e p l n o m o c n é (non plenariae, neúplné).

Ad a) P l n o m o c n é odpustky jsou odpuštění všech časných trestů. Církev má tu úmysl odpustiti nám všechny časné tresty, které bychom ještě měli vytrpěti.

Odpustků těchto dosáhne jen ten, kdo vykonal opravdové pokání za všechny hříchy, i za všední, a jemuž všechny hříchy byly bez výjimky odpuštěny. Plnomocné odpustky může udíleti pouze papež. První odpustky plnomocné udělil papež U r b a n II. r. 1095 na synodě clermontské křižákům.

Kdokoli potáhne do Jerusalema osvobodit církev Boží z pouhé zbožnosti, nikoli ze ctižádosti nebo ziskuchtivosti, cesta ta budiž počítána za celé pokání! (Sbírka sněmů jesuity Harduina VI., 2, col. 1718.) Zvláštní druh odpustků plnomocných jsou odpustky m i l o s t i v é h o l é t a (jubilejní, z hebr. jobel = polnice, 50. rok u Israelitů), kteréž udílí papež každých 25 let anebo jindy z důležitých příčin na památku významných událostí.¹⁾

K odpustkům plnomocným náležejí též odpustky udělené v hodině smrti, spojené s tak zvanou generální absolucí, odpustky křížové cesty a j.

Ad b) N e p l n o m o c n é odpustky jsou odpuštění jen části časných trestů, na př. odpustky čtyřicetidenní (quadragena = půst), sto dní atd.²⁾

Církev chce při těchto neplnomocných odpustcích tomu, kdo je získá, prominouti tolik časných trestů, kolik by mu bylo odpuštěno, kdyby podle staré církevní kázně činil pokání 40 nebo 100 dní. Kolik vpravdě se mu odpouští, ví jediný Bůh. Mimo to závisí to jistě i na horlivosti kajníkův, s jakou předepsané dobré skutky vykonává. Odpustky 7 let a 7 quadragen jsou odpuštění tolika časných trestů, kolik by asi kajník dosáhl, kdyby ve staré církvi podrobil se pokání 7 let a 7 čtyřicetidenním postům.

¹⁾ Na př. papežská intronisace.

²⁾ Názvy ty připomínají na starou kázeň při pokání, kdy za každý hřích bylo určeno zvláštní pokání.

6. Odpustky mohou i duším v očistci na způsob přímlyvy býti přivlastněny.

Můžeme totiž prositi Boha, aby ráčil odpustky, které jsme získali my, přivlastniti duším v očistci. Tomu se říká přivlastňovati odpustky na způsob přímlyvy (per modum suffragii).

Uvážíme-li, jaké užitky plynou z odpustků, ptáme se s podivením: Proč tolik lidí zavrhuje odpustky? Činí tak, protože nevědí, co odpustky jsou. Sám Luther přiznal se: Ich verstand gar nicht, was Ablass ist. (Kühnl, Věrouka. 1905, 163.)¹⁾

O obřadech při svátosti pokání viz Dr. A. Podlaha, Katol. liturgika, 1911, 103 a násl.

§ 82. ○ svátosti posledního pomazání.

Její pojem.

Jest pravá, Ježíšem Kristem ustanovená svátost. Účinky. Kdo ji uděluje a přijímá.

I. Poslední pomazání (extrema unctio) jest svátost, ve které nemocný skrze mazání svatým olejem nemocných a skrze modlitbu kněžskou nabývá milosti Boží ke spasení duše a častěji i ku prospěchu těla.

Jméno poslední pomazání pochází odtud, že toto pomazání obyčejně bývá poslední ze všech svatých pomazání, jež církev uděluje.

Za symbol posledního pomazání možno pokládati pomazání Ježíše Krista od Marie: Vylivši tato zajisté mast tu na tělo mé, ku pohřbu mému to učinila. (Mat. 20, 12.)

Antický svět rád užíval oleje za prostředek zdravotní.

II. Poslední pomazání je pravá svátost, protože má tři věci potřebné ke svátosti.

1. Zevnější, viditelné znamení.

a) L á t k a (věc) v z d á l e n ě j š í jest olej olivový, biskupem na Zelený čtvrtek posvěcený (olej nemocných, oleum infirmorum). Jest symbolem milosti posilující a zdraví působící.

b) L á t k a b l i ž š í je pomazání olejem nemocných ve způsobu kříže na pěti smyslech, na nohou a rukou.

c) F o r m a (doba) jsou při každém pomazání pronesená slova: Skrze toto svaté pomazání a své předobrotivé milosrdenství odpustiž tobě Bůh, cokoliv jsi zavinil zrakem, sluchem atd.

¹⁾ Nerozuměl jsem, co jsou odpustky.

2. Ustanovení Ježíše Krista.

Svátost posledního pomazání je nastíněna u sv. Marka, jenž píše: A mazali olejem mnohé nemocné a uzdravovali je (6, 13.).

Sv. apoštol J a k u b píše: Stůně-li kdo z vás, uveď (k sobě) kněží církve a ať se nad ním modlí, mažíce jej olejem ve jménu Páně; a modlitba víry uzdraví nemocného a polehčí jemu Pán, a jest-li ve hříších, budou mu odpuštěny. (Jak. 5, 14—15.)

Ze slov těchto je zřejmo:

a) Sv. apoštolé udělovali svátost posledního pomazání a přijetí její nařizovali.

b) Udělovali ji ve „jménu Páně“, t. j. z rozkazu Kristova. Apoštolé činili, jen co Kristus přikázal.

3. S viditelným znamením, s pomazáním a modlitbou byly spojeny vnitřní milosti (zejména odpuštění hříchů).

Není tu proto řeč snad jen o jakémsi lékařském mazání, neboť k tomu není třeba ani kněží, ani vždycky oleje, ani se při tom hříchy neodpouštějí.

Ve výroku sv. Jakuba je vše, čeho je třeba k svátosti.

III. Církev vždycky učila, že poslední pomazání je pravá svátost, a také vždycky přisluhovala touto svátostí. Lze to stopovati až do časů nejstarších.

O posledním pomazání zmiňují se mnozí z církevních spisovatelů, na př. O r i g e n e s († 254. In Lev. hom. III. n. 4.), sv. J a n Z l a t. († 407. O kněžství d. III. 5.), uvádějící při tom známý výrok sv. J a k u b a, a rozeznávají je zřejmě od pomazání přijatého za účelem léčebným. Sv. J e r o n y m († 419. De vita Hilarionis n. 30.) praví, „že olej sv. od biskupa posvěcený všem křesťanům v nebezpečí smrti se udělovati má.“

S církví západní mají poslední pomazání za pravou svátost i církve ruská a řecká, jakož i všechny sekty východní (Armeni, koptové, nestoriáni).

IV. Účinky svátosti posledního pomazání.

Poslední pomazání je doplněk pokání. Působí:

1. rozmnožení posvěcující milosti; 2. odpuštění hříchů všedních; 3. mimořádně též odpuštění hříchů těžkých, když člověk se z nich nemůže už zpovídati, ale upřímně jich lituje; 4. posiluje nemocného v pokušeních a bolestech, zvláště v zápase smrtelném; 5. působí často i tělesné zdraví, je-li tak vůle Boží.

V. Posledního pomazání není sice ke spáse nevyhnutelně třeba; má je však nemocný pro veliké milosti, kterých člověku poskytuje v okamžik nejrozhodnější, pro hodinu smrti, zavčas přijmouti. Bláhová je jistě bázeň z této svátosti; právě po přijetí této svátosti ukázal se u nemocného přechasto téměř podivuhodný obrat k lepšímu.

VI. Kdo uděluje svátost posl. pomazání.

Udělovati poslední pomazání je právo farářovo; s jeho svolením může je udělovati i jiný kněz. V nebezpečení smrti může každý kněz svátost tu udělit; olej musí však biskup posvětit.

U nás přislahuje touto svátostí kněz jeden, ve východní církvi kněží několik (tři, pro větší oslavu).

VII. Kdo přijímá svátost posledního pomazání.

Poslední pomazání může přijmouti každý katolický křesťan, jenž dospěl do rozumu a těžce onemocněl. Lze je přijmouti vždy, když vážně onemocníme, ba i několikrát v téže nemoci, když znova se octneme v nebezpečí smrti.

Aby nemocný poslední pomazání hodně přijal, má

1. se zpovídati, a nemůže-li se zpovídati, má se snažiti, aby vzbudil dokonalou lítost;

2. má míti živou víru a pevnou důvěru v Boha a do jeho vůle se odevzdati.

Svátosti posledního pomazání nemohou přijmouti nedospělé děti (proč?), zločinec před popravou, nemocný před operací, voják před bitvou.

O obřadech svátosti posledního pomazání viz Dr. A. Podlaha, Katol. liturgika, 1911, 105 a násl. Co znamená rčení: Zaopatření nemocného svatými svátostmi umírajících?

§ 83. ○ svátosti svěcení kněžstva.

Její pojem. Jest pravá, Ježíšem Kristem ustanovená svátost. Účinky. Kdo ji uděluje a přijímá.

I. Svěcení kněžstva jest svátost, kterou se vzkládáním rukou biskupových a modlitbou uděluje kněžská moc a zvláštní milost k řádnému konání úřadu kněžského.

Svěcení kněžstva slulo původně vzkládání rukou (impositio manuum, χειροτονία, χειροθεσία). Od středověku slove sacramentum ordinis = svátost řádu, protože uděluje zvláštní důstojnost a moc a odděluje posvěceného od ostatních věřících.

II. Svěcení kněžstva je pravá svátost; má tři věci, potřebné ke každé svátosti.

1. Zevnější, viditelné znamení.

a) Věcí vzdálenější jsou při svátosti svěcení kněžstva posvátné věci při jednotlivých svěceních užívané, na př. kalich s vínem, patena s hostií;

b) věci bližší je odevzdání posvátných věcí (nádob) a vzkládání rukou biskupových.

c) Forma (doba) jsou slova a modlitby, kteréž posvátné úkony svěcení provázejí.

2. Účinky svátosti svěcení kněžstva (její milosti).

Svěcení kněžstva 1. uděluje moc kněžskou; 2. rozmnožuje milost posvěcující; 3. uděluje zvláštní milost k řádnému konání úřadu kněžského; 4. vtiskuje duši nezrušitelné znamení kněze Kristova.

Svěcení na jáhenství dává právo 1. přisluhovati knězi při oltáři, 2. udělovati sv. přijímání a křest, 3. kázati.

Svěcení na kněžství uděluje knězi moc:

1) konati obět mše svaté; 2) udělovati svátosti.

Že svěcení kněžstva uděluje moc konati obět mše svaté, naznačuje biskup nastávajícímu knězi slovy: Přijmi moc přináseti obět Bohu a mše sloužiti jak za živé, tak za mrtvé.

Že svěcení kněžstva uděluje moc odpouštěti hříchy, naznačuje biskup slovy:

Přijmi Ducha svatého! Kterýmž odpustíš hříchy, jsou jim odpustěny, a kterým je zadržíš, zadrženy jsou.

Aby však moc svěcení (potestas ordinis) mohl vykonávati, jest novosvěcenému knězi třeba církevního posláni (jurisdikce, potestas iurisdictionis). Toto posláni propůjčuje biskupu papež, knězi biskup. Papeži přísluší jurisdikce pro celou církev, biskupovi pro diecési.

Účinek nezrušitelného znamení je, že kněz neztrácí nikdy kněžské moci.

Odpadne-li kněz od církve katolické, zůstává knězem a podrží veškeru moc, kterou obdržel svěcením. Proto slouží mši svatou platně, ale nedovoleně. Odpadlý biskup rovněž slouží mši svatou, birmuje a světí na kněze platně, ale nedovoleně. Rozhřešovati od hříchů platně nemůže však ani odpadlý kněz ani odpadlý biskup, protože k platnému zastávání úřadu zpovědnického svěcení kněžstva nedostačuje. K platnému zastávání úřadu zpovědnického jest třeba, jak jinde (viz § 73.) jsme uvedli, ještě zplnomocnění zákonitého duchovního představeného.

3. Ustanovení Ježíše Krista.

Ve St. zákoně Hospodin ustanovil ke své službě pokolení Levi a úřadem kněžským pověřil rodinu Aronovu.

V Novém zákoně Ježíš Kristus ustanovil za kněze své apoštoly.

To dokazuje:

1. Kristus dal apoštolům kněžské poslání.

Jako mne poslal Otec, i já posílám vás. (Jan 20, 21.)

2. dal jim moc učitelskou a moc křtíti.

Jdouce, učte všechny národy, křtíce je ve jménu Otce, i Syna i Ducha sv. (Mat. 28, 19.)

3. při poslední večeři označil je zvláště za své kněze, když jim dal moc přinášeti oběť mše sv. a řekl k nim: To činte na mou památku! (Luk. 22, 19.)

4. po svém vzkříšení dal jim moc odpouštět hříchy.

Přijměte Ducha svatého. Kterým odpustíte hříchy, odpouštějí se jim, a kterým zadržíte, zadržány jsou. (Jan 20, 22—23.)

5. apoštolé úřad kněžský a s ním spojenou moc také skutečně vykonávali: učili, křtili, birmovali, sloužili mši sv., udíleli svátost pokání i posledního pomazání a dávali nařízení o manželství. Byli ve všem „služebníci Kristovi a rozdavači tajemství Božích“. (1. Kor. 4, 1.)

6. apoštolé přenášeli moc kněžskou vzkládáním rukou na jiné a ukládali jim, aby touž moc opět jiným udělovali.

Když byli zvoleni jáhnové, postavili je před obličejem apoštolů a tito modlíce se, vzkládali na ně ruce. (Sk. ap. 6, 6.)

Postíce a modlíce se (duchovenstvo v Antiochii) a vzkládající ruce na ně (Šavla a Barnabáše), propustili je. (Sk. 13, 4.)

Zanechal jsem tebe (Tita) na Krétě, abys spravil, čeho se nedostává, a ustanovil po městech kněží, jakož i já jsem tobě nařídil. (Tit. 1, 5.)

7. Tradice nás přesvědčuje doklady nade všechno jistými o kněžství v prvotní církvi.

Svědectví sv. Otců je tu souhlasné.

V d i d a c h é apoštolské čteme: Ustanovte si biskupy a kněží, kteří jsou Pána hodni. (15, 1.)

Sv. Ignatius Antiošský († 107) píše ve svém listě k Trallským (2, 1.): Poslouchejte všichni biskupa, jako Kristus poslušen byl Otce, kněží pak jako apoštolů, jáhny pak ctěte podle příkazu Božího!

Tertullián († 240) kárá bludaře, že u nich dnes ten, zítra onen je biskupem, a že přenášejí kněžské úkony i na laiky. (Hodie presbyter, qui cras laicus. De praescr. 41.)

8. Církevní dějiny ukazují, že v nejstarších dobách stáli v čele křesťanských obcí biskupové, a jim ku pomoci že byli kněží a jáhnové. Toto zřízení zachovávaly také všechny i od církve římské oddělené církve východní.

9. O kněžství v nejstarší církvi svědčí i římské k a t a k o m b y svými eucharistickými freskami; v podzemním prastarém chrámu sv. Klementa je nástěnná

malba, která ukazuje sv. Klementa jako biskupa u oltáře a kolem něho kněží a jáhny. Sněm tridentský proto jistě právem označil za bludné učení reformátorů, kteří vyhlášovali svěcení kněžstva za lidský vynález anebo jen za pouhý obřad, kterým služebníci církevní jsou voleni k hlásání evangelia nebo uvádění ve svůj úřad. (Sess. 23. can. 3.)

§ 84. Kdo svátost svěcení kněžstva uděluje a kdo ji přijímá.

O jednotlivých svěceních zvláště.

1. Řádní udělovatelé této svátosti jsou jen biskupové, protože jen biskupové obdrželi tuto moc od apoštolů svěcením na biskupství. Mimořádně mohou i kněží (preláti, opati) udíleti nižší svěcení a podjáhenství.

V Písmě sv. čteme, že jenom apoštolé světili na biskupy a kněží a že jenom biskupům dávali návod o svěcení kněžstva. Tak sv. P a v e l upozorňuje svého žáka T i m o t h e a, kterého ustanovil biskupem v Efesu: Rychle na nikoho rukou nevzkládej! (1. Tim. 5, 22.) Tomu také nasvědčuje i c í r k e v n í h i s t o r i e. A ě r i u s z P o n t u, kterýž okolo r. 360 popíral rozdíl mezi biskupy a kněžími, byl z církve vyloučen jako bludař. Na rozdíl mezi biskupem a knězem ukazuje sv. J e r o n y m jako na všeobecně známou věc slovy: Quid facit excepta ordinatione episcopus, quod non faciat presbyter? (Ep. 146 ad evang. n. 1.)¹⁾

Podle starého církevního práva může biskup i biskupy světit, jestliže mu přísluhují jiní dva biskupové.

Proto pravidlo: Na kněze bývají ruce vzkládány, ale kněz nevzkládá rukou na nikoho.

Vrchnosti světské ani obce křesťanské nemohou udíleti moci duchovní, protože jí samy nemají; mohou však označiti vrchnostem duchovním osobu, kterou si přejí míti dosazenu na uprázdněné obročí (právo patronátní, presentační).

2. Kdo přijímá svátost svěcení kněžstva.

Tuto svátost může přijmouti pokřtěný muž od Boha povoláný a od církve za způsobilého uznaný.

Církev žádá od čekatelů stavu kněžského zdraví tělesného i duševního, určitého věku, předepsaných vědomostí a bezúhonného života. Hlavní věc však jest povolání.

Nikdo neosobuj si té cti, ale kdo povolán bývá od Boha jako Aron. (Žid. 5, 4.)

Ne vy jste vyvolili mne, ale já jsem vyvolil vás. (Jan 15, 16.)

Kdo bez povolání vstupuje do stavu kněžského, hřeší a vydává se do velkého nebezpečení záhuby věčné. Do takových kněží stěžuje si Bůh: Neposílal jsem prorokův, a oni běhali, nemluvil jsem k nim, a oni prorokovali. (Jer. 23, 21.) Také rodiče hřeší těžce, nutí-li syna do stavu kněžského.

¹⁾ Co činí biskup, mimo svěcení kněžstva, čeho by nečinil kněz?

Jinak však církev přeje si toužebně, aby věřící vroucně se modlili, aby Pán poslal hodně dělníky na žeň svou. (Mat. 9, 38.)

Také má-li kdo povolání a náklonnost ke kněžství, má jíti za hlasem svědomí a zvoliti ten stav. Netřeba dáti se tu ničím odstrašiti ani nikým přemluvití. Sloužiti Bohu je jistě nejdůstojnějším účelem vezdejšího života.¹⁾

3. Rozeznáváme:

a) svěcení nižší,

b) svěcení vyšší, pokud totiž uschopňují ke zvláštní službě Boží a zavazují po celý život nebo nikoliv.

Přípravou k svěcením je *tonsure* (postřížiny); biskup přistříhne bohoslovci vlasy na pěti místech vpředu, vzadu, po stranách a uprostřed.

Nižší svěcení (*ordines minores*) jsou:

1) *ostiaríát* (úřad vrátného, strážce). Za starých dob, zejména v dobách pronásledování, bylo úkolem ostiářů otvírati a zavíratí dveře (*ostium*) chrámové a bdíti u nich, aby nikdo nepovolaný do shromáždění věřících se nevloudil;

2) *lektorát*; úkolem lektorů nebo předčitatelů bylo za starých dob při bohoslužbách biskupem určená místa z Písma sv. předčítati;

3) *exorcistát* (*ἐξορκόω* = zaklínám, zažehnávám) dával právo vykonávati církevní žehnání;

4) *akolytát* (*ἀκολουθέω* = doprovázím). Povinností akolytů bylo při mši sv. přisluhovati.

Vyšší svěcení jsou:

1) *podjáhenství* (*subdiakonát*, *podjáhen* přisluhuje jáhnovi u oltáře) bylo ke konci 3. stol. obecně zavedeno; za vyšší svěcení počítá se však teprve v církvi západní od papeže *Innocence III.* (1198—1216), na Východě je dosud nižším svěcením;

2) *jáhenství* (*diakonát*, *διακονέω* = přisluhuji). Jáhen přisluhuje knězi při oltáři, křtí, rozdává svátost olt. a káže;

3) *kněžství* (*presbyterát*, *πρεσβύτεροι*, *πρέσβυς* = starší). Kněží podporují biskupy v jejich úřadě. Slouží mši sv. a přisluhují sv. svátostmi mimo svátost biřmování. Mají však jen tolik moci, kolik jim biskup udělí. Dověšení kněžství jest

4) *biskupství* (*episkopát*, *ἐπίσκοποι*, *ἐπισκοπέω* = dohlížím). Biskupové spravují své diecése pod vrchním řízením římského papeže.

Svěcení nižší a podjáhenství jsou původu lidského, církevního, proto svěcení na ně jest jen svátostina. Jáhenství, kněžství a biskupství jsou původu božského; svěcení na ně jsou svěcení svátostná. Všecka tři jsou však jen jediná svátost svěcení kněžstva (není jáhenství a biskupství zvláštní snad samostatná svátost vedle kněžství).

Jáhnové křtili, kněží mazali svatým olejem nemocné, biskupové světili a byli si toho vědomi, že jsou ustanoveni k tomu, aby spravovali církev Boží. (Sk. ap. 20, 28.)

4. Přijal-li podjáhenství, klerik v západní církvi je na celý život vázán k těmto povinnostem:

¹⁾ Čti blahosl. *Tomáše Kemp.*, Následování Krista IV. k. 3. o důstojnosti a svatosti stavu kněžského,

1. že modlití se bude den co den breviář, t. j. zvláštní kněžské modlitby, tak zvané hodinky, několikrát za den. Hodinky ty jsou matutinum (ranní), laudes (chvály), prima (první), tertia (třetí), sexta (šestá) a nona (devátá). Odpoledne vesperae (nešpory) a completorium (kompletář, doplněk);

2. že v duchovním stavu až do smrti setrvá (jsou tu rozmanitá odvětví duchovního povolání: duchovní správa, učitelský úřad a j.);

3. že bude vésti život odříkavý, zvláště že nevstoupí nikdy v manželství, t. j. že bude zachovávat *celibát* (caelebs = svobodný).

Důvod toho je jednak ten, že podle zásad učení Kristova církve připisuje čistotě zvláštní cenu, jednak ten, aby kněz mohl býti vpravdě otcem všech a příkladem života odříkavého.

O b ř a d y p ř i u d ě l o v á n í n i ž š í c h a v y š š í c h s v ě c e n í viz Dr. A. P o d l a h a, Katol. liturgika, 1911, 108 a násl.

§ 85. ○ svátosti stavu manželského.

Její pojem. Jest pravá, Ježíšem Kristem ustanovená svátost. Účinky. Kdo ji uděluje a přijímá.

1. Manželství vůbec (jako zřízení společenské, institutio socialis, svazek přirozený, officium naturae) je nerozvížitelný svazek mezi jedním mužem a jednou ženou.

2. Manželství je původu božského. Bůh sám ustanovil manželství již v ráji, když dal Adamovi za manželku Evu.

Bůh stvořil člověka k obrazu svému . . . muže a ženu stvořil je. I požehnal jim a řekl: Rostte a množte se a naplňte zemi! (1. Mojž. 1, 27—28.)

Podle vůle Boží mělo manželství býti spojení mezi jedním mužem a jednou ženou a spojení nerozlučné. Jen jedinou pomocnici dal Bůh Adamovi a od nich měla všechna země býti zalidněna.

3. Manželství nezůstalo však uchováno tak, jak je Bůh v ráji ustanovil. Když člověčenstvo hříchem od Boha odpadlo, uchýlilo se i od původního řádu stavu manželského a porušilo jeho jednotu a nerozlučitelnost, žijíc v mnohoženství a propouštějíc ženy. Bible vypravuje, že Lamech pojal dvě ženy. (1. Mojž. 4, 19.)

4. Když přišel Spasitel, obnovil původní dokonalost manželství tak, jak je kdysi ustanovil Bůh, a povýšil je zároveň na svátost udělující milosti.

Proto křesťanům je manžeství ona svátost, kterou se dvě svobodné křesťanské osoby, muž a žena, nerozlučně spojují a od Boha nabývají milosti, aby povinnosti stavu manželského až do smrti věrně plnily.

5. Řádné, křesťanské manželství je pravá svátost, ježto má tři věci, potřebné ke každé svátosti.

1) Zevnější, viditelné znamení.

a) Zevnější, viditelné znamení této svátosti je řádně učiněná smlouva manželská, t. j. prohlášení snoubenců, že se za sebe berou.

Smlouvou tou odevzdávají se snoubenci sobě navzájem. Při tom jest dlužno dbáti podmínek církví a státem stanovených. Smlouvu tu posvětil Kristus sám a ustanovil ji za prostředek svátostné milosti (spojil s ní svou milost).

b) V ě c v z d á l e n ě j š í (materia remota circa quam, o kterou jde, srov. svátost pokání), jsou osoby křesťanských snoubenců, b l i ž š í v ě c je vzájemné odevzdání se snoubenců v manželské spolužití (traditio mutua) a f o r m a je vzájemný souhlas k manželství, vyjádřený slovem ano nebo jiným znamením (acceptatio mutua).

Křesťanští snoubenci jsou povinni podle zákonů církevních, má-li manželství jejich před církví býti platno, svůj souhlas k manželství prohlásiti před farářem jednoho ze snoubenců nebo před jeho zástupcem a před dvěma svědky. Poté kněz spojené jejich ruce obvinuje štolou a požehná spojením jejich slovy: Co Bůh spojil, toho člověk nerozlučuj! Všemohoucí Pán rač vás spojit, já pak mocí svého kněžského úřadu potvrzuji vás v tomto manželství ve jménu Boha Otce i Syna i Ducha sv. Amen. (Viz část čítanková, Ignatius Antiošský o manželství, čl. 13.) Tento způsob vcházení do stavu manželského určil přesně sněm tridentský. (Sess. 24. decr. Tametsi.) Papežský dekret „Ne temere“ z 2/8 1907 žádá, aby všichni katolíci a všude tohoto příkazu tridentského sněmu šetřili.

V některých zemích předpisují zákony světské, aby snoubenci prohlásili také před úředníkem světským, že vstupují ve sňatek manželský. Takovému sňatku říká se m a n ž e l s t v í o b ě a n s k é.

Rozeznáváme trojí druh manželství občanského: a) závazné (obligátní), b) nezávazné (fakultativní), c) výpomocné (Notzivilehe).

Z á v a z n é manželství občanské mají tam, kde stát uznává za platné jenom manželství občanské (v Německu, Francii, Holandsku, Belgii, Itálii, Švýcarsku).

N e z á v a z n é manželství občanské jest v těch zemích, které ponechávají snoubencům na vůli vejíti ve sňatek občanský nebo církevní (v Anglii, v Sev. Americe).

V ý p o m o c n é manželství občanské jest určeno pro takové snoubence, kteří nemohou vejíti ve sňatek církevní pro nějakou překážku, již stát neuznává (v Rakousku).

Křesťan katolický nesmí se spokojiti pouze sňatkem občanským, nýbrž jest povinen vejíti ve sňatek církevní.

c) Z církevního učení, že manželské spojení je svátost a že se uskutečňuje vzájemným souhlasem, smlouvou snoubenců, plyne, že křesťanští snoubenci jsou sami udíleči čili lépe řečeno zprostředkovatelé svátosti stavu manželského. Farář nebo duchovní vůbec zjišťuje jako svědek pověřený církví (testis auctorisabilis), že manželská smlouva se stala. Požehnání, kterým se svazek manželský potvrzuje, je církví ustanovená svátostina.

2) V n i t ř n í m i l o s t.

Svátost stavu manželského působí:

- a) rozmnožení posvěcující milosti,
- b) uděluje křesťanským manželům zvláštní milost, aby povinnosti stavu svého věrně plnili.

3) U s t a n o v e n í J e ž í š e K r i s t a.

a) To je zřejmé ze slov sv. apoštola P a v l a (Efess. 5, 22 a násl.): Ženy mužům svým poddány buďte jako Pánu, nebo muž je hlava ženy jako je Kristus hlava církve. Muži milujte manželky své, jakož i Kristus miloval církev a vydal sebe samého za ni, aby ji posvětil a očistil. Protož opustí člověk otce i matku svou a přidrží se manželky své! Tajemství toto (μυστήριον, slovo to značilo tolik jako sacramentum, svátost) veliké jest, ale já pravím v Kristu a církvi.

Křesťanské manželství je podle slov apoštolských veliké tajemství, t. j. svátost, a to proto, že je znamením (obrazem) spojení Kristova s církví. Spojení Kristovo s církví je však spojení nadpřirozené, milostiplné, jest pro církev pramenem posvěcení a očistění. Proto i manželství — spojení muže se ženou — má-li býti věrným obrazem spojení Kristova s církví, musí býti spojení milostiplné a svátostné. Svátostným, milosti udělujícím může býti spojení to však jen z ustanovení Kristova, jinými slovy manželství je svátost ustanovená Ježíšem Kristem. Sv. P a v e l nazývá křesťanské manželství „manželstvím v Kristu“ a praví, že muž nevěřící posvěcen je skrze ženu věřící. (1. Kor. 7, 14.)

b) T r a d i c e svědčí, že manželství mezi křesťany vždycky platilo za svátost Kristem ustanovenou, za spojení posvěcené Kristem. (Ambrosius ep. 42. n. 3. Aug. de bono coniug. c. 18. n. 21.) Sv. O t c o v é (Epifanius, Cyril Alex., Basilius, Chrysostom) praví, že Kristus již svou přítomností při svatbě v Káni Galilejské manželství posvětil a s ním božskou milost spojil.

Všecky, i nejstarší křesťanské sekty pokládají manželství za svátost, na př. Koptové, jakobité, nestoriáni, monofysité, Řekové a Rusové.

6. Přijmouti mohou svátost stavu manželského pouze dvě svobodné a k tomu oprávněné křesťanské osoby, muž a žena.

§ 86. Křesťanské manželství jest jednotné a nerozlučitelné.

I. Křesťanské manželství, jsouc obrazem spojení Kristova s církví, jest j e d n o t n é a n e r o z l u č i t e l n é.

1. Manželství křesťanské jest j e d n o t n é, t. j. m o n o g a m i e, spojení jen jednoho muže s jednou ženou.

P o l y g a m i e (t. j. žil-li by muž současně s několika ženami) je zakázaná zákonem božským, p o l y a n d r i e (žila-li by žena současně s několika muži) zákonem božským i přirozeným. Spasitel monogamie výslovně žádá slovy, která promluvil k fariseům: Ten, jenž učinil člověka s počátku, muže (toliko jednoho) a ženu (toliko jednu) učinil je a řekl: Proto opustí člověk otce i matku a přidrží se manželky své! (Mat. 19, 3.)

A jinde Kristus praví: Kdo propouští manželku svou a jinou pojímá, cizoloží. (Luk. 16, 18.) Tím více by se dopustil tohoto hříchu jistě ten, kdo by najednou měl několik žen,

Témuž učí sv. apoštol **P a v e l**: Těm pak, kteří jsou v manželství, prikazuji ne já, ale Pán, aby žena od muže neodcházela; pakli by odešla, ať zůstane nevdaná, anebo ať se zase smíří s mužem svým. A muž nepropouští manželky! Žena vázána jest zákonem, dokud muž její živ jest; pakli by umřel muž její, svobodná jest, nechť se vdá za koho chce, toliko v Pánu. (1. Kor. 7, 10. 11. 39; Řím. 7, 23.)

Řídíc se těmito slovy Ježíše Krista a apoštola sv. Pavla, všecka Tradice křesťanská zavrhovala proto mnohoženství jako pohanské.

2. Platné křesťanské manželství je nerozlučité, t. j. nemůže býti rozloučeno, leda smrtí jednoho z manželů.

a) To vysvětluje z následujících určitých výroků Spasitelových. Fariseové pokoušeli ho, řkouce: Sluší-li člověku propustiti manželku svou z kterékoliv příčiny? Kristus odpověděl: Což jste nečetli, že ten, který učinil člověka s počátku, muže a ženu učinil je a řekl: Proto opustí člověk otce i matku a přidrží se manželky své! Co Bůh spojil, člověk nerozlučí! ¹⁾ I řekli jemu: Proč tedy rozkázal Mojžíš dáti lístek zapuzení a propustiti? (5. Mojž. 24, 1. a násl.) Dí jim: Pro tvrdost vašeho srdce dopustil vám Mojžíš propouštění manželky vaše, ale s počátku nebylo tak. Pravím pak vám, že, kdožkoliv propustil by manželku svou, leč pro smilství, a jinou by pojal, cizoloží, a kdo by propuštěnou pojal, cizoloží. (Mat. 19. 3.—9.) Kdož by koliv propustil manželku svou a jinou pojal, cizoloží proti ní. A jestliže by žena propustila muže svého a za jiného se vdala, cizoloží. (Mar. 10, 11.—12.) Každý kdo propouští manželku svou a jinou pojímá, cizoloží, a kdo pojímá propuštěnou od muže, cizoloží. (Luk. 16, 18.)

Viz též výše uvedený výrok sv. **P a v l a** (1. Kor. 7, 10.—11. 39), v němž vykládá slova Kristova.

b) I Tradice o tom svědčí.

Církev vždycky hájila nerozlučitelnosti manželství. Nejen latinští Otcové, nýbrž i řeční, a to právě nejstarší, zastávají se rozhodně nerozlučitelnosti svazku manželského, i v případě zpronevěry jednoho z manželů. Tak činí z Otců apoštolských **H e r m a s** (L. 2. mand. IV. 1.), apologeté sv. **J u s t i n** (Apolog. I., 15.), **T e r t u l l i á n** (De monog. c. 9.), **K l e m e n t A l e x. a j.** (Strom. II. 23.) Pastýř **H e r m ú v** (1. stol.) v dialogu „O propuštění ženy nevěrné“ praví: Což tedy (Pane, činiti má muž), když zůstává žena v nepravosti své? Pán odpovídá: Propust ji muž a sám o sobě ostávej! Propustí-li manželku svou a pojme-li jinou, i sám cizoloží. (Pastýř Herm. Přík. IV. k. 1.)

c) Neohrožení zastánci nerozlučitelnosti manželství byli zvláště římské papežové. **U r b a n II.** a **P a s c h a l II.** nemlčeli proti **F i l i p o v i I.** Francouzskému, který zapudil řádnou manželku Bertu, aby jinou pojal; **K l e m e n t VII.** (známé jeho: Non possumus = nemůžeme) dopustil raději, aby celá Anglie odpadla, než by byl přivolil žádosti **J i n d ř i c h a VIII.**, aby jeho manželství s Kateřinou Aragonskou bylo zrušeno, aby mohl král ten vstoupiti v nové manželství s Annou Boleynovou. (Znáš z historie ještě jiné doklady?) Jak jinak jednal **L u t h e r** s lantkrabětem **F i l i p e m H e s s e n s k ý m**!

¹⁾ t. j. původce manželství je Bůh a proto není člověku dovoleno je rozvázati.

II. Jednoty a nerozlučitelnosti svazku manželského žádají tyto jistě vážné a rozumné důvody (kulturní a sociální význam nerozlučitelnosti manželství):

1. Svazek manželský je nejušlechtlejší forma vzájemného přátelství a lásky, je nejúžší spojení dvou vůlí. Právě přátelství má však trvati až za hrob.

2. Křesťanští manželé slibují si vzájemnou podporu a pomoc na těžké životní cestě. Potřeba této pomoci a podpory je však stálá, trvalá, s lety se nemění, nýbrž roste.

3. Nejdůležitější účel manželství je zachování pokolení lidského, je řádná výchova dětí (jejich časné štěstí, zaopatření atd.). To je však možno jen za starostlivé, nepřetržité a dlouho trvající (až k samostatnosti dítěte) péče obou rodičů. Jak zkušenost učí, vyrůstá z dětí, jichž výchova byla zanedbána, a které nepoznaly tepla rodinného krbu, svrchované nebezpečí pro společnost lidskou.

4. Rozluka manželská, která dovoluje, že manželství může býti zrušeno jako každá jiná smlouva, je příčinou nepřátelství mezi rodinami, jimž se působí často nezasloužená hanba. Jestliže manželství rány hojí, rozvod a rozluka je jitrí. Jsou tu často pravdiva slova *Ovidiova*: *Turpius eicitur, quam non admittitur hospes.*¹⁾ (Trist. V. 6. 13.)

5. Dovolená rozluka manželská je otevřenými dveřmi ke zločinům všeličného druhu a vede nutně k rozvratu rodiny, státu a společnosti lidské vůbec. Kdo v jednom sňatku nesnází a obtíží, jež se všude naskýtají, nedovede snášeti, sotva lépe obстоjí v novém. Kde rozluka je dovolena, zůstává na tisíce dětí bez náležité výchovy. (Viz podrobnější doklady o tom Dr. Reyl, *Reforma manželství* 1906 str. 73. a násl.)

6. Historie národů mluví rovněž pro nerozlučitelnost manželství. Čím čistší, čím mravnější je národ, tím řidší je u něho manželská rozluka, tím ušlechtlejší jest u něho rodinný život, vynikající manželským štěstím a posvěcený věrné lásce k dětem. A národ takový neporušených mravů plodí silné potomstvo, zakládá zdravý a kvetoucí stát a dodává k obraně vlasti hojnost statečných bojovníků. Toho všeho je důkazem „Starý Řím“. Kde je však rozluka manželská denním zjevem, tam je rodinný život ve svém základě otřesen, tam je nejpevnější sloup státu (spořádaná rodina) podemlet a stát sám neodvratné zkáze blízek. Toho všeho je zase důkazem „Řím Císařský“, o němž *Tacitus* napsal, že nebyl schopen: *Nec pati mala nec tolerare remedia* (viz *Bonomelli-Holzer*, *Denní nábož. otázky a sociál.* 1906, 164.²⁾) a jehož zkázu *Horatius* naznačuje známým veršem:

Fecunda culpae saecula nuptias
primum inquinavere et genus et domos;
hoc fonte derivata clades
in patriam populumque fluxit.

Ódy III. 6, 16.—20.³⁾

¹⁾ Potupnější pro hosta jest, je-li vyhnán než není-li vůbec připuštěn.

²⁾ Nemohl vytrpěti ani zla ani snést léku.

³⁾ Věk plný viny porušil nejprve sňatky a rody a domy; z tohoto pramene valící se pohroma vylila se na vlast i národ.

7. Je sice pravda, že nerozlučitelnost manželská ukládá manželům někdy nemalé oběti; ale ctnost vždycky vyžaduje utrpení a bez oběti nikdy není. Vojín před nepřítelem, rolník na poli, dělník v dílně a jiní v jiných povoláních často musí mnoho trpět, aby svou povinnost naplnili; proč by nemohli též něco vytrpět křesťanští manželé? Žádá-li pak sama lidská přirozenost oběti doživotní, proč by nemohli přinést i tu? Obecné blaho společnosti žádá nezbytně zákona o nerozlučitelnosti manželské, proto je zákon ten spravedlivý a oprávněný. Povinností pak jednotlivců jest, aby jej zachovali, byť i při tom sami někdy trpěli, protože u sociálních institucí, jakou je manželství, je nejvyšším účelem blaho celku (tu zejména bonum prolis, dobro dítek), jemuž musí se podříditi i prospěch jednotlivců.

III. Církev může z důležitých příčin (zvláště v případech cizoložství) dovoliti r o z v o d manželů, t. j. může dovoliti, aby nežili spolu, avšak nemůže žádný z nich za živobytí druhé strany rozvedené vejíti v nové manželství. (1. Kor. 7, 10—11. Trid. sess. 24. c. 7.)

§ 87. 0 překážkách manželských.

Manželství je svátost a proto podléhá pravomoci církve. Církev může proto, aby nešťastným manželstvím zabránila, stanoviti podmínky, jimiž je podmíněna platnost manželské smlouvy a tím i platnost svátosti. Sem náleží církevní překážky, t. j. takové okolnosti, které činí sňatek manželský

1. nedovoleným; překážky ty slovou o d k l á d a c í (také vadící, z á v a d y, impedimenta impediencia);

2. nebo nemožným a jej, třeba již uzavřený, úplně ruší a neplatným činí, p ř e k á ž k y r u š í c í (impedimenta dirimentia).

a) P ř e k á ž k y o d k l á d a c í, v a d í c í, jsou na př.:

1) zapovězený, posvátný čas (od 1. ned. adv. až do Zjevení Páně, od středy Popeleční až do Bílé neděle);

2) rozdílnost křesťanského vyznání, příbuzenství v některých stupních vzdálenějších.

Manželství mezi manžely katolickými a nekatolickými slovou s m í š e n á. Církev dispensuje od této překážky jen z důležitých příčin a jen pak, byly-li dány náležité záruky. Církev žádá,

1. aby strana katolická bez překážky směla svou víru vyznávat;

2. aby strana katolická všelikým dovoleným způsobem se přičinila stranu nekatolickou získati víře katolické;

3. aby děti byly vychovávány v náboženství katolickém.

Církev neschvaluje smíšených manželství z vážných důvodů:

4. nedostává se tu jednoty ve víře a strana katolická je vydána velikému nebezpečí, že svou víru nadobro ztratí, nebo že se stane nábožensky vlažnou;

5. katolická výchova při různosti vyznání je obyčejně nedostatečná, ba často nemožná;

6. nekatolík neuznává manželství ani za svátost ani za nerozlučitelé a může se podle zásad svého učení dát rozvésti, odloučiti a znova v manželství

vstoupiti, což straně katolické není dovoleno. Takové manželství není pak tím, čím býti má, t. j. věrným obrazem nejvyššího a nerozlučného spojení Krista s jeho církví.

b) **Překážky rušící** jsou na př.:

1. nedostatek dobrovolného souhlasu (byl-li dán souhlas ke sňatku z donucení);

2. nedospělost;

3. pokrevní příbuzenství (consanguinitas); je mezi těmi, kdož pocházejí přímo nebo nepřímo od jednoho a téhož předka;

4. **švagrovství**; je poměr mezi jedním z manželů a pokrevními příbuznými druhého manžela;

5. **duchovní příbuzenství**; plyne ze svátosti křtu a biřmování. (Viz § 59 a 60.)

6. **platné manželství**, protože je nerozlučitelné.

O obřadech při udělování svátosti stavu manželského viz Dr. A. Podlaha, Katol. liturgika. 1911, 119 a násl.

§ 88. ○ svátostinách.

Svátostinami rozumíme:

1. svátostem podobné úkony, jež církev ustanovila, aby nám vyprošovala zvláštní milosti a dobrodiní neb osoby a věci posvěcovala.

Sem náleží: Zařikávání nebo zažehnávání, jehož užívá církev, aby škodlivý vliv zlého ducha zapudila nebo vzdalovala, žehnání nejsv. svátostí oltářní, svatým křížem, znamením kříže, obřady při pohřbu, žehnání domů, pokrmů, nápojů, zasvěcování řeholníků, svěcení opata, korunovace krále, svěcení sv. olejů, chrámů, oltářů, hřbitova, bohoslužebných nádob a rouch, zvonů, křížů, křestní vody, svící, popela, vody.

2. některé věci od církve k bohoslužebnému nebo k našemu vlastnímu zbožnému užívání posvěcené, na př. svěcenou vodu.

Svátostiny se rozeznávají od svátostí hlavně tím, že

1. svátosti ustanovil Ježíš Kristus, svátostiny církev;

2. svátosti působí mocí vlastní, udělenou jim od Ježíše Krista, svátostiny pak přimluvou církve a zbožným úmyslem těch, kdož jich užívají.

V. O Bohu Dokonateli.

Vitam aeternam. Život věčný.

I. ODDÍL.

Dokonání zvláštní.

Průprava.

1. Člověk a veškeré tvorstvo viditelné jest ve stavu vývoje. Po tomto stavu vývoje nastane stav dokonání. Bůh všecko dokoná.

Nemáme zde místa trvalého, ale budoucího hledáme. (Žid. 13, 14.)

I to stvoření vysvobozeno bude od služebnosti porušení ve svobodu slávy synů Božích. (Řím. 8, 21.)

2. Dokonání, týkající se jednotlivého člověka, je d o k o n á n í z v l á š t n í, dokonání veškerého tvorstva viditelného (celého stvořeného světa) jest d o k o n á n í o b e c n é.

a) Dokonání zvláštní začíná se smrtí jednotlivého člověka a uvádí se ve skutek v očištění nebo v pekle nebo v nebi. Kam duši jest se odebrati, o tom rozhoduje soud soukromý.

b) Dokonání o b e c n é začne se druhým příchodem Kristovým a uskuteční se vzkříšením těl, soudem obecným a dokonáním světa.

3. Učení o dokonání zvláštním obsahuje proto učení o s m r t i, o s o u d ě s o u k r o m é m, o o č i š t ě n í, o p e k l e a o n e b i.

4. Učení o dokonání o b e c n é m má za předmět d r u h ý příchod K r i s t ů v, v z k ř í š e n í t ě l, s o u d o b e c n ý a k o n e c s v ě t a.

5. Mimo to náleží sem učení, v jakém poměru jsou ti, kteří svého dokonání již došli, k těm, kteří ho teprve očekávají, t. j. učení o obcování svatých. Smrt, soud, peklo a nebe slovou čtyři poslední věci člověka (proto název *de novissimis* nebo *eschatologie*). Moudrý Sirach k nim ukazuje slovy: Ve všech skutcích svých buď pamětliv na poslední věci své a na věky nezhřešíš. (Sir. 7, 40.)

§ 89. ☉ smrti a soudu soukromém.¹⁾

Hyne-li rostlina nebo zvíře, hyne s nimi zároveň jeho životný princip, t. j. jeho duše. U člověka však je duše bytost duchová, která žije i bez těla.

1. Smrt u člověka je proto odloučení duše od těla.

Mors est animi discessus a corpore. (Cicero, Tusc. I. § 18.)²⁾

Po smrti tělo se navrátí do země, ze které je vzato (1. Mojž. 3, 19. Kazat. 12, 7.), duše pak k Bohu, který ji dal. (Kaz. 12, 7.)

Skrze jednoho člověka hřích na tento svět přišel a skrze hřích smrt. (Řím. 5, 12.)

Odplata za hřích jest smrt. (Řím. 6, 23.)

2. Pro všechny lidi platí zákon, jejž apoštol naznačuje slovy: Uloženo jest lidem jednou umřítí a potom jest soud. (Žid. 9, 27.)

Proti smrti není léku; nadarmo ho hledali filosofové i alchymisté. Nejvyšší moudrý Bůh však i tento trest obrátil nám k dobrému, neboť

a) smrt činí všechny lidi sobě rovnými;

Pallida mors aequo pulsat pede pauperum tabernas regumque turres. Horat. Ody I. 4.³⁾

b) smrt brání lidské pýše a přivádí k střízlivému pozorování sebe.

A malis mors abducit, non a bonis. (Cicero, Tusc. I. § 83.)⁴⁾

3. Jako smrt je jista, tak nejisto jest, kdy (čas), kde (místo) a jak (způsob) zemřeme.

Buďte připraveni, neboť v kterou hodinu se nenadějete, Syn člověka přijde! (Luk. 12, 40.) — Podobnoství o 10 pannách. (Mat. 25, 1.—13.)

O smrti platí: *Hodie mihi — cras tibi* — dnes mně, zítra tobě. Proto již *Horatius* napomíná, abychom každý den měli za poslední:

¹⁾ Čti J. V. Sládek, Na prahu ráje.

²⁾ Smrt jest odloučení duše od těla.

³⁾ Stejnou smrt sinavá zabuší vždy nohou chudých na chaty i zámky králův. Přel. Štolovský.

⁴⁾ Smrt odvádí od zlého, nikoliv od dobrého.

Omnem crede diem tibi diluxisse supremum.

Epist. I. 4, 13.¹⁾

4. Smrtí končí se čas zkoušky (*status viae*). Po smrti nelze si již získati žádných zásluh pro nebe, po smrti není možný již ani obrat ani pokrok k lepšímu.

Přichází noc, kdy nikdo nemůže pracovati. (Jan 9, 4.)

Viztež tedy, bratři, kterak byste opatrně chodili ne jako nemoudří, ale jako moudří, vykupující čas, nebo dnové jsou zlí. (Efess. 5, 16.)

Ovidius pravdivě napsal:

Nec quae praeteriit, iterum revocabitur unda,

Nec quae praeteriit, hora redire potest.

Non revocant lapsos irrita vota dies.²⁾

Ars am. III. 63.

5. Žil-li křesťan po křesťansku, nemusí se smrti báti.

Písmo sv. dí: Drahá jest před očima Hospodinovýmá smrt svatých jeho, (Žalm 115, 6.) Ale totéž Písmo sv. praví: Smrt hříšníků je nejhorší. (Žalm 33, 22.)

6. Jakmile se duše oddělí od těla, ocitne se před Ježíšem Kristem a jest souzena. Soud tento slove s o u k r o m ý nebo z v l á š t n í.

Uloženo je lidem jednou zemřítí a potom jest soud. (Žid. 9, 27.) Podobenství o boháči a chudém Lazaru. (Luk. 16, 19.—31.) Soud soukromý koná Kristus (Jan 5, 22.), protože Otec veškeren soud dal Synu, a to na tom místě, kde člověk zemřel.

Padne-li strom na poledne nebo na půlnoc, na kterékoli místo padne, tam bude. (Kaz. 11, 3.)

7. Každý člověk bude souzen z celého svého života, a to ze všech svých myšlenek a žádostí, slov a skutků, jakož i z toho, co dobrého konati opominul.

Rozsudek božského soudce jest ihned vykonán: Duše přichází buď do očištěnce nebo do pekla, nebo do nebe, podle toho, jak si zasloužila.

Snadno jest před Bohem v den skonání odplatiti každému podle cest jeho. (Sir. 11, 28.)

I pohané věřili v soud po smrti. Podle řecké mytologie konají soud v podsvětí tři soudcové: Aiakos, Minos a Rhadamanthys. O soudu po smrti mluví P l a t o n v dialogu G o r g i a s (kap. 79.), kde výslovně nazývá soud ten spravedlivým, a mimo to v A p o l o g i i S o k r a t o v ě zve výše jmenované soudce τ ο υ ς ἀ λ η θ ῶ ς δ ι κ α σ τ ᾶ ς = opravdovými, t. j. spravedlivými soudci. (Apolog. Sokr. § 41.)

Myšlenka na spravedlivý soud Boží je mocná pohnutka, aby člověk neustával konati svých povinností, i když bývá tu na světě zneuznáván.

¹⁾ Mysli, že den každý rozbřeskl se tobě naposled. Přel. Hrubý.

²⁾ Ani vlna, která uplynula, zpět se neobráť, ani hodina, která minula, nemůže se vrátiti. Nepřivolají nazpět uplynulých dní marná přání.

Buď chválen, Pane můj, i sestrou Smrtí těla,
 již z objetí se nikdo nevyvine,
 ach, běda tomu, v smrtelném kdo hříchu zhyne!
 Ó šťastni, již v Tvou vůli jsou vždy odevzdáni,
 že druhá smrt jim zlého nic už neudělá.

Sv. František, Cantico del Sole. Přel. Vrchlický.

§ 90. ○ očistci.

1. Očistec (purgatorium) je místo, kde duše spravedlivých trpí časné tresty za hříchy, za které v tomto životě dosti neučinili.

2. Církev stanovila na sněmě florenckém (Decretum unionis) a na sněmě tridentském (Sess. 25, Decretum de Purgatorio), 1) že jest očistec a 2) že lze duším v očistci pomoci přímluvami věřících, zvláště obětí mše svaté.

Že jest očistec, víme:

a) z P í s m a s v.

2. Mak. 12, 39—45 vypravuje o J u d o v i M a k a b e j s k é m, že učinil sbírku 12.000 drachem stříbra a poslal ji do Jerusalema, aby byla obětována obět za hříchy vojáků padlých v boji. Čin ten chválí spisovatel knihy té slovy: Svátá a spasitelná jest myšlenka za mrtvé se modliti, aby od hříchů zproštěni byli. (2. Mak. 12, 46.)

U s v. M a t o u š e 12, 32 praví Kristus: Kdo by mluvil proti Duchu svatému, nebude mu odpuštěno ani v tomto věku ani v budoucím. Z těch slov vysvítá, že na onom světě jest místo, na kterém se hříchy odpouštějí. Místo to není ani nebe, protože do nebe nevejde nic poskvrněného (Zjev. 21, 27.), ani peklo, protože v pekle nic se neodpouští. Jest tudíž na onom světě ještě jiné místo, kde se hříchy odpouštějí, a to místo jest očistec.

b) z T r a d i c e.

O stálé víře církve v očistec svědčí staří církevní spisovatelé a sv. Otcové, nápisy v katakombách, mešní liturgie, památka „dušiček“, odpustky pro duše v očistci na způsob přímluvy atd. Sv. P a v e l svědčí, že někteří z nově obrácených křesťanů z horlivosti pro spásu svých zemřelých pohanských příbuzných chtěli se dáti ještě jednou pokřtiti. (1. Kor. 15, 29.) Sv. M o n i k a, matka sv. Augustina, umírajíc, prosila, aby na ni pamatovali při mši sv. Modlitbu sv. Augustina za ni nelze ani čísti bez hlubokého pohnutí. (Vyzn. sv. Aug. IX. 13.)

Podle Tertulliána († 240) vdova se má modliti za polehčení duše manžela svého a obětovati za něho obět skrze kněze ve výroční den jeho smrti. (De monog. c. 10; De anima c. 58.)

Mnohé z nápisů v katakombách vyjadřují přesvědčení, že není-li zemřelý ještě v nebi, jistě se tam dostane, na př.: Vives in Deo, budeš žít v Bohu; jiné

tlumočí žádosti, prosby a modlitby o pokoj duším zemřelých: *Vivas in Deo, vivas in Domino.*¹⁾

Nejstarší liturgie ukazují, že již od dob apoštolských při mši sv. dalo se *memento* za zemřelé. Jména zesnulých psala se na deskách, diptychách. Mše za zemřelé měly své vlastní formuláře a konaly se ve výroční den úmrtí a na den sedmý nebo třicátý po smrti.

c) Učení o očistci nasvědčuje i rozum.

Rozum soudí, že je očistec, poznáváje nesmírnou dokonalost Boží. Bůh (nejvyšší svatý) nemůže nikoho přijmouti do nebe, kdo jest hříchem poskvrněn. Dle Zj. sv. Jana (21, 27.) nevejde do nebe nic poskvrněného. Bůh nemůže však nikoho zavrhnouti jen pro hříchy všední nebo proto, že za své hříchy dostatečně neučinil zadost. Proto je třeba mimo nebe a peklo místa třetího, kde by se duše od skvrn očistila, za své hříchy dočkala a vešla pak do života věčného.

d) *I p o h a n é* věří v očistec a rozeznávají přesně tresty věčné od trestů časných.

Κωκυτός (*κωκύειν* = úpěti, naříkati) a *Πυριφλεγέθων* (*πῦρ* oheň, *φλέγειν* pálení = ohnivá řeka) znamenaly přítoky jezera Acherontského v podsvětí, v nichžto těm, kteří se provinili menšími hříchy, bylo se očišťovati, dokud jim neodpustili ti, proti kterým se na zemi prohřešili.

Platon mluví o očistci ve „*Státě*“ X. 46 a ve *Faidonu* § 60—62. *Virgilius* v *Aeneidě* VI. 730—750.

3. Do očistce přicházejí duše těch, kteří sice v milosti Boží umřeli, ale časných trestů za své hříchy ještě nevytrpěli.

4. Muka očistcová jsou velmi značná. Duše v očistci trpí 1) nesmírnou bolest, protože vroucí jejich touha patřiti na Boha ještě se nesplnila (trest ztráty); 2) rozličné muky vnitřní a vnější, které jim spravedlnost Boží přisoudila (trest citu).

5. Tresty očistcové nejsou u všech stejné, nýbrž podle velikosti a počtu hříchů rozdílné.

Církev nás vybízí, abychom duším v očistci pomáhali modlitbou (otčenáš večer), dobrými skutky (almužnou a odpustky), zvláště pak obětí mše sv. Zjména máme tak činiti svým rodičům, příbuzným a dobrodincům.

Slitujte se nade mnou, slitujte se nade mnou aspoň vy, přátelé moji, neboť ruka Páně dotkla se mne! (Job 19, 21.)

Dante († 1321) vylíčil muka očistcová ve svém „*Očistci*“.

Útěchou duším v očistci jest 1. vědomí, že jsou ve stavu milosti a že z tohoto stavu nikdy nevypadnou; 2. jistota, že budou patřiti na Boha; 3. naděje, že jim pomohou věřící na zemi, zvláště příbuzní jejich.

Očistec přestane docela soudným čili posledním dnem a pak bude jenom nebe a peklo.

¹⁾ Žij v Bohu, žij v Pánu!

§ 91. 0 peklo.

Peklo (inferi, Ἅιδης, tartarus, podsvětí, gehenna¹⁾ je místo, kde zavržení trpí věčné tresty (stav věčného zavržení).

I. Do pekla přijde, kdo ve smrtelném hříchu zemře. Že místo takového věčného zavržení skutečně jest, víme:

1. z jasných výroků Ježíše Krista a apoštolů.

Odejděte ode mne, zlořečení, do ohně věčného! (Mat. 25, 41.) Lépe jest tobě kulhavému vejít do života věčného, nežli dvě nohy majícímu uvrženu býti do pekla, v oheň neuhasitelný, kdežto červ jejich neumírá a oheň nehasne. (Mar. 9, 44—45.) Podob. o boháči a Lazarovi. (Luk. 16, 24.)

2. z ustavičného učení církve sv.

Symbolum sv. Athanasia (pocházející z 5. stol.) označuje za učení katolické a ke spáse potřebné: Qui bona egerunt, ibunt in vitam aeternam, qui vero mala, in ignem aeternum.²⁾

Origenes († 254) a někteří jiní učili úplné obnově všech tvorů, i zlých (znovu stvoření, ἀποκατάστασις πάντων), takže i tresty na onom světě budou míti konec a že i zlí budou vykoupeni. Ale církev toto učení odsoudila na 5. sněmě obec. cařihradském (r. 553) a opět na 6., 7. a 8. sněmu obecném.

3. z přesvědčení národů o trvání trestů věčných.

V mytologii Řeků a Římanů nejčastěji bývají jmenováni tito provinilci, kteří trpí v pekle tresty věčné: Tityos, Tantalos, Theseus, Sisyfos, Ixion.

Tityos leží v podsvětí na zemi povalen, a dva supi vyklovávají mu játra věčně zase narůstající. (Vergilius Aeneis, VI. 595.—600. Ovidius ex Ponto I. 2, 41.)

Tantalos jest trápen žízní a hladem. Stojí až po kolena v jezeře, a nad hlavou jeho visí překrásné ovoce. Kdykoli se sehne, aby se napil, voda ustupuje před ním. Kdykoli sáhne po ovoci, ovoce vzdaluje se od rukou jeho. (Ovid. Metam. IV. 457.)

Theseus přikován je ke skále. (Vergilius, Aeneis. VI. 616—619.)

Sisyfos válí ohromný kámen na vrchol hory. Dovalí-li jej s velikým namáháním až k samému vrcholu, potměšilý kámen vyklouzne mu a kutálí se zase do roviny. Sisyfovi počíná se útrapa na novo.

Ixion jest v podsvětí přivázán ke kolu věčně se otáčejícímu.

Římský básník Lucretius dokonce praví, že kdyby člověk nemusil se báti věčných trestů, že by i hrozby samého náboženství pozbyly významu.

¹⁾ Údolí Hinnon na jižní straně Jerusalema, kde modlářští Israelité obětovali Molochovi své děti.

²⁾ Kterí dobře činili, půjdou do života věčného, kteří však zle, do ohně věčného.

Nam si certum finem esse viderent
 aerumnarum homines, aliqua ratione valerent
 religionibus atque minis obsistere vatam.
 Nunc ratio nulla est restandi, nulla facultas,
 aeternas quoniam poenas in morte timendum.¹⁾

De natura rer. I. 108. Srov. Vergil. Aen. VI. 597.

'Toto všeobecné přesvědčení je jednak posvátným dědictvím z prazjevení, jednak i požadavkem zdravého rozumu.

4. Rozum soudí takto:

Trest musí býti přiměřen vině; toho žádá spravedlnost Boží. Zloba smrtelného hříchu je nekonečná; je to odvrát od nekonečného dobra, proto musí i trest za něj býti nekonečný; nekonečný trest u stvořené konečné bytosti, jakou je člověk, může býti jen co do trvání, nikoliv však co do velikosti (tíže utrpení).

II. Tresty zavržených jsou tyto: 1. Zavržení jsou vyloučení na věky z patření na Boha (trest ztráty); 2. trpí muka vnitřní a vnější ohněm pekelným (trest citu); 3. trpí bez naděje na vykoupení neb úlevu.

Nad bránu „Pekla“ nadepsal Dante tato slova:

Per me si va nella città dolente,
 Per me si va nell' eterno dolore,
 Per me si va fra la perduta gente.
 Lasciate ogni speranza, voi, ch' entrate! ²⁾

Zavržení nebudou stejně trpěti; trápení jejich bude tím větší, čím tíže a čím častěji kdo hřešil a čím více milostí zneužil.

III. Kde je peklo, není zjeveno. Sv. Jan Zlat. (hom 31. in ep. ad Rom.) praví: Nemáme se starati o to, kde jest peklo, nýbrž spíše o to, abychom mu ušli.³⁾

J. V. Sládek končí svůj zpěv „Cesta do věčného města“:

Ve smrti okamžiku,
 až opustíme zem,
 ó, Kriste, Slitovníku,
 buď milostiv nám všem!

¹⁾ Strastí všech konec že nastane jistě,
 kdyby člověk věděl, i způsobem jakýms
 vzdorovat náboženstvím moh' by, hrozbám i věštců.
 Důvod není však žádný, žádná odporu možnost,
 ježto ve smrti věčných jest nám báti se trestů. Přel. V. Hornof.

²⁾ Mnou vchází se do města věčné strasti,
 mnou vchází se v bol, který nemá rána,
 mnou vchází se do zatracenců vlasti.
 Nech naděje, či noha sem se šine. Přel. Vrchlický.

³⁾ Čti K. J. Erben, Záhořovo lože.

§ 92. ① nebi.¹⁾

Nebe (caelum, κοῖλόν = dutá koule, οὐρανός = obloha, nebe) je místo, kde andělé a svatí těší se věčné blaženosti (stav věčné blaženosti).

1. Že nebe jest, víme:

a) z jasných výroků Ježíše Krista a apoštolů. V domě Otce mého jest příbytků mnoho a jdu, abych vám připravil místo, abyste i vy byli, kde jsem já. (Jan 14, 2. a násl. Srov. § 28.)

I půjdou tito do trápení věčného, ale spravedliví do života věčného. (Mat. 25, 46.) Štěpán, jsa pln Ducha sv., pohleděv do nebe, uzřel slávu Boží a Ježíše sedícího na pravici Boží. I řekl: Hle, vidím nebesa otevřená a Syna člověka stojícího na pravici Boží. (Skut. ap. 7, 55.)

b) z ustavičného učení církve.

c) I rozum lidský dožaduje se nebe, kde se ctnosti dostane zasloužené odměny a kde upokojena bude všecka touha člověka po pravdě, po dokonalém štěstí a blaženosti.

2. Radosti vyvolených v nebi jsou tyto:

a) vyvolení Boží patří na Boha tváří v tvář, milují jej a těší se mu po celou věčnost. Poznávají Boha jako největší pravdu. Ušlechtilá touha člověka po pravdě jest upokojena, a to tak, že vylučuje každou nejistotu.

Blahoslaveni čistého srdce, neboť oni Boha viděti budou. (Mat. 5, 8.)

Nyní vidíme skrze zrcadlo v podobenství, ale tehdaž tváří v tvář; nyní poznávám z částky, ale tehdaž poznám, jako i poznán jsem. (I. Kor. 13, 12.)

Na zemi poznáváme Boha nepřímou, ze skutků jeho. Pozorujíce tvorstvo, vidíme v něm všemohoucnost, moudrost a dobrotu Boží. Již toto poznání naplňuje nás blahem.

Na onom světě, v nebi, budeme Boha poznávati přímo, budeme viděti podstatu jeho. Viděti jej budeme tak, jak jest. (Zjev. 3, 2.) Toto patření na bytost nekonečnou bude nás naplňovati nevýslovným blahem. V patření tom záleží podstata nebeské blaženosti. Obdiv náš nebude míti konce, protože bytosti nekonečné nepochopíme nikdy. Bůh zůstane nám tudíž neustále předmětem obdivu.

b) vyvolení Boží budou prosti na věky všeliké bídy a tísně, všeho zla vůbec. Blaženost nebeská jest věčná.

A setře Bůh všelikou slzu s očí jejich; a smrti už nebude, ani kvílení ani křiku ani bolesti už nebude, neboť první věci pominuly. (Zjev. 21, 4.)

¹⁾ Čti G. Dörfel, Na Křivoklátě, Báseň: Na zemi tma. 1874. X. Dvořák, Nový život. 1888.

Člověk ani v nebi nepřestane býti bytostí společenskou. Společenství zavržených zvýší útrapy pekelné, věčné spojení se spravedlivými a anděly rozmnoží radost věčnou.

3. Blaženost nebeská není u všech stejná; jsou různé stupně blaženosti; čím více kdo dobře činil, tím větší odměny dojde v nebesích.

Kdo skoupě rozsívá, skoupě i žíti bude; a kdo rozsívá v požehnání, v požehnání i žíti bude. (2. Kor. 9, 6.)

Také Dante rozeznává ve svém Ráji rozličné stupně blaženosti.

4. Nestejnou blažeností nevznikne závist mezi vyvolenci Božími, protože každý bude blažen podle své zásluhy a stupně své vnímavosti, tedy úplně blažen.

Sv. A u g u s t i n, uvažuje o věčných radostech v nebi, nás napomíná: Starají-li se lidé tolik, aby o něco později zemřeli, což by teprve měli se starati, aby věčně žili! (Capitaine, Věrouka, 1909, 157.)

§ 93. Obcování svatých.

Sv. apoštol Pavel píše: Jako v jednom těle mnohé údy máme, tak jsme mnozí jedno tělo v Kristu a každý zvlášť jeden druhého údem. (Řím. 12, 4—5.) A Kristus jest hlava těla církve. (Koloss. 1, 18.) Údové církve skládají podle těchto slov sv. Pavla tělo, jehož hlavou je Kristus.

Údy tělesné jsou spojeny v organický celek a ve své činnosti podporují se navzájem. Celý organismus tělesný je pak řízen a spravován hlavou. Podobný vzájemný poměr jest i mezi údy sv. církve; údové církve — věřící — jsou v podobném poměru jednak k sobě, jednak ke své hlavě. Zemřel-li křesťan v milosti Boží, nepřestává jeho spojení s Kristem jako s hlavou, ba stává se ještě užším. Zůstal-li pak věřící spojen s hlavou, zůstává jistě spojen i s ostatním tělem sv. církve.

1. Duchovní toto spojení, kteréž mají věřící údové sv. církve na zemi mezi sebou a pak s dušemi těch, kteří v milosti Boží zemřeli, nazývá se **o b c o v á n í s v a t ý c h**. Slove obcováním svatých proto, že všichni věřící jsou křtem sv. posvěceni a k svatosti povoláni, a mnozí z nich již také dokonale svatosti dosáhli.

2. V obcování svatých jsou:

- 1) věřící na zemi — církev bojující (rytířující),
- 2) svatí v nebi — církev vítězná,
- 3) duše v očistci — církev trpící.

Ad 1) Věřící na zemi jsou spojeni mezi sebou, jsou-li účastni mše sv., modliteb a jiných dobrých skutků sv. církve,

Že věřící za sebe se modliti mohou a mají, jde najevo ze slov Kristových: Šimone, já jsem prosil za tebe, aby nezhynula víra tvá. (Luk. 22, 32.)

Církev pamatuje věřících zejména při mešním memento, při obecných přímluvách (communia suffragia) a v modlitbách.

V katakombě sv. *Priscilly* je nápis ze 2. stol.: Prosím vás, bratří moji, kteří toto místo navštívíte, abyste se modlili a pamatovali milé Agapy, aby ji Bůh všemohoucí na věky opatroval.

Ad 2) Obcování naše se svatými v nebi záleží v tom, že svaté ctíme a vzýváme, svatí pak že za nás u Boha prosí.

Písmo sv. svědčí, že svatí za nás orodují:

Juda Makabejský viděl proroka Jeremiáše, „který se mnoho modlí za lid a za všechno město svaté“. (2. Makk. 15, 14.)

Sv. *Irenej* jmenuje Matku Boží přímluvkyní (advocata. Adv. haeres. V. 19.). Nápis v katakombách doporučejí zesnulé přímluvě svatých a církev sama při mši sv. zádušní a litaních ke všem svatým prosí Boha, aby na přímluvu Matky Boží, svatých a světic Božích dal všem věrným zemřelým odpočinutí věčné.

Ad 3) Obcování naše s dušemi v očistci záleží v tom, že duším v očistci pomáháme modlitbou a dobrými skutky, zvláště pak obětí mše sv. Viz § 71.

Svatí v nebi jsou spojeni s dušemi v očistci, že svatí pomáhají duším v očistci svou přímluvou u Boha.

3. V obcování svatých nejsou:

- a) odpadlí od víry, tedy apostaté, heretikové, schismatické;
- b) z církve vyloučení, exkomunikovaní;
- c) duše nešťastných a zavržených v pekle.

Kristus to naznačuje v podobenství o boháči a Lazarovi: A nad to nade všechno jest mezi námi a vámi veliká propast utvrzena, aby ti, kteří chtějí odsud k vám jíti, nemohli, ani odonud sem přejíti. (Luk. 16, 26.)

II. ODDÍL.

O d o k o n á n í o b e c n é m.

§ 94. ● druhém příchodu Ježíše Krista.

1. Ježíš Kristus přijde zase s nebe v poslední den, t. j. na konec světa s velikou mocí a velebností.

Uzří Syna člověka přicházejícího v oblacích nebeských s mocí velikou a velebností. (Mat. 24, 30.)

2. Kdy nastane konec světa, nevíme. Když učedníci ptali se Ježíše Krista: Pověz nám, kdy ty věci budou? (Mat. 24, 3), řekl jim: O tom dni a hodině nikdo neví, ani andělé nebesí, toliko sám Otec. (Mat. 24, 36.)

Ježíš Kristus uvedl pouze znamení příchodu svého:

1) Vystoupí falešní proroci (Mat. 24, 4—5); 2) nastane soužení národů (válkami, hladem, morem, zemětřesením — Mat. 24, 6—7); 3) ukáží se znamení na nebi (Mat. 24, 29—30); 4) věřící budou pronásledováni (Mat. 24, 9); 5) mnozí odpadnou od víry a z těch, kteří neodpadnou, mnozí ochabnou v lásce (Mat. 24, 10—12); 6) evangelium bude rozšířeno po celém světě. (Mat. 24, 14.).

3. Ježíš Kristus přijde zase v poslední den, aby soudil všechny lidi, živé i mrtvé, dobré i zlé.

Syn člověka přijde ve slávě Otce svého s anděly svými. Tehda odplatí každému podle skutků jeho. (Mat. 16, 27.)

Blud o brzkém příchodu Ježíše Krista na svět ukazuje se častěji v křesťanské historii. Již sv. Pavel vyvrací jej v listech k Soluňským 1. 5, 1, a 2. 8, 1. Rovněž také častěji vyskytuje se mylné učení, že Mesiáš na konci světa bude se spravedlivými tisíc let kralovati, potom že následovati bude obecné zmrtvýchvstání (i zlých) a poslední soud. Blud tento zvaný *chiliasmus* (χίλιοι = tisíc) má svůj původ v mylné představě židovské o pozemské říši Mesiášově. Církev odsoudila chiliasmus tím, že prohlásila, že vyvolení hned po smrti docházejí věčné blaženosti. (Benedikt XII. 1336. Sněm florencský 1439.)

§ 95. ● vzkříšení těla.

Vzkříšení těla, t. j. opětne spojení duše s tělem, je zvláštní křesťanské učení a základní pravda křesťanského náboženství.

I. Vzkříšení z mrtvých učí:

1. Starý zákon.

Nebo vím, že Vykupitel můj živ jest a že v poslední den ze země vstanu. A zase oblečen budu kůží svou a v těle mém uzřím Boha svého. (Job, 19, 25—26.)

Vidění Ezechielovo o „velikém poli kostí“ obsahuje proroctví o zmrtvýchvstání. (37, 1—14.) (Viz část čítankovou, čl. 4.) Jak hluboce byla mezi židy zakotvena víra ve vzkříšení, ukazují slova, kteráž Marta promluvila ke Spasiteli: Víím, že vstane při vzkříšení v den nejposlednější. (Jan 11, 24.)

2. Nový zákon označuje zmrtvýchvstání za základní nauku křesťanskou.

Přichází hodina, v kterouž všichni, kteří v hrobích jsou, uslyší hlas Syna Božího. I půjdou, kteří dobře činili, na vzkříšení života, kteří pak zle činili, na vzkříšení soudu. (Jan 5, 28—29.) Spasitel praví k Saduceům, kteří zmrtvýchvstání popírali: Že pak mrtví vstanou, i Mojžíš ukázal vám v příběhu o kři, když nazývá Pána Bohem Abrahamovým, Isákovým a Jakobovým. Bůh pak není Bůh mrtvých, ale živých, neboť všichni jsou v něm živi. (Luk. 20, 37—38.)

Sv. Pavel vykládá učení o zmrtvýchvstání zejména v 1. listu ke Korintským. Jsou známa tu slova jeho: Není-li vzkříšení z mrtvých, ani Kristus nevstal z mrtvých. A nevstal-li Kristus z mrtvých, tedy je marné kázání naše a marná

jest i víra naše. Ale nyní Kristus vstal z mrtvých, prvotiny těch, kteří zesnuli. (15, 14—20.)

3. Naděje ve vzkříšení (*Exspecto carnis resurrectionem* — očekávám vzkříšení těla) byla útěchou křesťanům trpícím a nadějí mučedníkům.

Jen si nás dobře všimněte (*notate facies nostras diligenter*), abyste nás o posledním soudu poznali, pravil v Kartagu svým katanům k zápasu s dravci odsouzený mučedník *Satur* († 202). O útěchyplném tom učení svědčí nápisy a obrazy v katakombách. (Freska: Vzkříšení Lazarovo, fenix, Jonáš, jež ryba vyvrhla na břeh. Zde odpočívá Alexandra, jež ve zmrtvýchvstání věřila. Papež *Damasus* napsal si tento náhrobní nápis: *Post cineres Damasum faciet resurrectionem credo*,¹⁾

4. *I rozum* nasvědčuje tomuto učení. Zmrtvýchvstání je přiměřeno Božím vlastnostem i přirozenosti lidské. Je přiměřeno:

a) spravedlnosti Boží, která žádá, aby i tělo účastno bylo odměny nebo trestu, protože se účastnilo i dobrých i zlých skutků našich.

b) Srovnává se s moudrostí a dobrotou Boží, aby nedopustily, aby tělo a duše, kteréž jsou pro sebe stvořeny, zůstaly na věky od sebe odloučeny.

c) Velebnost a všemohoucnost Boží žádá, aby vítězství Ježíše Krista nad hříchem a smrtí bylo dokonalé. Toho však lze dosíci jen vzkříšením z mrtvých.

Když toto smrtelné obleče nesmrtelnost, tehdy naplní se řeč, která jest napsána: Pohlcena jest smrt u vítězství. Kde jest, ó smrti, vítězství tvé? Kde jest, ó smrti, osten tvůj? (1. Kor. 15, 54—55.)

d) Srovnává se s přirozeností lidskou (spojení duše s tělem). Žádá toho duše, kteráž po své přirozenosti je určena k tomu, aby s tělem skládala lidskou bytost, aby s tělem opětně byla spojena.

e) Učení o zmrtvýchvstání je tajemství, kteréž nám teprve zjevením bylo oznámeno. Rozum však nemůže proti jeho možnosti uvést ani jediného důvodu. Bůh, který tělo člověka tvoří z hlíny, může jistě zas základní látky toho těla vjedno spojit. Tělo naše rozpadne se po smrti v atomy, ale ani jeden atom se neztratí, protože hmota je nezníitelná. Tyto atomy Ježíš Kristus opět spojí v celek v den poslední. Toto spojení atomů nestane se však pochodem přirozeným, nýbrž nadpřirozeným, zázračným.

Na námitku, že bude těžko spojit atomy roztroušené po celém světě, odpovídá sv. *Cyril Jerusalemský* († 386, Cat. 18, 3) takto:

Pro tebe Indie jest daleko od Gotska a Španělsko od Persie, protože jsi člověk nepatrný a slabý. Bohu však jest všechno blízké, protože Bůh má celou zemi v ruce své. Proto neobviňuj Boha z malomoci, bera si měřítko ze slabosti své, ale pomýšlej raději na moc jeho . . . Představ si, že bys držel v hrsti rozličné zrní smíšené mezi sebou. Bylo by tobě, člověku, těžko či lehko oddělit od sebe tuto hrst zrní, vybrati jednotlivá zrna podle přirozenosti jejich a připojit je opět ke druhu jejich? Tedy co ty máš v hrsti své, dovedeš od sebe rozeznati, a Bůh by nedovedl od sebe rozeznati a opět spojit, co drží v ruce své?

Obrazem vzkříšení jsou tyto zjevy přírodní (všecky právě tak nepochopitelné a právě tak skutečné jako budoucí zmrtvýchvstání): Probouzející se jaro, vzchá-

¹⁾ Věřím, že po popelu Damasa vzkřísí (Kristus).

zející zrno, z kukly vylétající motýl, líhnoucí se ptáče. Proto je vejce symbolem vzkříšení.

II. O tom, jaká budou naše vzkříšená těla, víme jen málo:

1. vzkříšené tělo bude totéž, které měl člověk za živa. Jinak nebylo by vzkříšení úplné (dokonalé).

K tomu však není třeba všech prvků, kteréž kdysi v těle byly; stačí jistě, aby vzkříšené tělo bylo podstatně totéž, jako dřívější. I v přítomném těle jsou tělesné látky ve stálé výměně, jestliže však naše tělo i nyní je totéž, kteréž bylo před lety, může i vzkříšené tělo býti totéž, byt i nemělo v sobě všech složek a prvků dřívějších.

Také Ježíš Kristus vstal z mrtvých v tom těle, které bylo vloženo do hrobu, a přesvědčil o tom učedníky, ukazuje jim své rány.

2. těla vzkříšených nebudou stejná.

Vzkříšení je zároveň odplatou. Proto těla dobrých budou velice krásná a oslavená; těla zlých nebudou tak oslavena, ale podrobena utrpením všeho druhu.

Všichni zajisté vstaneme z mrtvých, ale ne všichni budeme proměněni. (1. Kor. 15, 51.)

Vlastnosti těl oslavených líčí sv. P a v e l takto:

Rozsívá se tělo porušitelné, vstane neporušitelné; rozsívá se nesličné, vstane oslavené; rozsívá se nemocné, vstane mocné; rozsívá se tělo živočišné, vstane tělo duchovní. (1. Kor. 15, 42—44.)

Sv. Pavel připisuje tělům oslaveným čtyři vlastnosti: 1. neporušitelnost (impassibilitas), 2. jasnost (claritas), 3. čilost (agilitas), 4. jemnost (subtilitas).

III. Z víry ve zmrtvýchvstání prýští křesťanská úcta k mrtvým a posvátnost křesťanského pohřbu. Církev neschvaluje zvyku pohanského světa a nynější nevěrecké osvěty, kteráž na vzdor křesťanství spaluje mrtvoly. Církev své mrtvé pochovává na sv. polích, kde její zesnulí tiše odpočívají ve stínu kříže Kristova. Jsou podobni semení, kteréž zetlí ve tmavé zemi, aby pak povstalo k novému životu.

Učení o zmrtvýchvstání káže člověku, aby choval v úctě své tělo a je posvěcoval.

§ 96. ● soudu obecném.

1. Po zmrtvýchvstání bude následovati hned soud p o s l e d n í n e b o b e c n ý. Slove obecný, protože na něm budou souzeni všichni lidé celého světa; slove poslední, protože po něm už nebude žádného jiného soudu.

2. O posledním soudu svědčí:

a) P í s m o sv.

Syn zajisté člověka přijde v slávě Otce svého s anděly svými a tehdyž odplatí jednomu každému podle skutků jeho. (Mat. 16, 27.)

b) církev vždycky věřila v poslední soud.

Symbolum apoštolské má slova: Inde venturus est iudicare vivos et mortuos.¹⁾

3. Ježíš Kristus sám jako byl Vykupitelem světa, tak bude i jeho soudcem. Sám popisuje svým učedníkům svůj příchod k poslednímu soudu.

A tehdy se ukáže znamení Syna člověka na nebi a tehdy budou kvíleti všechna pokolení země a uvidí Syna člověka přicházejícího v oblacích nebeských s mocí velikou a velebností. (Mat. 24, 30.)

4. Jak poslední soud bude se konati, vylíčil Ježíš Kristus sám slovy (Mat. 25, 31—46):

Když pak přijde Syn člověka ve velebnosti své a všichni andělé s ním, tedy se posadí na trůnu velebnosti své a shromáždění budou před něj všichni národové. I rozdělí je od sebe, jako pastýř odděluje ovce od kozlů, a postaví ovce zajisté na pravici své, kozly pak na levici. Tehdy dí král těm, kteří na pravici jeho budou: Pojdte, požehnaní Otce mého, vládněte královstvím vám připraveným od ustanovení světa!

Potom řekne i těm, kteříž na levici budou: Odejděte ode mne, zlořečení, do ohně věčného, kterýž jest připraven ďáblu a andělům jeho! I půjdou tito do trápení věčného, ale spravedliví do života věčného.

5. Důvody, proč mimo soud soukromý bude ještě soud obecný, jsou tyto:

1) aby Boží moc a spravedlnost, láska a moudrost před celým světem byla zjevena; 2) aby Ježíš Kristus ode všech lidí byl uznán a oslaven; 3) aby spravedliví došli zasloužené cti, bezbožní pak zaslouženého zahanbení.

Při posledním soudu ukáže se prozřetelnost Boží v pravém světle a objasní se všem lidem záhady života pozemského, proč nevinný trpěl, proč hříšník žil v blahobytu, proč Bůh hříšníků šetřil, jaké milosti udílel jednotlivým lidem a celým národům.

Při posledním soudu všichni lidé, i nevěrci, budou nuceni uznati Ježíše Krista za Syna Božího a vzdáti mu poctu božskou. Ve jménu Ježíšově bude klekati každé koleno nebeských, zemských i pekelných, a každý jazyk bude vyznávati, že Pán Ježíš jest ve slávě Boha Otce. (Fil. 2, 10—11.)

Při posledním soudě ukáže se, jakou cenu má ctnost. Tehdy bezbožní budou lkáti: Toť jsou ti, kteří nám byli kdysi k posměchu a za přísloví potupné. My nesmyslní měli jsme život jejich za pošetilost a konec jejich za nectný. Aj, jak jsou počtení mezi syny Boží a mezi svatými jest los jejich! (Moudr. 5, 3—5.)

Poslední soud vylíčil básnický františkán Tomáš z Celana v sekvenci Dies irae.

¹⁾ Odtud přijde soudit živých i mrtvých. Živými míní se tu asi ti, kteří se posledního dne dočkají (1. Sol. 4, 16.), snad i duševně živí, t. j. dobří; mrtví byli by pak zlí.

6. Poslední soud je závěr světových dějin, konec všeho času. Církev bojující i trpící přestane, víra přejde ve vidění, naděje dojde splnění, a Bůh bude opět všechno ve všem.

Když pak jemu všechno poddáno bude, tehdy i sám Syn poddán bude tomu, kterýž jemu všechno poddal, aby byl Bůh všechno ve všem. (1. Kor. 15, 28.)

§ 97. ● konci světa a jeho proměně.

Proti materialistickým názorům staré a nové doby, kteréž učí věčnému oběhu ve všemmíru, hlásá určitě zjevení Boží:

1. Tento viditelný svět jednou přestane (míní se tu konec dosavadní podoby světa a nynějšího světového řádu). Kristus předpovídá konec světa s naprostou jistotou:

A budou znamení na slunci a na měsíci i na hvězdách a na zemi, soužení národů pro bouři hluku mořského a vlnobití, takže schnouti budou lidé pro strach očekávání těch věcí, kteréž přijdou na všecken svět; neboť moci nebeské hýbati se budou; a tehdaž uzří Syna člověka, jak se bere v oblaci s mocí velikou a velebností. Amen, pravím vám, že nepomine pokolení toto, až se všechny ty věci stanou. Nebe a země pominou, ale slova má nepominou. (Luk. 21, 25. Srov. Mat. 24, 29.)

2. Viditelný svět nezmizí však beze stopy, nebude zničen, nýbrž proměněn; stane se lepším a dokonalejším.

Podle slov sv. apoštola **P a v l a** „pomine způsob tohoto světa“ (1. Kor. 7, 31.) zajde jen podoba tohoto světa.

Kristus mluví o obnově světa u sv. Matouše: Amen, pravím vám, že vy, kteří jste následovali mne, v **d r u h é m n a r o z e n í**, když seděti bude Syn člověka na stolici velebnosti své, budete i **vy** seděti na dvanácti stolicích, soudíce dvanáctero pokolení izraelských. (Mat. 19, 28.)

Viděl jsem nebe nové a zemi novou. Nebo první nebe a první země pominuly. (Zjev. 21, 1.)

Podle výroku sv. **P e t r a** Bůh užije ohně, aby svět zničil a znova obnovil.

Přijde den Páně jako zloděj. Tehdy nebesa s velikou prudkostí pominou a živlové horkostí se rozplynou, země pak a díla, která jsou na ní, shoří.“ (2. Petr. 3, 10.)

Sv. Petr nerozumí tu slovem „nebesa“ nebeskou bář, nýbrž zemskou atmosférou. Oheň zničí jenom zemi, neboť jen země pro hřích prvních rodičů byla stižena kletbou.

3. Kterak vyhlížeti bude nový, proměněný svět, o tom Písmo sv. mluví jen všeobecně. Tolik plyne z Písma sv. (Řím. 8, 19. 2. Petr. 3, 13. Zjev. sv. Jana 21, 1.), že svět tento promění se ve svět lepší a dokonalejší (příroda bude vysvobozena z kletby hřichu, bude zbavena pomíjejícího a porušitelnosti) a bude účasten oslavy dítek Božích (příroda bude oslavena, přizpůsobena oslaveným tělům blažených; bude snad druhým rájem).

Bude-li i na nové této zemi organický život, nevíme.

I toto stvoření bude vysvobozeno od služebnosti porušení ve svobodu slávy synů Božích. (Řím. 8, 21.)

4. S učením sv. Písma souhlasí i věda i tradice národů.

a) Věda učí, že konec světa nastane. Slunce pozbývá čím dále, tím více tepelné energie, chladne, časem bude tato energie vyčerpána úplně, slunce vychladne, a nastane smrt na všech jeho oběžnicích. (Entropie světa.) Tak tomu jest již na měsíci. (Srov. I. část apolog. 2. vyd. 8.) Konec světa může však nastati i dříve neočekávanou katastrofou, na př. srážkou naší země s kometou, přiblížila-li by se stálice k naší sluneční soustavě atd.

b) Tradice všech národů obírají se skonáním světa.

Persané věřili, že tento svět je pod vládou zlého boha Ahrimana a podle Bundeheše (zoroastrovské kosmografie) kometa se srazí se zemí, zapálí ji, hory se horkem roztaví, i Ahrimana spálí řeka rozpuštěné ohnivé rudy — a tak bude svět očištěn a ode vši nespravedlnosti osvobozen. Germánští národové čekali, že svět zahyne v ohni, zlo bude zničeno a že ze zkázy vzejde nové pokolení bohů i lidí. (Podle Eddy.)

Římané a Řekové byli téhož domnění. U O v i d i a vzpomíná si Jupiter:

Esse quoque in fatis reminiscitur adfore tempus,
quo mare, quo tellus correptaque regia caeli
ardeat et mundi moles operosa laboret.

Metam. I. 256—258.¹⁾

Tak starý věk dává za pravdu slovům křesťanského básníka T o m á š e z C e l a n a († 1260):

Dies irae, dies illa
solvat saeculum in favilla,
teste David cum Sibylla.²⁾

Bohu, králi věků nesmrtelnému, neviditelnému čest a sláva na věky věkův.
Amen.

. . . A nevěděl jsem, jak nechápavě hledím na křesťanství, když pouze jeho krása a poesie mne unáší . . . Jest více než poesie a umění, co Ježíš Kristus pravil, když řekl: Já jsem vzkříšení a život! . . . Jsou mnohé duše dnes, jež unaveny tou věčnou skepsí naší chladné doby a plny touhy po něčem, co není . . .

Ne ve věcech, jen v Bohu najdeš pokoj, ó duše zmítaná, takový pokoj, ne jako dává svět, jak Kristus dává! Zeyer. Troje paměti Víta Choraze.

¹⁾ Sudby také pomní, jak prý doba nastane jednou,
v nížto i země i tuň i nebeské sídlo požárem
pláti budou a velepracná světa stavba se zviklá.

²⁾ Den ten hněvu, hrůzy, tmavý,
celý vesmír v popel stráví,
Sibylla i David praví.

Přel. Červenka.

Přel. Vrchlický.

Část čítanková.

Ze St. zákona.

1. Z knih Mojžíšových.

1. kn. Mojžíšova 1, 1—31, 2, 1—3.

Zpráva o stvoření světa.

Kapitola 1.

Stvoření nebe i země i všech věcí v šesti dnech.

1. Na počátku stvořil Bůh nebe a zemi.
2. Země pak byla pustá a prázdná, a tma byla nad propastí, a duch Boží vznášel se nad vodami.
3. I řekl Bůh: Buď světlo. A učiněno jest světlo.
4. I viděl Bůh světlo, že bylo dobré: a oddělil světlo od temností.
5. A nazval světlo dnem, a tmu nocí: i stal se večer a jitro, den první.¹⁾
6. Řekl také Bůh: Buď obloha uprostřed vod: a odděl vody od vod.
7. I učinil Bůh oblohu a oddělil vody, kteréž byly pod oblohou, od těch, kteréž byly nad oblohou. A stalo se tak.
8. I nazval Bůh oblohu nebem: a stal se večer a jitro, den druhý.
9. Řekl pak Bůh: Shromažďte se vody, kteréž pod nebem jsou, v místo jedno: a ukaž se sucho. I stalo se tak.
10. A nazval Bůh sucho zemí, a shromáždění vod nazval mořem. A viděl Bůh, že to bylo dobré.

¹⁾ Tma byla před světlem a noc šla přede dnem; protože počítali Židé, jakož i potom církve, dny svátků svých od jednoho večera do druhého.

11. I řekl: Zplodí země bylinu zelenou a činící símě, a dřevo plodné nesoucí ovoce podle pokolení svého, jehož by símě v něm samém bylo na zemi. I stalo se tak.
12. A vydala země bylinu zelenou, a činící símě podle pokolení svého, a dřevo nesoucí ovoce, a mající jedno každé símě podle tvárnosti své. A viděl Bůh, že to bylo dobré.
13. I stal se večer a jitro, den třetí.
14. Řekl pak Bůh: Buďte světla na obloze nebeské, a ať dělí den a noc, a jsou na znamení časů, dnů i let:
15. aby svítala na obloze nebeské a osvětcovala zemi. I stalo se tak.
16. A učinil Bůh dvě světla veliká: světlo větší, aby panovalo nade dnem, a světlo menší, aby panovalo nad nocí: i hvězdy.
17. A postavil je na obloze nebeské, aby svítala nad zemí,
18. a panovala nade dnem a nocí, a dělila světlo a tmu. A viděl Bůh, že to bylo dobré.
19. I stal se večer a jitro, den čtvrtý.
20. Řekl také Bůh: Vydejte vody plaz duše živé, a létavé nad zemí pod oblohou nebeskou.
21. I stvořil Bůh velryby veliké, a všelikou duši živou a hýbající se, kterouž vydaly vody v tvárnostech jejich, a všeliké létavé podle pokolení jeho. A viděl Bůh, že to bylo dobré.
22. I požehnal jim, řka: Rosttež a množte se, a naplňte vody mořské: a ptactvo ať se rozmnožuje na zemi.
23. I stal se večer a jitro, den pátý.
24. Řekl také Bůh: Vydej země duši živou podle pokolení jejího, zeměplazy i zvířata zemská podle tvárností jejich. I stalo se tak.
25. A učinil Bůh zvířata zemská podle tvárností jejich, i všeliký zeměplaz podle pokolení jeho. A viděl Bůh, že to bylo dobré.
26. I řekl: Učiňme člověka k obrazu a podobenství svému: a ať panuje nad rybami mořskými a nad ptactvem nebeským, i nad zvířaty, i nade vší zemí, i nad všelikým plazem, kterýž se hýbe na zemi.
27. A stvořil Bůh člověka k obrazu svému: k obrazu Božímu stvořil ho, muže a ženu stvořil je.
28. I požehnal jim Bůh a řekl: Rosttež a množte se, a naplňte zemi a podmaňte ji, a panujte nad rybami mořskými a nad ptactvem nebeským, i nade všemi živočichy, kteříž se hýbají na zemi.

29. I řekl Bůh: Hle, dal jsem vám všelikou bylinu nesoucí semeno na zemi, a všecko dříví, kteréž má v samém sobě semeno pokolení svého, aby vám bylo za pokrm:
30. a všechněm živočichům zemským, i všemu ptactvu nebeskému, i všemu, což se hýbe na zemi, a v čemž jest duše živá, aby měli ku pokrmu. I stalo se tak.
31. A viděl Bůh vše, což byl učinil: a bylo velmi dobré. I stal se večer a jitro, den šestý.

Kapitola 2.

Posvěcení dne sedmého.

1. Tedy dokonána jsou nebesa a země, i všechna okrasa jejich.
2. A dokonal Bůh dne sedmého dílo své, kteréž byl učinil: a odpočinul dne sedmého ode všeho díla, kteréž byl dělal.
3. I požehnal dni sedmému; a posvětil ho:¹⁾ nebo v něm byl přestal ode všeho díla svého, kteréž stvořil Bůh, aby je učinil.²⁾

2. Z knihy Job.

1, 1—22, 2, 1—10.

Jobova trpělivost a odevzdanost.

1. Byl muž v zemi Hus, jménem Job, a muž ten byl prostý a upřímný, a boje se Boha a vystříhaje se zlého.
2. I narodilo se jemu sedm synů a tři dcery.
3. A měl dobytka sedm tisíc ovec a tři tisíce velbloudů, pět set také spřežení volů a pět set oslic, a čeledí velmi mnoho: a byl muž ten veliký mezi všemi východními.³⁾

¹⁾ Aby i člověk ten den od práce přestal, a službou Boží jej posvěcoval.

²⁾ T. j. které stvořiv učinil, aneb dokonal.

³⁾ T. j. byl nejzámožnější mezi Araby. Arabie se nazývá v Písmě sv. obyčejně zemí východní, poněvadž Israelitům v zemi zaslíbené ležela na východ. Mluvě o mohovitosti nábožného Joba, sv. Augustin připomíná, že Bůh rozdává bohatství spravedlivým i nespravedlivým. Spravedlivým, aby nikdo neměl bohatství samo v sobě za opravdové zlé; nespravedlivým pak, aby nikdo nemyslel, že bohatství jest opravdové aneb jediné dobré.

4. I chodívali synové jeho a strojívali hody po domích každý ve dni svém.¹⁾ A posílající zvávali své tři sestry, aby jedly a pily s nimi.
5. A když vystřídali dny hodů, posílal k nim Job a posvěcoval jich,²⁾ a vstávaje na úsvitě, obětoval oběti zápalné za jednoho-každého. Nebo říkával: Aby snad nebyli zhřešili synové moji, a nedobrořečili Bohu³⁾ v srdcích svých. Tak činíval Job po všechny dny.
6. Jednoho pak dne, když přišli synové Boží, aby se postavili před Hospodinem, byl tu mezi nimi také satan.⁴⁾
7. Jemužto řekl Hospodin: Odkud jdeš? Kterýž odpovídaje, řekl: Obcházel jsem zemi, a prošel jsem ji.
8. I řekl Hospodin k němu: Spatřil-lis služebníka mého Joba, že není jemu na zemi rovného, (ježto jest) muž prostý a upřímný, a bojící se Boha, a vystříhající se zlého?
9. Jemužto odpovídaje satan, řekl: Zdaliž se Job darmo bojí Boha?⁵⁾
10. Zdažs ty ho neohradil i domu jeho, i všeho statku vůkol,⁶⁾ dílům rukou jeho požehnal jsi, a vladařství jeho vzrostlo na zemi?
11. Ale vztáhni maličko ruku svou, a dotkni se všeho, což má, nebude-liť v tvář dobrořečiti tobě.
12. Tedy řekl Hospodin satanovi: Hle, všechny věci, kteréž má, v ruce tvé jsou: toliko na něj nevztahuj ruky své.⁷⁾ I vyšel satan od tváře Hospodinovy.

¹⁾ T. j. strojívali hody, střídající se jeden po druhém, a to, jakž podobno, každý na den svého narození. Viz níž 13.

²⁾ T. j. rozkázal, aby posvěcující se všelijakým očišťováním a zdržováním se od toho, co by jich poskvřiti mohlo, připravili se k obětem.

³⁾ Dobrořečiti jest žehnati, ale může se také rozuměti opak, totiž zlořečiti. Užívá se tu pěkného slova místo neslušného, jehož nesluší do úst vzíti.

⁴⁾ Synové Boží jsou andělé, poslové Boží k lidem a strážcové lidí. Satan jest protivník, nepřítel, pokušitel, kterýž obchází, jako lev řvoucí, hledaje, koho by pohltil.

⁵⁾ Báti se Boha, jest Bohu sloužiti varováním se zlého a činěním dobrého.

⁶⁾ T. j. svou ochranou, tak aby mu nikdo uškoditi nemohl.

⁷⁾ Jakoby řekl: Poněvadž ty se domníváš, že Job pro zisk toliko v pobožnosti pevně stojí, dávám všechny jeho věci v moc tvou, můžeš mu je odejmouti, toliko jeho osoby ať se nikterak nedotýkáš. Najdeť se zajisté, že se mylíš, a že Job upřímně jest bohobojný.

13. Jednoho pak dne, když synové a dcery jedli a pili víno v domě bratra svého prvorozeného,
14. přišel k Jobovi posel, kterýž pravil: Volové orali, a oslice se pásly podlé nich,
15. i učinili vpád Gabejští a zajali všechno, a služebníky pobili mečem, a utekl jsem (toliko) já sám, abych to oznámil tobě.
16. A když on ještě mluvil, přišel druhý a řekl: Oheň Boží spadl s nebe, a udeřiv do ovec i služebníků zabil je, i utekl jsem já sám, abych to oznámil tobě.
17. A když i ten ještě mluvil, přišel jiný a řekl: Chaldejští zšikovali tři houfy, a připadli na velbloudy a zajali je, k tomu i služebníky pobili mečem, a utekl jsem já sám, abych to oznámil tobě.
18. Ještě (také) ten mluvil, a hle jiný přišel a řekl: Když synové tvoji a dcery tvé jedli a pili víno v domě bratra svého prvorozeného,
19. náhle vítr prudký strhl se od strany pouště, a udeřil na čtyři úhly domu, kterýž padna zasul děti tvé, i zemřely, a utekl jsem (toliko) já sám, abych to oznámil tobě.
20. Tehdy vstal Job a roztrhl roucho své, a oholiv hlavu svou,¹⁾ padna na zem, poklonil se,
21. a řekl: Hospodin dal, Hospodin vzal: jakž se Hospodinu líbilo, tak se stalo: buď jméno Hospodinovo požehnáno.
22. V tom ve všem nezhřešil Job rty svými, ani co rouhavého proti Bohu mluvil.

Kapitola 2.

Job těžkou nemocí trápen, 9. od ženy posměch trpěl, 11. a od přátel navštíven nebyl.

1. I stalo se opět, když jednoho dne přišli synové Boží a postavili se před Hospodinem, (a) přišel také i satan mezi ně a postavil se před obličejem jeho,
2. že řekl Hospodin satanovi: Odkud jdeš? Kterýžto odpovídaje, řekl: Obcházel jsem zemi, a prošel jsem ji.
3. I řekl Hospodin satanovi: Spatřil-lis služebníka mého Joba, že není jemu rovného na zemi, (a jest) muž prostý a upřímný, a bojící se Boha, a vystříhající se zlého, a že až posavad zacho-

¹⁾ To všechno na znamení smutku.

vává nevinnost? Ty pak pohnul jsi mne proti němu, abych trápil ho nadarmo.¹⁾

4. Jemužto odpovídaje satan řekl: Kůži za kůži, a všechno, což má člověk, dá za život svůj:²⁾
5. ale vztáhni ruku svou, a dotkni se kostí jeho i těla, a tehdaž uzříš, že v tvář dobrořečiti bude tobě.
6. Tedy řekl Hospodin satanovi: Aj, v ruce tvé jest: avšak duši jeho zachovej.³⁾
7. Vyšed tedy satan od tváři Hospodinovy, ranil Joba nežitem nejhorším,⁴⁾ od paty nohy až do vrchu hlavy jeho:
8. kterýžto střepinou hnis očišťoval, sedě na smetišti.⁵⁾
9. I řekla jemu manželka jeho: Ještě ty trváš v sprostnosti své? Dobrořeč Bohu a umři.⁶⁾
10. Kterýžto řekl k ní: Jako jedna z bláznivých žen mluvila jsi: jestliže dobré věci brali jsme z ruky Boží, zlých proč bychom nepřijímali? V tom ve všem nezhřešil Job rty svými.

3. Žalm 50.

Upravil V. Hornof.

Lítost duše kající a prosba za odpuštění hříchů.

1. Ku konci, žalm Davidův,
2. když k němu přišel prorok Náthan . . .

¹⁾ T. j. bez viny, nemaje k němu příčiny.

²⁾ Kůži, t. j. zdraví a živobytí cizí — dětí, služebníků, i všechno jmění, za zdraví a živobytí své.

³⁾ T. j. vezmi mu zdraví, ale při životě ho zachovej.

⁴⁾ Sv. Jan Zlatouústý a jiní starší i novější Písem sv. vykladaelé mají Jobovu nemoc za nejtraplivější malomocenství, jakéž zvláště v Egyptě obyčejno bylo (5. Mojž. 28, 27) a elephantiasis, t. j. nemoc slonová, slulo, poněvadž i nohy nemocnému tolik nabíhaly, že se podobaly neohebným nohám slonovým. Ostatně trpěl nemocný na těle nesnesitelné bolesti, jsa totiž jako jediný vřed, a na duši úzkostlivost až k zoufání. Byla to nemoc nezhojitelná, stavíc před oči smrt jistou, ale zdloouvavou.

⁵⁾ T. j. na smetišti neb popelu, jak v smutku obyčej byl.

⁶⁾ T. j. dej Bohu výhost, aneb umři! Vytýká žena netrpělivá muži svému neprospěšnost jeho bohabojnosti a domýšlí se, že by snad spíše pomoc byla, kdyby se Boha odřekl a jinam obrátil. Tak mnozí obraeují se v podobných okolnostech k rozličným podivnostem i nesmyslnostem, k zaříkávání, kouzlům a čarám atd., jak i Saul učinil.

3. Smiluj se nade mnou, Bože, podle velikého milosrdenství svého
a podle množství slitování svých, shlaď nepravost mou.
4. Obmyj mne dokonale od nepravosti mé
a od hříchu mého očišť mne!
5. Neboť nepravost svou já poznávám
a hřích svůj na mysli mám vždycky.
6. Tobě samému zhřešil jsem a zlé před tebou učinil,
abys spravedlivým nalezen byl v řečech svých
a zvítězil, když posuzován býváš.
7. Neboť hle, v nepravostech počat jsem
a ve hříších počala mne matka má.
8. Neboť hle, pravdu v oblibě máš,
neznámé a skryté věci moudrosti své jsi mi oznámil.
9. Pokrop mne yzopem a očištěn budu,
obmyj mne a nad sněh zbělen budu.
10. Sluchu mému dáš radost a veselí
a zplesají kosti ponížené.
11. Odvrát tvář svou od hříchů mých
a všechny nepravosti mé shlaď.
12. Srdce čisté stvoř ve mně, Bože,
a ducha přímého obnov v útrokách mých.
13. Nezamítej mne od tváře své
a ducha svatého svého neodnímej ode mne.
14. Navrať mi radost spasení svého
a duchem statečným utvrď mne.
15. Učiti budu hříšné cestám tvým
a bezbožní obrátí se k tobě.
16. Vysvoboď mne z krviný,¹⁾ Bože, Bože spasení mého,
a oslavovati bude jazyk můj spravedlnost tvou.
17. Pane, rty mé otevři,
a ústa má zvěstovati budou chválu tvou.
18. Neboť kdybys žádal oběti, přinesl bych ji zajisté,
ale v zápalech nemáš záliby.
19. Obětí Bohu duch zkormoucený,
srdcem kajícím a pokorným, Bože, nepohrdneš.

I. David
žádá Boha
vroucně za
milost
a odpuštění
hříchu.

Uvádí
motivy
odpuštění.

Opakuje
prosbu za
milost
odpuštění.

Prosí za
srdce čisté
a ducha
statečného,
který by
zlému
odpíral.

II. Prosbu
za odpuštění
provází sliby
dosti učinění:
1. učiti chce
hříšné
cestám Páně,
2. chváliti
Boha,

3. kajícně
žíti,

¹⁾ Vina prolité krve Uriášovy, která (Gen. 4, 10) o pomstu volá.

4. oběti spravedlnosti
přinášeti.

20. Prokaž milost svou, ó Pane, v dobrotivosti své Sionu, aby vzdělány byly zdi Jerusalemské.
21. Tehdáž přijmeš oběť spravedlnosti, dary a zápaly, tehdáž položí na oltář tvůj oběti zvířat mladých.

4. Z Ezechiele proroka. 37, 1—10.

Vidění kostí, jež ožily.

Upravil V. Hornof.

1. Učiněna jest ruka Páně nade mnou
a v duchu Hospodinovu vyvedla mne
a pustila mne uprostřed pole,
jež bylo plné kostí.
2. A obvedla mne jimi kolem;
bylo pak jich velmi mnoho na povrchu pole
a suché náramně.
3. A řekl ke mně:
Synu člověka, mníš-li, že živý budou kosti tyto?
4. I řekl jsem:
Pane Bože, ty víš!
A řekl ke mně:
Prorokuj o kostech těchto a rei jim:
Kosti suché, slyšte slovo Hospodinovo!
5. Toto praví Pán Bůh kostem těmto:
Hle, já vpustím ve vás ducha
a živý budete!
6. A složím na vás žíly
a maso vzrůstí dám na vás
a kůží vás obepnu
a dám vám ducha a živý budete;
a zvíte, že já jsem Hospodin.
7. I prorokoval jsem, jakž mi byl rozkázal.
Stal se pak zvuk, když jsem prorokoval,
a aj, pohnutí:
a družily se kosti ke kostem,
jednokaždá k místu spojení svého.

8. A viděl jsem a hle,
žíly a maso na nich vzešlo
a kůže na nich svrchu se rozepíala,
ducha však neměly.
9. I řekl ke mně:
Prorokuj k duchu,
prorokuj, synu člověka, a rei duchu:
Toto praví Pán Bůh:
Ode čtyř větrů přijď, duchu,
a vdechni na tyto zbité,
ať ožijí!
10. I prorokoval jsem, jakž mi byl přikázal,
a všel do nich duch, a ožili
a stáli na nohou svých,
zástup mocný a veliký velmi.

5. Vyznání víry:

a) Apoštolské.

Credo in Deum, Patrem omnipotentem, Creatorem caeli et terrae. Et in Jesum Christum, Filium eius unicum, Dominum nostrum: qui conceptus est de Spiritu Sancto, natus ex Maria Virgine, passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus et sepultus: descendit ad inferos; tertia die resurrexit a mortuis: ascendit ad caelos, sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis: inde venturus est iudicare vivos et mortuos. Credo in Spiritum Sanctum, sanctam Ecclesiam catholicam: Sanctorum communionem, remissionem peccatorum, carnis resurrectionem, vitam aeternam. Amen.

b) Nicejsko-čarhradské.

Credo in unum Deum, Patrem omnipotentem, factorem caeli et terrae, visibilium omnium et invisibilium. Et in unum Dominum Jesum Christum, Filium Dei unigenitum. Et ex Patre natum ante omnia saecula. Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero; genitum non factum, consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt. Qui propter nos homines et propter nostram salutem descendit de caelis. Et incarnatus est de Spiritu Sancto ex Maria Virgine et homo factus est. Crucifixus etiam pro nobis sub Pontio Pilato, passus et

sepultus est. Et resurrexit tertia die secundum Scripturas. Et ascendit in caelum, sedet ad dexteram Patris. Et iterum venturus est cum gloria, iudicare vivos et mortuos, cuius regni non erit finis. Et in Spiritum Sanctum, Dominum et vivificantem, qui ex Patre Filioque procedit, qui cum Patre et Filio simul adoratur et conglorificatur; qui locutus est per prophetas. Et unam sanctam catholicam et apostolicam Ecclesiam. Confiteor unum baptisma in remissionem peccatorum et exspecto resurrectionem mortuorum et vitam venturi saeculi. Amen.

Z NOVÉHO ZÁKONA.

Z evangelií.

(Podle překladu Dr. Jana Sýkory.)

6. Z evangelia sv. Jana, 1, 1—18.

O božství a člověčenství Kristovu.

1. Na počátku bylo Slovo, a Slovo bylo u Boha a Bohem bylo Slovo. 2. To bylo na počátku u Boha. 3. Všecky věci povstaly skrze ně a bez něho nepovstalo nic (z toho), co učiněno jest. 4. V něm byl život, a Život byl světlem lidí, 5. a Světlo ve tmě svítí, a tma ho nepojala. 6. Vystoupil pak jeden člověk, byv poslán od Boha, jméno jeho bylo Jan; 7. ten přišel na svědectví, aby vydal svědectví o Světle, by všickni uvěřili skrze něho. 8. On nebyl Světlem, nýbrž aby svědectví vydal o Světle. 9. Bylo však světlo pravé, kteréž osvětluje každého člověka přicházejícího na tento svět. 10. Na světě bylo, a svět povstal skrze ně, ale svět ho nepoznal. 11. Do vlastního přišel, a svoji ho nepřijali. 12. Kdokoli však jej přijali, dal jim moc stát se dítkami Božími, těm (totiž), kteří věří ve jméno jeho, 13. kteří se zrodili nikoli z krve, ani z vůle těla, ani z vůle muže, nýbrž z Boha. 14. A Slovo tělem učiněno jest, a přebývalo mezi námi, a viděli jsme slávu jeho, slávu to jako jednorozeného od Otce, plného milosti a pravdy. 15. Jan vydal svědectví o něm a volal řka: „To byl ten, o němž jsem pravil: Ten, jenž přijde po mně, přede mnou jest, neboť byl prve než já”. 16. A z plnosti jeho my všickni jsme obdrželi, a to milost jednu za druhou; 17. neboť Zákon byl dán skrze Mojžíše, milost (však) a pravda přišla skrze Ježíše Krista. 18. Boha nikdo nikdy neviděl; jednorozený Syn, jenž jest v lůně Otcově, ten (to) zjevil.

Poslední večeře.

7. Ustanovení nejsvětější svátosti oltářní.

Matouš, 26, 26—30.

26. Cenantibus autem eis, accepit Jesus panem, et benedixit ac fregit, deditque discipulis suis, et ait: Accipite et comedite: hoc est corpus meum. 27. Et accipiens calicem gratias egit, et dedit illis dicens: Bibite ex hoc omnes! 28. Hic est enim sanguis meus novi testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum. 29. Dico autem vobis: Non bibam amodo de hoc genimine vitis usque in diem illum, cum illud bibam vobiscum novum in regno Patris mei. 30. Et hymno dicto exierunt in montem Oliveti.

Marek, 14, 22—26.

22. Et manducantibus illis accepit Jesus panem, et benedicens fregit et dedit eis, et ait: Sumite, hoc est corpus meum. 23. Et accepto calice, gratias agens dedit eis, et biberunt ex illo omnes. 24. Et ait illis: Hic est sanguis meus novi testamenti, qui pro multis effundetur. 25. Amen dico vobis, quia iam non bibam de hoc genimine vitis usque in diem illum, cum illud bibam novum in regno Dei. 26. Et hymno dicto exierunt in montem Olivarum.

Lukáš, 22, 14—23.

14. Et cum facta esset hora, discubuit (Jesus), et duodecim apostoli cum eo. 15. Et ait illis: Desiderio desideravi hoc pascha manducare vobiscum, antequam patiar. 16. Dico enim vobis, quia ex hoc non manducabo illud, donec impleatur in regno Dei. 17. Et accepto calice gratias egit et dixit: Accipite et dividite inter vos. 18. Dico enim vobis, quod non bibam de generatione vitis, donec regnum Dei veniat. 19. Et accepto pane gratias egit et fregit et dedit eis, dicens: Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur; hoc facite in meam commemorationem. 20. Similiter et calicem, postquam cenavit, dicens: Hic est calix novum testamentum in sanguine meo, qui pro vobis fundetur. 21. Verumtamen ecce manus tradentis me mecum est in mensa. 22. Et quidem Filius hominis secundum quod definitum est vadit; verumtamen vae homini illi, per quem tradetur. 23. Et ipsi coeperunt quaerere inter se, quis esset ex eis, qui hoc facturus esset.

Sv Pavel, 1. list ke Korintským 11, 23—29.

23. Ego enim accepi a Domino, quod et tradidi vobis, quoniam Dominus Jesus, in qua nocte tradebatur, accepit panem, 24. et gratias agens fregit et dixit: Accipite et manducate; hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur: hoc facite in meam commemorationem. 25. Similiter et calicem, postquam cenavit, dicens: Hic calix novum testamentum est in meo sanguine; hoc facite, quotiescunque bibetis, in meam commemorationem. 26. Quotiescunque enim manducabitis panem hunc et calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis, donec veniat. 27. Itaque quicumque manducaverit panem hunc vel biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini. 28. Probet autem se ipsum homo, et sic de pane illo edat et de calice bibat. 29. Qui enim manducat et bibit indigne, iudicium sibi manducat et bibit, non diiudicans corpus Domini.

8. Ze Skutků apoštolských.

Sv. Pavel v Athénách.

17, 16—33.

16. Ἐν δὲ ταῖς Ἀθήναις ἐκδεχομένου αὐτοῦς τοῦ Παύλου, παρωξύνετο τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἐν αὐτῷ, θεωροῦντι κατείδωλον οὔσαν τὴν πόλιν. 17. Διελέγετο μὲν οὖν ἐν τῇ συναγωγῇ τοῖς Ἰουδαίοις καὶ τοῖς σεβομένοις, καὶ ἐν τῇ ἀγορᾷ κατὰ πᾶσαν ἡμέραν πρὸς τοὺς παρατυγχάνοντας. 18. Τινὲς δὲ τῶν Ἑπικουρείων καὶ τῶν Στωϊκῶν φιλοσόφων συνέβαλλον αὐτῷ. καὶ τινες ἔλεγον· Τί ἂν θέλοι ὁ σπερμολόγος οὗτος λέγειν; οἱ δέ· Ξένων δαιμονίων δοκεῖ καταγγελεὺς εἶναι, ὅτι τὸν Ἰησοῦν καὶ τὴν ἀνάστασιν αὐτοῖς εὐηγγελίζετο. 19. Ἐπιλαβόμενοί τε αὐτοῦ ἐπὶ τὸν Ἄρειον πάγον ἤγαγον, λέγοντες· Δυνάμεθα γινῶναι, τίς ἡ καινὴ αὕτη ἡ ὑπὸ σοῦ λαλουμένη διδαχὴ; 20. Ξενίζοντι· γὰρ τινα εἰσφέρεις εἰς τὰς ἀκοὰς ἡμῶν· βουλόμεθα οὖν γινῶναι, τί ἂν θέλοι ταῦτα εἶναι. 21. Ἀθηναῖοι δὲ πάντες καὶ οἱ ἐπιδημοῦντες ξένοι εἰς οὐδὲν ἕτερον εὐκαίρουν, ἢ λέγειν τι καὶ ἀκούειν καινότερον. 22. Σταθεὶς δὲ ὁ Παῦλος ἐν μέσῳ τοῦ Ἀρείου πάγου ἔφη· Ἄνδρες Ἀθηναῖοι, κατὰ πάντα ὥς δεισιδαιμονεστέρους ὑμᾶς θεωρῶ. 23. Διερχόμενος γὰρ καὶ ἀναθεωρῶν τὰ σεβάσματα ὑμῶν ἡϋρόν καὶ βωμόν, ἐν ᾧ ἐπεγέγραπτο· „Ἀγνώστῳ θεῷ.“ Ὁν οὖν ἀγνοοῦντες εὐσεβεῖτε, τοῦτον ἐγὼ καταγγέλλω ὑμῖν. 24. Ὁ θεὸς ὁ

ποιήσας τὸν κόσμον καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῷ, οὗτος οὐρανοῦ καὶ γῆς κύριος ὑπάρχων. οὐκ ἐν χειροποιήτοις ναοῖς κατοικεῖ, 25. οὐδὲ ὑπὸ χειρῶν ἀνθρώπων θεραπεύεται, προσδεόμενός τινος, αὐτὸς διδοὺς πᾶσιν ζωὴν καὶ πνοὴν καὶ τὰ πάντα. 26. Ἐποίησέν τε ἐξ ἐνὸς αἵματος πᾶν ἔθνος ἀνθρώπων κατοικεῖν ἐπὶ πᾶν τὸ πρόσωπον τῆς γῆς, ὀρίσας προστεταγμένους καιροὺς καὶ τὰς ὁροθεσίας τῆς κατοικίας αὐτῶν, 27. ζητεῖν τὸν κύριον, εἰ ἄρα γε ψηλαφήσειαν αὐτόν καὶ εὖροιεν, καίτοι γε οὐ μακρὰν ἀπὸ ἐνὸς ἐκάστου ἡμῶν ὑπάρχοντα. 28. Ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν, ὡς καὶ τινες τῶν καθ' ὑμᾶς ποιητῶν εἰρήκασιν· „Τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν.“ 29. Γένος οὖν ὑπάρχοντες τοῦ θεοῦ οὐκ ὀφείλομεν νομίζεин, χρυσῷ ἢ ἀργύρῳ ἢ λίθῳ, χαράγματι τέχνης καὶ ἐνθυμήσεως ἀνθρώπου, τὸ θεῖον εἶναι ὅμοιον. 30. Τοὺς μὲν οὖν χρόνους τῆς ἀγνοίας ὑπεριδὼν ὁ θεὸς τὰ νῦν παραγγέλλει τοῖς ἀνθρώποις πᾶσιν πανταχοῦ μετανοεῖν. 31. Διότι ἔστησεν ἡμέραν, ἐν ᾗ μέλλει κρίνειν τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ, ἐν ἀνδρὶ ᾧ ὥρισεν, πίστιν παρασχὼν πᾶσιν, ἀναστήσας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν... 32. Ἀκούσαντες δὲ ἀνάστασιν νεκρῶν, οἱ μὲν ἐχλεύαζον, οἱ δὲ εἶπον· Ἀκουσόμεθά σου πάλιν περὶ τούτου. 33. Καὶ οὕτως ὁ Παῦλος ἐξῆλθεν ἐκ μέσου αὐτῶν.

Ze sv. Otců.

Didache sive Doctrina Duodecim Apostolorum scripta probabilissime inter 80—90 p. Chr.

9. De ritu baptismi.

Cap. 7.

De baptismo autem, sic baptizate: haec omnia postquam antea dixistis, baptizate *in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti* in aqua viva. Sin autem non habes aquam vivam, in alia aqua baptiza; si non potes in frigida, in calida. Sin autem neutram habes, effunde in caput ter aquam *in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti*. Ante baptismum ieiunato baptizans et baptizandus et si qui alii possunt; baptizandum autem iube ieiunare unum vel duos dies antea.

10. Didache a) Preces eucharisticae.

Quod ad gratiarum actionem attinet, sic gratias agite; primum de calice: Gratias tibi agimus, Pater noster, pro sancta vite David

pueri tui, quam indicasti nobis per J e s u m puerum tuum; gloria tibi in saecula. De pane fracto autem: Gratias tibi agimus, Pater noster, pro vita et scientia, quam indicasti nobis per J e s u m puerum tuum; gloria tibi in saecula. Sicut hic panis fractus dispersus erat supra montes et collectus factus est unus, ita colligatur Ecclesia tua a finibus terrae in regnum tuum; quoniam tua est gloria et virtus per J e s u m C h r i s t u m in saecula. Nemo autem edat neve bibat de vestra gratiarum actione, nisi qui baptizati sunt in nomine Domini; de hoc etenim dixit Dominus: *Ne date sanctum canibus.*

b) De sacrificio eucharistico in die Dominica.

Die Dominica autem convenientes frangite panem et gratias agite, postquam delicta vestra confessi estis, ut sit mundum sacrificium vestrum. Omnis vero, cui est controversia cum amico suo, ne conveniat vobiscum, donec reconciliati sunt, ne inquinetur sacrificium vestrum. Hoc enim est dictum a Domino: *In omni loco et tempore offeratur mihi sacrificium mundum, quoniam rex magnus sum, dicit Dominus, et nomen meum mirabile in gentibus.*

11. Iustinus Martyr. obiit inter 163 et 167.

De conventu eucharistico.

Apolog. 1, c. 65—67.

Deinde ei, qui fratribus praeest, panis affertur, et poculum aquae et vini: quibus ille acceptis laudem et gloriam universorum Parenti per nomen Filii et Spiritus Sancti emittit, et eucharistiam, sive gratiarum actionem, pro his ab illo acceptis donis prolixè exsequitur. Postquam preces et eucharistiam absolvit, populus omnis acclamat, Amen. Amen autem Hebraea lingua idem valet ac Fiat. Postquam vero is, qui praeest, preces absolvit, et populus omnis acclamavit, qui apud nos dicuntur diaconi panem et vinum et aquam, in quibus gratiae actae sunt, unicuique praesentium participanda distribuunt, et ad absentes perferunt. 66. Atque hoc alimentum apud nos vocatur eucharistia, cuius nemini alii licet esse participi, nisi qui credat vera esse, quae docemus, atque illo ad remissionem peccatorum et regenerationem lavacro ablutus fuerit, et ita vivat, ut C h r i s t u s tradidit. Neque enim ut communem panem, neque ut communem potum ista suminus; sed quemadmodum per Verbum Dei caro factus. J e s u s C h r i s t u s Salvator noster et carnem et sanguinem habuit nostrae salutis causa; sic etiam illam, in qua per

precem ipsius verba continentem gratiae actae sunt, alimoniam, ex qua sanguis et carnes nostrae per mutationem aluntur, incarnati illius J e s u et carnem et sanguinem esse edocti sumus. Nam apostoli in commentariis suis, quae vocantur Evangelia, ita sibi mandasse J e s u m tradiderunt: eum scilicet accepto pane, cum gratias egisset, dixisse: *Hoc facite in meam commemorationem. Hoc est corpus meum*; et poculo similiter accepto, actisque gratiis dixisse: *hic est sanguis meus*, ipsisque solis tradidisse. 67. Ex illo tempore haec semper nobis invicem in memoriam revocamus; et qui habemus, indigentibus omnibus subvenimus, et semper una sumus. Atque in omnibus oblationibus laudamus Creatorem omnium per Filium J e s u m C h r i s t u m et per Spiritum Sanctum. Ac Solis, ut dicitur, die omnium sive urbes sive agros incolentium in eundem locum fit conventus, et commentaria apostolorum, aut scripta prophetarum leguntur, quoad licet per tempus. Deinde, ubi lector desiit, is, qui praeest, admonitionem verbis et adhortationem ad res tam praeclaras imitandas suscipit. Postea omnes simul consurgimus, et preces emittimus; atque, ut iam diximus, ubi desiimus precari, panis affertur et vinum et aqua: et qui praeest, preces et gratiarum actiones, quantum potest, emittit, et populus acclamat Amen. Et eorum, in quibus gratiae actae sunt, distributio fit et communicatio unicuique praesentium, et absentibus per diaconos mittitur. Qui abundant et volunt, suo arbitrio, quod quisque vult, largiuntur, et quod colligitur apud eum, qui praeest, deponitur, ac ipse subvenit pupillis et viduis, et iis qui vel ob morbum vel aliam ob causam egent, tum etiam iis, qui in vinculis sunt et advenientibus peregre hospitibus; uno verbo omnium indigentium curam suscipit. Die autem Solis omnes simul convenimus, tum quia prima haec dies est, qua Deus, cum tenebras et materiam vertisset, mundum creavit, tum quia J e s u s C h r i s t u s Salvator noster eadem die ex mortuis resurrexit. Pridie enim Saturni eum crucifixerunt, et postridie eiusdem diei, id est Solis die, apostolis suis et discipulis visus et docuit, quae vobis quoque considerata tradidimus.

12. Origines circa 185—255.

De confessione privata et confessione publica.

In psal. 37, homilia 2, 6.

„*Quoniam iniquitatem meam pronuntio*“ (Ps. 37, 19). Pronuntiationem iniquitatis, id est confessionem peccati, frequentius diximus. Vide ergo, quid edoceat nos Scriptura divina, quia oportet peccatum

non celare intrinsecus. Fortassis enim sicut ii, qui habent intus inclusa escam indigestam aut humoris vel phlegmatis stomacho graviter moleste immanentis abundantiam, si vomuerint, relevantur: ita etiam hi, qui peccaverunt, si quidem occultant et retinent intra se peccatum intrinsecus urgentur et propemodum suffocantur a phlegmate v humore peccati; si autem ipse sui accusator fiat, dum accusat semet ipsum et confitetur, simul evomit et delictum atque omnem morbi d gerit causam. Tantummodo circumspice diligentius, cui debeas confite peccatum tuum. Proba prius medicum, cui debeas causam languoris exponere, qui sciat infirmari cum infirmante (cf. 2. Cor. 11, 29), flere cum flente (cf. Rom. 12, 15), qui condolendi et compatiendi noverit disciplinam: ut ita demum, si quid ille dixerit, qui se prius et eruditum medicum ostenderit et misericordem, si quid consilii dederit, facias et sequari: si intellexerit et praeviderit talem esse languorem tuum, qui in convent totius ecclesiae exponi debeat et curari, ex quo fortassis et ceteri aedificari poterunt et tu ipse facile sanari, multa hoc deliberatione et satiperito medici illius consilio procurandum est.

13. Ignatius Antiochenus circa 107.

De matrimonio secundum Ecclesiam et de statu continentium.

(Epistula ad Polycarpum 5.)

Malas artes fuge, magis autem de illis coram populo loquere. Sororibus meis dicito, ut Dominum ament et maritis contentae sint carnis ac spiritu. Similiter et fratribus meis manda in nomine Jesu Christi *ut diligant coniuges suas sicut Dominus Ecclesiam*. Si quis potest in castitate manere ad honorem carnis Domini, in humilitate maneat. Si gloriatur, perit, et si se maiorem episcopo censeat, interiit. Decet vero, ut sponsi et sponsae de sententia episcopi coniugium faciant, ut nuptiae secundum Dominum sint, non secundum cupiditatem. Omnia ad honorem Dei fiant.

Z Tomáše ze Štítného.

14. *Z řečí besedních.*

Kap. 19.

Již tuto vypravuje o Trojici Svaté, jež jest troj v osobách a jeden v bytu.

Otec: Myslíte-li zvláště o osobách (božských) neb mluvíte: Tři jsou jiný jest Syn, jiný Otec, jiný Duch sv.; neb Otec není Syn aneb Duch

., ani Syn jest Otcem neb Duchem svatým ani Duch sv. jest Synem neb Otcem. Ale osobně jest Otec Otcem, Syn Synem a Duch sv. svatým Duchem. A pak-li o božství mluvíte neb myslíte: Jednota jest všech sob tří i každé z nich zvláště. Neb každá osoba Buoh jest plný a všechny i spolu jeden Buoh jest, v jehož jednotě božské není počtu ani stran terých.

A protož věřte a vyznávejte: Ež trojice jest v osobách Boha jednoho. A v božství jest jednota, v níž jsú tři osoby vlastní, každá majíc v sobie sama život věčný. Kakžkoliv Syn vzal jest počátek od Otce a svatý Duch od obou pochodí. Však má syn všechnu plnost tiem zrozením z Otce nevýmluvným. A taktéž Duch sv. tiem pochodem.

Kap. 20.

Tuto klade podobenství, po čem bychom snáz mohli porozuměti a tak věřiti o Trojici Svaté.

Děti: Ovšem věříme, ež to tak. A ač bychom nic tomu, kak jest nerozuměli, však máme věřiti. Neb víme, že i psáno jest: Nevěříte-li, nesrozumíte. Avšak nutí milost (láska) ku poznání toho, jelikož mož poznán býti, jehož věra, že i takého milování hoden, ukazuje.

Otec: Když to tak jest, ež jest z milosti milo mysliti i mluvití o Bohu, jehož jest nelze tak, jakož jest, vypraviti, chválím to. A proto ještě chci o té nevýpravné Trojici Svaté promluvití a jakž moha ukázati, kde by se zdálo nejvhodněji dívati vidění tomu, tak velikému.

Bychť řekl: V andělech svatých, ježto v písmie slovú podobnost Božie. Ti jsú dosti daleci nám ku poznání. Ale die o nás písmo, ež jsme obraz Trojice Svaté . . . sie před sebu máme; v sobie, v obrazu Božiem, jakož můžem, opatříme Boha. Ale nemniete, by obraz Boží byl člověk pro podobnost tielem k Bohu. Ale pro mysl svú, pro duši svú slove vešken člověk obraz Božie. Jakož pro napsanie obraza niekterého i ta dezka slove obraz, na niež ten obraz pravý Trojice Svaté, kdež jest v nás co nejdůstojnějšího? A nerovné jest důstojenství duše naše nežli tiela. Protož v duši zřem, ježto i jen jedna a má své tři moci, ež jest každá jiná než dvie onie: Mysl, Rozum a Milost. Mysl kaks, jako by rozum z sebe urodila. A pak milost jde i od mysli k rozumu i od rozumu k mysli. Mysl zná se a miluje se; aniž by mohlo milo mysli býti, ež jest, kdyby neznala sebe. A když zná se mysl, ež jest, a milo i jí, ež zná se, to i vše človiečí duše. A v ní jest ta Trojice: Mysl, znánie a milost. V tom obrazu Trojice Svaté porozomiejte, jakž můžete, oné nad to vyšší trojici v Bohu i to znamenajte, kakt mysl z sebe znánie rodí; neb mysl, myslíc se,

znánie jako rodí z sebe. A pak bude milost z obého toho pochoditi, ež milo i myslí, ež jest a zná se. A takéž i znání jest milo, ež zná se, a i ta jí mysl mila, ježto zná, ež jest. A znánie nic menše nenie než mysl, neb jakož mysl, tak zná se; aniž jest milost menší myslí a znánie toho, neb tak mnoho mysl miluje se, jakož jest a jakož zná se. A opiet: Mysl jest v milosti, když pamiet jest, ež miluje, neb mysl jest pamiet. A milost jest v pamietí, když jest. A také v znání jest obé to. A znánie jest v tom každém. Aj kakt jest divnie trojice kakás v duši naše v divné kakés nerozdielnosti avšak v nikakém rozeznání.

Ale však nad to jest výborněji Trojice svatá, ježto jest, ví, chce vše neproměnně. A v této nějaké podobnosti veliká i jesti nepodobnost! Ano naše zrcadlo jest k našemu obrazu učiněno. Avšak, ač jest v niem náš obraz a podobnost niekaká k nám, však ještě tak nenie náš obraz, jako my jsme. Takéž i mezi božskou velebností a mezi duši naší, v niež jest obraz Boží, rozumiejte, ež něco jest tu podobnosti. Avšak jest mezi tiem nepodobnost. Neb Buoh stvořitel a duše stvoření, Buoh neproměnný a duše proměnná. Ano také psaný obraz neb vyřezaný má k nám nějakú podobnost, ale vietčí nepodobnost. A to tak držte bez pochybu o Svaté Trojici! —

15. Jul. Zeyer: Mariánská zahrada.

Úvod.

Vstup a vzývání.

Zdrávas, poklade všech milostí, Maria, před níž anděl klonil se! V hluboké pokoře a v bázni chvělé vznáším ruce k Tobě, Ty lásky čistý pramene, své ruce nehodné a slabé s prosbou vroucí, bych směl vejít na okamžik v žití Tvého sad mystický, sad luzný, plný vůní nebeských, ó stane svatotajný, v nějž vešel Stvořitel. Záře slávy Tvé je jasnější nad světlo veškeré, my ale, hříšní, v stínu bydlíme.

O vzejití Tvém, Květe hvězdný na stvolu člověčenstva, přemítal Duch Boží hned za první zory budoucího světa, Ty všeho stvoření koruně! V hladině Tvé čistoty, ó Lilie rajská, shlížela se tajuplně Trojice, Ty růže vonná, v údolí slz a trudů lidských, Rosmarino dechů balsamních!

Zdrávas Matko Slova! Jak divuplný, srdce jímající, duši do výsosti vznášející je Tvého bytí neobsáhlý sad! Jak nádherně tam strmí palmy vznešenosti Tvé, jak purpurně tam květy rdí se marhaníků lásky Tvé, jak, porosený slzami, se třpytí Tvých smutků cypřiše, jak prší luznost se smokvoňů Tvé sladkostí! Jak osypány květem svatých úsměvů,

svítí hvězdně Tvé spanilosti tiché jabloně! A radostí Tvých svatých réva líbezná, jak pne se vděkupně k větvím cedrů Tvé výsosti a k leto-rostům lip Tvé těchupné milosti, jež lékem duší našich a od smrti je chrání, ó Prosebnice lidí, Paní andělů!

Jak prozářená paprsky Boží veleby je žití Tvého krásná zahrada! A plna stínů přec je tragických! Ne však jak onen ráj, kde Eva hřešila, je tragická jen utrpením Tvým, Tvou bolestí až k nebi strmící, ó révo, révo, která svatý hrozen nosila's, jenž víno krve Své nám dal za věčný našich hříchů lék. Kéž vínem krve té se opojíme až do samého pro kříž šílení! . . .

Tvůj ráj je Boží lásky tabernakulum, a Ty jsi brána jasná z křišťálu, jež vede zpět do ráje ztraceného Adamem, však opět vráceného Synem Tvým! . . .

Pro velké Tvoje smilování, Matko Ježíše, ó nebraň mi, bych v pokoře své skloněn v prach se zastaviti směl u prahu zahrady Tvé, nehodný a hříchů pln, ó nebraň mi, bych o Tvé svaté slávě zpívat směl, těm, kteří touží slyšet o Tobě!

Tvých kroků stopy dlouho hledal jsem v podáních dávných, jež jak drahý skvost se v pokoleních lidí dědila, zvěst každá o Tobě mi byla skrytým pramenem, kde duše moje pila útěchy, a starým zpěvům na Tvou slávu s tichým nadšením jsem naslouchal a dávné hymny na Tebe v mém nitru sladký ohlas vzbouzely, vidiny blahoslavených, sny apokryf, zapadlých apokalyps záhady, to vše jak tajuplný oblak kadidla, co z poloopuštěných chrámů nese se, mou myslí táhlo, znělo jako vy-zvánění dálných zvonů soumrakem, a vše, co ze studnic jsem dřevních zvěstí pil, jsem v duši prožil v tiché samotě, když svět byl bílý sněhem napadlým a nebe šeré zimní chmurností. Vše bylo pusté tak v tom bezradostném životě, jen Ty jsi zářila mi světle, Hvězdo jitřní, ó, Hvězdo jasná temných moře toho světa vln!

A venku jaro jest, a stojím zde a sázím prostý, neumělý sad, jenž obrazem má býti Tvého žití zahrady, dle ohlasů, jež vešly v mysl mou. Jak chudé jsou mé štěpy, rouby chatrné, jak smutný celý sad! Na kraji vod mé duše vykvetl a hladina ta kalná je a hříchů ztemnělá!

Ó Jase jasnější všech jasů, cšviť ji, tu chudou moji, pustou zahradu a vláhu dej jí Svého smilování, hled', je vypráhlá jak duše zápasící na zemi, vždyť jediná jen ovlažila krůpěj krve ji, ta krůpěj krve, která vytryskla mi ze srdce, když sladkou ranou poranil je šíp lásky k Tobě, Marie, a k Ježíši!

Přehled útvarů (vrstev) a dob geologických.

Hlavní útvary (vrstvy).	Útvary podřadné neboli jednotlivé vrstvy.	Význačné organismy.
5. Čtvrtohory (Antropozoikum, kvartérní epocha).	2. Alluvium (útvár mladších naplavenin). 1. Diluvium (útvár starších naplavenin).	Geologická přítomnost. První určité stopy po člověku. Ssavci: mamut, nosorožec, hroch, hyena, medvěd ješkynní, jelen, sob.
4. Třetihory (Kenozoikum, terciérní epocha)	4. Pliocen 3. Miocen 2. Oligocen 1. Eocen.	Doba velikých ssavců (mastodon, dinotherium) a stromů lupenitých.
3. Druhohory (Mesozoikum, sekundární epocha).	3. Útvár křídový 2. Útvár jurský 1. Útvár triasový (kamenosolný).	První ssavci. Doba velikých ještěřů, plazů a stromů jehličnatých. Ptáci.
2. Prvohory (Paleozoikum, primární epocha).	5. Útvár permský (Perm) 4. Útvár kamenouhelný (Karbon) 3. Útvár devonský (Devon) 2. Útvár silurský (Silur) 1. Útvár kambřícký (Kambrium).	První obojživelníci a plazi. Mlži, koráli, hmyz, stonožky. Ryby, hlavonožci, červi. Trilobiti, plavuně, přesličky, kapradiny. Chaluhy. První dokázané stopy po živých organismech.
1. Prahory (Archaikum).	Žula.	Doba azoická. Žádné stopy po životě.
Jádro zemské.		
Výška usazenin měří asi 22 km (nejvyšší hory 8 km) a to archaikum a paleozoikum 17 km 420 m, mesozoikum 4 km, kenozoikum 680 m.		

Stáří pokolení lidského (v Evropě).

Období geologické.	Podnebí.	Stupeň kulturní.	Zbytky koster.
Doba třetihorní	—	Žádná stopa po člověku.	—
Doba čtvrtohorní. Diluvium.			
I. doba ledová.	Studené podnebí.	} Žádná stopa po člověku	
1. období meziledové.	Teplé podnebí.		
II. doba ledová.	Studené podnebí.		
2. období meziledové.	Teplé podnebí.	První stopa po člověku. Výrobky primitivní před-paleolithické.	Neandertál. Mauer u Heidelbergu.
III. doba ledová.	Studené podnebí.	Doba paleolithická { Kultura chellská, acheuléeská, moustierská. Nástroje kamenné. Kultura aurignacská, solutrejská, magdalská, azilská. Nástroje kamenné a kostěné, vyřezávané sošky, malby je skynní, kvete umění rytecké a řezbářské.	Krapina. Moustier (Dordogne).
3. období meziledové:			
1. jeho začátek,	Stepní podnebí.		
2. jeho střed,	Teplé podnebí.		
3. jeho konec.	Stepní podnebí		
IV. doba ledová. Období poledové.			Šipka, Spy, Chapelle-aux-Saints, Mentone, Cro Magnon, Brno, Předmostí.
Geologická přítomnost.		Doba neolithická. Kultura kamene hlazeného a později kovů. Úsvit prvních dějin východních.	

Kultura chellská zve se po nalezišti v Chelles (depart. Seine-et-Marne), acheuléeská po nalezišti Saint-Acheul u Amiensu, moustierská po Moustieru (depart. Dordogne), aurignacská po Aurignacu (depart. Haut-Garonne), solutrejská po nalezišti v Solutré (depart. Saône-et-Loire), magdalská po nalezišti v La Madeleine (depart. Dordogne), azilská po jeskyni v Mas-d'Azil v Ariège v Pyreneích.

Viz Obermaier „Člověk předhistorický“. 1913. 332. 355.

Přehled hlavních částí mše sv.

Pravá strana oltáře.	Střed oltáře.	Levá strana oltáře.
Evangelium	Modlitby stupňové. Žalm 42. — Confiteor. Kyrie. Gloria. Credo. Obětování. Secreta. Preface. Kanon. Vzpomínka na živé (memento vivorum) Proměňování (přepodstatnění). Pozdvihování. Vzpomínka na mrtvé (memento mortuorum). Modlitba Páně. Pater noster. Lámání sv. hostie. Kněz bije se třikráte v prsa, říká: Beránku Boží ! Modlitby k sv. přijímání. Kněz bije se třikráte v prsa, říká: Pane, nejsem hoden ! Přijímání těla a krve Páně. Úprava kalicha. Ite, missa est. Požehnání.	Introit. Kollekty. Epištola. Graduale.
		Communio. Postcommunio.
Poslední evangelium		

Seznam vyobrazení.

Obrazy titulní: Sv. Cyril. Sv. Prokop.

	Str.		Str
Obr. 1. Sedící bůžek z Gronska.		Obr. 9. Kalich z katakomby Pontianovy . . .	182
Sedící bůžek z Předmostí	100	Obr. 10. Hostina eucharistická.	
Obr. 2. Sošky lidské z doby diluviální.	102	Kaple svátostí, Katakomby .	184
Obr. 3. Kouzelná hůl s vyrytými divokými koni.		Obr. 11. Trojnohý podstavec eucharistický. Kaple svátostí, Katakomby .	192
Doba diluviální, . . .	104	Obr. 12. Kostel Božího Těla na Karlově náměstí, zbudovaný v letech 1382-1392	197
Obr. 4. Klanění mágů na náhrobku Seveřině. . .	140		
Obr. 5. Večeřadlo na hoře Sionu	170		
Obr. 6. Ryba s eucharistickým košem v kryptě sv. Luciny	173		
Obr. 7. Kalich z katakomby Ostriánské . . .	174		
Obr. 8. Koš s chleby eucharistickými v Řecké kapli. Katakomby .	182		
		Přehledné tabulky:	
		Přehled útvarů (vrstev) z dob geologických .	264
		Stáří pokolení lidského v Evropě	265
		Přehled hlavních částí mše sv. .	266

Rejstřík věcný.

	Str.		Str.
A.		E.	
Agnosticismus	10	Emanacionismus	50
Alalus homo	85	O eolithech	83
Analogie	11	Eucharistie a rozum	179
Antropologie	. 102	Kulturní její význam	196
Antropomorfismus	14, 23	Evoluce	48
Archaeopteryx lithographica	62		
Astronomie a bible	58	F.	
Atavismus	63	Fatalismus	72
Atomismus	44	Fenomenalismus	50
		Forma svátostná	154
B.			
Biogenetický zákon Haecklův	79	G.	
Biřmování	103 a nn.	Generacionismus	92
Bytnost Boží	12	Geologie a bible	58
		Gnosticismus	39
Č.			
Činnost duševní, abstraktní, úsud-		H.	
ková	89	Hexaameron	40
Člověk třetihorní, neandertálský	82	Hřích dědičný	108
		Hylozoismus	50
D.			
Darwinova theorie a paleontologie		Ch.	
62, anatomie 63, embryologie		Chiliasmus	239
64, historie	64		
Deismus	72	J.	
Descendenční theorie	58	Jednota lidského pokolení	50
Dědičnost nepatrných úchylek	59	Josefologie	142
Diluvialní člověk	104		
Dogma, dogmatika	1	K.	
Dostiučinění	210	Kasualismus	. 73
Dryopithecus	81	Kmotr při sv. křtu a biřmování	163, 721
Duše, její existence, přirozenost,		Kněžstva svěcení svátost	919
vznik	87	Konsekrace	178

	Str.		Str.
Kosmogonie a bible	58	P.	
Kreacionismus	92	Paleontologie a bible	61
Křest sv.	159	Peklo	234
		Pesimismus	40
		Pithecanthropus erectus	81
Látka svátostná	154	Planetesimální hypotéza	58
Lítost nad hříchy	203	Podobenství Nejsv. Trojice	36
		Podobenství vtělení	123
M.		Podstata co je?	30
Magnetismus	77	Pokání svátost	198
Manicheismus	39	Pomazání svátost	215
Manželství jednotnost, nerozlučitelnost	224	Preexistencianismus	92
Kulturní toho význam	226	Prostup	32
Mariologie	135	Předurčení	149
Mariánská úcta, její kulturní význam	140	Překážky manželské	227
Meteoritní theorie	58	Přepodstatnění	175
Milost Boží	146	Příbuzenství pokrevní, duchovní	228
„Missing link“	81	Přijímání svátosti olt. skutečné, duchovní	183, 186
Monéry Haecklovy	79	Přirozenost co je?	30
Monismus, jeho směry 42, m. materialistický 44, pantheistický 50, energetický	49	R.	
Monofysitismus	125	Reakce krevní	82
Monothetismus	125	Regenerační hypotéza	58
Mozek a duše	92	Rozdíl tělesný mezi člověkem a zvířetem	85
Mše sv. je obět	188	Rozdíl duševní mezi člověkem a zvířetem	97
její podstata, účinky	193	Rozvoj víry	6
		Rudimentální orgány	63
N.			
Náklonnost druhů ke změnám	60	Ř.	
Nanebevzetí Panny Marie	139	Řeči schopnost	.99, 106
Nebe	236		
Nesmrtelnost duše	96	S.	
O.		Sebevědomí	88
Obcování svatých	237	Smrt Kristova na kříži	128
Oběh věčný, světový	46	Smrt a soud	230
Očistec	232	Soud obecný	241
Odpustky	211	Spiritismus	77
Oltářní svátost	166	Stáří světa	40
Optimismus	40	Stáří lidského pokolení	101
Organismus rostlinný, zvířecí, lidský	87	Stav prvních lidí	106
Osobní jednotu v Kristu	120	Stavu manželského svátost	222
Ospravedlnění	150	Svatokrádež	155

	Str.		Str.
Svátosti vůbec a zvláště	159a nn.	Vývojová theorie a člověk	82
Svátostiny	228	Vzkříšení těla	239
Světa konec a proměna	243		
		Z.	
Š.		Zadostučinění zástupné	114
Šestidení, jeho výklady	54	Záhady světové	49
Šestidení a přírodní vědy	58	Zákon o zachování hmoty a ener-	
		gie (síly)	46
U.		Zákon světové entropie	46
Úrad Ježíše Krista kněžský	127	Znamení nezrušitelné	155
prorocký 131, královský 132		Znamení viditelné u svátosti	153
		Zpověď, její vlastnosti	205, 207
V.		její kulturní význam	209
Věrouka	1	Zpytování svědomí	202
Vlastnosti Boží	17		
Vtělení	120	Ž.	
Výběr přirozený	59	Žláza štítná	64
Vykoupení, jeho způsob	114		

Rejstřík jmenný.

A.

	Str.
Abel, syn Adamův	115, 188
Abraham (= otec množství), praotec národa israelského	18, 25, 28, 74, 139, 192
Absolon, nezdárný syn krále Davida	25
Adam = ze země stvořený, z hebr. adamâh = prst červená, homo od humus = hlína, něm. Mensch z got. man = mysliti, mens = mysl, člověk od čela), praotec pokolení lidského	5, 78, 86, 102, 105 a nn., 115, 205, 222
Aerius z Pontu, bludař ve 4. stol.	220
Agassiz, slavný přírodopysk 19. stol., zemř. r. 1883	64
Ahriman, bůh tmy a zla	244
Acherontské jezero v podsvětí	233
Acheul-Saint (ašél sén), místo u Amiénu ve Francii	84
Aiakos, soudce v podsvětí	25, 231
Aicard (ekár) Jean, básník francouzský nejnovější doby	135
Aischylos, slavný tragický básník řecký, zemř. r. 456 př. Kr.	24, 111
Akadové, prastarý kulturní národ v severní Babylonii	102
Alacoque (alakók) Maria, původkyně pobožnosti Srdce Ježíšova, zemř. r. 1690 v klášteře Parayle Moníalu v Burgundsku	125
Aleardi Aleardo, básník italský, zemř. r. 1878	95
d'Alembert (alánbér) Jean, franc. filosof a matematik, zemř. r. 1783	49
Aloisius z Gonzaga, slavný světec, zemř. r. 1591	196
Alsberg, něm. antropolog, nar. r. 1840	82
Altamira, jeskyně v sever. Španělsku	104
Alžír, území v severozáp. Africe	104
Aman, dvořan krále perského Asvéra v 5. stol. př. Kr.	23, 25
Ambrož, biskup milánský, církv. učitel, zemř. r. 397	13, 162, 181, 222
Ampère (ampér), výtečný franc. matematik a fysik, zemř. r. 1836	3
Ananiáš, křesťan v Jeruzalemě	30, 208
Anaxagoras, filosof řecký (500—428 př. Kr.)	10, 16
Anaximandros, filosof řecký (610—546 př. Kr.)	48
Anaximenes, filosof ionský (asi 588—534 př. Kr.)	43, 48
Anglosasové, Anglie	206
Anna, matka Marie Panny, manželka Jáchymova	139

	Str.
Anselm, arcibiskup v Canterbury, otec scholastiky, zemř. r. 1109	. 5, 36, 114
Antidikomarianité, bludná sekta v 2. stol.	. 138
Antioch IV. Epifanes, král syrský (175—164 př. Kr.)	27, 204
Antonius Pius, císař římský (138—161 po Kr.)	118
Antropomorfité, bludná sekta ve 4. stol.	138
Apollo, bůh slunce	23
Arabie, Arabové, jich tradice o stvoření	. 100, 247
Aran, bratr Abrahamův	139
Archeopteryx lithographica	62
Aristides, apologeta křesť. ve 2. stol.	118
Aristoteles, slavný filosof řecký, největší učenec starověku, zemř. r. 322 př. Kr.	. 10, 16, 18, 20, 42, 74, 91, 154
Arius, kněz v Alexandrii, původce sekty ariánů, zavržené na sněmu nicejském r. 325, zemř. r. 336	29, 32, 119
Armenové, národ v Arménii	156, 207
Arnošt z Pardubic (1343—1364), první arcibiskup pražský, je pochován v Kladsku	142
Arrhenius Svante, švédský fyzik, nar. 1859	58
Astarta, přední bohyně semitská	140
Athanasius, slavný círk. učitel, biskup v Alexandrii, zemř. r. 373	12, 176
Athenagoras, platonský filosof, křesť. apologeta ve 2. stol.	. 28
Athény, hl. město v Řecku, Athéňané	87
Atlas, největší horský hřbet sev. Afriky, dosahuje výše 4500 m	110
Atreus, syn Pelopův a Hippodamein, starší bratr Thyestův, dal Thyestovi požívat jeho dva zabité syny Tantala a Pleisthena	174
Audius, původce sekty antropomorfítů, zemř. r. 372	14
Augustin, největší učitel církevní, biskup v Hippo v Numidii v sev. Africe, zemř. r. 430, 14, 17, 18, 36, 37, 39, 53, 67, 90, 106, 107, 108, 109, 122, 123, 137, 148, 149, 151, 156, 162, 171, 174, 176, 179, 184, 204, 211, 232, 237, 247	
Augustin, apoštol Anglosasů v 6. stol	206
Aurignac (oriňak), místo v depart. Haut Garonne	265
Australie	84

B.

Babák Eduard, český fyziolog, nar. 1873	65, 67
Babor Josef, český zoolog a antropolog	. 104
Babylonané, nejvzdělanější národ starověký, jejich tradice o stvoření, ráji atd.	74, 100
Baer Karl Ernest, proslulý něm. přírodovědec a hlavně embryolog, zemř. r. 1876	64, 65, 80
Baffi, italský básník nejnovější doby	21
Baius Michael, bohoslovec katol., zemř. r. 1589	147
Balaam nebo Bileam, věštec z Mezopotamie za časů Mojžíšových	115
Barnabáš, učedník Páně, zemř. asi r. 60 na Kypru, podle pověsti ukamenováním	9

	Str.
Barrande (barrand) Joachim, slavný geolog a badatel v oboru českého útvaru silurského, zemř. r. 1883	61, 65
Bartmann Bernhard, něm. bohosl. spisovatel nejnovější doby	37, 139
Basilides, gnostický bludař, žil za časů Hadriánových (117—138)	120
Basilus Vel., biskup v Césarei kapadocké, zemř. r. 379	224
Beaumont (bómon), franc. přírodopisec nové doby	62, 65
Benedikt XII., papež (1334—1342)	239
Benešov, město v Čechách	198
Bengavan, říčka na Javě	81
Berengar z Toursu, bludař v 11. stol.	172
Berlín	77, 99
Betsaida, město kdysi při jezeře Genezaretském	22
Bilczewski Josef, polský bohosl. spisovatel nejnov. doby	174, 192, 174, 192, 193
Bílý Frant., spisovatel český, literární historik a kritik, nar. r. 1854	4, 69
Birkner Ferdinand, něm. antropolog nejnovější doby	81, 86, 101
Bischoff Theodor, něm. fysik a anatom, zemř. r. 1882	49, 81
Boleynová (bojejnová) Anna, druhá manželka angl. krále Jindřicha VIII., zemř. r. 1536	225
Bonifác, apoštol Němců, zemř. r. 754	201
Bonomelli, ital. bohosl. spisovatel nejnovější doby	226
Bouška Sigmund, básník český, nar. r. 1867	19
Božetěch, opat benedikt. kláštera na Sázavě asi 1091—96	212
Branca Vilém, něm. paleontolog, nar. 1844	49, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 94
Brasz Arnold, něm. antropolog a zoolog, nar. 1854	80
Brno, hl. město na Moravě	84, 104
Bruniquel (bryníkel), místo ve Francii	105
Bruno Giordano (žordáno), italský filosof, zemřel r. 1600	50, 53
Bulant, básník český nejnovější doby	137
Bumüller Jan, něm. antropolog nejnovější doby	62, 81, 86
Burgundsko, území v jihových. Francii	125
Büchner Ludvík, šířitel materialismu v Německu, zemř. r. 1899	43, 49, 78, 79

C.

Ceila, město v starém Judsku na hranici filistinské	22
Celsus, filosof platonský, žil za časů Hadriánových (117—138)	119
Cerulář Michal, patriarcha cařihradský v 11. stol.	34
Cicero Marcus Tullius, nejslavnější řečník a prosaik římský, zemř. r. 43 př. Kr.	16, 18, 22, 23, 24, 70, 72, 91, 96, 111, 147, 230
Claparède (klaparéd), franc. psycholog nové doby	97
Clausius Rudolf, něm. fysik, zemř. r. 1888	46
Clermont, město v jižní Francii	212
Clifford (kliferd), angl. filosof a matematik, zemř. r. 1879	56
Combarelles (kombarell), místo v již. Francii	104
Comte (kónt) August, filosof francouzský, zemř. r. 1857	43

	Str.
Cro Magnon (kro maňon), místo v jihozáp. Francii	84
Curie (kyří) Pierre, od r. 1895 profesor pařížské Sorbonny, fysik a chemik, objevil se svou chotí Marií, roz. Skladowskou, radium	77
Cuvier (kivié) Georges, veliký franc. zoolog, zemř. r. 1832	64, 65, 92
Cyprián Caecilius, biskup kartaginský, mučedník, slavný círk. Otec, zemř. r. 258	6, 165
Cyril Alexandrijský, patriarcha v Alexandrii, církevní učitel a spisovatel, zemř. r. 444	34, 136, 176, 224
Cyril Jerusalemský, biskup v Jerusalemě, círk. učitel, zemř. r. 386	165, 176, 178, 240
Cyril Soluňský, národní apoštol Moravanů a Čechů, zemř. v Římě r. 869, titulní obraz.	

Č.

Čech Svatopluk, spisovatel a básník český, zemř. r. 1908	10, 12
Čelakovský Frant. Lad., český básník a učenec, zemřel r. 1852	73
Čelakovský Lad., botanik český, zemř. r. 1902	65, 67, 69
Červenka Jan, český filolog a překladatel, nar. 1835	85, 244
Čiňané, jich tradice o stvoření, ráji	57, 100, 110, 210

D.

Damasus, papež (366—384)	240
Dana James, amer. přírodopysce, zemř. r. 1895	65
Daniel, prorok starozák.	115, 205
Dante Alighieri (aligjéry), jeden z největších básníků světových, zemř. r. 1321	26, 35, 141, 233, 235
Darwin Charles Robert, angl. přírodopysce, zemř. r. 1882	43, 47, 49, 59, 60, 62, 63, 65, 79
David (milý), král israelský kolem r. 1000 př. Kr.	22, 115, 203, 205, 250
Deméter, bohyně plodnosti	140
Demokritos, filosof řecký, nar. asi 460 př. Kr.	49
Dennert E., něm. botanik, nar. r. 1861	49, 64, 67, 81, 82, 86
Didaché apoštolská	172, 191, 206, 219, 257
Diderot (-ró) Denis, franc. filosof, zemř. r. 1784	. 49, 72
Diogenes, filosof řecký, žil v 5. stol. př. Kr.	43
Dokéti	120
Dolce (dolče) Carlo, malíř italský, zemř. r. 1686	141
Dordogne (dordoň), depart. v jižní Francii	84
Dostál Karel Lutínov, spisovatel a básník český, nar. r. 1871	48, 149
Dörfel Gustav, spisovatel český, zemř. r. 1892	236
Dreher Theodor, něm. bohosl. spisovatel, nar. r. 1836	93, 181
Driesch, něm. zoolog, nar. r. 1867	61, 65, 66, 67, 80
Dryopithecus	81
Du Bois Reymond (dyboa remón), něm. fyziolog, nar. r. 1818	. 49, 49
Dubois (dyboá) Eugen, nizozemský lékař	81

	Str.
Duilhé (dyjjé) Projet, franc. přírodopisec, zemř. r. 1897	. 66, 99
Du Prel Karel, něm. filosof. spisovatel, zemř. r. 1899	43
Durdík Josef, filosof a spisovatel český, zemř. r. 1901	52
Dürken, něm. biolog. spisovatel nejnovější doby	61
Düsseldorf, město v záp. Německu na Rýně	84
Dvorský Frant., český historik a ředitel zem. archivu, zemř. r. 1907	184
Dvořák Antonín, hudební skladatel český, zemř. r. 1904	142
Dvořák Xaver, spisovatel a básník český, nar. r. 1858	71, 141, 142, 168, 236

E.

Edda, t. j. poetika, je název díla učeného Islandana Snorra Sherlusona (1178 až 1241), který jím chtěl oživit dávné umění nordických skaldů (pěvců)	244
Eden (rozkoš), místo ráje při Eufratu a Tigridu	. 106
Efesus, řecké město za starověku v maloasijské Ionii	125, 206
Egypt, Egyptané, jich tradice o stvoření, ráji	57, 100, 110
Eisler, něm. filosof. spisovatel nejnovější doby	43
Eleusinské mystérie byly ve starém Řecku tajné, jen pro zasvěcence určené obřady nábož., konané v Eleusině v Atice	140
Engels, něm. socialistický spisovatel nejnovější doby	49
Ennius Quintus, básník římský, zemř. r. 169 př. Kr.	79
Epifanius, biskup a spis. řecký, zemř. r. 403	34, 224
Epikuros, filosof řecký, zemř. r. 270 př. Kr.	39, 49
Erben Karel Jaromír, básník a dějepisec český, zemř. r. 1870	235
Eskymáci, národ v Gronsku	103
Ester (pers. stâra = hvězda), královna perská za časů Xerxa I. (458—465 př. Kr.)	22
Etruskové, národ starověký ve střední Italii	57
Eugen Savojský, princ, generalissimus vojsk habsburských, zemř. r. 1736	185
Euripides, tragický básník řecký, zemř. r. 406 př. Kr.	112
Eutychés, původce monofysitismu, žil v 5. stol.	125
Eva (z hebr. chauva = matka)	84, 106 a nn., 205, 222
Ezechiél (= Bůh je silný), prorok starozákonní	239

F.

Fabre (fabr), franc. přírodopisec nové doby	65
Feuerbach Ludvík, něm. filosof, zemř. r. 1872	49
Fichte Johann, něm. filosof, zemř. r. 1814	50, 53
Filip, apoštol Páně	30, 118
Filip I., král francouzský (1060—1108)	225
Filip, jáhen	165
Filip, lantkrabě hesenský, zemř. r. 1567	225
Filipi, město v staré Makedonii	33, 161
Flammarion Camille, hvězdář a spisovatel franc., nar. r. 1842	66, 77
Flechsíg Pavel, něm. fyziolog, nar. r. 1847	86

	Str.
Fleischmann, něm. anatom nejn. doby	49, 63, 65, 80
Florencie, město ve střední Itálii	6
Florida, stát Spoj. obcí severoamer.	64
Foiničané, národ ve starověké Foinikii, jejich tradice	57
Font de Gaume (fôn de góm), místo v jižní Francii	104
Fotios, patriarcha cařihr. v 9. stol., původce východ. schismatu	34
Förster W., něm. pedagog. spisovatel nejnovější doby	89
Fraas Oskar, něm. geolog a paleontolog, zemř. r. 1897	.62, 65
Frank Karel, něm. přírodopisec nejnovější doby	62
František Assiský, světec a zakladatel řádu františkánského, zemř. r. 1226	232
Friedenthal Max, něm. biolog nejnovější doby	82
Fugel, slavný něm. malíř nejnovější doby	144

G.

Gabejští, starověký semitský kmen	. . . 249
Gabriel, archanděl	. . . 74, 135, 136
Galatia, krajina za starověku ve střední Malé Asii	33
Galerius Gaius, císař římský (305—311)	27
Galley-Hill (goly hill), místo u řeky Temže v Anglii	84
Gambetta Leon, franc. politik, zemř. r. 1882	92
Gaudry (gódri) Albert, franc. geolog a paleontolog, zemř. r. 1908	81
Gemelli, biolog nejnovější doby	63
Germáni, jich tradice o ráji atd.	100
Germanos, patriarcha cařihrad. v 8. stol.	139
Gilbert (žilbér) de la Porée, franc. theolog scholastický, zemř. r. 1154	32
Gnostikové	39
Goethe Jan Wolfgang, nejslavnější básník německý nové doby, zemř. r. 1832	49, 53, 77, 97, 98, 137, 159
Gomorha, město v jižní Palestině	25 115
Gorgonia, sestra sv. Řehoře Naz.	., 184
Gottšalk, kněz v 9. stol.	149
Gray (grej) Sibald, angl. přírodopisec nové doby	92
Gronsko, ostrov v sev. led. moři	100
Gutberlet Konstantin, něm. theolog a filosof, nar. r. 1837	.55, 77, 156, 161
Günther Anton, něm. theolog a filosof, zemř. r. 1863	32

H.

Haeckel Arnošt, něm. přírodopisec, nar. r. 1834	.43, 49, 78, 79, 80, 81, 86
Hagar, druhá manželka Abrahamova	74
Hamann Otto, něm. přírodopisec a biolog nejnovější doby	82, 84, 86
Hanibal, vojevůdce kartaginský, zemř. r. 183 př. Kr.	22
Harân (= shromaždiště karavan), město a krajina v severozápadní starověké Mezopotamii	20
Hardouin (arduēn) Jean, theolog a filolog franc., zemř. r. 1729	 214

	Str.
Harnack Karel, něm. evang. bohoslovec, nar. r. 1851	192
z Hartmannů Eduard, něm. filosof, zemř. r. 1906	43, 51, 53
Hegel Jiří, filosof něm., zemř. r. 1831	50, 51, 53
Hegesippus, otec křest. ve 2. stol.	139
Heidelberg, město v Bádensku na Nekarů	84
Heinrich J. B., něm. bohosl. spisovatel nejnovější doby	. 156, 161
Heli, soudce israelský	25
Helmholtz Hermann, něm. přírodovědec, zemř. r. 1894	92
Herakleitos, filosof řecký, zemř. r. 475 př. Kr.	53
Hermas, spisovatel křest. ve 2. stol.	225
Hermes sv. (katakomba), křesťan uzdravený sv. Pavlem	173
Herodes Agrippa I., král judský (42—44)	76
Hertwig Oskar, něm. anatom, nar. r. 1849	64, 80
Hesiodos, epický básník starořecký, žil 750—700 př. Kr.	70, 111
Hesperidky, sluly v řeckém mytu nymfy, kterým bylo bohy svěřeno ostržení zlatých jablek v zázračné zahradě na Atlantů	110
Hettinger Frant., věhlasný bohoslovec něm., zemř. r. 1890	110
Hetzenauer Michael, něm. bohosl. spisovatel nejn. doby	55, 57
Hippodameia, podle řecké báje dcera Areova syna Oinomaa, krále v Elidě	174
Hippolyt sv., biskup a mučedník, žil ve 3. stol.	192
His Vilém, něm. anatom, zemř. r. 1904	49, 66, 80
Hlačík J., český překladatel nejnovější doby	142
Hlídko, čes. časopis směru filosoficko-křesťanského, vychází v Brně	94, 97
Hnězdno, město kdysi v království polském	141
Homér, jmenuje se básník eposy Iliady a Odyseje v 9. neb v 8. stol. př. Kr.	25, 96, 111
Horatius Quintus Flaccus, básník římský, zemř. r. 8 př. Kr.	96, 111, 202, 226, 230
Horeb (= hora suchá), hora v jižním cípu poloostrova Sinajského, dosahuje výše 2200 m	138
Hornů Vladimír, český spisovatel a básník, nar. r. 1870	37, 98, 128, 235, 250, 252
Hradec Králové	198
Hrubý Timotej, český překladatel, zemř. r. 1898	231
Humboldt Alexandr, něm. přírodovědec a cestovatel, zemř. r. 1859	69, 89
Hus Jan, mistr svobod. umění na universitě pražské, zemř. r. 1415	142, 149, 158, 212
Hus, krajina hraničící s Arabskou pouští	247
z Huttenů Ulrich, něm. rytíř a spisovatel, zemř. r. 1523	49
Huxley (hexlí) Thomas, angl. přírodovědec, zemř. r. 1895	63, 78, 79
Hyrťl Josef, něm. anatom, zemř. r. 1894	93

Ch.

Chalcedon, město v starořecké Bithynii	125
Chaldeové, Chaldea, viz Babylonie	100, 249
Chamberlin (šamberlén) Thomas, amer. geolog, nar. r. 1843	58
Chancelade (šanselad), místo v jižní Francii	84
Chapelle aux Saints (šapel ó sén), místo v jižní Francii	84

	Str.
Chelles (šell), místo ve franc. depart. Seine et Marne	265
Chorvatsko	84
Chwolson Orest, ruský fysik, nar. r. 1852	49

I.

Iggdrasil, mytologický germánský strom rajský	110
Ignatius Antiošský, biskup a mučedník, zemř. r. 107 26, 118, 120, 138, 172, 192, 219, 223, 260	187
Ignatius z Loyoly, zakladatel řádu jezuitského, zemř. r. 1556	70
Ilias, epická báseň řecká, viz Homér	57
Indové, národ bydlící v Indii, jejich tradice o stvoření, ráji atd.	207, 221
Innocenc III., papež (1198—1216)	206, 207, 238
Irenej, biskup lyonský, otec cír., mučedník, zemř. r. 202	115, 192
Isák (= syn radosti), patriarcha starozák.	140
Isis, egyptská bohyně	74
Ismael, syn Abrahamův z druhé manželky Hagar	205, 214
Israelité (= bojovníci Boží), národ Bohem vyvolený, v Kanaánu sídlící	234
Ixion	

J.

Jablonský Boleslav, spisovatel a básník český, zemř. r. 1881	4
Jáchym sv., manžel sv. Anny, otec Panny Marie	139
Jakob (= Ištivý), starozák. patriarcha	20, 139
Jakobité	156
Jakoubek ze Stříbra, mistr český, zemř. r. 1416	184
Jakub ml., apoštol, popraven r. 63	206, 216
Jan Damašský, cír. otec řecký, zemř. kolem r. 754	139
Jan (z hebr. Jochanan = Bůh dal), apoštol a evangelista, skončil za Trajána (98—117) jako stoletý stařec v Efesu 15, 39, 118, 132, 164, 165, 169, 206, 254	208
Jan z Jenštejna, arcibiskup pražský (1380—97)	159, 205
Jan Křtitel, předchůdce Páně	208
Jan Nepomucký, gener. vikář arcibisk. Jana z Jenštejna, umučen 20. března r. 1393	208
Jan Zlatoústý, patriarcha cařihradský, učitel cír., zemř. r. 407 216, 224, 235, 250	80
Janošík Jan, český anatom, nar. r. 1856	129
Jansenius, biskup v Yprech v Belgii, zemř. r. 1638	57, 210
Japonci, jich tradice o stvoření	81
Java, ostrov v Malajském souostroví	49
Jena, město v Německu	28
Jeremiáš (= Jahve zakládá), starozák. prorok	165, 216, 220
Jeronym, slavný cír. otec, zemř. r. 419	25, 27, 164, 205, 212
Jerusalem (= dům pokoje), hlavní město Palestiny	28, 117, 138
Jesaiáš (= spása Jahve), starozák. prorok	116
Ježíš Kristus, výklad jména	

	Str.
Jidáš, apoštol	. 186
Jindřich VIII., angl. král (1509—1547)	225
Jistebnice, město v již. Čechách . .	198
Job, osobnost biblická	. 23, 76, 115, 244
Jonáš (= holubice), starozák. prorok	115
Jordán, hlavní řeka Palestiny	28, 117, 205
Josef egyptský	. 23, 25, 115
Josef, pěstoun Páně, jeho důstojnost, svatost, úcta	142—144
Judas Makabejský, osvoboditel Israelitů z panství Antiochů syrských ve 3. stol.	232, 238
Juliána sv.	179
Julianus Flavius, apostata, císař římský (361—363)	109
Juno, v římské mytologii choť boha Jova	140
Jupiter, nejvyšší bůh římský	26
Justin, mučedník, apologeta křesť., zemř. r. 167	137, 138, 179, 192, 200, 225, 258

K.

Kafarnaum, město v staré Palestině	187
Kachník Josef, český bohosl. spisovatel, nar. r. 1859	10
Kain, syn Adamův	188
Kallistus I., papež (219—222)	. 28, 29, 173, 192
Kalvín Jan, švýcarský reformátor, zemř. r. 1564	129, 149, 167
Kána galilejská	166, 176
Kannstadt u Stuttgartu ve Vírtembersku	84
Kant Emanuel, něm. filosof, zemř. r. 1804	49, 58, 72
Kapitolium, posvátný vrch a tvrz v Římě	10
Karásek ze Lvovic Jiří, básník a spisovatel český, nar. r. 1874	. 204
Karel IV., panovník český (1346—1378)	142
Kateřina Aragonská, manželka Jindřicha VIII.	225
Kepler Jan, něm. hvězdář, zemř. r. 1630. Keplerův spolek má účelem pěstování literatury a vědy v duchu střízlivém a nestranném	89
Kirgisové, národ turecko-tatarský ve střední Asii	103
Klaatsch Herman, něm. antropolog, nar. r. 1863	81, 82
Klement Alexandrijský, učitel círk., zemř. asi r. 217	10, 165, 225
Klement Římský, papež, zemř. asi r. 101	. 118, 191, 206, 214, 220
Klement VII., papež (1523—1534)	225
Kleofášová Marie, příbuzná Matky Boží	139
Klostermann Karel, spisovatel český, nar. r. 1848	141, 142
Koelliker, něm. biolog nejnovější doby	65, 66
Kohlmann, něm. antropolog nejnovější doby	83
Koch František, něm. bohosl. spisovatel nejnovější doby	52, 69
Kokytos, řeka v podsvětí	233
Kolyridianité, sekta ve 4. stol.	141, 142
Kompostella, město ve Španělsku . .	212
Koptové	156, 224

	Str.
Korint, město v Řecku na Istmu. Korintané	. 11, 21, 191
Kornelius, setník římský	148, 162
Kornelius, papež (251—253)	164
Korozaím, město za časů Kristových na západ. břehu jezera Genezaretského	22
Koršinský, ruský antropolog nejnovější doby	66
Krakov	141
Kramberger Gorjanovič, chorv. antropolog nejnovější doby	84
Krapina, láz. město v Chorvatsku	84
Krasiński Zykmunt, slavný básník polský, zemř. r. 1859	142
Kratochvíl Josef, český filosof, nar. r. 1882	10, 77
Kraus, něm. antropolog nejnovější doby	81
Krejčí Frant., český spisovatel, nar. r. 1859	53
Krispus, představený sbornice v Korintě za dob apoštol.	161
Kristus Ježíš, zaslíbený Vykupitel 115, pravý Bůh 116, pravý člověk 119, Bůh a člověk 120, kněžský jeho úřad 127, prorocký jeho úřad 131, krá- lovský jeho úřad 132, dvojí stav v jeho životě	133
Kronos, v řeckém mytu jeden z Titánů, syn Uranův a Gajin	75
Kutná Hora	198
Kühnl, něm. bohosl. spisovatel nejnovější doby	215
Kybele, bohyně přírody, úrody a plodnosti	140
Kyjev	141

L.

Lában, strýc Jakobův, bratr Rebeky, matky Jakobovy	139
Ladislav z Lobkovic, pán český	208
Lamarck Jean, slavný franc. přírodovědec, zemř. r. 1829	. 59, 66, 67, 79
Laodikea, město v Syrii	206
Laplace (laplas) Pierre, hvězdář franc., zemř. r. 1827	58
Laterán, chrám a vrch v Římě	6, 207
Lazar, přítel Páně	25
Leibniz Gottfried, filosof a polyhistor něm., zemř. r. 1716	40, 43, 48, 89, 210
Leonardo da Vinci (vinči), ital. malír, sochař a architekt, zemř. r. 1519	197
Lessing Gotthold, básník něm., zemř. r. 1781	53
Lev I., papež (440—461)	. 121, 185, 209
Lev XIII., papež (1878—1903)	87
Liebig Justus, něm. chemik, zemř. r. 1873	. . . 93
Linné Karel, švédský přírodovědec, zemř. r. 1778	10, 65, 85
Lombroso (-brózo) Cesare, ital. lékař a antropolog, nar. r. 1836	77
Lot, synovec Abrahamův	139
Lotrinský Karel, císařský vojevůdce, zemř. r. 1690	185
Lotze Rudolf, něm. filosof, zemř. r. 1881	. 43, 53
Lucidus, galský kněz v 5. stol.	149
Lucina sv., katakomba její	. . . 173
Lucretius Titus, básník římský, skončil sebevraždou r. 55 př. Kr.	49, 235

	Str.
Lukáš, evangelista Páně, podle podání zemřel v Pataře v Achaji jako mu- čedník	138, 142, 143, 144, 224, 255
Lukiános, řecký rétor a sofista, zemř. r. 190 po Kr.	119
Luther Martin, něm. reformátor, zemř. r. 1546	.2, 137, 168, 176, 210, 212
Lydia, prodavačka šarlatu ve Filipech za časů apošt.	161
Lyell (lajel) Charles, angl. geolog, zemř. r. 1875	102

M.

Macarius Magnes, křesť. apologeta	142
Macedonius, původce sekty macedoniánů ve 4. stol.	32
la Madeleine (madlén), místo v depart. Dordogne	265
Máchal Jan, liter. historik český, nar. r. 1855	57, 100
Malachiáš (= posel Jahve), starozák. prorok	190, 191
Malthus (malthes) Thomas, angl. ekonom, zemř. r. 1834	59
Manes, původce manicheismu, zemř. r. 276	15, 39
Marcellina sv., katakomby	173
Marcion, bludař gnostický, zemř. r. 170 po Kr.	120
Marduk, bůh babylonský	57
Marek, evangelista Páně, zemřel v Egyptě	253
Mareš František, český fyziolog, nar. r. 1857	47, 48, 61, 65, 67, 93, 94, 97, 98
Maria, matka Ježíše Krista, její důstojnost, svatost, čistota a nanebevzetí 135, mariánská úcta, její starodávnost, její kulturní význam	140
Maria Magdaléna, učednice Páně	161, 203, 204
Marta, sestra Lazarova	239
Martin, něm. chemik nejnovější doby	82
Marx Jindřich, něm. socialist. spisovatel, zemř. r. 1883	49
Mas-d'Azil (ma dazil), místo v jižní Francii	104
Matouš (= darovaný Bohem), apoštol a evangelista Páně	70, 138, 142, 143, 144, 224, 232, 243, 243, 255
Mauer, místo u Heidelberku v Německu	84
Mayenberg, něm. bohosl. spisovatel nejnovější doby	95
Mayer Adolf, něm. chemik a zoolog, nar. r. 1843	17, 48, 66
Mejznar H., český filolog, zemř. r. 1895	111
Melanchton Filip, něm. humanista, zemř. r. 1560	210
Melchisedech (= král spravedlnosti), král salemský za časů Abrahamových	115, 166, 190
Mentone, město na italské Riviéře	84
Mergl, český bohosl. spisovatel nejnovější doby	93
Meru, mytický vrch u Indů	110
Methusalem, starozák. patriarcha, dosáhl věku 969 let	102
la Mettrie (metrí), franc. spisovatel materialistický v 18. stol.	49
Meydenbauer A., něm. astrolog nejnovější doby	58
Mezopotamie, země mezi střed. Tigridem a Eufratem	90
Mickiewicz Adam, slavný básník polský, zemř. r. 1855	142
Michael, archanděl	75

	Str.
Michael Angelo Buonarrotti, sochař, malíř a stavitel italský, zemřel r. 1564	141
Mill Stuart, angl. filosof a ekořom, zemř. r. 1873	60
Minerva, bohyně moudrosti	23
Minos, soudce v podsvětí	25, 231
Minutius Felix, křest. apologeta v 2. stol.	119
Mivart (majvart) Georg, angl. přírodovědec, zemř. r. 1900	67, 78
Mojžíš (z egypt. mesu = dítě), osvoboditel národa isr.	11, 23, 40, 115 a nn.
Moleschott Jakob, něm. fyziolog, zemř. r. 1893	49, 93
Monika, matka sv. Augustina	232
Morgan (morgen), angl. psycholog nejnovější doby	97
Moriáh, hora v Jerusalemě	191
Mosheim Jan, něm. historik, zemř. r. 1755	191
Most, město v Čechách	104
Moudrosti kniha starozák.	21, 28
Moulton (moltn), angl. astrofysik nejnovější doby	17
Moustier (mustié), osada v jihozáp. Francii	84
Mrstík Alois, spisovatel český, nar. r. 1861	141
Mrstík Vilém, spisovatel český, nar. r. 1863	141
Murillo (muriljo) Bartolomé, špař. malíř, zemř. r. 1682	141
Musil Alois, slavný cestovatel po zemích východních, spisovatel český, nar. r. 1868	57, 100
Müller Fritz, něm. přírodopýtec, zemř. r. 1897	79
Müller Max, něm. jazykozpytec, zemř. r. 1900	99

N.

Naegeli Karel, něm. botanik, zemř. r. 1891	. 43, 65
Namur (namýr), město v Belgii	84
Neandertál, místo u Düsseldorfu	84
Němec Bohumil, přírodopisec český, nar. r. 1873	65, 66, 67
Nero, císař římský (54—68)	119
Nestorius, původce sekty nestoriánů	125
Newton (ňutn) Isák, slavný matematik, fysik a astronom, zemř. r. 1727	3, 89
Nicea, město v Bithynii v Malé Asii za starověku	6, 253
Nietzsche Friedrich, něm. spisovatel, zemř. r. 1900	3, 43, 52
Nikodem, učedník Ježíšův	110, 159
Ninive, hl. město asyrské za starověku, proti nynějš. Mosulu	148
Noach (= pokoj), bibl. patriarcha	.25, 64, 102, 159
Noetas, bludař ve 2. stol.	29
Novatus, bludař ve 3. stol.	164
Novoplatonikové, filosofové východní za časů Kristových, obnovující filosofii platonskou; často ji mísili s křesťanstvím	53
Novotný Josef, český bohoslov. spisovatel, nar. r. 1872	77
Nutale G., fyziolog nejnovější doby	82

O.

Obermaier Hugo, něm. antropolog nejn. doby	66, 67, 84, 102, 101, 265
Origines, slavný učenec a církv. spisovatel, zemř. r.	254 135, 137, 161, 207, 216, 334, 25
Ormuzd, perské božstvo	57
Ostwald Vilém, něm. chemik, nar. r. 1853	43, 49
Ovidius Naso Publius, slavný římský básník doby Augustovy, zemř. r. 17 neb 18 po Kr.	.85, 96, 111, 115, 147, 226, 231 234, 244
Owen (aun) Richard, angl. přírodovědec, zemř. r. 1892	62

P.

Palacký František, buditel a historik český, otec národa, zemř. r. 1876	89
Paray- le Monial (parej le monial), město v Burgundsku	125
Pascal Bla'ise, filosof, matematik a franc. theolog, zemř. r. 1662	3, 112, 181
Paschal II., papež (1099—1118)	225
Pasteur (pastér) Louis, chemik a lékař franc., zemř. r. 1908	3
Patrik sv., národní apoštol Irska, zemř. r. 493	36, 201
Paulsen Friedrich, slavný filosof něm., zemř. r. 1908	43, 49, 53
Paulicki Štěpán, polský bohosl. spisovatel	93
Pavel sv., apoštol Páně .3, 4, 5, 9, 20, 23, 25, 38, 41, 76, 84, 105, 110, 112, 118 122, 146, 147, 152, 165, 171, 172, 186, 191, 193, 204, 205, 206, 212, 220, 225 232, 237, 239, 241, 243, 256	
Pelagius, bludař v 5. stol.	109
Peršané, jich tradice o stvoření, ráji	57, 110
Pesch Tilmann, vynikající filosof něm., zemř. r. 1899	10, 40, 63, 64, 66, 68, 92
Pesch Kristian, něm. bohosl. spisovatel nejnovější doby	12
Petr sv., apoštol Páně	30, 76, 154, 164, 165, 169, 203, 204, 243
de Peyrére Isák	100
Pfaff Friedrich, něm. přírodovědec, zemř. r. 1886	65
Piazzzi (pjaci) Giuseppe, ital. hvězdář, zemř. r. 1826	51
Pindaros, slavný řecký lyrik, zemř. r. 442 př. Kr.	. 24, 76
Pithecanthropus erectus	81
Pius IV., papež (1559—65)	185
Pius V., papež (1566—1572)	147, 213
Pius IX., papež (1846—1878)	136, 137, 144
Pius X., papež (1903—1914)	184
Platon, filosof řecký, žák Sokratův, učitel Aristotelův, zemř. r. 347 př. Kr. 10, 16, 31, 39, 43, 70, 74, 76, 89, 91, 96, 115, 210, 231, 233	
Plautus Titus, skladatel komedií u Římanů, zemř. r. 184 př. Kr.	111
Plinius ml., řečník římský, místodržitel bithynský, zemř. r. 114 po Kr.	64, 119, 174
Plutarch, spisovatel řecký, nar. r. 46 po Kr.	76
Plzeň	148
Podbaba, osada u Prahy	84
Podlaha Antonín, spisovatel český, nar. r. 1865	3, 52, 99, 163, 166, 196, 215, 217, 222, 228

	Str.
Pohle Josef, něm. bohosl. spisovatel nejnovější doby	. 141, 168, 172
Pohunek František, český spisovatel, nar. r. 1846	186
Polykarp, biskup smyrenský, zemř. r. 155 neb 156	28
Polykrates, tyran ostrova Samu v 6. stol. př. Kr.	96
Pontiánus, papež mučedník (230—235)	182
Praha, hl. město království českého	104, 141, 198
Praxeas, bludař v 2. stol.	29
Prchlík Antonín, český přírodopisec, nar. r. 1880	58
Priscilly sv. katakomba	. 140, 173, 192, 238
Procházka Jan, český bohosl. spisovatel, zemř. r. 1889	99
Procházka Frant., spisovatel a básník český, nar. r. 1861	71, 149
Prokop (= vítěz), morál. původce kláštera sázavského, titulní obraz.	
Prometheus, syn Japetův, uchvátil proti vůli Diově z jeho krbu oheň a donesl jej lidstvu	111
Předmostí, osada na Moravě	84, 104
Přehled, týdeník věnov. veřejným otázkám	49
Přerov, město na Moravě	84, 104
Pyriflegeton, řeka v podsvětí	233
Pythagoras, filosof řecký, zemř. ok. r. 507 př. Kr.	. 3, 10, 23, 202

Q.

Quatrefages (katrfaž) Jean Louis, přírodopisec franc., zemř. r. 1892	65
--	----

R.

Ra, božstvo egyptské . .	57, 110
Rádl Emanuel, český přírodopisec, narozen roku 1873	61, 62, 63, 64, 65, 66, 80, 85, 104
Radouš Matouš, malíř český, zemř. r. 1631	198
Rafael, archanděl	74
Rafael Santi, slavný malíř ital., zemř. r. 1520	. 141
Ranke Jan, něm. fyziolog a antropolog, nar. r. 1836	. 65, 67, 81, 84, 85, 86
Ratzenhofer, něm. filosof. spisovatel nejnovější doby	43
Rauschen Gerhard, něm. bohosl. spisovatel nejnovější doby	86
Reinke Jan, něm. botanik, nar. r. 1849	. 10, 65, 66, 67
Revue de deux Mondes (revý de dö mond), franc. časopis	10
Reyl František, spisovatel český, nar. r. 1865	226
Rhadamanthys, soudce v podsvětí	25, 231
Roehlmann, něm. chemik nejnovější doby	82
Roscellinus Johannes, franc. theolog a scholastik v 11. stol.	32
Rousseau (russó) Jean Jacques, slavný franc. spisovatel, zemř. r. 1778	209
Rubikon, říčka v sev. Itálii	99
Rudé moře, záliv mezi Arabií a Afrikou	159
Rusové	. 156, 176, 192, 207, 224
Rütimeyer Ludvík, něm. přírodopisec, zemř. r. 1895	. 49, 80

Ř.

Řehoř Naziánský, slavný učitel círk., zemř. okolo r. 383—390	12, 184
Řehoř VII., papež (1073—1085)	70
Řehoř Veliký, papež (590—604)	75, 206
Řekové, jich tradice o stvoření světa, ráji 10, 34, 57, 74, 100, 110, 156, 165,	176, 207, 224
Řím	201, 212
Římané, jich tradice o stvoření světa, ráji	. 22, 74, 110

S.

Sabelius, bludař ve 3. stol.	29
Saduceové, sekta židovská, přičítali svůj původ knězi Sadokovi, ustanovenému králem Šalomounem	239
Safira, žena biblická	208
Samaří, hlavní město král. isr.	164, 165
Sara, dcera Raguelova	76
Sardanapal (Asurbanipal), král asyrský 668—626 př. Kr.	42
Sarkander Jan, farář v Holešově na Moravě, umučen 17. března 1620	208
Satur, mučedník v 3. stol.	240
Saul (= vyžádaný), první král isr. (asi 1030—1010 př. Kr.)	22, 204
Secchi (sekkí) Angelo, hvězdář ital., zemř. r. 1878	3
Seitz A., něm. bohosl. spisovatel nejnovější doby	140
Selbst Josef, něm. bohosl. spisovatel nejnovější doby	55
Selenka Emil, něm. zoolog, zemř. r. 1902	80
Semper Karel, něm. přírodovědec, zemř. r. 1893	49, 66, 80
Seneca Annaeus Lucius, římský filosof, zemř. r. 65 po Kr. 10, 15, 16, 42, 70, 147,	209, 210
Sergius, patriarcha cařihrad., původce sekty monotheletů	125
Severa, křesťanka	140, 142
Schanz Pavel, něm. filosof a bohosl. spisovatel, zemř. r. 1905	64
von Schelling Friedrich, něm. filosof, zemř. r. 1854	. 50, 53
Schiff Mořic, něm. fyziolog, zemř. r. 1896	93
Schiller Jan Bedřich, vedle Goetha nejslav. básník něm., zemř. r. 1805	48, 53, 185
Schmitt Alois, něm. bohosl. spisovatel nejnovější doby	81, 82, 85
Schopenhauer Artur, něm. filosof pesimismu, zemř. r. 1860	. 41, 43, 52, 53
Schuster, něm. antropolog nejnovější doby	81
Schwalbe Gustav, něm. antropolog, nar. r. 1844	81, 83, 84
Sidon, město ve st. Foinikii	22
Simonides z Kea, řec. básník a filosof, žil v 6. stol. př. Kr.	10
Sion, hora v Jerusalemě	170
Sirachova kniha	230
Sisyfos	234
Sládek Jos. V., básník a spisovatel český, nar. r. 1845, zemř. 1912	230, 235

	Str.
Slaný	104
Slované, jich tradice o stvoření, ráji	. 100, 110
Slowacki Julius, přední básník polský, zemř. r. 1849	142
Smolař Gotthard, český přírodovědec, nar. r. 1863	62, 68
Socinus Laelius (vlastně Lelio Sozzini), zemř. r. 1562, a Faustus Socinus, zemř. r. 1604, původcové sekty unitářů	29
Sodoma, prastaré město v jižní Palestině	25, 115
Sofokles, největší tragický básník řecký, zemř. r. 406—5 př. Kr. .	24, 89, 115
Sokrates, veleduch starověké filosofie, zemř. r. 399 př. Kr. 10, 16, 31, 70,	76, 89, 96, 231
Solon, athénský zákonodárce, zemř. r. 559 př. Kr.	72
Solutré (solytré), místo v depart. Saône-et-Loire	265
Specht Tomáš, něm. bohoslov. spisovatel nejnovější doby	161
Spencer Herbert, filosof franc., zemř. r. 1903	10
Spinoza (spinóza) Baruch, filosof, zemř. r. 1677 v Haagu	53
Spirago František, něm. bohosl. spisovatel, nar. r. 1862	33
Spy, obec v Belgii	84
Spytihněv, kníže český, syn Bořivoje I., zemřel snad r. 915	141
Stoikové, přívrženci filosofie Zenonovy (340—204 př. Kr.); mají své jméno od $\sigma\tau\omicron\acute{\alpha}$ (sloupení) v Athénách, kde se scházeli .	22, 50
Stratz Karel, něm. antropolog, nar. r. 1858	82, 86
Stuttgart, hl. město král. Virtemberského .	84
Sulla Lucius Cornelius Felix, patricij římský, zemř. r. 78 př. Kr.	72
Sumerové, prastarý kulturní národ u Eufratu a Tigridu	102
Svoboda Frant. X., básník a spisovatel český, nar. r. 1860	71

Š.

Šalamoun (= pokojný), král isr. (asi 960—933 př. Kr.)	19
Šipka, místo u Štramberka na Moravě	84, 104
Šittler Eduard, český bohosl. spisovatel a archeolog, nar. r. 1864	197
Škréta Karel, slavný malíř český, zemř. r. 1674	141
Špaček Richard, český bohosl. spisovatel, nar. r. 1864	118
Štramberk, místo ve vých. Moravě	84, 104

T.

Tacitus Cornelius, slavný dějepisec římský, zemř. kolem r. 120 po Kr.	72, 226
Tantalos	234
Tartarus, podsvětí	75
Temže, řeka v Anglii	84
Terezie sv., zemřela r. 1582	89
Tertullian Quintus Septimius, znamenitý lat. círk. spisovatel, zemř. r. 240	
10, 15, 30, 33, 77, 119, 120, 137, 156, 165, 178, 200, 206, 219, 225, 232	
Thales, filosof řecký, zemř. okolo 543 př. Kr.	48
Theognis, řeck. básník lyrický v 6. stol. př. Kr.	95

	Str.
Theseus	234
Thomson (tomsn) Charles, slavný angl. přírodovědec, zemř. r. 1882	66
Thyestes, mladší bratr Atreův; Atreus mu předložil k hostině jeho dva zabitě syny Tantala a Pleisthena	174
Timotheus, učedník Pavlův	220
Tiberius, římský císař (14—37)	72
Tindal (tyndel), angl. filosof. spisovatel 18. stol.	72
Tiout, jeskyně v Alžíru	104
Titánové, v řec. mytu bozi zrození z Urana a Gaie, Zevem ve vzpouře pře- konáni	75, 110
Titus, císař římský (79—81)	202
Tityos	234
Tizián, italský malíř, zemř. r. 1576	141
Tobiáš, bibl. osobnost	74
Toland John (tól'nd), filosof angl., zemř. r. 1722	72
Toledo, město ve Španělsku	34
Tomáš sv., apoštol	118
Tomáš sv. Aquinský, nejslavnější scholastik církv. a filosof za střed. věku, zemř. r. 1274	. 3, 67, 128, 136, 179, 194, 198
Tomáš z Celana (čelána), duchovní básník, zemř. kolem r. 1255	244
Tomáš Kempenský, mystik a bohoslov. spisovatel, zemř. r. 1478	205, 221
Tomáš ze Štítného, zakladatel české filosofie, naroz. asi r. 1331 ve Štítném, zemř. asi r. 1401 v Praze	142, 260, 261
Tomek Václav Vladivoj, slavný historik český, zemř. r. 1905	89
Traján, císař římský (98—117)	119
Trident, město v jižním Tyrolsku	6, 156, 157, 213
Trinil, osada na Javě	81
Troada, město ve staré Mýsii	76
Truhlář Ant., čes. filolog, zemř. r. 1908	202
Tryfón, žid 2. stol.	119
Tumpach Josef, český bohosl. spisovatel, nar. r. 1862	174, 192, 193
Turgeněv Ivan, ruský romanopisec, zemř. r. 1883	92
Tyros, město v starověké Foinikii	22

U.

Uranos, starořecký bůh nebes, zplodil Titány	75
Urban II., papež (1088—1099)	. 212, 214, 225

V.

Václav svatý, kníže české (908—10 až 929 nebo 935)	196
Valentin, gnostický filosof, žil v 2. stol.	120
Valentinián II., zemř. r. 392, byv Frankem Arbogastem zavražděn	162
Velenovský Josef, český botanik, nar. r. 1858	65, 67
Venuše, bohyně lásky a krásy u Římanů	140

	Str.
Verdaguer-Jacinto, básník katalánský, zemř. r. 1902	142
Vergilius Publius Maro, slavný epický a didaktický básník římský, zemř. r. 19 př. Kr.	. 70, 77, 233, 234
Vezere, řeka v jihozáp. Francii	84
Vídeň, hl. město říše rakouskouherské	196
Virchow Rudolf, proslulý lékař německý, zemř. r. 1902	. 79, 81
Vogt Karel, něm. přírodovědec, zemř. r. 1895	. 43, 49
Vojtěch sv., druhý biskup český, zemř. r. 997 .	201
Voltaire (voltér) François Marie, spisovatel franc., zemř. r. 1778	72
Volz, něm. antropolog nejnovější doby	81
Vrchlický Jaroslav, slavný básník český, zemř. r. 1912 21, 26, 35, 41, 77, 95, 97, 137, 232, 235, 244	
de Vries Hugo, nizozemský botanik, nar. r. 1848	66
Vychodil Pavel, filosof. spisovatel a literár. historik český, nar. r. 1862 55, 61, 64, 68	

W.

Wagner Richard, největší hudební dramatický skladatel 19. stol., zemř. r. 1883	198
Wallace (úoles) Alfred, angl. přírodopysmec, nar. r. 1822	67
Wasmann Erich, něm. přírodovědec, nar. r. 1859 61, 62, 65, 67, 68, 79, 80, 82, 83, 97	
Weigner Karel, český anatom, nar. r. 1874 .	82, 83, 84, 86, 93
Weismann Augustin, něm. zoolog, nar. r. 1834	64
Weiss Edmund, něm. astronom, nar. r. 1837	110
Whitmann (uitmen), zoolog nejn. doby	66
Wiklif Jan, angl. reformátor, zemř. r. 1384	149, 158
Wilde (űajld) Oskar, angl. básník, zemř. r. 1900	204
Wilser Ludvík, antropolog něm., nar. r. 1850	103
Woldřich Jan Nep., geolog a archeolog český, zemř. r. 1906	55
Wolf, něm. fysiolog nejnovější doby .	61, 65
Wundt Vilém, filosof a fysiolog něm., nar. r. 1832	97

Z.

Zachariáš, kněz isr. v Nov. zákoně, otec sv. Jana Křt.	74
Zacheus, bibl. osobnost	187
Zaleski Jos. Bohdan, básník polský, zemř. r. 1886	142
Zapletal Vincenc, bohoslov. spisovatel, nar. r. 1867	56
Zavoral Method, český spisovatel, nar. r. 1862	198
Zehnder L., něm. astrofysik nejnovější doby	58
Zéland Nový, souostroví v Tichém moři	62
Zenaga, jeskyně v Alžíru	104
Zenon, zakladatel školy stoické, žil ve 4. stol. př. Kr.	16
Zeus, nejvyšší bůh řecký	75

	Str.
Zeyer Julius, básník a spisovatel český, z nejznamenitějších zjevů novodobé české literatury, zemř. r. 1901	115, 141, 244, 262
Zittel Karel, něm. paleontolog a geolog, nar. r. 1839	83
Zoroaster-Zarathustra, reformátor staroiránský (perský), žil snad v 7. stol. př. Kr.	15, 117
Zwingli Oldřich, reformátor ve Švýcarech, zemř. r. 1531	165

Ž.

Žák Emanuel, český bohosl. spisovatel, nar. r. 1863	148
Židé, národ v starověké Palestině	. 5, 169 182 191
Živa, časopis přírodovědecký	60, 62, 63, 81, 84, 92, 93

Podkladem studia k této knize byly mimo díla v textu uvedená zvláště spisy:

Z literatury české:

- Dr. E. Babák: O theorii vývojové. 1904. Brno.
Dr. J. Bilczewski-Dr. J. Tumpach: 1. Archeologie křesťanská ve službách dějin církevních a věrouky. 1898. Cyrilo-met. kniht. V. Kotrba.
2. Eucharistie ve světle nejstarších památek literárních, ikonografických a epigrafických. 1910. Cyrilomet. kniht. V. Kotrba. Použito euchar. ilustrací.
Duilhé de Saint-Projet-Dr. A. Podlaha: Apologie víry křesťanské na základě věd přírodních. Praha. Cyrilomet. kniht. V. Kotrba. Vyd. 4.
Dr. Janošík Jan: Anatomie člověka. 1898. Praha.
Dr. Eug. Kadeřávek: Obrana základů víry katol. Praha. Vyd. 1.
Dr. Jos. Kachník: Dějiny filosofie. 1904. Cyrilomet. kniht. V. Kotrba.
Dr. Jos. Kratochvíl: Rozpravy filosofické. 1908. Nákl. Meditací.
Dr. Frant. Mareš: Fysiologie. 1906. Praha.
Dr. Jos. Novotný: Světem k Bohu. 1914. Biskup. kniht. Hradec Králové.
Pascal-Uhlíř: Myšlenky. 1909. Jan Laichter. Král. Vinohrady.
Dr. Pawlicki-Mergl: Mozek a duše. 1900. V. Kotrba.
Dr. Em. Rádl: Dějiny vývojových teorií v biologii XIX. století. 1909. Jan Laichter. Král. Vinohrady.
Dr. R. Špaček: Božství Ježíše Krista. I. vyd. V. Kotrba.
Dr. K. Weigner: Pokroky v řešení problému o původu člověka. Věstník České Akademie císaře Františka Josefa, r. XVIII.

Z literatury německé:

- Dr. A. Brasz: Das Affenproblem. 1909. Lipsko. Wallmann.
V. Branca: Der Stand unserer Kenntnisse vom fossilen Menschen. 1910. Lipsko. Veit a spol. Zvláště poučné!
Dr. B. Bartmann: Lehrbuch der Dogmatik. 1911. Herder. Freiburg, Breisgau.
Dr. Ferdinand Birkner: Der Mensch aller Zeiten. Die Rassen und Völker der Menschheit 1913. Allgemeine Verlagsgesellschaft. Berlín, Mnichov. Vídeň. Zvláště poučné.
Dr. E. Dennert: 1. Die Wahrheit über Ernst Haeckel und seine Welträtsel. 1909. Halle a. S. Mühlmann. Zvláště poučné!
2. Vom Sterbelager des Darwinismus. Stuttgart. Kielmann. 1905.
Dr. Theodor Dreher: Glaubenslehre. 13. vyd. Mnichov. Oldenbourg.
Gesammelte apologetische Volksbibliothek. Volksvereins-Verlag. M. Gladbach.
Dr. Konst. Gutberlet: 1. Gott und die Schöpfung. 1910. Řezno. G. J. Manz.
2. Gott der Einige und Dreifaltige. Tamže. 1907.

- Dr. Otto Hamann: Die Abstammung des Menschen. 2. vydání. Keplerbund. Godesberg Bonn. Poučné!
- J. B. Heinrich-Gutberlet: Dogmatische Theologie. Mohuč. Frant. Kirchheim. I—XI. 1873—1904.
- Dr. Frant. Hettinger: Apologie des Christentums. 9. vyd. Freiburg. Herder.
- Dr. Michael Hetzenauer: Theologia biblica. 1908. Herder, Freiburg.
- Dr. J. Koch-Siebengartner: Kathol. Apologetik. 1913. Mnichov. Oldenbourg.
- Dr. Ed. Krauss: Kathol. Glaubenslehre. 1906. Vídeň. Pichler.
- Dr. Adolf Mayer: Los vom Materialismus. 1906. Heidelberg. Winter.
- Dr. Hugo Obermaier: Der Mensch aller Zeiten. Der Mensch der Vorzeit. 1912. Allgemeine Verlagsgesellschaft. Berlín, Mnichov, Vídeň. Poučné!
- Tillmann Pesch: Die grossen Welträtsel. 1907. Herder. Freiburg.
- Dr. Jos. Pohle: Lehrbuch der Dogmatik. I—III. 1909. Paderborn. Schöningh.
- Dr. Gerhard Rauschen: Apologetik für Prima. 1910. Bonn. Hanstein.
- Dr. Pavel Schanz: Apologie des Christentums. 4. vyd. Freiburg. Herder.
- Dr. H. Schell: Kathol. Dogmatik. 1889. Paderborn. Schöningh.
- Dr. A. Schmitt: Der Ursprung des Menschen. 1911. Herder, Freiburg. Zvláště poučné.
- Dr. J. Schuster-J. B. Holzammer-Schäfer: Handbuch zur biblischen Geschichte. Freiburg B. 1910. Herder. Das alte Testament.
- Dr. J. Schuster-J. B. Holzammer-Selbst: Handbuch zur bibl. Geschichte. Das neue Testament. 1910. Herder. Freiburg.
- Dr. Tom. Specht: Lehrbuch der Dogmatik. 1908. Řezno. G. J. Manz.
- Dr. E. Wasmann: Die moderne Biologie und die Entwicklungstheorie. 1904. Herder. Freiburg B. Zvláště poučné.
- Instinkt und Intelligenz im Tierreich. 1905. Tamže.
- Albert Maria Weiss: Apologie des Christentums. 4. vyd. Herder. Freiburg.

Z literatury francouzské:

- Dr. E. Neubert: Marie dans l'église anténicéene. 1908. París. Lecoffre.

Z literatury latinské:

- Parth. Minges: Compendium theolog. dogm. specialis. 1. vyd. Monachii. Leutner.
- Conradus Kirch: Enchiridion fontium historiae ecclesiasticae antiquae. 1910. Sumptibus Herder. Friburgi Brisgowiae.
- Christianus Pesch: Praelectiones dogmaticae. 1906. Freiburg. Herder.

Pp. recensentům prof. Šimonovi Bártovi, Dr. Jos. Dvořákovi, Dr. Rich. Špačkoví, prof. Em. Žákovi děkuji srdečně za svědomitou recenzi a pokyny mi dané; pokud bylo možno, vyhověl jsem jim. Profesoru Vlad. Hornofovi za ochotu, s jakou mi přišel při této knize vstříc, děkuji zvláště upřímně.

Dr. Jos. Kašpar.

OBSAH.

Str.

ÚVOD.

- § 1. Co je věrouka. Co je pravda věroučná (dogma). Víra a věda. Rozvoj a dějiny pravd věroučných. Rozdělení věrouky. 3

I. O Bohu, kdo jest sám o sobě.

I. ODDÍL.

● Bohu jednom v bytnosti a jeho vlastnostech.

- § 2. Boha jest možno poznati 9
§ 3. O bytnosti Boží. Bůh jest nejvyšší bytost; jest jeden 12
§ 4. A) Vlastnosti božského bytí. Vlastnosti záporné. Bůh jest nezměnitelný, věčný, nesmírný, všudypřítomen 17
§ 5. B) Vlastnosti kladné. Bůh jest svrchovaně pravdivý, dobrý a krásný 20
§ 6. A) Vlastnosti božského poznání (rozumu). Bůh jest vševědoucí, nejvyšší moudrý . 21
§ 7. B) Vlastnosti božského chtění (božské vůle). Bůh je naprosto svobodný, všemohoucí, nejvyšší svatý, spravedlivý, dobrotivý, milosrdný, shovívavý, pravdomluvný a věrný 23

II. ODDÍL.

Bůh Trojjediný.

A) O Bohu trojjediném vůbec.

- § 8. O trojosobnosti Boží 27

B) O Bohu trojjediném zvláště.

- § 9. Hlavní pravdy o Nejsvětější Trojici 29
§ 10. O vzájemném poměru tří božských osob k sobě 32
§ 11. Nejsvětější Trojice je tajemství. Jeho poměr k lidskému rozumu 35

II. O Bohu Stvořiteli.

I. ODDÍL.

Stvořitelská činnost Boží.

- § 12. Stvoření světa. Bůh stvořil svět z ničeho, svobodně. Optimismus, pesimismus. Účel světa 38

	Str.
§ 13. O materialismu a pantheismu vůbec. Monismus. Průprava	42
§ 14. O materialismu zvláště. Monismus materialistický. Jeho hlavní myšlenky, kritika, účinky, dějiny; energetický monismus.	44
§ 15. O pantheismu zvláště. Monismus pantheistický. Jeho směry, kritika, účinky, dějiny	50
§ 16. Biblické šestidení. Jeho výklady	53
§ 17. Šestidení a přírodní vědy. Kosmogonie, geologie, astronomie, theorie descendenční	57
§ 18. Šestidení a přírodní vědy. Pokračování. Kritika darwinismu	60
§ 19. Šestidení a přírodní vědy. Pokračování. Kritika darwinismu. Theorie konstantní, mutační, umírněná theorie vývojová	65
§ 20. O prozřetelnosti Boží. Problém bolesti. Deismus, fatalismus, kasualismus	68

II. ODDÍL.

● andělích a lidech.

Průprava.

§ 21. Říše duchová — andělé	73
§ 22. Andělé dobří a zlí. Jejich poměr k člověku. Magnetismus, spiritismus	75
§ 23. O člověku	78
§ 24. Vývojová theorie a člověk. Theorie opičí. Haecklův biogenetický zákon. Missing link	79
§ 25. Vývojová theorie a člověk. Pokračování. Člověk třetihorní, neandertálský. Rozdíl člověka od zvířete	82

● lidské duši.

P r ů p r a v a.

§ 26. Duše lidská jest od těla rozdílná, je samostatná podstata, samostatný duch. (Jsoucnost duše)	88
§ 27. Duše lidská jest bytost duchová, t. j. nehmotná, jednoduchá, která má rozum a vůli; jest jen jedna. Její vznik. Mozek a duše.	89
§ 28. Duše lidská je nesmrtelná	94
§ 29. Duše lidská a tak zvaná duše zvířecí. Duševní rozdíl člověka od zvířete	97
§ 30. Jednota a stáří pokolení lidského. Původní jeho stav. Žil-li člověk někdy jako zvíře	100
§ 31. O stavu prvních lidí zvláště	106
§ 32. Zkouška a pád prvních lidí	106
§ 33. Hřích dědičný. Jeho následky. Tradice o něm	108

III. O Bohu Vykupiteli.

I. ODDÍL.

Osoba Vykupitelova.

§ 34. Potřeba a způsob vykoupení	113
----------------------------------	-----

	Str.
§ 35. Božský úradek vykoupení. Příprava na Vykupitele. Světový advent	114
§ 36. Ježíš Kristus, zaslíbený Vykupitel	115
§ 37. Ježíš Kristus, pravý Bůh	116
§ 38. Ježíš Kristus, pravý člověk	119
§ 39. Ježíš Kristus, Bůh a člověk v jedné osobě. Jednota osobní, její podobnoství, výsledky. Možnost vtělení	120

II. ODDÍL.

Dílo Vykupitelovo.

§ 40. O úkolu Vykupitelově vůbec. Vykupitel bude kněz, učitel a pastýř (král). Úřad jeho kněžský, učitelský a královský (pastýřský)	126
---	-----

O trojím úřadu Ježíše Krista zvláště.

§ 41. Kněžský úřad Ježíše Krista. Ježíš Kristus, náš velekněz. Jeho smírná smrt na kříži	127
§ 42. Ovoce vykupitelské smrti Kristovy	129
§ 43. Prorocký úřad Ježíše Krista. Ježíš Kristus — prorok	131
§ 44. Královský, pastýřský úřad Ježíše Krista. Ježíš Kristus — král	132
§ 45. Dvojí stav v životě Vykupitelově. Stav ponížení a povýšení. Sestoupení do pekel	133
§ 46. Maria, matka Ježíše Krista. (Mariologie). Její důstojnost, svatost, čistota, nanebevzetí. O bratřích Páně	135
§ 47. O úctě mariánské	140
§ 48. Sv. Josef, pěstoun Páně. Jeho důstojnost, jeho svatost; o jeho úctě	142

IV. O Bohu Posvětiteli.

I. ODDÍL.

O milosti Boží.

§ 49. Pojem a rozdělení milosti Boží . .	146
§ 50. Co jest milost pomáhající (skutková) a kterak jest jí třeba	147
§ 51. Milost Boží a svoboda lidská. Co je předurčení	148
§ 52. O milosti posvěcující a dobrých skutcích. Její pojem. Ospravedlnění člověka	149

II. ODDÍL.

O prostředcích milosti.

A) O svátostech vůbec.

§ 53. Pojem a podstata svátosti .	153
§ 54. O zevnějším a působivém znamení svátosti. Látka bližší a vzdálenější. Forma (doba) svátosti	153
§ 55. Které milosti se udělují sv. svátostmi. Působnost jejich	154
§ 56. Svátosti ustanovil Ježíš Kristus. Počet svátostí	156
§ 57. Kdo svátosti uděluje a kdo je přijímá. Jak se rozděluje	157

B) O svátostech zvláště.

- § 58. O svátosti křtu. Její pojem, jest pravá, Ježíšem Kristem ustanovená svátost. Účinky. Křest žádosti a krve 159
- § 59. Kdo přisluhuje svátosti křtu a kdo ji přijímá 162
- § 60. O svátosti biřmování. Její pojem, je pravá, Ježíšem Kristem ustanovená svátost. Účinky. Kdo ji uděluje a přijímá 163

O nejsvětější svátosti oltářní.

- § 61. Pojem nejsvětější svátosti oltářní 166

A) O skutečné přítomnosti Ježíše Krista v nejsvětější svátosti oltářní.

- § 62. V nejsvětější svátosti oltářní jest Ježíš Kristus pravdivě, skutečně a podstatně přítomen 167
- § 63. Ježíš Kristus jest v eucharistii pravdivě, skutečně a podstatně přítomen. Pokračování 168
- § 64. Ježíš Kristus jest v eucharistii pravdivě, skutečně a podstatně přítomen. Pokračování 171
- § 65. Kterak Ježíš Kristus stává se přítomen ve svátosti oltářní. Přepodstatnění (proměna podstaty) 175
- § 66. Eucharistie a lidský rozum 179

B) O eucharistii jakožto svátosti.

- § 67. Eucharistie jest pravá, Ježíšem Kristem ustanovená svátost. Kdo ji koná a rozdává 182
- § 68. O sv. přijímání. Přijímání pod jednou způsobou. Jeho účinky. Přijímání duchovní. Příprava 183

C) O eucharistii jakožto oběti.

- § 69. O oběti vůbec. Příprava 188
- § 70. O oběti mše sv. zvláště. Mše sv. jest ustavičná oběť Nového zákona 188
- § 71. O podstatě, účelu a užitečných mše sv. 193
- § 72. Kulturní význam eucharistie 196
- § 73. O svátosti pokání. Její pojem. Je pravá, Ježíšem Kristem ustanovená svátost. Účinky. Kdo jí přisluhuje a kdo ji přijímá. Její částky 198
- § 74. O zpytování svědomí 202
- § 75. O lítosti 203
- § 76. O pravém úmyslu neb opravdovém předsevzetí 204
- § 77. O zpovědi. Její ustanovení Ježíšem Kristem 205
- § 78. Vlastnosti zpovědi 207
- § 79. Kulturní význam zpovědi 209
- § 80. O dostiučinění 210
- § 81. O odpustcích 211
- § 82. O svátosti posledního pomazání. Její pojem. Jest pravá, Ježíšem Kristem ustanovená svátost. Účinky. Kdo ji uděluje a přijímá 215

	Str.
§ 83. O svátosti svěcení kněžstva. Její pojem, jest pravá, Ježíšem Kristem ustanovená svátost. Účinky.	217
§ 84. Kdo svátost svěcení kněžstva uděluje a kdo ji přijímá. O jednotlivých svěceních zvláště	220
§ 85. O svátosti stavu manželského. Její pojem. Jest pravá, Ježíšem Kristem ustanovená svátost. Účinky. Kdo ji uděluje a přijímá	222
§ 86. Křesťanské manželství jest jednotné a nerozlučitelné. Kulturní toho význam	224
§ 87. O překážkách manželských	227
§ 88. O svátostinách	228

V. O Bohu Dokonateli.

I. ODDÍL.

Dokonání zvláštní.

Průprava.

§ 89. O smrti a soudu soukromém	230
§ 90. O očištění	232
§ 91. O pekle	234
§ 92. O nebi	236
§ 93. Obcování svatých	237

II. ODDÍL.

O dokonání obecném.

§ 94. O druhém příchodu Ježíše Krista	238
§ 95. O vzkříšení těla	239
§ 96. O soudu obecném	241
§ 97. O konci světa a jeho proměně	243
Část čítanková čl. 1.—15.	245—263
Přehledné tabulky	264—266
Seznam vyobrazení	267
Rejstřík věcný	268—270
Rejstřík jmenný	271—289
Prameny	290—291
Obsah	292—296